

VIA LATGALICA

HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS

2017

IX

**RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJA
REĢIONĀLISTIKAS ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS**

**RĒZEKNE ACADEMY OF TECHNOLOGIES
RESEARCH INSTITUTE FOR REGIONAL STUDIES**

**VIA LATGALIČA
HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS
JOURNAL OF THE HUMANITIES**

IX

2017

Šuplinska I. (red., 2017). *Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls*, 9. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 206 lpp.

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Nicole Nau, A. Mickeviča Universitāte Poznaņā, Polija

Aleksejs Andronovs, Sanktpēterburgas Valsts universitāte, Krievija

Vita Zelče, Latvijas Universitāte, Latvija

Lidija Leikuma, Latvijas Universitāte, Latvija

Inese Runce, Latvijas Universitāte, Latvija

Laimdota Ločmele, Latvijas Universitāte, Latvija

Mārtiņš Kaprāns, Latvijas Universitāte, Latvija

Agris Bitāns, Latvijas Universitāte, Latvija

Elita Jermolajeva, Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmija

Sandra Meškova, Daugavpils Universitāte, Latvija

Otīlija Kovaļevska, Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra

Sanita Lazdiņa, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Vladislavs Malahovskis, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Sandra Murinska-Gaile, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Via Latgalica ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju. Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Via Latgalica is a peer-reviewed journal with an international panel of reviewers.

All articles submitted are assessed by our reviewers before accepted for publication.

Žurnāls ir iekļauts EBSCO datubāzē (*Central & Eastern European Academic Source*): <http://www.ebscohost.com/academic>

The journal is included in the EBSCO database (*Central & Eastern European Academic Source*): <http://www.ebscohost.com/academic>

Rekomendējusi publicēšanai RTA Zinātnes padome 2017. gada 17. oktobrī.

Recommended for publication by the Scientific Council of Rēzekne Academy of Technologies on October 17th, 2017.

Žurnāls tapis Latvijas valsts simtgades programmas ietvaros un veltīts Latgales kongresa simtgadei. Izdots ar valsts programmas Letonika un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas finansiālu atbalstu.

Redaktore *Ilga Šuplinska*

Anģļu valodas redaktore *Laimdota Ločmele*

Latgaliešu valodas redaktore *Lidija Leikuma, Sandra Ūdre*

Maketētājs *Māris Justs*

Foto: *Māris Justs, autoru personiskais arhīvs*

ISSN 1691-5569

© Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2017

© Autoru kolektīvs, 2017

LV100

VIA LATGALICA
HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS
JOURNAL OF THE HUMANITIES

IX

LETONIKA

Izglītības un zinātnes
ministrija

RTA
RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJA

Devītajā **Via Latgalica** numurā ir apkopoti raksti, kas tika prezentēti 4. pasaules latgaliešu saieta Latgales simtgades kongresā Rēzeknē (2017. gada 5.–6. maijā): <http://www.rta.lv/notikums/212>; <https://youtu.be/nIo74Mws9B0>. 4. pasaules latgaliešu saieta tradicionāli organizē Latgaliešu kultūras biedrība sadarbībā ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju, šajā reizē organizatorus finansiāli atbalstīja Kultūras ministrija, kā arī organizatorisko jautājumu risināšanā bija iesaistīta Daugavpils Universitāte.

Kongresam bija pieteikti 75 priekšlasījumi, no tiem 6 tika prezentēti 5. maija plenārsēdē (<http://lv.lsm.lv/lv/raksts/05.05.2017-latgales-simgades-kongress.-plenarsede.id96777/>), 57 piedāvāti klausītājiem piecu sekciju darbā, 12 lasāmi kā stenda referāti un aplūkojami visu kongresa norises laiku. Pētījumus prezentēja gandrīz 100 pētnieki (98) no Latvijas, Krievijas, ASV un Polijas.

Darbs tika organizēts šādās sekcijās: Latgales diskurss literatūras vēsturē, Valodas un izglītības politikas jautājumi latgalistikā, Vēstures un komunikāciju diskurss latgalistikā, Latgales reģiona ekonomikas un uzņēmējdarbības attīstības iespējas, 1917. gada Latgales kongresa vēsturiska un juridiska nozīme un loma Latvijas valstiskumā un Satversmē. Katras sekcijas darbā ietilpa arī diskusija, ko vadīja jomas speciālisti un kurā savu redzējumu un ierosmi sarunai sniedza uzaicinātie eksperti. Kongresa prezentācijas, tāpat kā diskusijas, joprojām ir skatāmas norādītajās interneta adresēs.

Krājumā visplašāk ir pārstāvētas vēstures un komunikācijas diskursa tēmas: Jura Urtāna, Agra Dzeņa, Daiņa Mjartāna, Annas Rancānes, Lilijas Limanes, Ingara Gusāna, Māras Kiopes pētījumi. Tie skar dažādas jomas (arheoloģija, kultūrvēsture, mediju politika, muzikoloģija, filozofija), izgaismo dažādus vēsturiskos posmus, problēmas un personības, taču visas ir saistītas ar Latgales izzināšanu.

Skatot Ojāra Lāma, Ievas Kalniņas, Sigitas Kušneres, Pjotra Zezuļas, Voiceka Brovarņija rakstus var iepazīt Latgales diskursu latviešu, latgaliešu, poļu literatūras vēsturē. Attiecīgi pa vienam rakstam ir arī no pārējām kongresa sekcijām. Tos saista diahronisks skatījums uz atšķirīgu nozaru attīstību: valodas vēstures jautājumi skarti Dorotas Kristinas Rembiševskas rakstā, juridiskā problemātika un juristi, kas nākuši no Latgales, ir pamatā Līgas Mazures pētījumam, bet reģionālās ekonomikas vēsture un šodienas Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas kontekstā ir Sandras Ežmales naratīva pamats.

Var tikai izteikt cerību, ka arī pārējie pētījumi, kas tika prezentēti Latgales simtgades kongresā, būs pieejami interesentiem publikāciju, monogrāfiju, citu plašāku pētījumu veidā, veicinot 4. pasaules latgaliešu saieta rezolūcijas izpildi. Rezolūcijas teksts ir atrodamš šī numura sadaļā „Hronika”.

Uz jaunām idejām un tikšanos jau pavisam drīz – 10. starptautiskajā latgalistikas konferencē 2017. gada 30. novembrī–1. decembrī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā!

Ilga Šuplinska

*The ninth issue of **Via Latgalica** contains articles presented within framework of the 4th World Latgalian Summit during the Congress in Rēzekne dedicated to the Centenary of Latgale (May 5–6, 2017): <http://www.rta.lv/notikums/212>; <https://youtu.be/nIo74Mws9B0>. The 4th Latgalian World Summit is traditionally organized by the Society of Latgalian Culture in co-operation with the Rēzekne Academy of Technologies; this time the organizers were financially supported by the Ministry of Culture, as well as the Daugavpils University, which was involved in solving organizational issues.*

There were 75 lectures submitted to the congress, six of them were presented at the plenary session, May 5, (<http://ltv.lsm.lv/lv/raksts/05.05.2017-latgales-simtgrades-kongress.plenarsede.id967777/>), 57 were offered to the audience in five sections, 12 could be viewed in the form of poster presentations during the entire time of the congress. The research was presented by nearly 100 researchers (98) from Latvia, Russia, the USA and Poland.

The work was organized in the following sections: Latgalian discourse in the history of literature, language and education policy issues in Latgalistics, discourse of history and communication in Latgalistics, possibilities for the development of economics and business in Latgale, the historical and legal importance of the 1917 Latgale Congress and its role in the statehood of Latvia and the Satversme (Constitution). The work of each section also included a discussion led by field specialists; to participate in these discussions, experts were invited to share their vision and initiative. Congress presentations, as well as discussions, are still available at the specified Internet addresses.

The most widely represented topics in the collection are associated with history and communication discourse: research done by Juris Urtāns, Agris Dzenis, Dainis Mjartāns, Anna Rancāne, Lilija Limane, Ingars Gusāns, Māra Kiope. They touch on different fields (archaeology, history of culture, media policy, musicology, philosophy), they shed light on different historical stages, problems and personalities, but all are related to the study of Latgale.

Through the articles of Ojārs Lāms, Ieva Kalniņa, Sigita Kušnere, Piotr Zazula, and Wojciech Browarny one can learn about Latgalian discourse in Latvian, Latgalian, and Polish literary history. In addition there is one article also from other sections of the congress. They are linked by a diachronic view of the development of different fields: the issues of language history have been raised in Dorota Krystyna Rembiszewska's article, legal issues and lawyers from Latgale are at the basis of Līga Mazure's study, but the history and the present situation of the regional economics in the context of Rēzekne's Special Economic Zone is the main issue of Sandra Ežmale's narrative.

It can only be hoped that other research presented at Latgale's Centennial Congress will be made available to interested parties in the form of publications, monographs, and other more extensive studies, contributing to the implementation of the resolution passed by the 4th World Latgalian Summit. The text of the resolution can be found in the chapter "Chronicle" in this issue.

To new ideas soon – at the 10th International Conference on Latgalistics November 30–December 1, 2017 at the Rēzekne Academy of Technologies!

Ilga Šuplinska

SATURS

RAKSTI

Juris URTĀNS	<i>Krustpils Dzirkaļu pilskalns. Jaunas atziņas</i>	8
Agris DZENIS	<i>Latgolys socialetniskuos grupys 16.–18.g. s. piec Rēzeknis starastejis inventareju i dvieseļu revizejis datim</i>	22
Dorota Kristina REMBIŠEVSKA	<i>Латгалия в прессе и польской эпистолографии рубежа XIX и XX веков/ Latgale Polijas presē un epistologrāfijā 19.–20. gs. mijā</i>	29
Ojārs LĀMS	<i>Austrumlatvija tautisko romantiķu ģeotelpiskajā poētikā</i>	37
Līga MAZURE	<i>Latgales juristu devums valsts dibināšanā un tās attīstībā līdz 1940. gadam</i>	49
Voicēks BROVARNIJS, Pjotrs ZAZUĻA	<i>Geopolitics and geopoetics in Stanisław Kolbuszewski's Baltic Essays/ Ģeopolitika un ģeopoētika Staņislava Kolbuševska Baltijas esejās</i>	62
Māra KIOPE	<i>Latviešu latgaliešu un brazīliešu filozofa jezuīta Staņislava Ladusāna daudzpusīgais humānisms</i>	78
Ieva KALNIŅA	<i>Ceļš uz latgaliešu literatūru 20. gadsimta 90. gados</i>	94
Sigita KUŠNERE	<i>Latgaliešu literatūras vieta latviešu literatūras vēsturē – tradīcija un perspektīvas</i>	104
Ingars GUSĀNS	<i>Latgaliešu populārās mūzikas raksturojums (2005–2016)</i>	113
Sandra EŽMALE	<i>Rēzeknes speciālā ekonomiskā zona – sasniegtais 20 gados un nākotnes izaicinājumi</i>	126
ARHĪVI, DOKUMENTI, LIECĪBAS		
Anna RANCĀNE	<i>Kora dirigentu Terezis i Staņislava Broku īgūļdejums latgaliskuos kulturvidis veiduošonā Daugovpilī 20. g. s. 60. godūs</i>	141
Lilija LIMANE	<i>Grāmatnieks Stepons Seiļš un viņa personālarhīvs Latvijas Nacionālajā bibliotēkā</i>	149
Dainis MJARTĀNS	<i>Pasākumi Latgales informatīvās telpas stiprināšanai un latgaliešu valodas nodrošināšanai elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos</i>	165
HRONIKA		174
AUTORI		196
IZDOŠANAS PRINCIPI		200

CONTENT

ARTICLES

Juris URTĀNS	<i>Krustpils Dzirkāļi hillfort. New conclusions</i>	8
Agris DZENIS	<i>Socioethnic groups of Latgale (Latgola) in 16–18th centuries according to Rēzekne district inventory and soul audit data</i>	22
Dorota Krystyna REMBISZEWSKA	<i>Latgale in the Polish press and epistolography at the turn of the 20th century</i>	29
Ojārs LĀMS	<i>Eastern Latvia in the geospatial poetics of national romanticists</i>	37
Līga MAZURE	<i>Contribution of Latgale lawyers to foundation and development of the state until 1940</i>	49
Wojciech BROWARNY, Piotr ZAZULA	<i>Geopolitics and geopoetics in Stanisław Kolbuszewski's Baltic Essays</i>	62
Māra KIOPE	<i>The many-sided humanism of Latvian Latgalian and Brazilian Jesuit philosopher Staņislavs Ladusāns</i>	78
Ieva KALNIŅA	<i>The way to Latgalian literature during the 90s of the 20th century</i>	94
Sigita KUŠNERE	<i>Latgalian literature and history of Latvian literature – tradition and perspectives</i>	104
Ingars GUSĀNS	<i>Characteristics of Latgalian popular music (2005–2016)</i>	113
Sandra EŽMALE	<i>Rēzekne Special Economic Zone – 20 years of achievement and future challenge</i>	126

ARCHIVES, DOCUMENTS, EVIDENCES

Anna RANCĀNE	<i>Contribution of choir conductors Terēze Broka and Staņislavs Broks to the development of Latgalian culture in Daugavpils in the 60s of the 20th century</i>	141
Lilija LIMANE	<i>Bibliophile Stepons Seiļš and his archives in the National library of Latvia</i>	149
Dainis MJARTĀNS	<i>Measures for strengthening of information space in Latgale and securing of the Latgalian language in electronic media</i>	165

CHRONICLES	174
-------------------------	-----

AUTHORS	198
----------------------	-----

PUBLISHING PRINCIPLES	202
------------------------------------	-----

AND GUIDELINES FOR SUBMISSION

Juris Urtāns

KRUSTPILS DZIRKAĻU PILSKALNS. JAUNAS ATZIŅAS

Apskata raksta mērķis ir iepazīstināt ar jaunākajiem atklājumiem autoram piederošajā Krustpils Dzirkaļu pilskalnā. Pilskalnapētniecībā ir izmantoti arheoloģiskie izrakumi, ainavas lasīšanas metode, fenomenoloģiskā pieeja u. c. Pētniecības rezultātā atklātas iepriekš nezināmas arheoloģiskās reālijas (atbilstošā apmetne, ceļu sistēma, agrāro sistēmu paliekas, sakrālie objekti, senkapi). Arheoloģiskie izrakumi ļāvuši precizēt pilskalna izmantošanas datējumu: pēdējie gadsimti p. m. ē.–m. ē. II g. t. sākums.

Atslēgas vārdi: arheoloģiskie izrakumi, keramika, senkapi, uzkalniņi, jātnieku ceļš.

KRUSTPILS DZIRKAĻI HILLFORT. NEW INSIGHTS

Dzirkaļi Hillfort is situated at Dzirkaļi, Kūku parish in Krustpils region. The Hillfort was first mentioned in records in 1925; in 1928, Ernests Brastiņš published a more comprehensive description and survey of the Hillfort (Fig. 1). Due to handmade pottery sherds with smooth and plastered surface accidentally found in the outcrops of the cultural layer, the population of the Hillfort could be dated with the I millennium AD. Dzirkaļi Hillfort in its highday might have been a centre of the region. Less than 100 years ago, there were fields of Dzirkaļi village both on the plateau of the Hillfort and at its foot. Legends are known about Dzirkaļi Hillfort as a site of a sunken castle and buried treasure, which is haunted by ghosts.

Dzirkaļi Hillfort had been fixed up on a branch of a hill that sharply ends against swampy lowland. The northern slope of the Hillfort, which overlooks the swampy lowland and is 14 m high, had been additionally fortified with a terrace, but on the southern side more profound fortification work was carried out in olden times; here the hill had been marked off with a deeply dug-up rampart and barred with a 1.5 m high wall built by people, which is separated by another ditch from the artificially smoothed and slanting plateau of the Hillfort. On both sides of the Hillfort, terraces had been built to make the slopes even steeper. At the northern and eastern foot of the Hillfort appropriate cultural layer of settlement corresponding to the Hillfort has been found, but to west of the Hillfort, Baznīckalns (“Church Hill”) is situated, where a sanctuary of the inhabitants of the Hillfort might have been. At the northwestern foot of the Hillfort, Naudas avots (“Money Spring”) had been situated, which might

have served as the source of water for the inhabitants and has been mentioned in legends. Several ancient burial sites are known to be situated near the Hillfort, as well as features of ancient fields, places of roads, sites of separate buildings and other evidence of olden times (Fig. 2–5).

In 2014, the first systematic archaeological excavations were carried out in the Hillfort, guided by Juris Urtāns, an archaeologist and the owner of the Hillfort (Fig. 6). The northeastern side of the Hillfort plateau was chosen as investigation site. On exploring the excavation site (3×8 m), it turned out that the upper layer in the depth of 0.30–0.40 m had been mixed by ploughing the plateau of the Hillfort. Subsoil nearer the centre of the plateau was uncovered in the depth of 0.55 m, nearer the edge of the plateau – 0.95 m deep. No marked evidence of structures was discovered, except for a couple of dints in the subsoil – possibly places where posts had been. The cultural layer is comparatively even; only fist-sized and smaller stones were found in it. At the end of the site, towards the edge of the plateau, the former cultural layer was covered by about 20 cm thick layer of sand. The whole dug-up cultural layer was sifted through sieves, and a great quantity of pottery sherds (811 fragments have been listed) were recovered. Few antiquities have been found and they are not very distinctive: a tip of an iron knife, tiny bronze rings, possibly, a fragment of iron arrowhead, ground stones, and flint chips. Pottery, which is represented mostly by tiny fragments, recovered as a result of sifting, basically belongs to handmade smooth, plastered, pinched and scratched pottery; however, fragments of early wheel pottery have been found as well (Fig. 7; defined by Baiba Dumpe). This fact allows to expand and specify the previously assumed dating of Dzirkāļi Hillfort and to conclude that population of Dzirkāļi Hillfort can be dated with the I millennium AD; however, handmade scratched pottery and wheel pottery permit that the Hillfort had been populated also BC and at the very beginning of the II millennium AD.

In 2014, a hillock (7–8 m across, height 0.6 m) about 300 m southeast from the Hillfort was archaeologically investigated under Elīna Guščika's guidance (Fig. 8). The hillock resembled ancient burial mound, but, when it was dug up, no evidence of ancient burial was discovered, although several signs characterising the tradition of barrows were stated. Radiocarbon dating of coal found in the hillock allowed concluding that fire had burned there during the early period of the existence of the Hillfort – the last centuries before our era. After investigation, the hillock was restored to its original visual state.

From the eastern side leading to the Hillfort there is a road cut into the relief, which, judging by the tall trees grown on it, has not been used at least for the last fifty years. This road marks itself about 300 m from the Hillfort. At first the road is hardly discernible on the gently sloping side, but when the slope gets steeper, especially at the break of the slope, the road has cut itself about half a metre into the side of the hill and is approximately three or four metres wide. This testifies that the road had been used by carts and probably also by sledges. The notch of the road can be traced

as far as about 100 metres. On the most pronounced point of relief break, parallel to the cart road, another site of road was observed, 10–15 m in length, which might be identified as a path for riders or horses. This is a ditch-like deepening, less than one metre deep, with a pronounced wedge-like section. During the last years a number of such riders' or groove paths have been discovered in Latvia, but their investigation has hardly been started. Regarding the case of Dzirkaļi, it can be said with assurance that the riders' holloway leads to the Hillfort, therefore it could be associated with the Hillfort and the period when the castle existed.

Keywords: archaeological excavation, ceramics, burials, barrows, riders' holloway.

Dzirkaļu pilskalns atrodas Krustpils novada Kūku pagastā, pirms II pasaules kara – Jēkabpils apriņķa Krustpils pagastā. Nepilnu kilometru uz ziemeļiem no pilskalna ir Rīgas-Rēzeknes šoseja, tomēr skatā no šosejas pilskalna kokiem apaugušais stāvs mūsdienās iezīmējas tikai kā viens no vairākiem mežu apaugušiem pauguru siluetiem un nezinātājs to neatšķirs no blakus pakalniem. Dzirkaļu pilskalns kopš 1997. gada ir autora privātīpašums; pilskalnu kopjot un vērojot tajā tiek pavadīts pietiekoši ilgs laiks. Izrādās, ka šāda arheologa ilgstoša klātbūtne pētāmā objektā kā arheoloģiskās pētniecības metode ir aprobēta jau iepriekš un var tikt saistīta ar tā saukto fenomenoloģisko pieeju arheoloģijā, ko seno ainavu un ar tām saistīto arheoloģisko vietu pētniecībā ieviesa britu zinātnieks Kristofers Tilejs (Tilley 1994). Viņš uzskatīja, ka daudz vairāk par senajiem cilvēkiem un ainavu, kurā viņi dzīvoja, var uzzināt, ne vienkārši pētot karti, bet ja pētnieks fiziski atrodas pētāmajā ainavā un fiksē savas sajūtas kā smarža un oža, skaņa un klausīšanās, skats un redzējums. Iegūtās sajūtas, iespējams, bijušas līdzīgas arī senajam cilvēkam, tāpēc K. Tilejs rekomendēja pētniekam aprakstīt iegūtās sajūtas un to iegūšanas pieredzi (Tilley 2008: 274). Fenomenoloģiskā pieeja ir arī pamatoti kritizēta, jo pētnieks arheologs, esot ainavā, ir subjektīvs un nav ar ainavu saistīts tik ciešām saitēm, kā tas bija ar seno cilvēku, kas šajā ainavā uzturējās nepārtraukti, respektīvi, dzīvoja, tāpat iegūtās sajūtas ir tikai viena cilvēka un ne cilvēku sabiedrības kopējās izjūtas (Brück 2005: 55). Piekrītot šai kritikai, nevar tomēr noliegt, ka šādi iegūta pieredze atšķiras no tradicionālās arheologa pieredzes un, iespējams, dod jaunas iespējas pagātnes rekonstrukcijā.

Dzirkaļu pilskalnu 1925. gada jūlija sākumā plašāk aprakstīja un uzmērīja Ernesta Brastiņa pilskalnu apzināšanas ekspedīcija (Iekšzeme. Senču pilskalni Latgalē 1925; Sams 1925); pilskalna plašāks apraksts, fotoattēls (sk. 1. attēlu) un uzmērījums tika publicēti 1928. gadā (Brastiņš 1928: 18–19).

Dzirkaļu pilskalns ierīkots kalnainā vietā kādā divu gravu ierobežotā kalna atzarā, kas krauji izbeidzas pret purvainu zemieni (sk. 2. attēlu). Pilskalna stāvā ziemeļu nogāze, kas vērsta pret purvaino zemieni un ir 14 m augsta, piecus metrus zem plakuma līmeņa nocietināta ar terasi, bet dienvidpusē, kur kalna dabiskais

norobežojums bija mazāks, veikti lielāki nocietināšanas darbi. No šīs puses pilskalns norobežots ar dziļu puslokveida pārrakumu, valni, aizsarggrāvi un vēl vienu valni pilskalna plakuma malā (sk. 3. attēlu). Ar terasēm nocietināti arī pilskalna sāni.

Pilskalna plakums plānā ir nosacīti četrstūrains. Tas ir izlīdzināts ar krasu pāreju uz visām pilskalna nogāzēm. Plakums ir samērā slīps un nolaidens par septiņiem metriem (sk. 2. attēlu). Pilskalna plakumu klāj samērā intensīvs melnas krāsas kultūrslānis. Ieeja pilskalnā ved no dienvidaustrumu puses. Tā tika autora ieraudzīta vien 1997. gadā. Tuvējo Pilskalnu māju saimniece Astrīda Straume (1939–2012) atcerējās, ka tieši pa šo vietu viņas vectēvs 20. gs. sākumā ar zirgu braucis savā zirņu druvā, kas atradusies pilskalna plakumā (Urtāns 1998: 3459). Te varbūt vietā norādīt, ka agrākajā zināmajā pilskalna fotoattēlā, kas uzņemts 1925. gadā, pilskalna plakuma ziemeļu malā ir redzams zirgs (sk. 1. attēlu). Pa jaunieraudzīto ieejas vietu samērā ērti var ietikt pilskalnā. Ieejas vietu no vienas puses sedz vaļņa gals, bet no otras – stāvā pilskalna nogāze.

Pilskalna plakums agrākos laikos ir arts. 1925. gadā E. Brastiņš rakstīja, ka desmit gadus pirms viņa pilskalna apmeklējuma plakumu esot aris Miglānu saimnieks, laikam jau pieminētais A. Straumes vectēvs. Pēc I pasaules kara pilskalns atstāts aizaugšanai ar mežu. E. Brastiņš rakstīja: *Žēl ka tas pilskalns apsēts ar mežu un ar laiku zaudēs sava ciļņa apskatāmību* (Brastiņš 1928: 19). Jau pieminētajā fotoattēlā (sk. 1. attēlu) tiešām ir redzams, ka kalna plakumu un nogāzes sāk pārņemt krūmi un mežs. Diemžēl E. Brastiņam bija taisnība, un tagad pilskalns ir ieaudzis mežā. To, ka pilskalns nosacīti jaunākos laikos izmantots kā druva, liecina arī biologu pētījumi. Atklāts, ka augi pilskalnā liecina par tā kādreizējo kā aramzemes izmantojumu (Rūsiņa 2006).

Pilskalna aprakstītāji, sākot jau ar Mārtiņu Samu un E. Brastiņu, min (Sams 1925; Brastiņš, 1928: 1910), ka kalns sarakts ar mantraču bedrēm, jo pēc nostāstiem kalnā apglabātas dārglietas. Mūsdienās šīs vecās bedres aizmilzušas, bet ir parādījušās jaunas bedres. Racēji ir turpinājuši rakt arī iespējamā vaļņa centrālajā daļā, respektīvi, pilskalna dienvidu daļā, kur bedres jau saplūdušas vienā garenā ierakumā. Mantrači ar metāldetektoriem pilskalnu nelegāli mēdza apmeklēt arī mūsdienās, tāpēc preventīvi pret šo noziegumu visā pilskalnā un tā apmetnē ir izkaisīti vairāki kilogrami dažāda kalibra skrošu. Šķiet, ka tas ir palīdzējis neutralizēt metāldetektoristus. Nākotnes arheoloģiskos izrakumus skrotis netraucēs.

Pilskalna ziemeļrietumu pakājē ir teikām apvītā Naudas avota vieta (sk. 2. attēlu). 1960. gados meža meliorācijā tika izrakts grāvis tālāk uz ziemeļiem no pilskalna un Naudas avots kā avots pārstāja eksistēt. Tā vietā tagad ir caurmērā dažus metrus liela dūksts, tomēr teikas par avotā apslēpto naudas mucu apkārtnes ļaužu prātos joprojām ir dzīvas (plašāk par avota folkloru sk.: Ritums, Tāle, Urtāns, Vītola 2006: 18–23; Tāle 2007). Situācija, kāda ir Dzirkāļos, kad līdzās pilskalnam atrodas ar naudas tradīcijām saistīts avots, Latvijā nav unikāla. Patlaban Latvijā ir zināmi vismaz septiņi pilskalni, kuru tuvumā atrodas Naudas avots vai Naudas dīķis (Urtāns

2002). Jau iepriekš bija izteiktas domas, ka ar folkloru saistītie Naudas avoti pie Latvijas pilskalniem, iespējams, rāda šādu ūdens ņemšanas vietu lielo nozīmi seno pilskalnu ļaužu dzīvē (Urtāns 2004: 94–101). Varētu pieņemt, ka situācija pie citiem pilskalniem ir bijusi līdzīga: ilgstoši izmantota ūdens ņemšanas vieta, atmiņas par kuru dziļi iegūlušas tautas atmiņā, folklorizējušās un mitoloģizējušās. Līdzīgi pārspriedumi ir arī par Igaunijas ezeriem un koka konstrukcijām tajos (Ilves 2010).

Līdzās pilskalnam uz rietumiem no tā atrodas cits norobežots kalns, kas ir saukts arī par Baznīckalnu (sk. 2. attēlu). Kalna nosaukums (Karulis 1992: 115) vedina domāt, ka tajā varēja atrasties pilskalna iedzīvotāju svētnīca. Baznīckalns ir noapaļots, tagad bērziem un apsēm apaudzis kalns, bet mākslīgi tas nav apdarināts (plašāk par Baznīckalnu un citām ar sakralitāti saistītām vietām pilskalna apkārtnē sk.: Urtāns 2013b).

Par Dzirkaļu pilskalnu ir samērā daudz dažāda veida publikāciju, galvenokārt jau populārzinātniskas, starp tām ir pāri par desmit publikāciju ar nosaukumu „Dzirkaļu pilskalnā. Izraksti no [...] gada dienasgrāmatas” (pirmā un pēdējā šī veida publikācija: Urtāns 1998; Urtāns 2015). Tāpat ir skatīta Dzirkaļu pilskalna vieta citu pilskalnu kontekstā (Urtāns 2013a: 80, 82), Dzirkaļu pilskalna uztvērums vietējo ļaužu uzskatos (Ozoliņa, Urtāns, Vītola 2006). Pēdējā laikā pilskalnu augu valstij ir pievērsušies arī biologi, kuru pētījumos izmantots arī Dzirkaļu pilskalns. Tā Solvitas Rūsiņas pētījumā konstatēts, ka arī Dzirkaļu pilskalna augu valsts veidošanos lielā mērā noteicis tas, ka pilskalns izmantots kā aramzeme (Rūsiņa 2006). Par kārpainā segliņa sastopamību Latvijas austrumu daļas pilskalnās ir rakstījusi Gundega Jurāne (Jurāne 2005). Šis augs ir atrasts arī Dzirkaļu pilskalnā. Tieši par Madonas-Trepes vaļņa pilskalnu veģētāciju, iekļaujot arī Dzirkaļu pilskalnu, rakstījusi Vija Kreile (Kreile 2005).

Tieši uz dienvidiem (sk. 4. attēlu) no ieejas vietas otrpus galvenajam aizsarggrāvim tā malā ir mākslīgs zemes veidojums – visapkārt ar grāvi aprakts uzkalns vai aprakums, kas iepriekš nebija ieraudzīts. Uzkalna caurmērs pie pamatnes ap seši metri, augstums no aprakuma dibena – apmēram metrs, visa veidojuma caurmērs – ap 15 m. Visas konstrukcijas mākslīgais raksturs nerada šaubas, tomēr tās nozīme nav skaidra. Varētu spriest par kādu pilskalna galvenās ieejas vietas papild aizsardzības konstrukciju vai papildnocietinājumu, koka torņa vai varbūt tilta pamatnes vietu. No ieejas vietas pilskalnā līdz konstrukcijai gaisa līnijā ir ap 12–15 m. Pagaidām līdzīgas konstrukcijas pie citu Latvijas pilskalnu ieejas vietām nav konstatētas. Kāda asociācija par šo uzkalnu rodas, ja izlasa jau pirms kara pierakstīto folkloras teksta fragmentu: *Pilskalnā pie Dzirkaļu mājām esot bijusi bruņinieka – laupītāja pils. Pats ķēniņš dzīvojis šaipusē uz mazākā kalniņa.*¹

Varbūt te domāts tieši šis uzkalniņš, lai gan nav skaidrs, no kuras puses teikas stāstītājs ir skatījies uz pilskalnu un ko viņam nozīmēja „šaipuse”.

¹ Latviešu Folkloras krātuve. LFK 50, 32. Daugavpils apr. Krustpils pag. Pier. E. Brastiņš Dzirkaļos 1925. g.

Iepriekšējie pilskalna apsekotāji nebija ievērojuši, ka pilskalna pakājē uz trijām pusēm no pilskalna ir plašas apmetnes kultūrslānis. Uz ziemeļiem no pilskalna, kur tagad ir purvainas mežs, kultūrslānis veidojies mitrā purva augsnē ir konstatējams pat 60–70 m attālumā no pilskalna.

Pie pilskalna ir ieleja, kur vēl nesenākos laikos bija Pilskalnu māju sakņu dārzs. Gar šīs ielejas malām ieraudzītas tikko jaušamas senas aparas, kuras iezīmē reljefa mikrolauzumus un akmeņi seno tūrumu malās. Jādomā, ka te līdzās pilskalnam bija arī pilskalna ļaužu lauki. Tepat atrasts arī fragmentārs apakšējais graudberzis.

Kalna nogāzēs uz dienvidiem no pilskalna vairākās vietās samērā stāvājās nogāzēs ir jau senatnē raktas vienpusējas bedres, kuru caurmērs ir 3–4 metri un dziļums nepilns metrs (sk. 5. attēlu). Ļoti iespējams, ka bedres ir bijušas gan lielākas, gan arī dziļākas, bet tagad tās stipri vien aizmilzušas. Bedru aizmilzums un noapaļotās formas vedina domāt, ka bedres ir raktas senos laikos, bet vai šie senie laiki ir pilskalna pils pastāvēšanas laiki, par to pagaidām nav nekādu liecību. Bedres neveido nekādus kopojumus, atrodas samērā augstu kalna nogāzēs un pagaidām nav skaidrojuma to kādreizējai nozīmei.

No austrumu puses uz pilskalnu ved reljefā iegrauzies sens ceļš, kas, spriežot pēc tajā izaugušajiem lielajiem kokiem, nav ticis lietots vismaz pēdējo piecdesmit gadu laikā, bet noteikti ir daudz senāks. Šis ceļš sāk iezīmēties jau ap 300 m attālumā no pilskalna. Sākotnēji samērā lēzenajā nogāzē ceļš nav īpaši saskatāms, tomēr tad, kad nogāze paliek stāvāka, it īpaši nogāzes lauzuma vietā, ceļš jau ir par kādu metru iegrauzies kalna nogāzē un ir kādus trīs četrus metrus plats. Tas liecina, ka ceļš ilgstoši ticis izmantots kā ratu (droši vien arī ragavu) ceļš. Ceļa iegrauzums ir izsekojams apmēram 100 metru garumā. Uz izteiktākās reljefa lauzuma vietas paralēli ratu ceļam ap 10–15 m garumā tika ieraudzīta vēl cita ceļa vieta, kura identificējama kā jātnieku jeb zirgu ceļš. Tas ir nepilnu metru dziļš grāvjuveida iedziļinājums ar izteiktu ķīļveida griezumam, ko varēja izsist jājamzirgu pakavotās kājas. Pēdējos gados Latvijā ir atklāti vairāki šādi jātnieku jeb renes ceļi, tomēr to izpēti ir tikai pašā sākumā (Urtāns 2012). Dzirkaļu gadījumā diezgan noteikti var teikt, ka jātnieku ceļš ved uz pilskalnu, tātad tas varētu būt saistīts ar pilskalnu un tā pils pastāvēšanas laiku. Jātnieku ceļu izmantoja jātnieki, bet jāt ar zirgu gan senatnē, gan arī tagad ir brīva un bagāta cilvēku priekšrocība.

2014. gadā pilskalnā pirmo reizi tika veikti sistemātiski arheoloģiskie izrakumi (Urtāns 2016). Pētījumu vietai izvēlēta pilskalna plakuma ziemeļaustrumu puse (sk. 6. attēlu). Izrakumu laukumu (3x8 m) izpētot, noskaidrojās, ka virskārta 0,30–0,40 m biežumā jauktā ar kādreizējo pilskalna plakuma aršanu. Pamatzeme tuvāk pilskalna plakuma vidusdaļai atklājās 0,55 m dziļumā, tuvāk plakuma malai – 0,95 m dziļumā. Nekādas izteiktas konstrukciju liecības, ja neskaita pāris iedziļinājumus pamatzemē – iespējamās stabu vietas, netika atklātas. Kultūrslānis ir samērā vienmērīgs. Laukuma galā tuvāk plakuma malai agrākais kultūrslānis segts ar pārdesmit centimetrus biezu smilšu kārtu, kas uzplūdusi vai uzrakta nodegušo koku konstrukciju kārtai. Viss

izraktais kultūrslānis tika izsijāts ar sietiem, iegūstot lielu daudzumu keramikas (uzskaitīti 811 fragmenti), kur dominēja apmestā keramika (sk. 7.attēlu²). Atrasto senlietu nav daudz un tās mazizteiksmīgas: dzelzs naža gals, sīki bronzas riņķīši, iespējams, dzelzs bultas gala fragments, apslīpēti akmeņi, krama šķilas. Keramikā, kuru pārstāv vairumā sīki, sijāšanā iegūti fragmenti, pamatā pieder bezripas gludajai, apmestajai, kniebtajai un švīkātajai keramikai, bet ir atrasti arī agrās ripas keramikas fragmenti (noteica arheoloģe Baiba Dumpe). Tas ļauj Dzirkaļu pilskalna iepriekš pieņemto datējumu gan paplašināt, gan precizēt un secināt, ka Dzirkaļu pilskalna apdzīvotība pamatā datējama ar m. ē. I g. t., tomēr bezripas švīkātā keramika un ripas keramika pieļauj arī pilskalna apdzīvotību laikā pirms m. ē. un m. ē. II g. t. pašā sākumā. Pilskalns nav piedzīvojis Krusta karu laikmetu respektīvi 12. gs. beigās un 13. gs., kad latgaļu pilsnovadi pirmo reizi tika minēti rakstītajos avotos.

Tuvējā Asotes pilskalna pētniece Elvīra Šnore ar zināmu pieļāvumu uzskatīja, ka Dzirkaļu pilskalns varētu būt ietilpis Asotes novadā (Шноре 1961: 138). Tagad iegūtais arheoloģiskais Dzirkaļu pilskalna datējums šādu pieņēmumu, liekas, neapstiprina, jo arheoloģiskais datējums ir agrāks par Krusta karu periodu – respektīvi 12. un 13. gs. E.Šnore arī pieļāva, ka Dzirkaļu pilskalnā varēja būt bijusi 1211. gadā latgaļu zemju dalīšanas dokumentā minētā Lepenes pils, jo ap trīs kilometrus tālāk no Dzirkaļiem ir apdzīvota vieta Ļāmāni (patiesībā Ļāmāni atrodas ap desmit kilometrus uz austrumiem no Dzirkaļu pilskalna – J. U.), lai gan, viņasprāt, Lepenes pili ar tās novadu ticamāk būtu lokalizēt vēl tālāk uz austrumiem pie Marinzejas (Шноре 1961: 136). Uz šo pieņēmumu var atbildēt tāpat kā iepriekš par Dzirkaļu pilskalna ietilpinājumu Krusta karu laikmeta Asotes pilskalna novadā. Vēl var piebilst, ka pie Ļāmāniem Meteņu mežā varēja būt vēl kāds pavisam cits pilskalns, kas tuvāk neapprakstīts un neuzmērīts ir gājis bojā – norakts jau 20. gs. sākumā (Urtāns 2013c).

Dzirkaļu pilskalna gadījumā līdz pat nesenākiem laikiem pilskalna ļaužu apbedīšanas vietas nebija zināmas. Tagad senkapu vietas ir zināmas, tomēr, sargoties no mantračiem vai viņu informatoriem, nekādas norādes, kur šīs vietas atrodas, netiks dotas.

Lai no austrumu puses varētu pieiet pilskalnam, bija jāiet garām diviem it kā mākslīgi veidotiem uzkalniņiem. Mūsdienās teritoriju starp uzkalniņiem un pilskalnu klāj mežs, tomēr agrākos laikos, kad meža te varēja nebūt (kauprē ir konstatējamas arī seno tīrumu vietas), no uzkalniņiem pilskalnu un noteikti koka pili, kas tajā pacēlās, vajadzēja saskatīt ļoti labi.

2014. gadā arheoloģes Elīnas Guščikas vadībā tika arheoloģiski izpētīts viens uzkalniņš (sk. 8.attēlu) (Guščika 2016). Uzkalniņš atgādināja senkapu uzkalniņu, tomēr, to norokot, nekādas senkapu liecības netika atklātas, lai gan tika konstatētas vairākas uzkalniņkapu apbedīšanas tradīcijām raksturīgas pazīmes. Vēlāk Poznaņas

² Paldies arheoloģei Baibai Dumpei par atļauju izmantot viņas noteiktās Dzirkaļu pilskalna keramikas vēl nepublicēto skaitlisko attiecību diagrammu.

(Polija) radiokarbons laboratorijā veiktais datējums bija veiktais uzkalniņā atrasto ogļišu radiokarbons datējums (2060 ± 30 un 2265 ± 30 gadi) ļāva secināt, ka uguns šajā vietā dedzināta pilskalna pastāvēšanas agrajā periodā pēdējos gadsimtos pirms mūsu ēras.³ Pēc izpētes uzkalniņš atjaunots savā sākotnējā vizuālajā stāvoklī.

Vai uzkalniņi nebija saistīti ar Dzirkaļu pilskalna pils sargiem, kas savu sarga funkciju mitoloģiskajā nozīmē turpināja arī pēc nāves, sargājot ceļu, kas veda uz pilskalnu? Cilvēku apbedījumi vai atsevišķi cilvēku kauli ir konstatēti arī pie vairāku citu Latvijas pilskalnu ieejas vietām: Nagļu Brikuļu pilskalnā (Vasks 1994: 15), Daugmales pilskalna senpilsētā (Urtāns 1969: 55–56) un vēl citos.

Iepriekš aprakstītais uzkalniņš tieši pretim ieejas vietai Dzirkaļu pilskalnā arī ārēji atgādina senkapu uzkalniņu (sk. 4. attēlu), bet, protams, pirms arheoloģiskajiem izrakumiem kaut ko noteiktāku teikt par uzkalniņa kādreizējo nozīmi nevar.

Dzirkaļu pilskalna bagātīgais folkloras materiāls un novērojumi liek apsvērt folklorista Sanža Laimes atklātās metodes – vietas valenci piesaistīt folkloru (Laimē 2011: 7) izmantojumu arī Dzirkaļu pilskalnā (Urtāns 2011).

Pēdējo gadu jaunatklājumi Dzirkaļu pilskalnā un tā tuvākajā apkārtnē ļauj daudz labāk ieraudzīt Dzirkaļu pilskalna vietu gan sava laika kultūras kontekstā, gan konkrētajā ainavā, gan arī mūsdienu vietējo ļaužu uztverē. Tas tiek apkopots atsevišķā monogrāfiskā pētījumā.

LITERATŪRA

- Brašiņš, Ernests (1928). *Latvijas pilskalni. Latgale*. Rīga: Pieminekļu valde.
- Brück, Johanna (2005). Experiencing the past? The development of a phenomenological archaeology in British prehistory. *Archaeological Dialogues* 12, 45–72.
- Guščika, Elīna (2016). Arheoloģiskā izpēte varbūtējā kapu uzkalniņā pie Dzirkaļu pilskalna 2014. gadā. Urtāns, Juris, Virse, Ingrida Līga (sast. 2016). *Arheoloģiskie pētījumi Latvijā 2014.–2015. gadā*. [Rīga]: Nordik. 33–36.
- Ilves, Kristin (2010). Searching for sunken legends in dark water. Estonian lakes in archaeology. *SKYLLIS. Zeitschrift für maritime und limnische Archäologie und Kulturgeschichte* 10, 149–153.
- Jurāne, Gundega. Kārpainais segliņš (*euonymus verrucosa scop.*) Autsrumatvijas pilskalnos. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 41–43.
- Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* I. Rīga: Avots.
- Kreile, Vija (2005). Madonas-Trepes vaļņa pilskalnu meža veģetācija. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 56–60.
- Laimē, Sandis (2011). *Raganu tradīcija ziemeļaustrumu Latvijā. Promocijas darba kopsavilkums*. Rīga: LU.
- Ozoliņa, Liene, Urtāns, Juris, Vītola, Ieva (2006). Arheoloģiskās vietas Kūku pagasta

³ Paldies arheoloģei Elīnai Guščikai par laipno atļauju izmantot vēl nepublicētos datus.

- iedzīvotāju priekšstatos. *Kultūras krustpunkti*. Latvijas Kultūras akadēmijas zinātnisko rakstu krājums 2. Rīga: Apgāds Mantojums. 179–192.
- Ritums, Ritvars, Tāle, Iveta, Urtāns, Juris, Vītola, Ieva (2006). Teikas par Latvijas pilskalniem. *Latvijas Universitātes Raksti* 695. sējums. *Zemes un vides zinātnes. Pilskalni Latvijas ainavā*. [Rīga]: Latvijas Universitāte. 7–26.
- Rūsiņa, Solvita (2006). Nemeža augu sabiedrības Latvijas pilskalnās. *Latvijas Universitātes Raksti*. 695. sējums. *Zemes un vides zinātnes. Pilskalni Latvijas ainavā*. [Rīga]: Latvijas Universitāte. 67–92.
- Sams, Mārtiņš (1925). Pa Latvijas senatnes ceļiem. *Latvijas Vēstnesis* 144.
- Iekšzeme. Senču pilskalni Latgalē (1925). *Balss* 143.
- Tāle, Iveta (2007). Dzirkaļu pilskalna folklorā. *Labietis* 113. 4331–4337.
- Tilley, Christopher (1994). *A phenomenology of landscape. Places, paths and monuments*. Oxford: Berg.
- Tilley, Christopher (2008). Phenomenological approaches to landscape archaeology. David, B. & Thomas, J (eds., 2008). *Handbook of Landscape Archaeology*. Walnut Creek: Left Coast Press. 271–276.
- Urtāns, Juris (2002). Latvišķu padavimų motyvas – pinigų statinė šaltinyje prie piliakalnio. *Senovės baltų kultūra. Nuo kulto iki simbolio*. Vilnius: [b. izd.]. 106–120.
- Urtāns, Vladislavs (1969). Daugmales ekspedīcijas rezultāti 1968. g. *Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1968. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne. 55–57.
- Urtāns, Juris (1998). Dzirkaļu pilskalns. (Izraksti no dienasgrāmatas, 1996. un 1997. gads.). *Labietis* 95, 3456–3461.
- Urtāns, Juris (2006). *Skudra pie kalna*. [Rīga]: Nordik.
- Urtāns, Juris (2011). Parādības un māņi Dzirkaļu pilskalnā. *Labietis* 121, 4711–4717.
- Urtāns, Juris (2012). Par senajiem jātnieku ceļiem. *IV Latvijas Ģeogrāfijas kongress. Ģeogrāfija mainīgajā pasaulē. Referātu tēzes. 2012. gada 16.–17. marts*. Rīga: Latvijas Ģeogrāfijas biedrība. 85–87.
- Urtāns, Juris (2013a). *Apceres par Latvijas pilskalniem*. [Rīga]: Nordik.
- Urtāns, Juris (2013b). Living on a hillfort: sacral sites around Dzirkaļi Hillfort. *Complexity and Regional Aspects of natural Holy Places. Abstracts. 7th International conference of the Natural Holy Places in the Baltic Sea Region. Saint-Petersburg, May 14-16, 2013*. [b. v.]: [b. izd.] 25–28.
- Urtāns, Juris (2013c). Ļamānu piļskolns. *Tāvu zemes kalendars. Kulturvēsturiska un literāra godagrāmota 2014*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība. 74–78.
- Urtāns, Juris (2015). Dzirkaļu piļskolnā. Izroksti nu dīnasgrāmotas, 2014. gads. *Tāvu zemes kalendars. Kulturvēsturiska un literāra godagrāmota 2016*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība. 64–76.
- Urtāns, Juris (2016). Arheoloģiskie izrakumi Krustpils Dzirkaļu pilskalnā 2014. gadā.
- Urtāns, Juris, Virse, Ingrida Līga (sast., 2016). *Arheologu pētījumi Latvijā 2014.–2015. gadā*. [Rīga]: Nordik. 66–69.
- Vasks, Andrejs (1994). *Brikuļu nocietināta apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un*

dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr.–1000. g. pēc Kr.). Rīga: Preses nams.

Шноре, Элвира Давидовна (1961). *Асотское городище.* Рига: Издательство Академии наук Латвийской ССР.

1. attēls. *Dzirkaļu pilskalns 1925. gadā. No: Brastiņš 1928: 19*
 Figure 1. *Dzirkaļi Hillfort in 1925. Brastiņš 1928: 19*

2. attēls. *Dzirkaļu pilskalns (1), Baznīckalns (2) un Naudas avota vieta (3).*
Izzīmēja Rihards Delves
 Figure 2. *Dzirkaļi Hillfort (1), Church Hill (2) and the place of Money Spring (3).*
Drawing by Rihards Delves

3. attēls. *Dzirkāļu pilskalna ziemeļu puses nocietinājumi. Foto J. Urtāns (2009)*

Figure 3. *Fortifications of the north side of Dzirkāļu Hillfort.*

Photo by J. Urtāns (2009)

4. attēls. *Mākslīgi veidots uzkalniņš iepretim ieejai Dzirkāļu pilskalnā.*

Foto J. Urtāns (2009)

Figure 4. *Artificially shaped hill opposite the entrance to Dzirkāļu Hillfort.*

Photo by J. Urtāns (2009)

5. attēls. *Bedres – zemnīcu vietas kalna nogāzē uz dienvidiem no Dzirkaļu pilskalna.*
Foto J. Urtāns (2017)

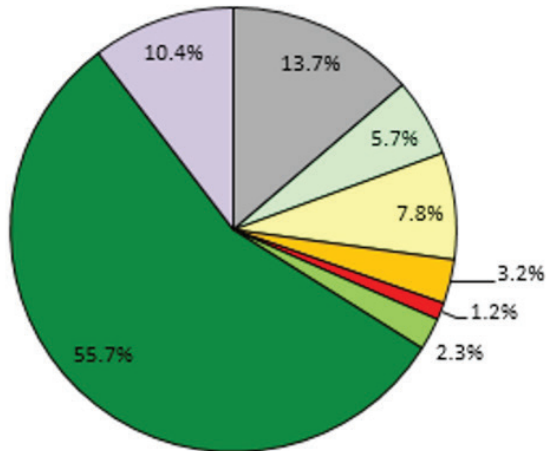
Figure 5. *Hollows – dug-outs on the slope of the hill south of Dzirkaļi Hillfort.*
Photo by J. Urtāns (2017)

6. attēls. *Dzirkaļu pilskalns. Arheoloģiski izrakumu (vadītājs J. Urtāns) aina.*
Foto J. Urtāns (2014)

Figure 6. *Dzirkaļi Hillfort. Archaeological excavation (headed by J. Urtāns).*
Photo by J. Urtāns (2014)

Dzirkaļu pilskalns

7. attēls. *Dzirkaļu pilskalna arheoloģiskajos izrakumos iegūtā keramika.*

Noteica B. Dumpe

Figure 7. *Ceramics obtained from archaeological excavations at Dzirkaļi Hillfort.*

Determined by B. Dumpe

8. attēls. *Uzkalniņš pie Dzirkaļu pilskalna. Arheoloģisko izrakumu (vadītāja E. Guščika) aina. Foto J. Urtāns (2014)*

Figure 8. *Hill at Dzirkaļi Hillfort. Archaeological excavation (headed by E. Guščika). Photo by J. Urtāns (2014)*

Agris Dzenis

LATGOLYS SOCIALETNISKUOS GRUPYS 16.–18.GS. PIEC RĒZEKNIS STARASTEJIS INVENTAREJU I DVIESEĻU REVIZEJIS DATIM

Pietejumamierkis ir: izmantojūt 16.–18. g. s. Rēzeknis starastejis (vāluokuo Rēzeknis aprinķa i Daugovpiļs aprinķa zīmeļaustrumu daļys) krūņa muižu inventarejus i pyrmuos dvieseļu revizejis aktus, nūteikt etnosocialūs grupu veiduošonus i formiešonus tendenčis. Dorba gaitā veikta etnosocialūs grupu vīneibu – saiminīku skaita apliešona piec tūs uzvuordim, kas nūruoda uz etniskū pīdereibu, atsevišķu etnosu apdzeivuotu vītu uzskaitē i skaita saleidzynuošana dažaidu laiku olūtūs. Latgolys latvīšu apdzeivuotajā teritorējā svešu etnosu intensiva īnuokšona nūtykuse piec Leluo zīmeļu kara. Suokumā īnuocieji beja pūli, piečuok arviņ vairuok īnuoce žēidi nu Žēčpospolitys, krīvu staroveri gon nu Krīvejis, gon nu Žēčpospolitys, boltkrīvi. Kotra nu etniskajom grupom veiduoja sovys, gon kulturys tradiceju, gon geografiski nūrūbežuotys dzeivis telpys. Storp socialajom grupom napastuovieja etniskuos izceļsmis styngrai nūteiktu rūbežu.

Atslāga vuordi: Latgolys etniskuo viesture, Latgolys socialuo viesture, Latgolys demografiskuo viesture, Inflanteja 16.–18. g. s., Latgolys latvīši, Latgolys pūli, Latgolys krīvi, Latgolys žēidi.

SOCIOETHNIC GROUPS OF LATGALE IN 16–18th CENTURIES ACCORDING TO RĒZEKNE DISTRICT INVENTORY AND SOUL AUDIT DATA

One of the most sustainable constituents of Latgalian culture is historically socioethnic groups. A socioethnic group is a community of residents determined by specific ethnic and historical circumstances and a more or less fixed place in social hierarchy. Until now, few studies have used the written sources dated 1599, 1712, 1738 and 1765 the Rzeczpospolita estate Rzezyca (Rēzekne) district country manor inventory, written in Polish, stating the names of the hosts of peasants' houses which reflects the dynamics of socioethnic group formation. Souls audit legislation written in autumn 1772 in Russian is the oldest source of information related to the relatively wide range of kinds of Latgale population concerning age, place of residence and kinship ties.

The inventory by parishes and villages included host names, which made it possible to create an inventory of the names of Latvians living in Latgale, Jewish

names, people with Slavic and Old Believers' specific names, which made it possible to determine the trends of population and ethnic composition.

Following a long period of war and political chaos in 1599 Rēzekne district inventory list of seven parishes recorded only 104 farms. The foreign ethnic group indicates the presence of certain non-Latvian peasant family names – Litvil, Hanekenon, Gadpian, which in subsequent documents do not occur. The document recorded seven Latgalian Latvian names of specific locations referred to in later centuries – for example, Kemp in Makašāni (Makaszany) parish, Laizan, Greidan, Stylba, and Spungian.

The 1712 inventory recorded 232 village farms. This number after the Great Northern War and pest is considered as relatively high. In the same year, in Krīvāni (Kryvan), Rāzna (Razien) and Osyune (Osyn) parish were listed individuals with Polish surnames – Dukalski, Borkevicz, Lipski, Harasimowicz. For the first time there are some Jewish names listed.

1738 for Latgale is a peaceful and politically stable period. The number of farms has increased to 291. Among these, 34 farms in Krīvāni, Lobiordi (Loborsky), Rāzna and Osyune parishes were inhabited by Poles. Most of them were public service people – the so-called bojary or personally free landowners. There were mentioned only two hosts called moskal – strangers from Russia. It should be noted that in 1712 and 1738 inventories there were mentioned some Latvian landowner families in Nautrani parish: Laizan, Rudborz, and Jurdz.

The biggest number of Russian Old Believers was in 1765. In that year, 119 villages with an average of five farms within each already recorded 20 villages inhabited by Russians and Poles. In addition, there were 10 Russian and Latvian mixed populated villages and eight villages populated by Latvians and Poles. Year 1772 souls audit shows that many of the Old Believers have not come from Russia, but from Rzeczpospolita territory, modern time Belarus.

Souls audit provides information on the crown and 42 private manors. For the first time both sexes and all nationalities are represented in the audit. This source provides a very good opportunity to study the ethnic composition, age and kinship with mathematical methods.

Most of the farmers were Latvians. The second largest ethnic group of farmers was Russian Old Believers, the third – the Belarussians.

The Russians, the Poles and Latvians inhabited villages and free villages – sloboda. Socially most diverse ethnic group was Poles, among which there were large and small landlords, village residents, farmers, and manor servants.

In 34 estates Jews were listed – a socially homogenous and well-organized group. All Jews in Rēzekne district belonged to the Kahal in Kruoslova (Kreslaw), which was a Jewish self-government body with judicial functions. In 3 manors were mentioned Gypsies engaged in agriculture.

Social groups in Rēzekne district consisted of three religious and spatially demarcated ethnic groups: Latvians, Russian Old Believers, and Belarussians. All ethnic groups of farmers in year 1772 lived in big families in which three generations lived together – parents, unmarried children and several married children, grandchildren and foster children. The servants mostly were close relatives. Latvian villages were mostly inhabited by one family and the names of these villages were derived from the surname of that family.

From 1772 souls audit data it can be inferred that every ethnic group was a closed living space. Latvians, Russians and Belarusians lived in villages and sloboda, Poles – in manors and sloboda, Jews – in manors. Up to the 20th century the living space was maintained as a cultural space. Ethnic group-specific traditions were passed on to future generations. Belonging of a social group to a distinct ethnicity was not a strict criterion. Diversity of ethnic groups is most prominently seen in farmers' social group.

Keywords: ethnic history of Latgale (Latgola), social history of Latgale, demographic history of Latgale, Inflanty (Polish Livonia) in the 16–18th century, Latvians in Latgale, Poles in Latgale, Russians in Latgale, Jews in Latgale.

Vīns nu nūtureiguokajim Latgolys kūpejuos kultūrvidis komponentim ir viesturiski izaveidavušuos socialetniskuos grupys. Ar socialetniskū grupu saprūtama īdzeivuojuoju kūpeiba ar nūteiktu etniskū pīdereibu i viesturiskū apstuokļu vairuok vai mozuok nūteiktu vītu kuortu sabīdryskajā hierarhejā.

Pietejumūs leidz šam moz izmontuotī raksteitī olūti – 1599., 1712., 1738. i 1765. godu Rēzeknis starastejys krūņa muižu inventareji ar tymūs mynātajim saiminīku vuordim i uzskaitis īspiejom atspūguļoj etnosocialū grupu veiduošonos dinamiku. Savukuort 1772. goda rudinī veiktuos Rēzeknis starastejys dvieseļu revizejys akti ir seņuokais olūts, kurā snāgtys zinis par kaidys Latgolys plotuokys dalis vysim īdzeivuojuojim, jūs vacumu, dzeivisvītom i radnīciskajom saitem. Mynātuolūta informaceja raksturoj jau izaveidavušuos, ilgtspiejeigys etnosocialū grupu kulturtelpys i tūs strukturu.

Inventarejūs pa pogostim i cīmim grupātī saiminīku vuordi i uzvuordi, kai ari mīšķuonu vuordī snādz īspieju veikt Latgolys latvīšu, žaidu, personu ar pūliskim i specifiskim krīvu staroveru personvuordim uzskaiti, kuodeļ ir īspiejams nūteikt īdzeivuojuoju skaita, etniskuo sastuova i socialuos pīdereibys tendenčis. Autors napretendej uz precizu uzskaiti i datu analizi, sevišķi apjūmeigajim 1772. goda dvieseļu revizejys aktim. Tys ir plošuoka pietiejuma uzdavums. Juoatzeimej, ka mynātī olūti satur ari plašu geografiskūs objektu – upu, azaru, mežu, kolnu nūsaukumu materialu, kas kūpā ar personu i apdzeivuojuotūs vītu vuordim atzeistams par seņuokū Latgolys latvīšu volūdys pīminekli.

Rēzeknis starastejys inventareju oriģinaltekstus pūļu volūdā publiciejs Vitebskys gubernis arhivars Dmitrijs Dovgjallo izdavuma «Историко-юридические материалы, извлечённые из актов книг губерний Витебской и Могилёвской» („Viesturiski juridiskī materiali nu Vitebskys i Mogiļovys gubernu aktu gruomotom”) 27. i 31. laidīnī (Vitebska, 1889, 1903). Inventareju tekstus ar tulkojumu latgaliski, izjemūt 1765. goda inventareju, kruojuma „Acta Latgalica” 4.–5. siejumā (Minhene, 1972, 1974) publiciejs pīrsters Dr. theol. Stanislavs Škutāns. Mynātuos publikacejys izdūtys ari atsevišķā kruojumā ar nūsaukumu „Dokumenti par klaušu laikim Latgolā” (Minhene, 1974). 1772. goda septembrī–novembrī krīvu volūdā raksteitī Rēzeknis starastejis dvieseļu revizejis akti globojās Latvejis Vaļsts viesturis arhivā (1881. fonds, 1. aproksts, 8. līta, kurā numurātys 1257 lopys) ir publicāti elektroniskuo teimekļa vītņē „Raduraksti”, tūmār leidz šam pietiejumūs ir moz izmontuoti deļ gryušai puorskaitamuo rūkroksta i arhaiskuos krīvu volūdys.

Piec ilgstūša karu i politiskūs juku perioda 1599. goda Rēzeknis starastejis inventarejā 7 pogostūs fiksātys tikai 104 saimisteibys. Par sveša etnosa kluotbyutni līcynoj tikai atseviški zemņiku nalatviskī uzvuordi – *Litvils, Hanekenons, Gadpians*, piec kurim etniskuo pīdereiba bez volūdņika zynuošonom nav nūsokoma. Vāluokajūs dokumentūs tī vairs nav sastūpami. Nu latvyskajim zemņiku uzvuordim fiksāti 7, kas konkretajuos vītuos pastuoviejūši ari vāluokūs godu syntūs – pīmāram, *Kemps, Laizāns, Greidāns, Stylba, Špuņģāns* (1599. г. Ревизия Режицкого староства 1899: 132–147).¹ Tys līcynoj, ka uzvuordi nav lītuoti kai personiska palame vai pavuords, bet kai dzymtys vuords.

1712. goda inventarejā krūņa muižuos fiksātys 232 apdzeivuotys saimisteibys. Itaidys skaits piec Zīmeļu kara i Leluo miera pūstiejumim viertejams kai dīzgon augsts. Itymā godā Krīvānu, Rāznys i Osyunys voitistios aba pogostūs mynātys atseviškis personys ar pūliskim uzvuordim – *Dukaļskis, Borkevičs, Lipskis, Harasimovičs*. Pурмūreiz pīmynāti dažī žeidī – krūgu rentņiki. (1712. г. Инвентарь Режицкого староства 1899: 147–166). Žeidim, kas vāluokūs laikūs turpynova īceļuot nu Žečpospolitys teritorejis, vysu 18. g. s. rakstureiga dzeivis vīta krūņa i privatajuos lauku muižuos, kur tī pa leluokai daļai beja krūgu rentņiki, ari omotņiki vai seiktierguotuoji. Preteji vyspuorpījamtajam uzskotam par žeidim kai mīškuonim Inflantejys mīstūs i piļsātuos 18. g. s. žeidī sastūpami rešai.

1738. godā jau beja īsastuojs mīra i politiskuos stabilitatis periods. Saimisteibu skaits beja pīaudzys leidz 291. Nu tom apmāram 34 saimisteibys Krīvānu, Lobuordu Rāznys i Osyunys pogostūs apdzeivuojuši pūli. Leloukuo daļa nu jim bejuši vaļsts dīnasta ļauds – tai sauktī bruņu bojuori (*bojary*), voi personiski breivī zemis eipašņiki (*zemiane*). Mynāti tikai divi saiminīki, kam dūts apzeimiejums „moskaļi” (1738. г. Инвентарь Режицкого староства 1899: 166–195). Juoatzeimej, ka 1712. i 1738. godā mynātys ari dažys latvīšu leimaņu (*leymanowie*) i zemes eipašņiku saimis: *Laizāni, Rudbuorži, Jūrdži*.

¹ *Turpmuok apriekinim i raksturojumam snīgtys summaruos atsaucis – A. Dz.*

Krīvu staraveru leluoka skaita īceļuošona ir nūtykuse leidz 1765. godam. Mynātajā godā nu pavysam 119 cīmim ar videji 5 saimesteibom kotrā jau fiksāti 20 vīneigi krīvu i pūļu apdzeivuoti cīmi. Svešus etnosu dzeivisvītys koncentriejuos nūteiktuos teritorejuos: 5 krīvu cīmi Rāznys pogostā, 8 – Cyskādu pogostā. 1772. goda dvieseļu revizeja līcynoj, ka vairums staraveru, kurim snāgtys zinīs par agruokū dzeivisvītu, atguojuši navys nu Krīvejis, bet Žečpospolitys teritorejis. Bez tam 1765. goda Rēzeknis starastejis krūņa muižuos beja 10 krīvu i latvīšu jaukti apdzeivouti cīmi. 7 teirī pūļu – bruņu bojuoru i zemīs eipašnīku apdzeivouti cīmi beja Krīvānu pogostā, 6 – Osyunis pogostā, jaukti pūļu i latvīšu – pavysam 8 cīmi Osyunys, Rāznys i Krīvānu pogostūs (1765. г. Инвентарь Режицкого староства 1903: 166–195).

1772. goda dvieseļu revizejis dokumenti aproksta pavysam 42 krūņa muižys, privatuos muižys i plebanejys – katuoļu prīsteru lītuošonā nūdūtuos muižys. Kotrā nu tom beja videji 7–38 cīmi. Saleidzynomjūt ar inventarejim i t. s. orklu revizejom, kas leidz 1772. godam veiktys Vydzemē i Kūrzemē, kur fiksāti golvonūkuort saiminīki i dorba spiejeigī veirīši, Rēzeknis starastejis dvieseļu revizeja ir geografiski vysplotuokais olūts, kas aptver vysys īdzeivuotuoju vacuma, etniskuos i socialuos grupys.

Leluokuos dzeivisvītys beja 6 mīsti i slobodys: Rēzekne, Varakļuoni, Viļāni, Tiskādi, Latvīšu Sloboda natuoļi nu Tiskādīm, Sloboda pi Osyunis. Tūs īdzeivuotuoju vairums beja krīvi i pūli – īguojieji nu Krīvejis, Boltkrīvejis i Reigys. Īguojiejim nu Boltkrīvejis vysbīžuok kai vīta, nu kurys atguojuši, mynāti Ošmjanu i Polockys apriņči.

Leluokys pūļu – zemīs eipašnīku grupys – sastūpamys divuos krūņa muižuos, seikūs šļahtīču grupys – četruos muižuos. Pūli beja sociali vysdaudzveideiguokuo grupa. Storp jim sastūpami gon lelī muižnīki, gon bazneickungi, mīstu īdzeivuotuoji, seikī zemīs eipašnīki i kolpuotuoji muižuos.

Žeidi 1772. godā sastūpami 34 muižuos. Tei beja sociali vysorganizietuokuo etniskuo grupa. Vysi Rēzeknis starastejis žeidi pīderieja pi Kruoslovys kahala, kas beja žaidu pošpuorvaldis vīneiba gon ar religiskom, gon nūdūkļu īvuokšonys, gon tīsys funkcejom. Žeidīm 1772. godā rakstureigys mozuos saimis jeb giminis, kū veiduoja tikai pracātais puors i bārni.

1772. godā pyrmūreiz Latgolā trejuos muižuos mynātys ari čyguonu saimis, kas nūsadorbavušīs ar lauksaimnīceibu.

Rēzeknis starastejis zemnīku socialū grupu veiduoja treis nūrūbežuotys etniskuos grupys: latvīši, krīvu staroveri, boltkrīvi. Cīš bīži pi krīvu i boltkrīvu zemnīku vuordīm vai cīmu nūsaukumim mynāts, ka tī ir īguojieji voi aizbāguši zemnīki nu Boltkrīvejis voi Krīvejis.

Zemnīku cīmūs dzeivoja videji 2–10 saiminīki. Vysu etniskūs grupu zemnīkim piec 1772. goda ziņom rakstureigys leluos saimis jeb giminis, kurā dzeivova treju paaudžu pīdereigī: vacuoki, napracāti bārni, 1–2 pracātūs bārnu puori ar mozbārnim

i audžubārnim. Saimī itylpa ari bobuļņiki – kolpi, kuri struoduoja par dzeivisvītu saimisteibā. Tikai rešūs gadiejumūs tī nabeja saiminīka tyvi radinīki. Kūpumā viertejūt, cīmi beja vīnys dzymtys dzeivisvītys, bet tūs nūsaukumi vysbīžuok beja identiski ar īdzeivuotuoju uzvuordu.

Vysu etniskūs grupu zemņiku veirīšim rakstureigs dīzgon lels vacums, kas varieja sasnāgt 110 godus. Īvārojama ir veiru i sīvu vacumu starpeiba – parosti sīva beja videji 5–15 godus jaunuoka par veiru, turkluot latvīšu sīvītem rakstureiga izīšona pi veira brīduma godūs – videji 25 godu vacuumā, kurpretim staroveru jaunovys preciejuos jau 15–16 godu vacuumā. Puorsteidzūšs ir zemņiku augleibys ilgums – nav ratums, ka pādejaais bārnys ir dzimis, veiram asūt ap 70 godu, bet sīvai – ap 50 godu vacuumā. (LVVA 1772). Vystycamuok, ka vacuumys fiksāts pec pošu zemņiku atmiņys i nav precīzs, tūmār tys atspūguļoj atsevišķu zemņiku īvarojamū vacuumu.

1772. g. dvieseļu revizeja atkluoj kotrys etniskuos grupys nūslāgtu dzeivis telpu pastuoviešonys faktu. Latvīšim, krīvim i boltkrīvim tuos beja atseviški cīmi i slobodys, pūlim – muižys, cīmi i slobodys, žeidim – muižys. Šuos dzeivis telpys leidz pat 20. g. s. sasaglobavous ari kai kulturteļpys, kuruos tika praktizātys i nūdūtys tuoluok kotram etnosam rakstureiguos tradicejys.

Pīdereibai pi socialajom grupom etniskuo pīdereiba nabeja strykts kriterejs. Etniskūs grupu daudzveideigums vysizteiktuok nūvārojams zemņiku kuortā.

OLŪTI

LVVA 1772 – 1772. g. *Rēzeknis starastejys dvieseļu revizejys akti* (nūsaukums arhiva fonda aprokstā – Rēzeknes apriņķa muižas un ciemi (1772. g.)) – LVVA, 1881. fonds, 1. aproksts, 8. līta, 1256 lopys.

1599. г. Ревизия Режицкого староства. Историко-юридические материалы, извлечённые из актовых книг губерний Витебской и Могилёвской 27. Витебск: Губернская типо-литография, 132–147.

1712. г. Инвентарь Режицкого староства. Историко-юридические материалы, извлечённые из актовых книг губерний Витебской и Могилёвской. Выпуск 27. Витебск: Губернская типо-литография, 1899, 147–166.

1738. г. Инвентарь Режицкого староства. Историко-юридические материалы, извлечённые из актовых книг губерний Витебской и Могилёвской. Выпуск 27. Витебск: Губернская типо-литография, 1899, 166–195.

1765. г. Инвентарь Режицкого староства. Историко-юридические материалы, извлечённые из актовых книг губерний Витебской и Могилёвской. Выпуск 31. Витебск: Губернская типо-литография, 1903, 91–207.

Dorota Kristina Rembiševska (Dorota Krystyna Rembiszewska)

ЛАТГАЛИЯ В ПРЕССЕ И ПОЛЬСКОЙ ЭПИСТОЛОГРАФИИ РУБЕЖА XIX И XX ВЕКОВ

Предметом исследования являются связанные с Латгалией мотивы, представленные в текстах Стефании Уляновской (1839–?): её статьях, письмах (Письма) и неопубликованных фрагментах «Латышей Польской Инфлянтии»), а также в статьях Зигмунда Глогера (1845–1910).

Ключевые слова: Латвия в зарубежной прессе, Латгалия, польская пресса в XIX и XX веке, польско-латгальские связи.

LATGALE POLIJAS PRESEĒ UN EPISTOLOGRĀFIJĀ 19.–20. GS. MIJĀ

Rakstā tiek parādīta Latgales izpratne šādos avotos: Stefānijas Uļanovskas rakstos un vēstulēs, npublicētos „Łotysze Inflant Polskich” (Poļu Inflantijas latvieši) fragmentos (glabājas Polijas Zinātņu akadēmijas arhīvos un Polijas akadēmijā Krakovā, Nr. 1–29.a), vēstulēs, kas atrodamas Jana Karloviča dokumentos un glabājas Lietuvas Valsts vēstures arhīvā (fonds 1135, 10. izdevums), un Zigmunda Glogera, 19. gs. poļu etnogrāfa, kurš veicis pētījumus bijušajās Livonijas teritorijās, rakstos (publicēti „Biblioteka Warszawska” 1880. gadā un „Pamiętnik Fizjograficzny” 1881. gadā).

S. Ulanovskas vēstulēs un rakstos Latgale (kaut arī autore neizmanto šo nosaukumu) tiek pasniegta kā neierobežotu etnisku un arheoloģisku izpētes iespēju zeme. Autore ar lielu uzmanību apraksta reģionu ap Wielony (Viļāniem), kas attēlots viņas krājumā „Łotysze Inflant Polskich”. Z. Glogera raksti galvenokārt attiecas uz 1880. gada izrakumiem Marienhauzē (pašreizējā Viļaka), kas dod iespēju studēt un analizēt šī novada tradīcijas, uzskatus un etniskos jautājumus. Z. Glogers sniedz arī Marienhauzes apgabala latviešu uzskatus un apraksta līdzīgas tradīcijas, kas saistītas ar maizes cepšanu Podlases reģionā Polijā.

Atslēgas vārdi: Latvija starptautiskajā presē, Latgale, 19.–20. gadsimta Polijas prese, poļu un latgaliešu kontakti.

LATGALE IN THE POLISH PRESS AND EPISTOLOGRAPHY AT THE TURN OF THE 20TH CENTURY

The article discusses the picture of Latgale presented in the following sources: articles and letters by Stefania Ulanowska, unpublished fragments of “Łotysze Inflant

Polskich” (stored in the Archives of The Polish Academy of Sciences and in the Polish Academy of Learning in Krakow, No. 1–29a), letters found in the documents of Jan Karłowicz in Lithuanian State Historical Archives (fund. 1135, inv. 10), and articles (published in “Biblioteka Warszawska” in 1880 and in “Pamiętnik Fizjograficzny” in 1881) by Zygmunt Gloger, a 19th-century Polish ethnographer, who carried out research in the former territories of Livonia.

In the letters and articles by S. Ulanowska, Latgale (the author does not use this name) is presented as a land of unlimited possibilities of ethnic and archaeological research. The author devotes much attention to the description of the region around Wielony (Viļāni) depicted in “Łotysze Inflant Polskich”. The articles by Zygmunt Gloger deal mainly with the 1880 excavations in Marienhaus (present Viļaka), which provide an opportunity to study and analyze customs, beliefs, and ethnic issues of the discussed region. The author mentions also the beliefs of Latvians from the area of Marienhaus and describes traditions related to bread baking in the Podlasie region.

Keywords: Latvia in international press, Latgale, 19th and 20th century Polish press, Polish-Latgalian contacts.

Предметом исследования являются связанные с Латгалией мотивы, представленные в текстах Стефании Уляновской (1839–?)¹: её статьях, письмах (Письма) и неопубликованных фрагментах «Латышей Польской Инфлянтии»², а также в статьях Зигмунда Глогера (1845–1910).

Объединение этих людей неслучайно, поскольку как С. Уляновская, так и З. Глогер в определённый момент в ходе своей исследовательской деятельности заинтересовались древней Инфлянтией, оба публиковались в географическо-этнографическом ежемесячнике «Висла» (издаваемым в Варшаве), и сотрудничали с его редактором – Яном Карловичем,³ который возглавлял журнал в 1888–1899 годах.

Оба занимались также археологией, хотя с разной интенсивностью. З. Глогер проводил исследования на старых кладбищах, результатом чего

¹ Дату и место смерти не удалось установить.

² Неопубликованные в „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej Akademii Umiejętności w Krakowie” фрагменты *Łotyszy Inflant Polskich* находятся в Архиве Польской Академии наук (*Archiwum Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie*), в материалах С. Уляновской, сигнатура 1-29a (Папка). В 2017 опубликован перевод *Łotyszy Inflant Polskich* на латышский язык, в котором учитываться целостность рукописи С. Уляновской: Uļanovska, Stefānija (2017). *Poļu Inflantijas latvieši. Etnogrāfisks tēlojums*. Rēzekne: RTA.

³ Jan Aleksander Karłowicz (1836–1903) – исследователь фольклора, этнограф, музыковед, редактор географическо-этнографического журнала „Wisła”, автор «Słownika gwar polskich» и соавтор «Słownika języka polskiego», так называемого варшавского.

стали интересные находки и статьи. С. Уляновская, вероятнее всего, тоже участвовала в раскопках, о чём свидетельствуют пожертвованные ею в Археологический музей Краковской академии искусств предметы. В каталоге дарителей Археологического музея Краковской академии искусств можно найти информацию о передаче С. Уляновской в музейный фонд шестнадцати бронзовых и железных предметов с кладбища в Мариенгаузене (сейчас *Viļaka*, бывшая Инфлянтия) (Wróblewska-Bitner, Ciglis, Rādiņš 2005: 76).

С. Уляновская и З. Глогер не были связаны с Латгалией постоянно – на самом деле их пребывание в этой области тогдашней Витебской губернии в целом продлилось лишь несколько месяцев (у С. Уляновской) или несколько недель (в случае З. Глогера). С. Уляновская оказалась в Вилянах (*Viļāni*) благодаря своим дружеским связям – она гостила во владениях семьи Яновских,⁴ с которыми познакомилась в Пскове (Письма: 24 X 1889, л. 406), куда был интернирован её муж Владислав Уляновский за участие в Январском восстании (польское восстание против России 1863–1865). В свою очередь З. Глогер отправился в Мариенгаузен по приглашению жены маршала Яна Липского (Gloger 1881: 399), владельца мариенгаузенского имения. Скорее всего его вдохновил на это его хороший знакомый Готфрид Оссовский (Zalewski 2005: 249) – археолог, первый хранитель Музея национальных древностей Краковской академии искусств.

Современному читателю территориальное членение, которым пользуется С. Уляновская, с точки зрения сегодняшних географических границ иногда может показаться неясным или просто ошибочным. Например, когда она приводит литовский рассказ об аистах, в конце абзаца даёт примечание «Польская Инфлянтия» (E.S. 1884: 23). Та же принадлежность современной Латгалии отражена в другом её тексте: «Литва [...] вместе с принадлежащей ей Польской Латвией» [...] (Ulanowska 1893: 548). Само собой разумеется, что в работах С. Уляновской название Латгалия не встречается, поскольку в польской литературе XIX–начала XX в. функционировало только обозначение Польская Инфлянтия.⁵ Поэтому в заглавии публикации, благодаря которой С. Уляновская стала широко известной, фигурирует именно это географическое название (Ulanowska 1891).

«Латыши Польской Инфлянтии» – это трехтомная работа, в которой содержится этнографическое описание повседневной жизни, обычаев, обрядов и множество текстов песен, преданий, народных сказок, поговорок и пословиц жителей гмины Виляны Жежицкого повета. Труд С. Уляновской прочно вошёл в состав канонических текстов, касающихся прошлого одного из исторических краёв Латвии.

⁴ Местность Виляны с 40-ых годов XIX века принадлежала семье Яновских, ср. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. XIII, с. 360.

⁵ Ср. например: Baliński, Lipiński 1946, Chłopiccki 1863, Manteuffel 1879, Manteuffel 1883, Manteuffel 1886.

В напечатанную версию работы не вошла краеведческая информация, связанная с актуальным функционированием гмины Виляны. Однако, как уже упоминалось, в архиве сохранилась рукопись этих фрагментов, в которой можно найти подробные данные о расположении гмины, её площади, административном делении и населении. С. Уляновская представила в числе прочего статистику по отдельным конфессиям: католиков – 2928, старообрядцев (раскольников) – 1097, евреев – 345, протестантов (лютеран) – 53, православных – 35 (Папка, л. 164). Кроме того, она обозначила количество безземельных крестьян (батраков, то есть – коморников), и даже отметила размер налогов, которые они были вынуждены платить (там же). Она не упустила такие детали, как состав сельского совета, выборы в совет, упомянула также критерии, которым должны были соответствовать отдельные чиновники, например:

Писарь должен быть грамотным и даже обладать неким знанием права, чтобы мочь вести книги, составлять протоколы и приговоры по делам, чаще всего это православный, но может быть и католиком (Папка, л. 164–165).

На основании неопубликованных фрагментов можно констатировать, что С. Уляновскую на самом деле интересовало всё, что она увидела во время своего пребывания в Латгалии. Возможно, причиной, побудившей её описать подробнейшие детали был неинтеллектуальный восторг и скорее её неумение синтезировать и формулировать какие-то обобщения. Вероятнее всего поэтому С. Уляновская в рукописи так много места отвела функционированию бывшего вилянского суда и для лучшего восприятия даже описала ход одного из рассматриваемых дел (Папка, л. 166–167). Кроме того, в её работе упоминается о местной народной школе, а также о зернохранилищах и количестве хранимых в них злаков.

Подобное внимание к деталям свойственно и переписке С. Уляновской с Я. Карловичем, которая стала одним из важных источников информации о Вилянах и пребывании фольклористки в Инфлянтти. В одном из писем С. Уляновска описывает городок, называет также отдельные элементы локальной топографии: усадьбу, почту, здание полиции, фабрику кожаных изделий, гминную аптеку, к некоторым добавляет качественные и относительные прилагательные: «костёл большой, каменный, по-бернардински, с обширными монастырскими стенами», «великолепная, двухэтажная корчма», «великолепный двухэтажный дом» (Письма 24 X 1889, л. 405v), в результате чего мы получаем не только подробную, но и пронизанную субъективизмом картину:

а всё это со всех сторон окружено множеством маленьких и малюсеньких хатёнок – мещанских, крестьянских [...].

это деревянный домик, состоящий из двух комнаток, очень опрятный, а посередине лыко, словно шубка, и хотя сейчас вихрь дует, мороз морозит, у

меня тепло, как в медвежьем ухе (Письма 24 X 1889, л. 409 4).

С. Уляновская в Латгалии чувствовала себя прекрасно, что неоднократно подчёркивала в своей личной переписке с Я. Карловичем:

И как же мне тут нравится! Возможно я так глупа или наивна, что у меня от всего этого невыразимая радость. Почему-то эта Варшава так далеко – я бы сейчас же Вас уговорила на поездку в Виляны. И Вам бы тут понравилось, и я бы Вас познакомила с «моими» краснобаями (Письма 26 XII 1889, л. 421).

С. Уляновская подружилась с местными жителями, охотно участвовала в разных торжествах, знала много людей, о которых часто упоминала в письмах к Я. Карловичу. О хорошей ориентации в местных отношениях свидетельствуют детали, связанные с конкретными жителями, например: «этот декан это благородная душа, преданный своим прихожанам, не жадный, скорее сам даст, чем возьмёт» (Письма 10 XI 1889, л. 415), «живёт Т. Z. становой пристав», «двухэтажный дом главного шаромыжника Вилянского» (Письма 24 X 1889, л. 405v).

С. Уляновская проявляла интерес к языку в самом широком смысле – начиная с ономастических вопросов и кончая проблематикой диалектной лексики. Исследовательница подготовила в числе прочего список фамилий жителей Вилян и окрестностей (Папка, л. 173–186), отметила имена, которыми тогда называли детей, добавляя свои комментарии:

Что они вытворают с этими именами – при крещении сами их выбирают, да ещё и самые изысканные! В одной семье в Кукоях есть Ансельм, Матильда и Пилермония! В городке-то слышу, что есть Аркадеуш и Алпон – то есть Альфонс [...] А снова одного несчастного Фаустина превратили в Паутина,⁶ что по-латышски имеет такое резкое значение, что мать молилась Богу, чтобы этот ребёнок умер, потому что ей стыдно, что его так зовут (Письма 10 XI 1889, л. 415).

Надо отметить, что в самом начале исследований на территории Латгалии С. Уляновская немного знала о латышском, а тем более о латгальском языках. В письме к Я. Карловичу она обращается к нему с лингвистическим вопросом:

Скажите, пожалуйста, к какой области или к какой группе относится латышский язык? Ведь в филологии, или скорее в сравнительной грамматике он должен иметь своё место [...] (Письма 3 II 1890, л. 424).

Спустя некоторое время С. Уляновская, несмотря на отсутствие теоретической подготовки в области балтийских языков, на неплохом уровне овладела как латышским, так латгальским языком.

Благодаря тому, что С. Уляновская очень часто меняла место жительства и много путешествовала, она могла наблюдать за разнообразием деревенских

⁶ Вероятнее всего, речь идёт о латгальском *pautenš* диминутив от *pauts* ‘яичко, тестикула’ (информация от проф. Nicole Nau).

усадеб, что позволило ей отметить различия в видах домов и хозяйственных построек в разных частях Российской империи, а также земель, относившихся к Австрийской империи. Результатом местных экспедиции в окрестности Вилян стало описание латышской хаты (Ulanowska 1890) (проиллюстрированное тремя гравюрами), в котором исследовательница представила наиболее характерные элементы крестьянского дома и сарая; кроме того прилагался рисунок (созданный по поручению С. Уляновской) «площадки для молотьбы» из деревни Кукои (Ulanowska 1893: 383). Короткий текст, иногда очень общий (например, «двери [хаты] – старинные, такие сегодня только в старых хатах можно увидеть», на самом деле едва вводит в тематику, но содержит местные диалектные названия, такие как, например, *pajumtia* ‘навес’ (Ulanowska 1890: 197), *odryna* ‘сарай’, *žepiery* [žeperi] ‘забор из рогатых елей или верхушек’⁷ (Ulanowska 1890: 200). Опубликованные рисунки – хорошее дополнение, которое является одним из немногочисленных графических свидетельств, запечатлевших такой важный элемент культурной картины описываемой территории, каким является деревенская архитектура.

Хотя С. Уляновская прежде всего уделяла внимание наблюдениям за современностью, культивированием обычаев, состоянием материальной культуры здесь и сейчас, она также не отказывалась и от тематики, касающейся древней истории и археологии. Из-за отсутствия достаточных источников, во время пребывания в Латгалии исследовательница просила Я. Карловича расширить её знания в области прошлого данных земель:

И если сможете, будьте любезны, загляните в какую-нибудь хронику или в какой-нибудь старый словарь, есть ли там что-нибудь о возникновении, происхождении латышей, их первоначальном появлении. Мне тут неоткуда узнать об этом, – в энциклопедии Оргельбранда я нашла упоминание о них, но предполагаю, что Вы знаете больше. Буду Вам очень обязана, если Вы передадите мне эти сведения (Письма 3 II 1889, л. 424v).

Мотив древней истории окрестностей Вилян появился также в другом письме, где С. Уляновская добавила комментарий:

Есть здесь под Вилянами гора над рекой Малта, которая носит название Кара-Копье [Kara-kopie], это воинская, то есть рыцарская могила. Заметны насыпные курганы – материал для Глогера (Письма 26 XII 1889, к. 419).

Упоминание о Замковой Горе („*Pilis-kołns*”⁸) свидетельствует о том, что С. Уляновская знала работы З. Глогера, посвящённые его археологическим раскопкам в Мариенгаузене, которые он проводил в 1880 году. Возможно, что именно этнолог из Подлясья вдохновил С. Уляновскую на поиск средневековых

⁷ На польском: „*odryna ‘stodoła’, žepiery [žeperi] ‘plot z rogatych świerków lub wierchołków’*”. (Ulanowska 1890: 200).

⁸ Ulanowska 1891, III: 235–236 опубликовала народное предание связанное с этим местом.

памятников. Экспедиция З. Глогера была важна для исследования местных кладбищ, потому что в её результате было открыто множество металлических памятников, в том числе разных украшений и посуды, а также – что наиболее существенно – костного материала.

Информация о находках З. Глогера в Мариенгаузене была зафиксирована в 1885 г. Густавом Мантейфелем в географическом компендиуме – Географическом словаре царства Польского.⁹ З. Глогер ссылаясь на Польскую Инфлянтию Г. Мантейфеля, приводит информацию о прошлом города, в котором вёл исследования.

Благодаря З. Глогеру прижилось название посёлка Габачево (появляется также в других археологических статьях этого периода (Dudrewicz 1881: 403–406)), которое, как упоминает тогдашний археолог XIX века, находится в «двух с половиной милях от Мариенгаузена» (Gloger 1880: 132).

Кстати, следует отметить, что археологическая экспедиция польского исследователя, проводившаяся несколько десятков лет назад, увековечена и в современности. В небольшом областном музее в местности Виляка (*Viļakas novada muzejs*) часть постоянной экспозиции посвящена экспедициям З. Глогера на этой территории.

Полевые исследования З. Глогера в восточной Латвии принесли не только археологические находки. Исследовательская деятельность в Витебской губернии дала также много других положительных результатов в виде сравнительного материала для этнографических описаний. Так, когда З. Глогер писал о древнем обычае принесения хлеба в жертву богам в Подлясье, сохранившемся и после принятия христианства, для подтверждения своей информации, касающейся распространения этого явления, он ссылаясь именно на случай из Латвии:

Я сам ещё видел у латышей в окрестностях Мариенгаузена, несмотря на запрет со стороны духовенства, принесённые в виде жертвы для духов, живущих в старых лесных трухлявых дубах: яйца, мёд в сотах, сыр, хлеб, и другие похожие подарки (Gloger 1898: 339).

С точки зрения современного исследователя, как С. Уляновская, так и З. Глогер ярко отметили своё присутствие в бывшей Польской Инфлянтii,

⁹ „Niedaleko jeziora i dworu jest pagórek, na którym odkryto przed paru laty starożytne cmentarzysko. Z. Gloger cmentarzysko to rozkopał i znalazł tu wielką ilość ozdób bronzowych i wyrobów żelaznych, a mianowicie 15 pierścieni, 60 dzwoneczków i brząkałek, kilkanaście bransolet, sprzążek, kilkanaście naszyjników, kilkadziesiąt guzów, wiele łańcuszków, wisiadeł blaszkowych, mnóstwo perełek szklanych najrozmaitszej wielkości i barwy, tudzież kilkaset sztuk muszli białych, jakie dotąd służą za monetę w Indyach, Tybecie i Sudanie, przedziurawionych do nawlekania, których cały sznur znajdował się na szyi każdej pogrzebanej kobiety. Przy wojownikach leżały żelazne groty oszczepów i bardysze, czyli siekiery do podpierania i walki służące” *Marienhaus* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, VI: 155.

сегодняшней Латгалии. У обоих учёных обнаруживается большой интерес к этой территории, осознание перспективности разработки многих тем из области этнографии, археологии, диалектологии. В письмах и публицистических текстах С. Уляновской может и нет глубоких рассуждений и эрудированных интерпретаций, однако они пронизаны неподдельным восхищением Латгалией и её жителями. В то же время у З. Глогера Мариенгаузен — лишь одно из мест на его археолого-поисковой карте, но место очень важное, что подтверждается результатами экспедиций.

Выбор С. Уляновской и З. Глогера для представления в данной статье латгалских мотивов в трудах польских учёных был сознательным и целенаправленным. Внимания заслуживает исследовательская перспектива — она сосредоточена не только на поисках следов польского присутствия или на славянских мотивах, но и на Латгалии и её жителях как неотъемлемой части края, на долю которого пришлось сложное прошлое, отмеченное сосуществованием различных наций и религий на этой относительно небольшой территории.

АРХИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ

Письма – Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Jano Karlovičiaus fondas, F 1135, ap. 10, Listy Stefanii Ulanowskiej do Jana Karłowicza, 112.

Папка – Archiwum Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Teka Stefanii Ulanowskiej, sygn. I–29a.

ЛИТЕРАТУРА

Baliński, Michał, Lipiński, Tymoteusz (1846). *Województwo, czyli księstwo inflantskie* [w:] idem, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*, t. 3.

Warszawa: Druk Orgelbranda i Synów. 851–863.

Chłopicki, Edward (1863). *Inflanty*, [w:] idem, *Notatki z różnoczasowych podróży po kraju (Inflanty, Żmudź, Litwa i Pobereże)*. Warszawa: Ch. Kelter & S. Rothmühl. 10–34.

Dudrewicz, Leon (1881). O czaszkach ludzkich z cmentarzyska w Maryjenhausie.

Pamiętnik Fizyograficzny. t. 1. 403–406.

E.S. [Stefania Ulanowska]. *Symbolika wiosenna*. Kraków 1884. <http://cyfrowa.chbp.chelm.pl/dlibra/doccontent?id=9262>, sk.11.03.2107.

Gloger, Zygmunt, (1880). Wykopaliska maryjenhauskie. *Gazeta Warszawska*. t. 1. nr 243. 132.

Gloger, Zygmunt (1881). Wykopaliska maryjenhauskie. *Pamiętnik Fizyograficzny*. t. 1. 399–402.

Gloger, Zygmunt (1898). Chleb (o chlebie i zwyczajach przy pieczywie u ludu w Tykocińskim). *Wista*, t. 12. 336–342.

Manteuffel, Gustaw (1882). *Inflanty* [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. t. 3. 278–290. Warszawa: Kasa im. Józefa Mianowskiego.

Manteuffel, Gustaw (1879). *Inflanty Polskie poprzedzone ogólnym rzutem oka na siedmiowiekową przeszłość całych Inflant*, Poznań

Manteuffel, Gustaw, (1886). *Listy z nad Bałtyku*, Kraków: Druk Wł. Anczyca.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego (1885). t. 6. Warszawa: Kasa im. Józefa

Mianowskiego.

Ulanowska, Stefania (1890). Chata łotewska. *Wisła*. t. 4. 197–200.

Ulanowska, Stefania (1891). Łotysze Inflant polskich a w szczególności Gminy Wielońskiej, powiatu rzeżyckiego. Obraz etnograficzny. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków cz. 1, t. 15. 181–282; Kraków 1892, cz. 2, t. 16. 104–218; Kraków 1895, cz. 3, t. 18. 232–492.

Ulanowska, Stefania, 1893. *Na odmiennych nutach* [w:] *Upominek. Książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej (1866–1891)*. Kraków: Gebethner i Spółka. Petersburg: Br. Rymowicz. 548–550.

Wróblewska-Bitner, Anna, Ciglis, Jānis, Rādiņš, Arnis, (2005). *Latvijas arheoloģiskās senlietas Polijas krātuvēs. Zabytki łotewskie w zbiorach polskich*. Rīga: Latvijas Nacionālais Vēstures Muzejs, Państwowe Muzeum Archeologiczne.

Zalewski, Marek (2005). *O dalekich i bliskich wyprawach archeologicznych Zygmunta Glogera* [w:] Bittner-Wróblewska i in. 246–257.

Ojārs Lāms

AUSTRUMLATVIJA TAUTISKO ROMANTIĶU ĢEOTELPISKAJĀ POĒTIKĀ

19. gs. latviešu pirmās rakstnieku un kultūras darbinieku paaudzes, kuras savā daiļradē un darbībā pievērsās Latvijas tēla un latviešu kopīgās pasaules konstruēšanai, telpiskajos priekšstatos par Latviju uzmanību pievērš tādu ģeogrāfisko vietu un vides modeļu izvēlei, kuri Latvijas koptēlā ļauj ieraudzīt arī Austrumlatviju.

Administratīvo un cita veida Austrumlatvijas nošķirtību no pārnovada procesiem cenšas pārvarēt jau jaunlatvieši, publicistikā uzsverot Vitebskas latviešu latviskumu. Austrumlatvijas piederību kopīgai latviešu ģeogrāfiskajai telpai uzsver arī pašu latviešu veidotie ģeogrāfiskie apraksti (Matīss Siliņš). Objektīvu iemeslu dēļ gan īsta pārnovadu sakļaušanās vienotā jaunlatviskā centrienu straumē neizveidojas. Tomēr Latviju konstruējošajā literatūras praksē Austrumlatvija drīzāk ir iekļaujoša, ne aizmirstoša vai izslēdzošā moda tvērumā.

Tautisko romantiku mantojums Latvijas un latvietības ideoloģiskās tapšanās aspektā, pirmkārt, ir nozīmīgs Latvijas koptēla veidošanā, atrodot tādas poētiskas zīmes, kas kļūst tuvas ikviena novada iedzīvotājam, bet tautiskā romantisma mantojumam nozīmīga loma ir arī Latgales savdabīgās reģionālās identitātes tapšanas un izteikšanas poētikā, kurā saskatāmas tipoloģiskas paralēles.

Tautiskais romantisms ainavu, dabas objektus, iekštelpas un ārtelpas izmanto gan kā teksta organizācijas principus, izkopjot noteiktas žanra īpatnības, gan arī kā cilvēka, nācijas un reizēm kā visas cilvēces iemājas esamības veidošanas stratēģijas.

Atslēgas vārdi: tautiskais romantisms, latvieši Vitebskas guberņā, Latgola/Latgale, ainava un telpa publicistikā un dzejā.

EASTERN LATVIA IN THE GEOSPATIAL POETICS OF NATIONAL ROMANTICISTS

The collected efforts of the national romanticists mark a longing for one's own path within the Latvian cultural landscape, and emphasise the use and understanding of geography and space. The goal of this study is to ascertain – whether and how the created geo-spatiality of the national romanticists stands within the context of Eastern Latvia, which was administratively separated from the rest of the ethnographically

collective territories, being a constitutive part of the Vitebsk Governorate. The organic tethering of separated regions was already torn in the 17th century, when Eastern Latvia remained under the control of Poland after the conquering of the collapsed remains of Livonia. Catholicism, idiosyncratic agricultural traditions, unprecedented development of language and writing – the peculiarities discerning Eastern Latvia from the coastal territories are justifiably multifarious. However, one must as well keep in mind the underlying similarities of east and west with the forming of the Latvian nation in the 19th century.

The main topic of this paper is the geospatial poetics of the national romanticism, though for the sake of a broader historical context and understanding, it is prefaced by a chapter of “An Account of Associative Preconceptions and Histories of Eastern Latvia in Context of Baltic Provinces”, paying attention to the specific vernacular with which the Latvian landscape is described during the 19th century and closer inspection still to the administrative border between the Baltic provinces and the Governorate of Vitebsk, which holds the Eastern Latvian territories.

In the second chapter – “Vitebsk-Latvian Identity from the Viewpoint of Latvian Nationalist Ideological Leaders” – reviews the pre-existing notions which are found in the writings of Krišjānis Valdemārs and Atis Kronvalds and reveals on the one hand a deep vocation of the destiny of the Vitebsk Latvians, though on the other – a somewhat simplified overview.

The third chapter directly examines how these preconceived and associative ideas were produced in the many periodicals and publications by the various Latvian communities of the Baltic provinces. The most significant textual sources are travel notes, in which the spatial differences and also visually distinctive features in agricultural tradition are emphasized.

The fourth chapter looks at the collectively written works of the national romanticists within the aspects of geospatial imagery, bringing out three levels – the motifs of rivers and lakes, motifs of mountains, alleys and fields, as well as the motif of ancient historical locations, which all together make the illusory mythos of Latvia, within which Eastern Latvia resides.

Nevertheless, the geospatial contours of Latvia are only complete with the addition of Eastern Latvia's local identity – Latgale – which colours the collective Latvian borders with unique geospatial impressions (imagery).

Keywords: national romanticism, Latvians in the Vitebsk Governorate, Latgola/ Latgale, landscape and space in poetry and in essays.

Ievads

Latgales kongresam un tautisko romantiķu daiļradei ir ciešāka savstarpēja saikne, nekā pirmajā brīdī varētu šķist. 1917. gadā Latgales kongress deva skaidru

ģeopolitisku ietvaru dzejnieku ģeotelpiskajam vizionārisma par vienotu Latviju, kas dzejā un arī publicistikā bija iezīmēts ar vēsturiskiem telpiskiem objektiem, ar ainavu un tās atsevišķajiem elementiem, ar mītiskā un reālā savijumu, kas sasaista ģeogrāfiju un folkloras tradīciju.

Kultūrģeogrāfs Edmunds Valdemārs Bunkše par savu saikni ar latviešu kultūru saka: [...] *esmu piedzimis kultūrā, kurā toreiz, tāpat kā tagad, vieta un ģeogrāfija tika vērtēta augstāk par laiku un vēsturi* (Bunkše 2007: 35). Ir problemātiski tā rezolūti pateikt, ka tiešām vieta latviešu kultūrā tiek vērtēta augstāk par laiku, visticamāk gan varētu teikt, ka telpiski tēli un priekšstati ar savu konkrēto, bieži juteklisko un pieredzē balstīto uztveri daudz precīzāk un iespaidīgāk izsaka nozīmīgo un svarīgo. Ar vietas un ģeogrāfijas tēliem labi izsakāms arī laiks un vēsture, kā to lieliski parāda tautisko romantiķu daiļrade, kurā lielā mērā priekšstats par Latviju tiek veidots caur ģeogrāfijas izjūtu, par kuru jau minētais E. Bunkše saka: *Ģeogrāfijas izjūta ietver maņu, jūtu un prāta izmantojumu, veidojot attiecības ar vietām un ainavām, kurās mēs dzīvojam. Ģeogrāfijas izjūta dod pamatu sapņiem par tālām zemēm un jūrām. Galvenais, tā ietekmē mūsu iztēli un apziņu. Tā gādā par to, lai mēs nevis vienkārši eksistētu kādā vietā, ejot pa citu iemītām takām, bet paši apgūtu visu svarīgāko sevī un ārpus sevī un paši pasaulē nospraustu savu ceļu* (Bunkše 2007: 20).

Tautisko romantiķu veikums ir latviešu kultūras sava īpaša ceļa meklējumi, un tajos liela vieta ir ģeogrāfijas un telpas izjūtai. Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot – vai un kā tautisko romantiķu veidotajā ģeotelpiskumā iekļaujas Austrumlatvija, varētu arī teikt, ka jautājums ir par Latvijas robežas izjūtu 19. gs.

Pirmā Latvijas karte kā latviešu apdzīvotās telpas aptvērums ir tapusi 1889. gadā, un to veidojis Matīss Siliņš (publicēta kā pielikums „Atbalsis kalendāram 1890 gadam”). Šajā laikā vēl netiek lietots jēdziens Latgale ar nozīmi, kādu to lieto mūsdienās, bet šajā Latvijas pirmajā topogrāfiskajā konkretizācijā ir ietverts novads uz austrumiem no Aiviekstes un Lubāna, kas administratīvi tolaik bija Vitebskas guberņas sastāvā. Nav pamatots, lai arī diezgan izplatīts, Andra Vējāna apgalvojums, ka [...] *vēl pirms astoņiem deviņiem gadu desmitiem par Latviju dēvēja tikai apvidus līdz Lubānam un Aiviekstei*. (Vējāns 1996: 26). Atskatoties uz poētisko priekšstatu veidošanu par Latvijas ģeopolitisko telpu tautisko romantiķu daiļradē, precīzāk būtu runāt par Austrumlatviju, kaut gan arī šāds jēdziens īsti neiekļaujas laikmeta oficiālajā ģeogrāfiskā administratīvajā terminoloģijā. No varas viedokļa vārds „Latvija” ir tāds, kurš neapzīmē nekādu lietu, tāpēc tā lietojumu mēģina ierobežot un izskaust, bet oficiāli tas īsti neko neapzīmē, tad šī izskausana nav pārāk enerģiska un kategoriska. Dzejā vārds izplatās strauji un plaši, ierobežotāk to var redzēt dokumentālos tekstos.

Jaunlatvieši un tautiskie romantiķi, dzejnieki un publicisti ir tie, kas piepilda vārdu „Latvija” ar konkrētu saturu, veidojot gan tradīciju un vēstures dimensiju, gan arī telpisko un ainavisko paradigmu. Šajā pētījumā tiek aplūkots, kā šajā Latvijas būvēšanas procesā tiek iekļauts Austrumlatvijas materiāls un kā tas rezonē vēlākajā reģionālās identitātes veidošanās procesā.

Priekšstats un zināšanas par Austrumlatviju Baltijas provinču kontekstā

Austrumlatvija, kas 20. gs. sāk izkopt savu reģionālo identitāti ar nosaukumu Latgale un iegūst arī poētisko „trešās zvaigznes” nosaukumu, jau kopš Livonijas sabrukuma ir gājusi savu savrupo un atšķirīgo ceļu, ko nostiprina vēsturiskais protestantisma un katolicisma pretstats, kas savukārt ir cieši saistīts ar valstu robežām, kas vēlāk, kad visa Latvijas teritorija 18. gs. beigās pēc Polijas trešās dalīšanas nonāk Krievijas impērijas pakļautībā (Latvijas ziemeļu daļa un Rīga tiek pievienota Krievijai jau 1721. gadā pēc Lielā Ziemeļu kara), kļūst par administratīvu robežu. Šī administratīvā robeža joprojām paliek ar nošķeļošu nozīmi, jo tā paredz arī atšķirīgus saimniekošanas un citu dzīves jomu organizēšanas modeļus. Mūsdienās to grūti iztēloties, bet Aiviekste reiz poļu un zviedru laikos bija robeža starp Poliju un Zviedriju, savukārt pie Aiviekstes ietekas Daugavā viņpus Daugavai bija Kurzemes hercogiste, Polijas vasaļvalsts. Šie vēsturiskie nosacījumi, protams, bija aprūtināši vienotas nācijas izveidei. Krievijas impērijā latvieši bija sadalīti starp vairākām guberņām. Guberņu statuss impērijā ik pa laikam mainījās, bet trīs vēsturiskie Livonijas valsts reģioni Igaunija, Vidzeme un Kurzeme saglabāja īpašu statusu un tika saukti par Baltijas provincēm. 19. gs. tāpat vārdam Baltija bija cita semantika nekā mūsdienās, kad ar to saprot trīs valstis Baltijas jūras Austrumu krastā. Pirmais latviešu nācijas ideologu uzdevums bija izkarot savu vietu šajā te Baltijas provinču kontekstā. Tālo cīņu atbalsis atstājušas pēdas arī mūsdienu jēdzienos. Polītkorektuma vārdā Baltijas vācieši kopš 20. gs. 90. gadiem pārsvarā tiek dēvēti par vācbaltiem, lai gan senākos laikos vairāk tika dēvēti par baltvāciešiem un šis baltiešu nosaukums ir pašu vāciešu 19. gs. ieviests, lai uzsvērtu savu vietu un nozīmi reģionā. Vienlaikus Baltijas vārds kļūst arī par tādu, uz kuru pretendē jaunlatvieši un ar kuru tiek iezīmēta latviešu apdzīvotā teritorija. Janīna Kursīte, analizējot nacionālās ainavas veidošanos 19. gs., norāda, ka, sākot iznākt laikrakstam „Baltijas Vēstnesis”, laikraksta redakcija izskaidro lasītājam, kādā nozīmē vārds lietots: *Baltija ir tā zeme, kas gar Baltijas jeb Balto jūru stiepjas un kur mēs dzīvojam* (pēc: Kursīte 1998: 9). Zīmīgi, ka raksturojums ir visai aptuvenš – „zeme, kas stiepjas” un zeme, kurā „dzīvojam mēs”. Tāpat jautājumi, kas noskaidrojumi nācijas tapšanas procesā un ko lielā mērā veic arī dzeja un publicistika ir – no kurienes līdz kurienei „stiepjas” šī zeme un kādā platumā, kā arī, kas tad īsti ir tie „mēs”. Turpmākajos gadu desmitos šīs atbildes gana veiksmīgi arī veidojās, tiesa gan neiztiekot arī bez pārpratumiem, un vainagojās jau minētajā M. Siliņa kartē, kurai viņš devis nosaukumu „Latvijas karte”, neraugoties uz to, ka oficiāli tādas administratīvās vienības nav. Tiesa gan iekavās dots izskaidrojums atbilstoši laikmeta oficiālajām vienībām – *Kurzeme līdz ar Vidzemes un Vitebskas guberņas latviešu daļu*. Vidzemes vārds jau diezgan plaši tajā laikā iegājis kā latviešu teritorija, bet kā guberņa tā aptver arī lielu igauņu apdzīvotu teritoriju. Ap to laiku gan apritē ir arī Baltijas vārds latviešu zemēm, kas gan Vitebskas latviešus atstāj ārpusē no kopīgās telpas, jo viņu apdzīvotā teritorija neietilpst Baltijas provincēs, kuras savu īpašo Baltijas vāciešu interesēm atbilstoši

statusu saglabā līdz pat I pasaules karam, privilēģijas tomēr palēnām zaudējot, sākot jau no 19. gs. otrās puses.

Vitebskas latviešu jautājums latviešu nācijas ideologu skatījumā

Tomēr, lai arī austrumlatvieši nepiedalījās agrīnajās nācijas tapšanas aktivitātēs, kādā netiešas klātesamības kodā viņi bija pārstāvēti, jo pārnovadā tomēr bija, lai arī diezgan neskaidrs un aptuvens, priekšstats par tautas daļu viņpus Aiviekstes. Aktīvāka šīs saiknes attīstīšana nemaz nebija iespējama, jo tā tiktu interpretēta kā pretvalstiska darbība, tāpēc arī nav daudz publicētu tekstu, kuros būtu apskatīti Vitebskas latviešu jautājumi nacionālas piederības aspektā.

Krišjānis Valdemārs rakstā „Latviešu skolas”, kas vispirms publicēts laikraksta „Baltijas Vēstnesis” 1884. gada 25. oktobra numurā, raksturodams kopumā labo latviešu lasītprasmi reformācijas novados, atzīmē, ka *arī Vitebskas latviešiem, katoļiem, katoļu mācītāji, poļi, ir stipri vien nodarbojušies lasīšanas zināšanu izplatīt un grāmatas sagādāt* (Valdemārs 1936: 32), tomēr, dominējot garīgi literatūrai, *lasīšanas kārtība vēl nav diezgan modināta*. Ievērojot nelielo grāmatu skaitu, kā Valdemārs saka, *citiem latviešiem grūti saprotamajā dialektā*, un nesagaidāms no katoļu mācītājiem rosību uz laiīgās literatūras veicināšanu, viņš garīgas attīstības labā aicina apgūt krievu valodu vai arī pārnovadā lietotos gotu burtus, lai varētu lasīt avīzes „citā dialektā izdotas”. Krievu valodas apguvi, kas Vitebskas latviešiem pieejamā nekā Kurzemē, Valdemārs uzskata par lielu labumu, tomēr latviešu laikrakstu lasīšana zemniekiem būtu noderīgāka, jo krievu valodā attīstītas avīzes zemniekiem neiznākot pietiekamā daudzumā. Reizēm šajos Valdemāra mudinājumos tiek saskatītas kaut kāds pārtautošanas motīvs, lai gan savu skolu un rakstu trūkuma apstākļos citu valodu apguve un tajās iegūtā izglītība ir vienīgais ceļš uz kopienas emancipāciju. Atsevišķu indivīdu pārtautošanās kā procesa blakus produkts ir nenovēršama, bet cita ceļa attīstībai vienkārši nav. Tieši tādu pašu ceļu – apgūt valodas un šajās valodās piedāvātās iespējas – Valdemārs piedāvā arī Kurzemes un Vidzemes latviešiem, kuru gadījumā pirmais ceļš uz izglītību un plašākiem darbības apvāršņiem ir vācu valodas apgūšana. Meikuls Apeļš par šī ceļa izmantojumu Pītera Miglinīka darbībā raksta: *P. Miglinīks krīvu laikrokstūs raksteja dzeju un tulkojis nu krīvu volūdas. Pīsamārodams nūlīgumam raksteit latgalīša izlūksnē latiņu burtim, P. Miglinīks raksteja tautai laseiņonai dūmōtūs manuskriptus krīvu burtim*. (Apeļš 2007: 56).

Interesants materiāls, kurā Vitebskas latviešu jautājums pieminēts gana bieži, ir Ata Kronvalda vēstules. Ati Kronvaldu varētu uzskatīt vai nu par vēlīnu jaunlatvieti vai agrīnu tautisko romantiķi, kurš literatūrai gan vairāk piederējis kā ideologs. A. Kronvalds dedzīgi iestājās par latviešu valodas ortogrāfijas reformu, viņš bija jau diezgan daudz izdarījis šajā jomā, bet pārāgrā nāve pārrāva viņa centienus. Taču vēstulēs, kas saglabājušās, redzams, ka viņš bijis pazīstams ar latgalisko rakstu tradīciju un tai raksturīgo latīnisko rakstību vērtējis kā atbilstošāku latviešu valodai.

Vēstulē Pēterim Baumanovskim 1871. gada 28. martā A. Kronvalds raksta: *Lasait grāmatas tikai ar mūsu ortogrāfiju un tādas, kas rakstītas Vitebskas un Kauņas latviešiem: tad salīdzināji ar leišu grāmatām, kurās krievu leišiem pavisam citāda ortogrāfija, nekā Prūsijas leišiem. Jūs paši sacīsiet, ka mūsu ortogrāfija vēl guļ nežēlīgā novārtā: jo Jūs tak neliegsiet, ka visiem latviešiem un viņu tautas brāļiem patiesībā vajadzētu turēties pie vienas ortogrāfijas* (Kronvalds 1934: 95).

Vēstulē Fricim Brīvzemniekam 1872. gadā A. Kronvalds izsakās, ka ir gatavs turpmāk almanahu „Sēta, daba, pasaule” iespiest latīņu burtiem. Lai gan no šīm vēstulēm ir skaidri redzams, ka A. Kronvaldam un līdz ar viņu, domājams, arī citiem laikmeta kultūras darbiniekiem ir priekšstats par Vitebskas latviešu rakstu kultūru, tomēr izteikumi un apgalvojumi liek domāt, ka priekšstats ir diezgan virspusējs un īsti netiek ne ieraudzīti, ne saprasti, ne novērtēti tie atšķirību aspekti, kas jau kļuvuši par reģionālās identitātes būtiskiem elementiem un kuru respektēšanai vajadzētu būt svarīgai, un šādas respektēšanas trūkums vēlākajā nacionālās konsolidācijas ceļā rada pārpratumus un traumatisku pieredzi. Protams, būtu pārsteidzīgi un nepamatoti vērtēt jaunlatviešus un viņu mantiniekus ar mūsdienu mērauklām. Latviskuma idejas ir teju dzimušas – tās ir vispārīgas un diezgan abstraktas. Kad jānostājas pret sociāliem un nacionāliem ierobežojumiem un jāizvirza nācīgas idejas, tad, protams, reģionālais un lokālais īpaši netiek ieraudzīts, jo vairāk tāpēc, ka tas vēl arī pats sevi nav definējis. Un tā jau laikam ir sava veida dialektika – vispirms jādefinē kopnacionālais, tad var tikt definēts reģionālais. A. Kronvalds uzsver, ka jādarbojas, *lai latviešu tautas dzīvie locekļi savienojas* (Kronvalds 1934: 140), kas uzskatāms par dabisku un organisku aicinājumu, taču viņa viedoklis, ka šie tautas locekļi [...] *diemžēl cits no cita nepareizi un pret dabīgi atšķirti* (Kronvalds 1934: 140), jau ir krietni problemātisks, jo pat, ja, runājot par vēsturi, viņam ir taisnība, tad tomēr aicinājums uz atšķirību unificējošu pārvarēšanu nav saliedētību veicinošs, kā to parāda jau vēlākie 20. gs. notikumi. Tajā pašā vēstulē F. Brīvzemniekam A. Kronvalds raksta: *Es dzirdu, ka Vitebskas latvieši sakot: „Mēs neesam latvieši – mēs esam katoļi!” Lūk ko ticības kopēji izgādājuši. Bet zināms, ka tādu nedarbu augļiem vajag pamazām iznīkt. Lokālpatriotisma jeb vietīga patriotisma vietā vajag iestāties dabīgam patriotismam. Tādēļ cilšu samaņas vietā jāuzaudzina tautas samaņa. Tad zinās kurzemnieks, vidzemnieks, vitebskietis, leitīs u. t. p., ka mēs visi kopā esam latvieši* (Kronvalds 1934: 141). A. Kronvalda „dabiskais patriotisms” ir ar pārāk varenu atvēzienu – pat lietuviešus gatavs integrēt. Ticības kopēju „izgādājumiem” vēstures gaitā bieži vien bijusi raksturīga kontraversalitāte, taču reliģiskās piederības apziņas īpašu un faktiski neatņemamo nozīmi austrumlatviešu identitātes strukturējumā A. Kronvalds novērtēt nav spējjis. Francis Kemps šo reliģisko (katolisko) apziņu Latgales zemniekos vēlāk raksturos kā *latgaliešu zemapziņas nacionālismu* (Kemps 1991: 112).

Austrumlatvija ceļojumu piezīmēs un aprakstos

Jauntapušajā un strauju attīstības ceļu uzņēmušajā latviešu presē 19. gs. trešajā

trešdaļā liela vieta tiek ierādīta ceļojumu aprakstiem. Tas ir nozīmīgs veids, kā veidot teritorijas apziņu un piederību tai. Ceļošana vienkārši zemes iepazīšanai, iespaidu gūšanai un atpūtai vēl ir aizmetņos un pieejama tikai ļoti turīgiem cilvēkiem, bet tradicionālajiem tirgus braucieniem jau stabili līdzās nostājušies izglītības braucieni. Izglītības attīstības kontekstā Vitebskas latviešiem iezīmējas divas pārvietošanās asis, kuras laika gaitā gan noturēs kopības sajūtu ar pārējo Latviju, gan arī veicinās savas savdabības apziņas un lokālās kultūras izkopšanu. Nosacīti šīs pārvietošanās maģistrāles var nosaukt par Jelgavas un Pēterburgas asīm. Pa kādam Vitebskas latvietim nonāk arī Rīgā, it īpaši saimnieciskos ceļos, tomēr ļoti nozīmīgs novada attīstībai ir Pēterburgas-Varšavas dzelzceļš, kas uzņēmīgiem, bet savā novadā pastāvēšanas grūtības piedzīvojošiem cilvēkiem paver jaunu iespēju apvāršņus gan darba, gan izglītības ieguvē. Šis Pēterburgas ceļš gan savā ziņā attālina no pārējās Latvijas. Jelgava ass vairāk saistās ar vidējās izglītības ieguvē – Jelgavas ģimnāzija ir tuvākā tāda tipa mācību iestāde. Šo ceļu savulaik gājis Francis Trasuns, un Jelgavas iespaidiem, no pārnovadniekiem gūtiem stimuliem ir būtiska nozīme viņa Latgales koncepcijā. M. Apeļš norāda, ka F. Trasuns pats iepazīs baltiešu rakstus un iepazīstinājis ar tiem arī savus novadniekus (Apeļš 2007: 59). Jaunības gadi Jelgavā kurzemnieku vidū, kur nācās piedzīvot arī valodisko konfrontāciju, vienlaikus tomēr stiprināja arī kopības sajūtu. Zīmīgi, ka alternatīvā Latgales ceļa ideoloģiskās programmas autors F. Kemps savās izglītības gaitās pazina tikai Pēterburgas ceļu. Viņam nebija šīs personiskās saites ar Kurzemi, kas piemita F. Trasunam. Šie atšķirīgie izglītības un personības veidošanās ceļi varētu arī būt ar savu nozīmi abu vēlāko izcilo latgaliešu izvēlēs.

Tātad, lai arī ļaužu plūsma nav varena kā palu straumes, tomēr ceļi ir iezīmēti un tiek staigāti. Par to arī liecina preses slejās atrodamie materiāli.

Dažādos vārdos tiek saukta tā latviešu apdzīvotā daļa, kas nonākusi Vitebskas guberņas pārziņā – joprojām Inflantu zeme, bet arī poļu Vidzeme, bet visbiežāk tiek runāts par Vitebskas guberņas latviešu daļu vai latviešu apriņķiem. 1872. gadā Āronu Matīss, rakstot pār iespaidiem Vitebskas guberņā, savam rakstam par moto liek vārdus, kuros piemin poļu laikus:

*Poļu zeme liela zeme
Tur aizdzina mūs bāliņus
Vilciet šķēpu zobentiņu
Turēt savu zemīti.*

Āronu Matīsa ceļojuma iespaidi, kas publicēti ar nosaukumu „Druskas iz Vitebskas Latvijas” ir viens no spilgtākajiem Austrumlatvijas iespaidu aprakstu virknē, tāpēc pelna detalizētāku aplūkojumu, pie tam šis apraksts iezīmē jautājumu paradigmu, kurai aprakstnieki parasti pievēršas. Zīmīgs ir arī nosaukumā lietotais vārds „Druskas”. Apcerējumi parasti piedāvā ļoti lakonisku pārskatu, kas visdrīzāk ir saistīti ar laikrakstu iespējām. Arī citiem novadiem veltīti raksti nav nekādi garie,

tomēr jau veidojas tāds hrestomātisku vietu katalogs, kuru aprakstos plašumu un izvērsumu aizstāj biežums. Par īpaši populāriem ceļojuma aprakstnieku mērķiem ir kļuvuša Dobeles, Bauska, Cēsis, Kuldīga, Jelgava, Turaida, Piebalga, Valmiera un arī citas.

Āronu Matīss diezgan drosmīgi reģionu sauc par Vitebskas Latviju. Viņš runā par divām Latvijām – „mūsu Latvija”, kas atrodas „mūsu mīļā Baltijā” un „Vitebskas Latviju”, kas taču dažā labā ziņā mums ir svešas un savāda, lai gan tajā piemīt laba daļa no mūsu mīļiem tautas brāļiem. Sīksalu purvus aiz Odzienes viņš iezīmē kā robežu. Ceļš no Odzienes uz Murmastieniem ir ar gluži simbolisku raksturu – tas ir teju neizbraucams. *Lai dievs man neliek otrreiz pieredzēt poļu ceļus!* Teju kā „neiespējamu misiju” nonākšanu Austrumlatvijā raksturo arī F. Brīvzemnieks, kurš dažus gadus iepriekš (1869), dodamies etnogrāfiskā ekspedīcijā, ar laivu cēlies pāri Lubāna ezeram, kas tolaik pirms regulācijas darbiem bija krietni varenāks nekā mūsdienās. Rakstot par gluži reāliem braucieniem, šie pārvietošanās apraksti iegūst teju vai mītiskas dimensijas – plašu ūdeņu, purvu pārvārēšana. J. Kursīte par F. Brīvzemnieka ceļšanos pāri Lubānam raksta, ka šis brauciens [...] *ir gandrīz idents senajos mītos stāstītajam par kultūrvaroņu darbiem* (Kursīte 1998: 16). Kā to parādīs turpmākā notikumu gaita, abās Lubāna pusēs būs patiešām vajadzīgi kultūrvaroņiem līdzvērtīgi vizionāri, lai divas, atstatus esošas, Latvijas saaugtu vienā, kas gan nenotiks bez augšanas grūtībām.

Vitebskas Latvijā Āronu Matīsam acīs krīt uzskatāmās atšķirības zemkopībā, un viņš uz līdzenas vietas, raksturodams „šņoru” sistēmu lauku ierīkošanā, sacer tautas dziesmu:

*Labāk būtu bāleliņi
Vienuviet dzīvojuši,
Nekā savu tēvu zemi
Šņorītēs dalījuši.*

Labākas saimniekošanas modeļi var novērot arī turpat Vitebskas Latvijā, kur ap dažām muižām (tiek minēta Stirniena un Vidusmuiža) var vērot kuplus un plašus labības laukus.

Āronu Matīsa aprakstā minētas arī apmeklētās kāzas, kurā viņu priecējušas tautasdziesmas, kas likušas just novadu kopību. Lingvistiskās atšķirības netiek uzsvērtas. Tās savukārt uzsver Andrejs Pumpurs apcerē „No Daugavas līdz Donavai”: *No Dvinskas caur Vitebsku uz Smoļensku braucot nedzird vairs gandrīz citas valodas kā krievu, retums pie stacijām var dzirdēt kādus Vitebskas latviešus sarunājoties savā lauztajā dialektā-izrunām* (Pumpurs 1925, II). Atsevišķos periodiskos izdevumos ir redzami bikli mēģinājumi tuvoties Vitebskas latviešu valodas īpatnībām, piemēram, „Atbalss kalendārā” Vitebskas latviešu latīniskajā rakstībā publicēts pārskats par „Inflantu zemes” apriņķiem un draudzēm, norādot arī bikts laiku. „Inflantu zeme” šeit gan lietota drīzāk metonīmiskas tēlainības nozīmē, jo tā atšifrēta kā „Vitebskas

guberņas latviskā daļa”.

Interesantas detaļas atrodamas S. A. Fridrihsena rakstā „Daugava” 1891. gadā laikrakstā „Balss”, kur var rast Dinaburgu nodēvētu par Daugavas pili. Diezgan plaši presē tiek aprakstīts Ilūkstes apriņķis, kas gan ietilpst Kurzemes guberņā, bet kur vērojama vēsturisko robežu pārklāšanās. Daugava gan ar savu praktiski ekonomisko, gan simbolisko nozīmi ir daudzu aprakstu centrālais objekts, arī brāļu Kaudzišu „Īsi ceļojuma piedzīvojumi” vēsta par iespaidiem abos Daugavas krastos 1878. gada jūlijā (publicēti laikrakstā „Baltijas Vēstnesis”).

Lai gan Daugavpils-Rīgas dzelzceļam ir būtiska saimnieciska nozīme, tomēr administratīvi nošķirto tautas daļu integrācijai ar šo tautsaimniecības dzīslu nepietiek. Ceļojumu piezīmes uzsver attālumu, atšķirtību, arī saimniecisku atpalcību un nepietiekamu intelektuālu rosību, tomēr tiek uzsvērts arī tas, kas varētu veicināt attīstību. Apceres par Vitebskas latviešiem tiek publicētas regulāri, tomēr, ja to salīdzina ar informāciju par Vidzemes un Kurzemes novadiem, tad jāatzīst, ka austrumnovadi tiek aplūkoti krietni retāk.. F. Trasuns vēl 20. gs. sākumā ir spiests atzīt: *Dažs mācīts tautiets [...] nezina, kādas jūras malā meklējama Latgale un kādu valodu runā tās iedzīvotāji* (Trasuns 1997: 117).

Austrumlatvija un tautisko romantiķu dzeja

Savdabīgu, apzināti veidotu kopīgu Latvijas telpu iespējams ieraudzīt tautisko romantiķu Ausekļa un A. Pumpura dzejas darbos, kur Latvijas tēls veidojas kā ideālās un reālas telpas savienojums, ko iezīmē seno hroniku materiāli – Beverīna un Jersika, upes, kas vienlaikus šķir un vieno, – Daugava un Aiviekste, ģeogrāfiskā ainava, lauku darbu norises, mitoloģiski priekšstati un tautasdziesmu poētika. Receptijas aspektā gan, iespējams, ne viss kopīgi potenciālais kā tāds arī spēj īstenoties.

Tēvija, Latvija, Daugavas krasti tiek tēloti, izmantojot tādus dabas un telpas nojēgumus, kas caur tiem konstruēto vidi ļauj uztvert kā savējo ikvienā novadā.

Upes un ezeri

Auseklis un A. Pumpurs dzejā nostiprina Daugavas kā latviešu likteņa upes tēlu. Folkloras motīvi par Daugavas rakšanu, Daugavas līkloči, kas izteiktāki ir tieši Austrumlatvijā, A. Pumpura eposa tekstu marķē arī ar Austrumlatvijā pazīstamām zīmēm.

Auseklis sapāro Daugavu un Latviju kā māti un meitu dzejolī „Daugava”:

Daugavas māmuļa, mīlīga, jauka,

Sirsnīgi glaužas pie Latvijas krūts; (Auseklis 1923: 250).

Ūdens motīvs teikās un pasakās, ezeru un upju izcelšanās teikas plaši ir pārdzejotas tautiski romantiskajā liroepikā. Šo tradīciju ar dzejojumu „Eima ezers” latviešu literatūrā aizsāk Juris Alunāns. Viņa lietotā hidronīma izcelsme nav noskaidrota, bet

viņa pēcgājēji jau daudz plašāk izmanto konkrētus ģeogrāfiskus objektus, un daži no tiem ir tādi, kas vieno Latvijas Baltijas daļu un Vitebskas daļu. Divi tādi objekti ir Aiviekstes upe un Lubāna ezers. Šajos objektos nozīmīgas reālas ainavas daļas ar spēcīgu tautsaimniecisku nozīmi tiek apvienotas ar mītiskām un teiksmainām dimensijām, tādējādi konkrētais iegūst pārļaicīgumu. Balādē „Aivieksta” mītiskās dimensijās Auseklis iezīmē upes un ezera izcelšanos.

Ūdenstīlņu motīvi tautisko romantiķu balādēs un dzejas teikās tiek plaši izmantoti, jo ar plūdiem, ar upju saimniecisku pakļaušanu, ūdens pretestības pārvarēšanu daudzu tautu mitoloģijā saistās radīšanas un tapšanas priekšstati. Iekļaujot šos objektus dzejas ainavā, imaginārā Latvija tiek veidota kā sakārtota kultūras telpa. Izraudzīto objektu paradigmā daļa no tiem ir tālīna un tādēļ svešāda Vitebskas latvietim (*Salaca, Burtnieks*), bet daļa tuva un pazīstama, tādējādi ļaujot sajūst piederību šajos tekstos veidotajai pasaulei, pat ja to valoda skan svešādi.

Kalni, lejas un lauki u. t. t.

Šo uzskaitījumu varētu arī turpināt, pieminot druvas, dravas un pļavas, kā arī citu lauku ainavas elementus, kuros ir redzamas gan cilvēku darbības pēdas, gan dabas pirmatnība, gan cilvēka un dabas mijiedarbība. Latvijas kalnāji un Latvijas lejas ir ainaviskā telpa, kurā Ausekļa liriskajam varonim „krūtīs [...] atdzīvo brīvības gars” (Auseklis 1923: 250).

Savukārt A. Pumpura liriskais varonis dzejolī „Veļu laiks” uzrunā apkārtnes ainavu:

Jūs, saules kalni, mēness lejas zaļas,

Ar manas tautas teikām daiļoti,

Vai nav man vairs pie jums nekādas daļas? (Pumpurs 1935, I:196).

Atbilde, protams, skan, ka ir – kalnos un birzēs skanošā tēvu gudrība atgādina par tautisku vienprātību. Dabas ainava atgādina par tēvzemes vērtību arī grūtos laikos, bet iekoptie lauki un pļavas par nezudušo tautas spēku.

Senvēstures vietas

Nozīmīgi telpiskās tēlainības objekti ir vietas, kas saistītas ar Latvijas senvēsturi. Pa daļai šie objekti smelti hronikās, pa daļai – folkloras avotos – dažādās teikās, apaudzējot tās ar vēsturiskām detaļām. Īpaši plaši senvēsturisko telpu iedzīvina A. Pumpurs eposā „Lāčplēsis”. Viņa konkrētā notikumu telpa nesniedzas tālāk uz austrumiem par Sēreni. Eposa darbība ir koncentrēta pie Daugavas no Rīgas līdz Aizkrauklei, Burtnieka ezera krastā, Vācijā un teiksmainā salā jūrā. Eposā neliela darbības epizode norisinās arī Romā. Taču vairākkārt A. Pumpurs lieto vārdkoku „visā Latvijā”, pastiprinādams tās iedarbības potenciālu ar tautasdziesmu poētiku, kas, kā zināms, patiesi ir pazīstama un darbojas visā Latvijā. Šāda teksta veidošanas

stratēģija nodrošina, ka arī svešādie toponīmi var uztverē darboties kā savējie.

Ausekļa mantojumā ir dzejolis, kurā radīta vienota seno letgaļu valsts, un tas ir „Tālivaldis važos”, kura pirmā rinda skan:

Saulītē spīguļo Ģerzikas jumti (Auseklis 1923: 281).

Auseklis ir sapludinājis visas seno letgaļu zemes Tālivalža pārvaldībā un šajā nelielajā tekstā apvienojis Jersiku (*Ģerzika*), Trikātu (*Trikatija*) un Tālavu (*Tāluva*). Ģerzikas vārda forma, kas tolaik sastopama arī periodikā, liecina par vācu valodas starpniecību senā letgaļu materiāla apgūvē. Šāda vēsturiski konkrēta materiāla izmantošana paliek drīzāk kā izņēmums, Latvijas ģeotelpiskums tiek veidots galvenokārt balstoties dabas, ainavas un teiku elementos.

Secinājumi

Īsi kopsavelkot pārskatu par Austrumlatvijas vietu tautisko romantiķu ģeotelpiskajā poētikā, var secināt, ka, lai gan dzejnieki un publicisti īpaši detalizētu uzmanību Austrumlatvijas objektiem, ko varētu pārvērst dzejas tēlos, nav pievērsuši, kopīgā paradigma un tēlu palete ir Austrumlatviju iekļaujoša. Tautiskais romantisms piedāvā paradigmu latviešu kultūras vietiskumam (*locality* – Bhabha 1994: 140) Tautisko romantiķu imaginārās Latvijas modeli organiski pabeidz jau 20. gs. tapusī latgaliešu dzeja, kuras viena no spilgtākajām pārstāvēm Marija Andžāne, raksturojot savu dzimto pusi, saka: *Škaune – vīta – tod beja kai kante īpretim Krīvejai, īpretim naciļvēceibai, slynkumam, zagleibai, laupeišonai* (Andžāne 1976: 53). Ar šo „kantēs” tēlu tiek iezīmēta Latvijas robeža austrumos.

Savukārt jau P. Miglinīks latgalieša pasaulei ievēl robežu rietumos, kur tā sakrīt ar Latvijas jūras robežu:

Mes byusim tod vareni, cāli un stypri

Kai jyurmolā stōvušō myužeigō kliņts! (pēc: Apeļš 2007: 58).

LITERATŪRA

Andžāne, Marija (1976). Folkloras materiāli no Škaunes pogosta. *Tāvu zemes kalendārs 1977. godam.* 51–57.

[Āronu Matīss] Brencēnu Matīss (1872). Druskas iz Vitebskas Latvijas. *Balss* 72.

Apeļš, Meikuls (2007). *Latgalīšu literatūras vēsture*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība.

Auseklis (1923). *Kopotī Raksti*. Rīga: A. Gulbja apgādībā.

Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. London and New York: Routledge.

Brīvzemnieks, Fricis (1991). *Autobiogrāfiskas skices*. Rīga: Liesma.

Bunkše, Edmunds Valdemārs (2007). *Intīmā bezgalība*. Rīga: Norden AB.

Fridrihsens, S. A. (1891). Daugava. *Balss* 8., 9.

Ilsters, Jānis [Daugaviets] (1891). Inflantu zeme jeb: Vitebskas guberņa latviešu daļa pa iedalījumiem aapriņķos un draudzēs. *Atbalss kalendārs*. 40–44.

[Kaudzītes Reinis] K. R. (1878). Īsi ceļojuma piedzīvojumi. (Pa Daugavas abu malu

skaistākām vietām un ievērojamākām vietām, jūlija mēnesī šovasar.) *Baltijas Vēstnesis* 36., 37., 38., 39.

Kemps, Francis (1991). *Latgales likteņi*. Rīga: Avots.

Kronvalds, Atis (1934). *Vēstules*. Rīga: Latvijas kultūras veicināšanas biedrība.

Kursīte, Janīna (1998). Nacionālā ainava 19. gs. latviešu literatūrā. *Letonika* 1, 7–19.

Pumpurs, Andrejs (1988). *Lāčplēsis*. Rīga: Zinātne.

Pumpurs, Andrejs (1925). No Daugavas līdz Donavai. *Raksti*. Rīga: A.Gulbja apgādībā. 167–258.

Šuplinska, Ilga (2010). Latvyskuma koncepts Marijīs Andžānis poētikā. *Latgalistikas kongresa materiāli* II. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 148–160.

Trasuns, Francis (1997.) *Dzīve un darbi*. Rēzekne: Latgales Kultūras centrs.

Valdemārs, Krišjānis (1936). Latviešu skolas. *Kopotī raksti* 1. Rīga: Latv. Ūniv. studentu padomes grāmatnīcas apgāds. 31–36.

Vējāns, Andris (1996). *Latgales rakstu gaismā*. Rīga: Sprīdītis.

Līga Mazure

LATGALES JURISTU DEVUMS VALSTS DIBINĀŠANĀ UN TĀS ATTĪSTĪBĀ LĪDZ 1940. GADAM

Pētījuma mērķis ir apzināt Latgales juristu devumu Latvijas valsts dibināšanā un tās attīstībā līdz 1940. gadam. Pētījumā ir izmantota analītiskā, vēsturiskā un sistēmiskā metode.

Latgales juristu devums ir ievērojams gan Latgales nacionālās atmodas īstenošanā, gan Latvijas valsts dibināšanā, gan Latvijas valsts izveidē un stiprināšanā.

Šie Latvijas valstij būtiskie vēstures notikumi norisinājušies arī ar Latgales juristu aktīvu līdzdalību un nozīmīgu viņu ieguldījumu.

Atslēgas vārdi: juristi Latvijas vēsturē, Latgales kongress, nacionālā atmoda, valsts dibināšana.

CONTRIBUTION OF LATGALE LAWYERS TO FOUNDATION AND DEVELOPMENT OF THE STATE UNTIL 1940

Society, the state, and the law – these are the three interrelated interacting institutions. From the society comes the initiative for the foundation of the state. The society may be strongly motivated in this process or it may follow the dream of independence intuitively. The state then creates the legal system for organization of the society and the existence of the state. Active representatives of the society who participate in the foundation, formation and strengthening of the state make an integral part of this process. These are representatives of different occupations – clergymen, writers, cultural figures, lawyers, etc.

The aim of this research is to study the contribution of the lawyers of Latgale to the foundation of the Republic of Latvia and its development until 1940. Literature that covers three fields has been used in the research. First of all, this is the literature on the most important historical facts of Latvia and Latgale about the period of the First Free Republic of Latvia, finding the most active people who participated in these events. Secondly, literature about the 1917 Latgale Congress is analysed in the study, considering its significance in the foundation of the State and summarising its participants. Thirdly, literature about lives of these participants was studied, analysing their origin, relation to legal education and assessing the contribution of the representatives of Latgale justice system to the foundation and development of the State until 1940. The following research methods are used in the study: analytical,

historical and systemic methods.

The National Awakening of Latgale is traditionally associated with the period from 1904 until 1917, that is, from the lifting of the printing ban until Latgale Congress in Rēzekne on May 9 and 10, 1917. However, the supported opinion that the Awakening of Latgale has been already initiated between the 60s and the 80s of the 19th century is expressed more and more convincingly. In this period considerable activities of the Latgalian spirit are felt that led to freedom from the status of the Inflanty of the Vitebsk Governorate and to acquiring the name of Latgale. Thus, two representatives of the Latgale system of justice are to be mentioned in this period – Gustavs Manteifelis and Pīters Miglinīks.

The lawyers of Latgale made a significant contribution to the foundation and formation of the Republic of Latvia. At the 1917 Latgale Congress, the Provisional Land Council of Latgale was formed that together with the Provisional Land Councils of Vidzeme and Courland worked in the Latvian Provisional National Council, promoting the foundation of the Republic of Latvia. The lawyers of Latgale also participated in this congress and were elected to the Provisional Land Council of Latgale (for example, Jānis Grišāns, Antons Laizāns, Pāvils Laizāns, Juris Pabērzs), as well as worked in the government of the Republic of Latvia – holding high official positions (for example, J. Pabērzs (Minister of Justice, Minister of Social Welfare), Pauls Mincs (Minister of Labour), Antons Rancāns (Minister of Transportation)), and achieving notable success in their professional activities (for example, A. Laizāns, J. Grišāns, Bronislavs Trubiņš, etc.), thus strengthening the Republic of Latvia.

Despite the limited financial, social and other opportunities of the people of Latgale at the time, a relatively large number (12 people) of legal representatives made a significant contribution to the foundation of the State. The lawyers of Latgale generally came from farmers' families; this fact only testifies to their fighting spirit.

Access to legal education was relatively difficult because the nearest educational institutions that offered it were the University of Saint Petersburg, the University of Moscow and the University of Tartu. And only at the end of the period under study, such education was offered at the University of Latvia. Still, the representatives of Latgale obtained academic legal education, even at the Master's degree level. In one exceptional case, legal skills were self-taught (P. Miglinīks), besides, to an excellent level. This is confirmed by the achievements of this lawyer of Latgale in practical activity and the contribution to the formation of the State.

The origins of Latgale lawyers of the period under study covered practically the whole of Latgale, because their places of birth were in the districts of Rēzekne, Daugavpils, and Ludza. Even though some of them left for work in Rīga, some of them stayed in Latgale; still, regardless of the place of residence, the connection with Latgale was not lost, but contribution to the formation of the state was made.

The activity of the lawyers of Latgale in the period under study was diverse in

its content, wide in its range, and directed at a common aim. Firstly, through their professional activity they provided legal services, being, for example, lawyers, notaries, legal advisors; as well as provided legal aid to society, for instance, translating the Russian law into the Latgalian language, representing in court pro bono. Secondly, the lawyers of Latgale held high official positions, for example, there were three ministers among them, as well as members of parliament, state controllers, and judges. Thirdly, they also actively performed public activity, for example, joining societies (including professional societies), participating in publication of newspapers and other printed matter, being writers, poets, and songwriters. The activity of the lawyers of Latgale covered not only the national scale of Latvia, but high achievements were made at the international level both in social (G. Manteifelis) and professional (P. Mincis) activity. Furthermore, they worked as jurists, for example, P. Mincis, whose work was published again in the modern times. The work of all lawyers of Latgale was directed at a common aim – state under the rule of law – by promoting its foundation and strengthening the newly formed State.

The significant contribution of the lawyers of Latgale to the interest of the State is also confirmed by the high awards received. Firstly, for the contribution to the benefit of the Republic of Latvia, national awards were received, such as the Order of the Three Stars, The Cross of Recognition, Lāčplēšis Military Order, and the Cross of Merit of Aizsargi. Secondly, for achievements on the international level, high awards of other states were received such as the Hungarian Order of Merit, the Russian Cross of Saint George, the Order of the Lithuanian Grand Duke Gediminas, an honorary diploma of the Leipzig museum, thus with honour representing the name of Latvia abroad.

The contribution of the lawyers of Latgale is significant – in the implementation of the National Awakening of Latgale, in the foundation of the Republic of Latvia, in the development and strengthening of the Republic of Latvia. These historical events significant to the Republic of Latvia occurred with active involvement of the lawyers of Latgale and their important contribution.

Keywords: lawyer in history of Latvia, Latgale Congress, National Awakening, foundation of the Republic of Latvia.

Ievads

Sabiedrība, valsts, tiesības – trīs savstarpēji saistīti un mijiedarbībā esoši institūti. No sabiedrības nāk iniciatīva valsts dibināšanai. Šī iniciatīva var izpausties visdažādākajos veidos – gan apzināti, gan dodot tikai dzinuli sapnim par patstāvību, neatkarību. Savukārt izveidotā valsts rada tiesības jeb tiesību sistēmu sabiedrības organizācijai un valsts pastāvēšanai. Un neatņemama šī procesa sastāvdaļa ir aktīvi

sabiedrības pārstāvji, kas iestājas cīņā par valsts dibināšanu, kas piedalās valsts izveides darbā un kas stiprina valsti. Tie ir dažādu nodarbjū pārstāvji – garīdznieki, literāti, kultūras darbinieki, juristi u. c.

Šī pētījuma mērķis ir apzināt tieši Latgales juristu devumu Latvijas valsts dibināšanā un tās attīstībā līdz 1940. gadam. Tas ir pirmais šāda rakstura pētījums, kas, jācer, mudinās uz tālākiem un izvērstākiem šī jautājuma meklējumiem. Pētījumā ir apkopoti ievērojamākie Latgales tieslietu pārstāvji un raksturota viņu profesionālā un sabiedriskā darbība, kas sekmēja Latvijas valsts dibināšanu.

Pētījuma izstrādē ir izmantota literatūra, kas vērsta trīs virzienos. Pirmkārt, tā ir literatūra par nozīmīgākajiem Latvijas un Latgales vēstures faktiem Pirmās brīvvalsts laika periodā, konstatējot aktīvākās personības, kas ņēma dalību šo notikumu norisē. Otrkārt, pētījumā analizēta literatūra par 1917. gada Latgales kongresu, ņemot vērā tā nozīmi valsts dibināšanā, apkopojot šī kongresa dalībniekus. Treškārt, tika pētīta literatūra par personību dzīves gājumu, analizējot viņu izcelšanos, saikni ar juridisko izglītību un izvērtējot konstatēto Latgales tieslietu pārstāvju devumu valsts dibināšanā un tās attīstībā līdz 1940. gadam. Pētījumā ir izmantotas šādas pētniecības metodes: analītiskā, vēsturiskā un sistēmiskā metode.

Latgales tieslietu pārstāvji Latgales nacionālās atmodas laikā

Latgales nacionālā atmoda klasiski tiek saistīta ar 1904.–1917. gadu, t. i., no drukas aizlieguma atcelšanas līdz Latgales kongresam Rēzeknē 1917. gada 9., 10. maijā (Rupaiņš 2000: 13; Gusāns, Lazdiņa, Marten, Murinska, Pošeiko, Šuplinska 2015: 14; Zeile 1999). Tomēr aizvien pārliecinošāk tiek pausts atbalstāms viedoklis, ka Latgales atmoda tiek ievadīta jau ar 19. gadsimta 60.–80. gadiem. Minētajā periodā ir jaušamas vērā ņemamas latgaliešu gara aktivitātes, kas virzīja uz atbrīvošanos no Vitebskas guberņas Infantijas statusa uz Latgales vārda iegūšanu (Rupaiņš 2000: 13; Bukšs 2012: 29; Zeile 1999; Zeile 2000). Šajā sakarā ir minami divi Latgales tieslietu pārstāvji.

Gustavs Manteifelis (*Gustav von Manteuffel*) (1832–1916)

G. Manteifelis ir dzimis Rēzeknes apriņķa Dricānos pārpoļotā vācu muižnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Pētera ģimnāzijā Jelgavā un tieslietas Tērbatas Universitātē, iegūstot pat maģistra grādu tiesībās (1859). G. Manteifelis ir strādājis par ierēdni Vidzemes guberņas Iekšlietu ministrijā Rīgā, kā arī tulkojis latgaliski Valdības rīkojumus un likumus pēc dzimtbūšanas atcelšanas, darot tos pieejamus zemniekiem (Buceniece 1995: 343, 344; Zeile 2011: 186).

G. Manteifelis veica aktīvu sabiedrisko darbību, tādēļ viņš ir pazīstams arī kā publicists, vēsturnieks, folklorists, etnogrāfs, grāmatu izdevējs, bibliogrāfs. Viņš izdeva kalendāru „Infļantu zemes Laikagrōmota aba Kalendars” (*Infļantu ziemies Lajkagromota aba Kalenders*, 1862–1871), kas bija pirmais regulāri iznākušais izdevums latgaliešu rakstu valodā. Svarīgi pieminēt, ka šis kalendārs tika izdots

latīņu drukas aizlieguma laikā, kas sākās 1864. gadā. Tomēr, pēc represiju draudiem, G. Manteifelis bija spiests parakstīt solījumu, pārtraukt kalendāra izdošanu. Viņš publicēja ap 170 Celines Plāteres vāktās tautasdziesmas, kā arī publicēja vairāk kā 300 rakstus, galvenokārt poļu un vācu valodā, par Baltijas, īpaši Latvijas un Latgales vēstures, kultūrvēstures, ģeogrāfijas u. c. jautājumiem (Leikuma 2010: 53–71). Turpinot gleznotājas un filantropes Marijas Pšezdeckas iniciatīvu, G. Manteifelis sagatavoja Latgales baznīcu albumu „Terra Mariana” („Māras zeme”) uz 70 pergamenta lapām ar attēliem un tekstu latīņu valodā. Šis albums tika pasniegts 1888. gadā kā dāvana Romas pāvestam Leo XIII viņa 50. priesterības jubilejā, un tas glabājas Vatikānā, atzīstot to par ievērojamu kultūras un zinātnes vērtību. G. Manteifelis no 1888. gada bija Krakovas Zinātņu akadēmijas Mākslas vēstures pētniecības komisijas loceklis, un 1889. gadā viņam tika pasniegts Leipcigas muzeja goda diploms par atbalstu folkloras pētniecībā (Pudulis 1965: 321–358; Buks 2016; Limane; RCB 2012; Soms 2003; Zeile 1999).

G. Manteifelis, pateicoties savām juridiskajām zināšanām, piemēram, grāmatu izdošanā, ļoti aktīvai sabiedriskajai darbībai un uzdrīkstēšanās drosmei, deva dzirksti Latgales gara atmodai un pašapziņas apjaušmai.

Pīters Miglinīks (1850–1883)

P. Miglinīks ir dzimis Ludzas apriņķa Miglinieku sādžā Zaļmuižā bijušā zemnieka un toreizējā muižas pārvaldnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Rēzeknes apriņķa skolā, iegūstot tautskolotāja tiesības. Tomēr, pastāvot rusifikācijas politikai, kurā bija aizliegts mācīties latviešu valodā un katoļiem strādāt par skolotājiem, P. Miglinīkam netika ļauts strādāt skolā, jo viņš atteicās katoļticību nomainīt ar pareizticību. Tādēļ darba gaitās ir bijis rakstvedis Viļakas, Makašānu u. c. pagastvaldēs (Rupaiņš 2000: 7, 43; Gruševa 2013; Zeile 2000).

Lai arī P. Miglinīks nebija ieguvis juridisko izglītību, bet, vērtējot viņa darbību, ir jāsecina, ka šī tieslietu prasme tikusi apgūta pašmācības ceļā un izmantota praksē, jāatzīst, izcili. Tā rezultātā P. Miglinīks tiek saukts ļoti dažādi – par tautas advokātu, muižnieku apsūdzētāju, zemnieku aizstāvi, cīnītāju par tautas tiesībām, sociālās taisnības cīnītāju, Latgales Prometeju u. c. (Rupaiņš 2000: 5, 14, 27; RCB 2015; Zeile 2000; Leja, Klaučāne 2012; Zeile 1999). Viņa darbība faktiski bija juridiskās palīdzības sniegšana zemniekiem – skaidrojot zemniekiem likumus, rakstot viņu vietā lūgumus un sūdzības iestādēm un tiesām, pārstāvot zemniekus tiesā. Tādējādi P. Miglinīks cīnījās par zemnieku tiesībām un pret muižnieku patvaļu, kas kulmināciju sasniedza kādā konkrētā tiesvedībā. Neskatoties uz to, ka Zaļmuižas muižnieks un Ludzas apriņķa muižniecības vecākais Modests Rozenšilds-Paulins deva darbu P. Miglinīka tēvam muižas pārvaldnieka amatā, atbalstīja P. Miglinīku izglītības iegūšanā un darba meklējumos, P. Miglinīks, izprasot ķeizara atļauju, iesūdzēja muižnieku M. Rozenšildu-Paulinu tiesā par zemnieku tiesību pārkāpumiem. Vitebskas guberņas tiesā 1882. gadā muižnieks tika atzīts par vainīgu Krievijas Valdības rīkojumu nepildīšanā attiecībā uz zemnieku tiesībām, viņš tika atstādināts

no muižnieka un aprīņa muižniecības vecākā amatiem, un muižniekam pat tika atņemti ordeņi, kas bija iegūti, dienējot armijā (Rupaiņš 2000: 8, 57, 60, 66; Gruševa 2013; Buceniece 1995: 362; Zeile 2011: 267; Bukšs 2012: 48, 49; Malahovskis 2012). Tas bija pirmais un vienīgais gadījums Latgalē, kad zemnieki, pateicoties tieši P. Miglinīkam, tiesā guva uzvaru cīņā par savām tiesībām.

Lai arī tautā P. Miglinīks bija iemīļots arī kā dzejnieks un dziesminieks, tomēr vislielākais viņa ieguldījums ir tieši latgaliešu tautas tiesību aizstāvja lomā, kas atspoguļojas P. Miglinīka vārdos: *Mani tuvākie ir mana tauta. Mana cīņa bija mana lūgšana, un nāve būs mans upuris Dievam par tautu* (Leja, Klaucāne 2012). Tāpēc, neskatoties uz juridiskās izglītības neesamību, P. Miglinīks ar lepnumu ir dēvējams par Latgales „tautas” juristu un attiecīgi ir novērtējams viņa devums, ņemot vērā, ka viņš faktiski darbojās tieslietās, guva unikālus panākumus savā cīņā un bija vienīgais tik ass un tiešs tiesību cīnītājs šajā laika periodā.

Latgales juristi no valsts dibināšanas līdz 1940. gadam

Latgales juristi deva nozīmīgu ieguldījumu arī Latvijas valsts dibināšanā un izveidē. 1917. gada Latgales kongresā tika izveidota Latgales Pagaidu zemes padome, kas kopā ar Vidzemes un Kurzemes Pagaidu zemes padomēm līdzdarbojās Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes darbā, sekmējot Latvijas valsts dibināšanu (VK 2017; Urbanovičs 2017). Arī Latgales juristi piedalījās šajā kongresā un tika ievēlēti Latgales Pagaidu zemes padomē (piemēram, Jānis Grišāns, Antons Laizāns, Pāvils (Pāvels) Laizāns, Juris Pabērzs), kā arī darbojās izveidotās Latvijas valsts pārvaldē – gan ieņemot augstus ierēdņu amatus (piemēram, J. Pabērzs (Tieslietu ministrs, Tautas labklājības ministrs), Pauls Mincs (Darba ministrs), Antons Rancāns (Satiksmes ministrs)), gan sasniedzot ievērojamus panākumus savā profesionālajā darbībā (piemēram, A. Laizāns, J. Grišāns, Bronislavs Trubiņš u. c.), tādējādi stiprinot Latvijas valsti.

Juris Pabērzs (1891–1961)

J. Pabērzs ir dzimis Daugavpils aprīņa Kalupes (*Kolupes*) pagasta Pabērzu ciemā lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Katrīnas progimnāzijā Pēterburgā un tieslietas Pēterburgas Universitātē (1912–1917) (Zeile 2011: 283; Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 99–101).

J. Pabērzs piedalījās 1917. gada Latgales kongresā un tika ievēlēts par Latgales Pagaidu zemes padomes locekli. Viņš bija ievēlēts par Daugavpils aprīņa zemstes miertiesnesi (1917); 20. gs. 20. gados viņš bija ievēlēts par Daugavpils aprīņa Pagaidu valdes locekli un vēlāk par tās priekšsēdētāju, par Satversmes sapulces locekli, iecelts par miertiesnesi Latgales apgabaltiesā, par Latgales apgabaltiesas locekli un vēlāk par tās priekšsēdētāja biedru un Latgales apgabaltiesas II Civilnodaļas vadītāju (1926); strādājis amnestijas, ārlietu, finanšu un budžeta, pašvaldību, Saeimas centrālajā vēlēšanu, Satversmes un sociālās likumdošanas komisijās, kā arī pēckara gados J. Pabērzs ir strādājis par juriskonsultu un advokātu Rīgā (Jēkabsons,

Ščerbinskis 2006: 99–101; Soms 2017a; Svarāns 1935: 11; Treijs 1998a: 423; Bukšs 2012: 372, 373).

Viņš ir bijis ievēlēts 3. Saeimā (1928) un 4. Saeimā (1931). J. Pabērzs ir bijis Tieslietu ministrs trīs reizes (1927. gada 27. okt.–14. nov.; 1929. gada 19. dec.–1931. gada 7. dec.; 1940. gada 20. jūn.–21. jūl.) un Tautas labklājības ministrs (1934. g. 20. marts–18. maijs) (Treijs 1998b; Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 99–101; Treijs 1998a: 423; Bukšs 2012: 372, 373).

J. Pabērzam ir vērtīgs devums arī likumdošanas jomā, jo tika pieņemti nozīmīgi likumi, viņam esot Tieslietu ministra amatā un esot atbildīgam par tieslietām Saeimas darbības laikā – Sodlu likums (1930), Disciplinārsodu likums (1930), Likums par pensijām (1931), Zvejniecības likums (1931), Likums par Latvijas galvaspilsētu (1931), Pilsētu pašvaldību likums (1930), Likums par bezdarba apkarošanu (1930) (Treijs 1998a: 424).

J. Pabērzs ir veicis arī aktīvu sabiedrisko darbību – ir darbojies kā sekretārs Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrībā karā cietušajiem; ir bijis laikrakstu „Drywa”, „Jaunas Zinias” līdzstrādnieks, laikraksta „Latgalīts” redaktors un redakcijas loceklis, žurnāla „Dzimtines Skaņas” redakcijas loceklis (1926), laikraksta „Jaunō Straume” redakcijas kolēģijas loceklis un līdzdibinātājs (1926, 1929–1930); kā arī rakstījis dzeju tautiskā romantisma garā un stāstus par Latgali ar pseidonīmiem: Klaidūņš, Kūrmis, Zamdaga. 1923. gadā ir izdots viņa pirmais kopotu rakstu krājums „Rozes un ērkšķi” (Treijs 1998a: 424; Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 99–101).

J. Pabērzs ir apbalvots ar 5. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 99–101).

Pauls Mincs (1868–1941)

P. Mincs ir dzimis Daugavpilī ebreju tirgotāja un būvuzņēmēja ģimenē. Viņš ir mācījies Rīgas pilsētas ģimnāzijā, tieslietas Pēterburgas Universitātē (1886–1890) un Tērbatas Universitātē, iegūstot maģistra grādu tiesībās (1892) (Treijs 1998a: 365; LCB 2017).

P. Mincs ir strādājis par advokātu Rīgā; ir bijis privātdocents Maskavas Universitātē (1917) un Tērbatas Universitātē (1918); bijis ievēlēts Tautas Padomē un Latvijas Senātā (1918); ir bijis valsts kontrolieris (1919), Satversmes sapulces loceklis (1920), Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes docents, vēlāk profesors, docējot krimināltiesības un kriminālprocesuālās tiesības. P. Mincs ir bijis arī Darba ministrs (1920. gada 19. dec.–1921. gada 18. jūn.) (Treijs 1998a: 365–367; Birziņa 1999: 68–70), pieņemot lēmumus Latvijas un tātad arī Latgales pārvaldē šajā jomā.

Viņš ir veicis ļoti aktīvu sabiedrisko darbību, sasaistot to ar savu jurista profesiju – ir bijis Latvijas delegāts Starptautisko krimināltiesību komisijā Bernē (1934) un Internacionālo krimināltiesību unifikācijas birojā Bukarestē (1935); bijis Latvijas Krimināltiesību biedrības valdes priekšsēdētājs, Latvijas zvērīnātu advokātu padomes loceklis, Latvijas Sodlu likuma izstrādes komisijas priekšsēdētājs;

piedalījies krimināltiesību kongresos Londonā (1925), Berlīnē (1935), Kopenhāgenā (1935); ir daudzu zinātnisko publikāciju autors latviešu, krievu, vācu, franču, itāļu žurnālos un 15 mācību grāmatu autors (piemēram, „Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa”, „Krimināltiesības. Sevišķā daļa”), kas ir atkārtoti izdotas mūsdienās (Treijs 1998a: 365–367; Birziņa 1999: 68–70; LCB 2017).

P. Mincs ir apbalvots ar 3. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1926), 2. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1930) un Ungārijas 2. šķiras Nopelnu ordeni (Treijs 1998a: 367; LCB 2017).

Antons Rancāns (arī *Ontōns Rancans*, 1897–1942)

A. Rancāns ir dzimis Ludzas apriņķa Zaļmuižas pagasta Livzinīku ciemā lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Rēzeknes ģimnāzijā (1909–1914), Katoļu garīgajā seminārā Pēterburgā, medicīnu Viļņas Universitātē un 20. gs. 20. gados sācis studēt Latvijas Universitātē filozofiju, medicīnu, 30. gados – tieslietas (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 105–106).

A. Rancāns ir strādājis par lietvedi Zemkopības ministrijā (1921), Iekšlietu ministrijā (1923–1925); ir bijis ievēlēts par 1.–4. Saeimas deputātu un revīzijas komisijas vadītāju pēdējos divos sasaukumos. Viņš ir bijis Satiksmes ministrs (1931. gada 27. marts–1931. gada 5. dec.) (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 105–106).

Savā sabiedriskajā darbībā A. Rancāns ir publicējis rakstus latgaliešu izdevumos – „Latgolas Vārds” un „Jaunais Vārds” (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 105–106; Treijs 1998a: 343).

A. Rancāns ir apbalvots ar Latvijas Atzinības krustu (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 105–106).

Bronislavs Trubiņš (1897–1946)

B. Trubiņš ir dzimis Daugavpilī toreizējā maizes ceptuves strādnieka un bijušā Jasmuižas pagasta zemnieka ģimenē. Viņš ir mācījies ģimnāzijā Pēterburgā, tieslietas Pēterburgas Universitātē un arī tieslietas Latvijas Universitātē 30. gados, pabeidzot četrus kursus (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 132–133).

Darba gaitās B. Trubiņš ir bijis finanšu ministra biedrs (1931. gada 2. jūn.–4. dec.) un valsts kontrolieris Valsts kontrolē. Sabiedriskajā darbībā viņš ir bijis revīzijas komisijas loceklis Latgales kultūras veicināšanas biedrībā „Jaunō Straume” (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 132–133).

Jānis Grišāns (1891–1945)

J. Grišāns ir dzimis Daugavpils apriņķa Dagdas pagasta Pernelišku sādžas Sabaļos lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Katrīnas progimnāzijā Pēterburgā un tieslietas Pēterburgas Universitātē, pabeidzot trīs kursus (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 64–65; PGB 2017).

J. Grišāns piedalījās 1917. gada Latgales kongresā un tika ievēlēts par Latgales Pagaidu zemes padomes priekšsēdētāju. Viņš ir bijis ierēdnis Rēzeknes apriņķa

Zemes ierīcības komitejā (1918); Daugavpils 6. iecirkņa miertiesnesis; Daugavpils apriņķa Valdes loceklis un Ārlietu ministrijas Politiski diplomātiskā departamenta vecākais sevišķu uzdevumu ierēdnis (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 64–65; PGB 2017; Svarāns 1935: 11).

J. Grišāns ir apbalvots ar 4. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 64–65; PGB 2017).

Antons Laizāns (arī, *Ontōns Laizāns*, 1884–1954)

A. Laizāns ir dzimis Rēzeknes apriņķa Sakstagala (*Sakstigola*) pagasta Dzeņagola sādžā lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Katrīnas progimnāzijā Pēterburgā un tieslietas Pēterburgas Universitātē (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 83–84; Soms 2017b).

A. Laizāns ir piedalījies 1917. gada Latgales kongresā un tika ievēlēts par Latgales Pagaidu zemes padomes loceklis. Viņš bija ievēlēts par Satversmes sapulces locekli (1920); bijis Zemkopības ministra biedrs, Rēzeknes apriņķa I iecirkņa miertiesnesis, Rēzeknes pilsētas juriskonsults un privātdokvāts (1925–1945) (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 83–84; Soms 2017b).

Sabiedriskajā darbībā A. Laizāns ir bijis laikraksta „Drywa” redakcijas loceklis un tā zinātniskā pielikuma redaktors (1912–1914); laikraksta „Latgalīts” redakcijas loceklis (1920–1922). Viņš rakstījis arī rakstus ar pseidonīmiem – Mateiss Olūtiņš un Zīmelis (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 83–84; Soms 2017b).

A. Laizāns ir apbalvots ar 5. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 83–84; Soms 2017b).

Jezups Rubulis (1898–1941)

J. Rubulis ir dzimis Rēzeknes apriņķa Viļānu pagasta Žagatņu ciemā. Viņš ir mācījies tieslietas Maskavas Universitātē (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 115–116).

Darba gaitās J. Rubulis ir bijis Viļānu pagasta padomes loceklis, 1. Saeimas deputāts (1922–1925), Iekšlietu ministra biedrs (1927. gada 8. janv.–1928. gada 24. janv.), privātdokvāts, 20. gs. 30. gados Valsts Zemes bankas Rēzeknes nodaļas juriskonsults, Rēzeknes pilsētas galva (1930–1932), notārs Rēzeknē un notārs Latgales apgabaltiesā Kārsavā (1933–1935) (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 115–116).

Sabiedriskajā darbībā J. Rubulis ir bijis Latgales kultūras veicināšanas biedrības „Jaunō Straume” līdzdibinātājs un F. Trasuna piemiņas fonda valdes loceklis (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 115–116).

J. Rubulis ir apbalvots ar 3. šķiras Lāčplēša kara ordeni, Latvijas Aizsargu Nopelnu krustu un 4. šķiras Krievijas Sv. Jura krustu (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 115–116).

Vaclavs Krops (1885–1929)

V. Krops ir dzimis Daugavpils apriņķa Vārkavas (*Varkovas*) pagasta Kaļvu ciemā. Viņš ir mācījies Sv. Staņislava progimnāzijā Pēterburgā un tieslietas Pēterburgas

Universitātē (Bukšs 2012: 154, 155).

V. Krops ir piedalījās 1917. gada Latgales kongresā. Viņš ir bijis miertiesnesis vairākos Latgales tiesu rajonos (Bukšs 2012: 154, 155; Soms 2017d).

Sabiedriskajā darbībā V. Krops ir darbojies Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrībā karā cietušajiem un bijis biedrības valdes loceklis; bijis laikraksta „Jaunas Zinias” redaktors un rakstījis rakstus laikrakstiem „Dryva” un „Jaunas Zinias” ar pseidonīmu Īgōtnis (Bukšs 2012: 154, 155; Soms 2017d; Zeile 2011: 283).

Pāvils (Pāvels) Laizāns (arī *Pōvuls Laizāns*, 1888–1933)

P. Laizāns ir dzimis Rēzeknes apriņķa Sakstagala (*Sakstigola*) pagasta Dzeņagola sādžā lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Sv. Staņislava progimnāzijā Pēterburgā, Pēterburgas 10. ģimnāzijā un tieslietas, dabas zinātnes Pēterburgas Universitātē (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 84–85).

P. Laizāns ir piedalījies 1917. gada Latgales kongresā, ir bijis Latgales kongresa Prezidija loceklis un tika ievēlēts par Latgales Pagaidu zemes padomes loceklis. Viņš bija ievēlēts par Satversmes sapulces locekli (1920); bijis Latgales apgabaltiesas loceklis Daugavpilī (1923–1925) un notārs Daugavpilī (1925–1933) (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 84–85).

Sabiedriskajā darbībā P. Laizāns ir bijis Latgaliešu Katoļu kultūras centrālās biedrības Rēzeknes nodaļas biedrs, Latgales kultūras veicināšanas biedrības „Jaunō Straume” līdzdibinātājs, biedrības „Latgales Tautas pils” valdes loceklis, F. Trasuna piemiņas fonda valdes priekšsēdētājs un Daugavpils Dramatiskā teātra valdes priekšsēdētājs. P. Laizāns ir darbojies literatūrā, tulkojot darbus ar pseidonīmiem – Lopsu Jākubs un P. Smylgs (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 84–85).

P. Laizāns ir apbalvots ar 4. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni un Lietuvas 4. šķiras Dižkunigaiša Ģedimina ordeni (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 84–85; Soms 2017c).

Jānis Opincāns (arī *Jōns Opyncāns*, 1899–1973)

J. Opincāns ir dzimis Rēzeknes apriņķa Bērzgales pagasta Micānu ciemā lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mācījies Ņevas komercskolā Pēterburgā un tieslietas Pēterburgas Universitātē (1918) un Latvijas Universitātē 20. gs. 20. gados (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 95–96).

Darba gaitās J. Opincāns ir bijis 3. Saeimas deputāts un grāmatvedis mežniecībās. Savukārt sabiedriskajā darbībā ir dibinājis žurnālu „Reits” (1923–1924) un nodarbojies ar rakstniecību kā Mycānu Jōns (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 95–96).

Secinājumi

Neskatoties uz Latgales tā laika iedzīvotāju ierobežotajām finansiālajām, sociālajām u. c. iespējām, ir konstatējams salīdzinoši liels tieslietu pārstāvju skaits, t. i., vismaz 12, kas deva nozīmīgu ieguldījumu Latvijas valsts dibināšanā un izveidē. Latgales juristi pamatā nāca no zemnieku ģimenēm, kas tikai apliecina viņu cīņas

sparu. Neskatoties uz zemnieku ierobežotajām finansiālajām u. c. iespējām, tika pārvarētas grūtības un tika studētas tieslietas.

Juridiskās izglītības pieejamība bija samērā aprūtināta, jo tuvākās izglītības iestādes, kur to varēja iegūt, bija Pēterburgas Universitāte, Maskavas Universitāte, Tērbatas Universitāte. Un tikai pētītā laika posma noslēgumā šādas izglītības iespēju sniedza Latvijas Universitāte. Tomēr Latgales pārstāvji ieguva akadēmisko juridisko izglītību pat maģistra grāda līmenī. Vienā gadījumā juridiskās prasmes tika apgūtas pašmācības ceļā (P. Migliniķis), jāatzīst, izcili. To apliecina šī Latgales „tautas” jurista sasniegumi praktiskajā darbībā un devums nacionālajā atmodā.

Pētītā perioda Latgales juristu izcelsme faktiski aptvēra gandrīz visu Latgali, jo viņu dzimšanas vietas ir gan Rēzeknes, gan Daugavpils, gan Ludzas apriņķī. Lai arī savās darba gaitās daļa no viņiem devās uz Rīgu, daļa – palika Latgalē, tomēr neatkarīgi no turpmākās dzīvesvietas netika zaudēta saikne ar Latgali un tika sniegts ieguldījums valsts dibināšanā.

Latgales juristu darbība pētītajā periodā bija daudzveidīga saturā, plaša apjomā un vērsta uz kopēju mērķi. Pirmkārt, viņi savā profesionālajā darbībā sniedza juridiskos pakalpojumus, būdami, piemēram, advokāti, notāri, juriskonsulti; kā arī sniedza juridisko palīdzību sabiedrībai, piemēram, tulkojot Krievijas likumus latgaliešu valodā, pārstāvot tiesā par pateicību. Otrkārt, Latgales juristi ieņēma augstus valsts amatus, piemēram, viņu vidū bija trīs ministri, kā arī deputāti, valsts kontrolieri, tiesneši. Treškārt, viņi veica arī aktīvu sabiedrisko darbību, piemēram, iesaistoties biedrībās (arī profesionālajās), piedaloties laikrakstu un citu izdevumu publicēšanā, būdami rakstnieki, dzejnieki un dziesminieki. Latgales juristu darbība aptvēra ne tikai nacionālo Latvijas mērogu, bet tika sasniegti arī augsti panākumi starptautiskajā līmenī gan sabiedriskajā (piemēram, G. Manteifelis), gan profesionālajā (piemēram, P. Mīncis) darbībā. Turklāt viņi darbojās gan juridiskajā praksē, gan kā tiesībzinātnieki, piemēram, P. Mīncis, kura darbi tika atkārtoti izdoti mūsdienās. Un visa Latgales juristu darbība bija vērsta kopējam mērķim – tiesiska valsts, gan sekmējot tās dibināšanu, gan stiprinot izveidoto valsti.

Latgales juristu nozīmīgo devumu valsts interesēm apliecina arī saņemtie augstie apbalvojumi. Pirmkārt, par ieguldījumu Latvijas valsts labā tika saņemti nacionālie apbalvojumi kā Triju Zvaigžņu ordenis, Latvijas Atzinības krusts, Lāčplēša kara ordenis, Latvijas Aizsargu Nopelnu krusts. Otrkārt, par sasniegumiem starptautiskajā līmenī tika saņemti arī augsti citu valstu apbalvojumi kā Ungārijas Nopelnu ordenis, Krievijas Sv. Jura krusts, Lietuvas Dižkunigaiša Ģedimīna ordenis, Leipcigas muzeja goda diploms, tādējādi ar godu pārstāvot Latvijas vārdu ārpus valsts robežām.

Noslēgumā secināms, ka Latgales juristu devums ir ievērojams gan Latgales nacionālās atmodas īstenošanā, gan Latvijas valsts dibināšanā, gan Latvijas valsts izveidē un stiprināšanā. Šie Latvijas valstij būtiskie vēstures notikumi norisinājušies arī ar Latgales juristu aktīvu līdzdalību un nozīmīgu viņu ieguldījumu.

LITERATŪRA

- Birziņa, Līna (1999). *Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Buceniece, Ella (sak., 1995). *Ideju vēsture Latvijā: No pirmsākumiem līdz XIX gs. 90. gadiem*. Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūts. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Buks, Artis (sak., 2016). *Manteifels Gustavs fon*. Vēstures enciklopēdiskā vārdnīca. http://vesture.eu/index.php/Manteifels_Gustavs_fon, sk. 07.04.2017.
- Bukšs, Mikelis (2012). *Latgaļu atmūda*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Gruševa, Rīta (2013). *Latgolys zemņiku aizstuovs – Pīters Miglinīks*. Latgališu Kultūrys Gazeta. www.lakuga.lv/2013/11/11/latgolys-zemņiku-aizstuovs-piters-migliniks-2/, sk. 07.04.2017.
- Gusāns, Ingars, Lazdiņa, Sanita, Marten, Heiko F., Murinska, Sandra, Pošeiko, Solvita, Šuplinska, Ilga (2015). *Latgalieša CV: no senlaikiem līdz 21. gadsimtam*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (2006). *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava.
- LCB (2017). Latgales Centrālā bibliotēka. *Daugavpils novadnieki. Sabiedriskie un politiskie darbinieki. Pauls Mincs*. www.lcb.lv/?lang=lv&nod=Daugavpils_novadnieki&title=Sabiedriskie_un_politiskie_darbinieki&cid=20&name=PAŪLS_MINCS_&aid=139, sk. 07.04.2017.
- Leikuma, Lidija (2010). Par dažiem Latgales latviešu folkloras pieraksta jautājumiem: Lettische Volkslieder (1869). *Baltu filoloģija XIX* (1/2), 53–71.
- Leja, Ligita, Klaučāne, Anna (2012). *Latgaļi*. Baltu tautas. <http://baltutautas.lv/raksti/7/latgali>, sk. 07.04.2017.
- Limane, Lilija. *Gustavs Manteifelis*. Latviešu grāmatniecības darbinieki līdz 1918. gadam. <http://lgdb.lnb.lv/index/person/488/>, sk. 07.04.2017.
- Malahovskis, Vladislavs (2012). Pīters Miglinīks. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. <http://futureofmuseums.eu/en/virtual-gallery/rezekne-higher-education-institution-collections/subcollections/exhibit/?nr=189>, sk. 07.04.2017.
- PGB (2017). Preiļu galvenā bibliotēka. *Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri. Grišāns, Jānis*. www.preilubiblioteka.lv/?menu=16&smenu=5, sk. 07.04.2017.
- Pudulis, Pīters (1965). Gustava Manteifeļa darbeības pīmiņai. [Bibliografeja] *Acta Latgalica* I. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevnīceiba, 321–358.
- RCB (2012). Rēzeknes Centrālā bibliotēka. *Gustavs Manteifelis – muižnieks, kurš aizstāvēja vienkāršo tautu*. www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/1067-gustavs-manteifelis-muiznieks-kurs-aizstaveja-vienkarso-tautu, sk. 07.04.2017.
- RCB (2015). Rēzeknes Centrālā bibliotēka *Pīters Miglinīks – mūsu novada jubilārs*. www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/1682-piters-migliniks-musu-novada-jubilars, sk. 07.04.2017.
- Rupaiņš, Ontons (2000). *Pīters Miglinīks*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Soms, Henrihs (2003). Albums „Terra Mariana” (1888. g.) Latgales historiogrāfijas skatījumā. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture*. VI sējums, II daļa. Daugavpils: Akadēmiskais apgāds „Saule”. 45–49.
- Soms, Henrihs (2017a). Juris Pabērzs (seniors). *Latgales dati*. Daugavpils Universitātes Latgales Pētniecības institūts. <http://latgalesdati.du.lv/persona/613>, sk. 07.04.2017.
- Soms, Henrihs (2017b). Ontons Laizāns. *Latgales dati*. Daugavpils Universitātes Latgales

- Pētniecības institūts. <https://latgalesdati.du.lv/persona/485>, sk. 07.04.2017.
- Soms, Henrihs (2017c). Pōvuls Laizāns. *Latgales dati*. Daugavpils Universitātes Latgales Pētniecības institūts. <http://latgalesdati.du.lv/persona/488>, sk. 07.04.2017.
- Soms, Henrihs (2017d). Vaclavs Krops. *Latgales dati*. Daugavpils Universitātes Latgales Pētniecības institūts. <https://latgalesdati.du.lv/persona/445>, sk. 07.04.2017.
- Svarāns, Antons (1935). *Latgales sasniegumi Latvijas valsts laikā. Līdz ar atskatu par tautas un valsts apvienošanas gaitu*. Rīga: Rota.
- Treijs, Rihards (1998a). *Latvijas valsts un tās vīri. Latvijas Republikas valdības. Ministri savos darbos. 1918.–1940*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
- Treijs, Rihards (1998b). Pie saknēm. Latvijas valsts un tās vīri. *Latvijas Vēstnesis* 208/210. 14. jūl. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/32195>, sk. 07.04.2017.
- Urbanovičs, Jānis (2017). *Kā dibināja Latviju. 1917. Kongress Rēzeknē, ar kuru aizsākās Latvijas Republikas vēsture*. Rīga: Baltijas Forums.
- VK (2017). Valsts kanceleja. Latgales kongress Rēzeknē. 1917. gada 9.–10. maijs. *Latgalīšu Kultūrys Gazeta*. www.lakuga.lv/wp-content/uploads/2017/03/cela_uz_latvijas_valsti_lv.pdf, sk. 07.04.2017.
- Zeile, Pēteris (1999). Latgales pirmā atmoda: zvaigznes gaismā tumsā. *Latvijas Vēstnesis* 240/241, 28. jūl. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/19478>, sk. 07.04.2017.
- Zeile, Pēteris (2000). Latgales gaismas saucējs. Līdzās Auseklim – Pīters Miglinīks. *Latvijas Vēstnesis* 424/425, 24. nov. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/13050>, sk. 07.04.2017.
- Zeile, Pēteris (2011). *Latgale un tās ļaudis*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

Wojciech Browarny (Voiceks Brovarnijs),
Piotr Zazula (Pjotrs Zazuła)

GEOPOLITICS AND GEOPOETICS IN STANISŁAW KOLBUSZEWSKI'S BALTIC ESSAYS

A nation begins with a promise.

Józef Tischner,
„Polski młyn”

*The paper discusses Stanisław Kolbuszewski's essays devoted to the capitals of the Baltic states (*W stolicach państw bałtyckich*, Poznań 1939; *In the Capitals of the Baltic States*.) the author visited in the 1930s. Kolbuszewski's aim was to familiarize the Polish reader with modern Lithuania, Latvia, and Estonia as seen through the eyes of a (friendly) stranger. His book clearly transcends the conventional limits of its genre (travel writing, journalism, reportage). The three capitals function there as extended conceptual metaphors of the Baltic states, their history, architecture, urban layout, and local color being viewed by the Polish "tourist" as symbolic manifestations of their inhabitants' national mentality.*

The paper focuses on the geopolitical and geopoetic ideas implicit in Kolbuszewski's account, exploring the connections between "imagined" geographical space and the nation's collective memory. Curiously enough, though a Polish nationalist at heart, Kolbuszewski does not make any territorial claims on what was once "Polish Livonia". Instead, he enthusiastically endorses Baltic nationalisms, dismissing the German and Russian cultural contributions as hostile foreign intrusions. The tropes of ethnic "purity" and folk cultures viewed as pillars of national identity, recurrent in Kolbuszewski's Baltic essays, bring to mind the anti-German propaganda employed by Polish National Democrats after WWI and Polish communists after WW2 in their attempt to justify Poland's annexation of German Silesia, Pomerania, and Masuria, symbolically redefined in the Polish political discourse as the so-called Regained Territories. The connection between Kolbuszewski's Baltic essays and his affinities with the Regained Territories narrative, as developed by Polish Western Thought and the Piast historiography, is our focus in this article.

Keywords: Stanisław Kolbuszewski, Baltic states, nationalism, National Democracy, Regained Territories, Piast narrative.

ĢEOPOLITIKA UN ĢEOPŌĒTIKA STAŅISLAVA KOLBUŠEVSKA ESEJĀS PAR BALTIJU

Nācija sākas ar solījumu.
Józef Tischner, „Polski młyn”

Pētījumā ir aplūkotas Staņislava Kolbuševska esejas, kas veltītas Baltijas valstu galvaspilsētām (W stolicach państw bałtyckich, Poznań 1939, (Baltijas valstu galvaspilsētas, Poznań, 1939)), kuras autors apmeklēja 20. gs. 30. gados. S. Kolbuševska mērķis bija iepazīstināt poļu lasītāju ar mūsdienu Lietuvu, Latviju un Igauniju, raugoties draudzīga svešinieka acīm. Viņa grāmata nepārprotami pārsniedz ierastos žanra ierobežojumus (ceļojumu apraksti, publicistika, reportāža). Trīs galvaspilsētas darbojas kā paplašinātas Baltijas valstu konceptuālas metaforas, to vēsturi, arhitektūru, pilsētu izkārtojumu un vietējo kolorītu poļu „tūrists” uzskata par šo pilsētu iedzīvotāju nacionālās mentalitātes simboliskajām izpausmēm.

Pētījumā galvenā uzmanība pievērsta ģeopolitiskajām un ģeopoētiskajām idejām, kas ir ietvertas S. Kolbuševska pieejā, pētot saiknes starp „iedomātu” ģeogrāfisko telpu un nācijas kolektīvo atmiņu. Interesanti, ka, būdams pārliecināts poļu nacionālists, S. Kolbuševskis neizvirza nekādas teritoriālas pretenzijas tam, kas reiz bija „poļu Livonija”. Tā vietā viņš ar entuziasmu atbalsta baltu nacionālās kustības, noraidot Vācijas un Krievijas kultūras ieguldījumu kā naidīgu ārvalstu iejaukšanos. Etniskās „tīrības” un tautas kultūras tropi, kas tiek uzskatīti par nacionālās identitātes pīlāriem un atkārtojas S. Kolbuševska esejās par Baltiju, vērš uzmanību uz Polijas nacionālo demokrātu pretvācu propagandu pēc Otrā pasaules kara un poļu komunistiem pēc Otrā pasaules kara, kuri mēģināja pamatot Polijas rīcību sakarā ar Vācijas Silēzijas, Pomerānijas un Mazūrijas teritoriju aneksiju, kuras Polijas politiskajā diskursā simboliski tika pārveidotas par tā sauktajām atgūtajām teritorijām. Šajā rakstā mūsu uzmanības centrā ir saistība starp S. Kolbuševska Baltijas esejām un viņa attieksmi pret atgūto teritoriju stāstījumu, ko izveidojusi poļu Rietumu doma un Piasta historiogrāfija.

Atslēgas vārdi: Staņislavs Kolbuševskis, Baltijas valstis, nacionālisms, nacionālā demokrātija, atdzimstošās teritorijas, Piasta stāstījums.

1. Introduction

Stanisław Kolbuszewski (1901–1965) was a Polish academic, who in September 1934 moved to Latvia to teach Slavic Literatures in Riga. He returned to Poland in

1945 and settled down in Wrocław – today the capital of Lower Silesia, a province then newly reclaimed (together with Upper Silesia, Pomerania, Varmia and Masuria) by Communist Poland from Nazi Germany as a result of postwar border changes. For the rest of his life he taught Polish Literature at the University of Wrocław and later at the Opole Pedagogical College (Opole being another Silesian city in Southwestern Poland that changed hands after World War Two). Before his premature death in 1965 Professor Kolbuszewski was widely recognized – both in his native country and abroad – as a prominent literary scholar, a renowned expert on Polish Romanticism and Modernism¹.

In 1939, years before his permanent return to Poland, Kolbuszewski published (in Poznań, Poland) a collection of essays entitled *W stolicach państw bałtyckich* (In the Capitals of the Baltic States). The book consisted of three chapters covering Riga, Kaunas and Tallinn, respectively². Kolbuszewski wrote them during his prolonged stay in Latvia (from 15 September 1934 till 15 October 1945), aiming to introduce the Polish audience to the past and present of the region (Ozols 2008, Ihnatowicz 2008). Thus in the essays he focused not only on the history of the three Baltic capitals but also on their architecture, infrastructure, traditions and local color, political life and the collective mentality of their inhabitants. Journalistic in style and apparently belonging in the travel writing tradition, the book goes clearly beyond the conventional limits of its genre. The three capitals function there as extended conceptual metaphors of the Baltic states, their history, architecture, and local color being viewed by the (friendly) Polish observer as symbolic manifestations of their inhabitants' national mentality. In Riga, for example, the Polish essayist takes note of the material legacy of the city's multicultural past – Latvian, German, Polish, Jewish, Russian – relying on the conceptual metaphor of “speaking stones”, i. e. on the idea that the city's buildings are representative of the national cultures that produced them. In contrast to today's standards of political correctness, Kolbuszewski does not even try to pretend he is being objective in his appraisal of the four non-Baltic nations' contributions to Latvian culture. Openly dismissing the German and Russian influences as imperialist or barbaric, and denigrating the Jewish presence as exploitative or parasitic, he gives an occasional credit to Riga's Polish past. First and foremost, however, he eulogizes the Latvian aboriginal/Baltic “spirit”, both past and present. In short, the Polish academic sounds very much like a hard-core Latvian nationalist.

¹ As it happened, he proved not only an excellent scholar but also, as Rector of the Opole Pedagogical College and editor-in-chief of a local academic quarterly, an able organizer and a committed promoter of Polish academic and cultural life in Opole, resolutely supporting Poland's historical claims to the lands that had been under German rule for centuries.

² In 1939, Vilnius was part of Poland. Following the so-called Żeligowski's Mutiny, which had resulted, first, in the creation of the Republic of Central Lithuania and, second, in the formal annexation of the area by Poland in 1922, Lithuania moved its capital city to Kaunas. Lithuania, of course, never officially recognized the annexation of the Vilnius province and referred to those lands as territories “occupied” by Poland.

2. National Democracy and Western Thought in Interwar Poland

In this respect Kolbuszewski stands out among other Polish intellectuals of his day writing about *Kresy*, Poland's Eastern Borderlands that once belonged to the Polish-Lithuanian Commonwealth (*Rzeczpospolita*). In general, the Polish stance on *Kresy* fell into two major categories: the nationalist and the multiculturalist one. The former, represented by National Democrats (*Narodowa Demokracja*) in practice equated a nation with an ethnic group, postulating uncompromising, state-sponsored Polonization of Poland's Belarusian, Lithuanian, and Ukrainian minorities. The latter group, who referred to themselves as *Krajowcy* – which could be roughly translated as “Fellow Countrymen”, “Local Patriots”, or “Natives” – postulated the existence of a multi-ethnic political nation residing on the territories of the former Grand Duchy of Lithuania and united by a shared attachment to ancestral land, regardless of the cultural and religious affinities of the diverse ethnic groups (Poles, Lithuanians, Belarusians, Jews, Russians, Tatars, Karaites, etc.) residing there (Bujnicki et al. 2005). In Lithuania and Belarus the *Krajowcy* were, as it happened, mostly supported by Polish-speaking landowners, partly supported by Belarusian activists, and fiercely opposed by Lithuanian nationalists. In ethnic Poland, ironically enough, the only thing that united Polish followers of the nationalist leader Roman Dmowski and their Lithuanian counterparts following Antanas Smetona was the shared hostility towards the political vision of the Local Patriots (Bujnicki et al. 2005, Dmowski 1925).

Stanisław Kolbuszewski was in those days an outspoken supporter of National Democracy when it came to such issues as the concept of nationhood or Poland's political mission in East-Central Europe. His fervently pro-Baltic stance in the 1939 book seems therefore doubly puzzling; though an outspoken Polish nationalist, he was not advocating Poland's cultural (let alone political) expansion in the area. Neither was he supportive of any forms of multiculturalism in the Eastern Borderlands that would presumably secure the social standing of the Polish minority there. In short, he was poles apart (pun intended) from those of his compatriots who would rather speak of Polish Livonia (*Inflanty Polskie*) than Latvia. This otherwise mind-boggling fact, however, can be easily explained if one situates Kolbuszewski's “tourist” account in the context of his lifelong ideological adherence to the so-called Western Thought (*Myśl Zachodnia*) in Polish political tradition.

Grounded in the legacy of 18th-century Enlightenment and 19th-century Romanticism, Polish Western Thought was firmly established as a geopolitical concept at the beginning of the 20th century. It was called “Western” not because of any explicit credit due to Western European intellectual currents, but because of its focus on Poland's Western Territories – an umbrella term for the lands of Silesia and Pomerania that, though belonging to Poland in medieval times, eventually came under Germanic cultural dominance and German political rule. The pioneers of Western Thought were mostly essayists and activists affiliated with National Democracy. By the same token they presupposed the primacy of national interest in the country's internal and foreign policy. Basing on ethnicity as a frame of reference, they defined

national identity in organicist terms. By contrast, they understood national territory in broadly inclusive terms covering not only the territories of ethnic Poland but also those of Eastern Borderlands as well as the provinces of Silesia, Pomerania, Varmia and Masuria. To justify their extensive territorial claims National Democrats championed the idea of a “historic nation”, an extended ethnic group that through cultural domination, civilizational advances and/or military expansion gains the right to colonize its “non-historic” neighbors (e.g. the Eastern Borderlands). For obvious reasons this concept was inapplicable to the formerly Slavic/Polish territories once annexed by Poland’s western neighbor. Germany, judged by the historic-nation criteria, might be seen as superior to Poland on a number of fronts. Therefore, Polish claims to those lands had been based on an altogether different idea. The provinces of Silesia, Pomerania, Varmia and Masuria were regarded as “ancestral” or “native” lands that had been temporarily remaining under foreign rule. The lands traditionally inhabited by Polish-speaking Slavs or territories that had once belonged to the Polish state were thus considered Polish by National Democrats and duly claimed. The story justifying those claims was the so-called “Piaśt Narrative”³, originally formed by 19th-century and early 20th-century Polish historians, journalists and writers. Because of the territorial conflict involved and the attendant historical grudges both the Piaśt Narrative and the Western Thought had a decidedly anti-German tinge (Jędrzejczyk 2008).

When Stanisław Kolbuszewski’s collection of essays *W stolicach państw bałtyckich* came out in Poznań in 1939⁴, the concepts of “ancestral lands” and “regained territories” had been well-entrenched in historical writings and political discourse. After the annexation of Trans-Olza (*Zaolzie*) by the Polish military in 1938 the Regained Territories narrative was also endorsed by the press, state-supported propaganda and the government’s official documents. Discussing the material legacy of the past and noting the dynamic interplay of local German, Russian, Polish, and Scandinavian influences on the cityscape, Kolbuszewski seems particularly interested in the emergence of modern national identity in Latvia, Lithuania, and Estonia. Although their political traditions and cultural heritage were far from identical, the growth of the three countries’ national identities seems to have followed a pattern typical of that part of Europe. It is, arguably, this nation-building mechanism – with its emphasis on the ethnic aspect of nationhood – that might have proved particularly appealing to the Polish scholar, given his lifelong interest in Poland’s “regained” Western territories in general, and the province of Silesia in particular.

³ Thus named after the Piaśt dynasty that ruled Poland between, approximately, mid-10th and mid-14th century. The founder of the dynasty, pagan Prince Mieszko I, converted to Christianity and was baptized in 966. It was Mieszko who managed to unite, mostly through military conquests, the diverse Polish-speaking tribes inhabiting the lands in-between the Odra and the Vistula rivers, thus laying the foundation for what was eventually to become Poland.

⁴ Rather revealingly, the book’s publisher was The Head Institute of Catholic Action (*Naczelny Instytut Akcji Katolickiej*).

3. The Grand Narrative of Regained Territories in Latvia and Silesia

Kolbuszewski was not only an eminent Polish philologist specializing in the literature of Romanticism but also, following his return to Poland in 1945, one of the major Silesian Studies experts. His scholarly output in the field of Silesian Studies blazed the trail for Polish academic expertise in the literary heritage of the region (cf. Kolbuszewski 1988). Arguably, Kolbuszewski's otherwise mind-boggling Baltic "nationalism" resulted from the fact that his perspective on identity and culture in borderland regions in the late 1930s had a lot in common with his approach to the history and cultural legacy of Silesia. Both attitudes, we would argue, were grounded in the grand narrative of Regained Territories⁵. It is, therefore, the connection between Kolbuszewski's Baltic essays and his affinities with the Regained Territories narrative, as developed by Western Thought, that remains our focus in this article. Focusing on the Polish scholar's descriptions of the Latvian capital, we intend to demonstrate how his openly biased, metaphorical renditions of Riga's cityscape resonate on a number of levels with the Piast Narrative and Polish Western Thought. The Romantic and Modernist ingredients of Kolbuszewski's Latvian geopoetics⁶ all fall in place when viewed through the lens of the Regained Territories narrative as applied by interwar Polish National Democrats and, after World War Two, by Polish communists to the annexation of Silesia. That narrative, we would argue, was either an integral part or a natural consequence of the modern concept of a nation state, grounded in late 19th- and early 20th-century European literature and philosophy (cf. Anderson 2006, Gellner 2008).

The concept of Regained Territories was a formidable blend of National Democrats' political realism, Polish Romantic martyrology and philosophy of history,

⁵ Needless to say, that narrative was never a purely academic enterprise disentangled from politics. In interwar Poland it was an instrument of state propaganda, supported by such social organizations as Union for the Defence of Eastern Borderlands (*Związek Obrony Kresów Wschodnich*). In Stalinist Poland, in turn, communists eagerly appropriated the narrative, rightly seeing in it one of the precious few areas of concord with a society that was otherwise predominantly hostile to communism. (Even the anti-communist Polish underground resistance movement supported the annexation of the Regained Territories.) Renowned Polish scholars – such as Karol Maleczyński, Stanisław Rospond, Tadeusz Mikulski, Bogdan Zakrzewski and Stanisław Kolbuszewski, to mention but a few – shared a deeply-held conviction that genuine "re-Polonization" of the region's past and present culture was in the best interest of Poland and felt it their academic duty to endorse the process. Well-aware of the contextual contingencies of the Regained Territories narrative and the role of state propaganda in its promulgation (both in interwar and postwar political realities), those patriotic Polish scholars nevertheless decided to take up the challenge of intellectual appropriation of Silesia in accordance with the traditions of Western Thought (cf. Niciejka 1988, 16-17).

⁶ We define the term "geopoetics" by analogy with "geopolitics". Just as geopolitics is, simply speaking, the study of cause-and-effect relationships between a given area's geography and its politics and international relations, so is geopoetics the study of the long-term effects of geography (or the "lay of the land") on the poetics of writers coming from that area.

European ethnicist concepts of the national community, and the phantasm of Poland as a historic nation and regional superpower. Though fully aware of multicultural traditions of East-Central Europe, Polish nationalists (just like their counterparts in Lithuania, for example) insisted on remodelling the nation's collective memory along highly exclusive lines. At this point, however, it should be emphasized that, contrary to the popular misconception, the ultimate political practice implicit in the Regained Territories narrative was not a foregone conclusion. Admittedly, the narrative does contain a potential for chauvinist ideologies, notorious for rationalizing mass deportations, arbitrary border changes, symbolic colonization of annexed territories, or even ethnic cleansings. Simultaneously, however, the very same narrative implies a possibility of interpreting international relations in ethnically-mixed areas in terms of a mutually-enriching cultural dialog and exchange, emphasizing a beneficent transfer of ideas and technologies. The latter vision fosters an inclusive collective memory, one that accommodates the histories of both "natives" and "strangers" – or the "indigenous" and the "immigrant" populations – giving them equal recognition, if not equal billing. Writing about multicultural borderlands, Kolbuszewski applied both perspectives in his own idiosyncratically ingenious, if arbitrary, manner, drawing heavily on the tradition of Polish Romanticism⁷.

It was the Romantics who laid the foundations for the concept of a historic nation by appreciating the formative role of history in general and the medieval spirit in particular. Likewise, the Middle Ages play a prominent role in the Piast grand narrative wherein ancestral lands are being reclaimed by a victorious nation. The Piast legacy of Slavic Silesia provided a strong historical argument for Poland's claims to the province⁸. Applying similar arguments, Kolbuszewski starts his descriptions of Riga and Tallinn with Gothic buildings and the medieval urban grids of the two cities. The past, after all, speaks to us with the "voices of the stones" (Kolbuszewski 1939:31). The Romantic and nationalist affinities could not have been clearer when the Polish scholar argues that an adequate interpretation of history nurtures the "national instinct" and collective memory of modern-day citizens (1939:22). The essay on Riga starts with a description of the cityscape in which architectural contrasts function as poignant reminders of the city's dramatic history⁹:

It is the right bank of the *Dźwina* river, called *Daugava* in Latvian, some 15 kilometers away from its mouth, that the capital of the Latvian republic – the "white" Riga – has rested itself against. It has skyrocketed with steeples of several churches, those still remembering the Middle Ages, assembled in the oldest part of the city. From the river's side, however, the city has been girded with ugly, barracks-like

⁷ This explains why he would, for example, endorse the Polish cultural legacy in Riga, while contemptuously dismissing the Russian one.

⁸ During the partitions there emerged, motivated by historiosophic thought, a new concept of the Polish nation according to which "yours is what is historically justified" (Joachimsthaler 2009:499).

⁹ All the translations from Polish into English by Piotr Zazula, unless otherwise noted.

19th-century tenements, sprawled close to the river bank with the crass coquetry of a Russian petit-bourgeois housewife, luring the passer-by, diverting his attention from the gorgeous church steeples that gaze into the currents of the Daugava beyond their backs. This contrast illustrates one of the city's characteristics and a fragment of its history. Two epochs left their heavy imprints here, two cultures – German and Russian – attempted to penetrate the urban organism. What is beautiful in old Riga comes from the Middle Ages, some artistically interesting traces have also remained since the Polish days. The Russian broom, however, has smeared Riga's surface with ugly stains of malformed buildings and grotesque houses scattered all over the city. There is, finally, the new Riga, young and earnest, carefully looked after by the municipal and state authorities. The Latvian Riga – built, renovated, and cultivated in the Latvian days, the Riga of paved streets and modern buildings, of flowers and gardens, the 380.000-strong capital as well as spiritual, economic, and political center of a young state with its two million citizens. Spanning the centuries [of the city's history], it reaches out to Latvia's ancient beginnings, reminding us that already centuries ago Latvians were lords and stewards of their own domain here. (1939: 5–6)

In Kolbuszewski's account the entire history of the Baltic states breaks down into two major parts: medieval and modern. The medieval era encompasses the days of the region's political independence and the subsequent German/Latin colonization. Modernity, in turn, organically linked to the medieval spirit, is synonymous with the national revival and the regaining of political independence in the 20th century. In-between these two epochs there are seven centuries of enforced foreign rule (or "yoke"), a long and poignant cultural interval marked by heroic suffering, denationalization policies, and destructive subaltern relations with the neighboring superpowers. The heroic episodes of those days, preserved for the nation's collective memory by literature, symbolic painting, monuments and museums, have provided a semiotic foundation for a sacrificial identity, one that is closed and hostile to any foreign influence. This vision of history comes with an axiological division into the good times prior to the enslavement and after the regaining of independence and the bad times of Teutonic and Muscovite rule. The only exception within the latter category are the years of "the Polish concern with the city's growth" (Kolbuszewski 1939:10).

Kolbuszewski constructs a clearly "nationalized" hierarchy of the past. The worst days, in his view, were those of Teutonic and Russian rule, though he gives limited credit to some selected episodes of German or Scandinavian (Swedish and Danish) dominance. By contrast, the Polish presence in the Baltic region is eulogized throughout the book. It is precisely at this point that the aforementioned multicultural potential of the Regained Territories narrative comes to the fore. Of all foreign imprints left on Riga's cityscape it is only the Polish cultural legacy that puts cultural diffusion and civilizational transfers, as well as the multinational state

as such, in a positive light. The epoch that left a valuable material legacy is, of course, the Middle Ages. The fact that the medieval times in the Baltic region were roughly synonymous with German rule is, needless to say, rather uncomfortable for Kolbuszewski – both for political and historiosophic reasons. That is why German dominance is compensated, as it were, by the rhetoric of universalism or that of local, ethnocentric antiquity.

The same dichotomic model of history was applied to Poland's "regained territories" after World War One and World War Two (by National Democrats and communists, respectively). The main roles in that historical drama, however, had been assigned somewhat differently. Predictably enough, the Teutonic Knights remained the bad guys, but they had been joined by Bismarck's officials, Prussian landowners, and Nazis, whose epochs were displayed on a similar timeline, dating from the late Middle Ages to mid-20th century. Similarly, excluded from the "good old days" were the times of late 19th- and early 20th-century expansion of the middle class, urban growth and industrialization (with the exception of the history of working class movements). The Regained Territories narrative presented all those social transformations in a negative light, linking civilizational progress to a "foreign" dominance – alien in both national and class terms – that resulted in either denationalization or proletarianization of the local Polish population.

In a similar manner, Kolbuszewski remains highly critical of the German and Russian legacies in the Baltic states. Accusing the Germans of oppression and material exploitation of the natives, combined with a symbolic violation of their identity, he blames the Russians for polluting the local urban space with chaos and kitsch.

Cityscapes and the "Western Eye"

Kolbuszewski looked at the three capitals with the "Western eye", i. e. one that keeps searching for urban order and the rational project implicit in it. He found both in the medieval districts of Riga and Tallinn, and in modern Kaunas. His geopoetics is clearly grounded in an essentially modern, avant-garde sensibility. The ubiquitous automobiles, the modern buildings, the wide streets and the commonly-accessible telephones emblemize to him the three cities' advanced civilization and the high quality of life enjoyed by their inhabitants. The pervasive modernity of the three young republics results, in Kolbuszewski's account, both from their contemporaneous vigor and their centuries-old liaisons with Latin culture. Thus, St. Peter's Church in Riga "closes the list that the Roman one [St. Peter's Basilica] opens" (Kolbuszewski 1939:12). By contrast, the Russian legacy evokes only negative connotations. Looking at its artifacts, Kolbuszewski sees only "thoughtlessness" and "crassness". Curiously enough, his orientalizing perspective exhibits no traits of Slavophilia, which otherwise featured prominently in the writings of National Democrats. Instead, it seems permeated with the Romantic aversion to Russian imperialism and

authoritarianism, sometimes verging on the scorn and loathing of the entire Russian civilization. The Polish scholar would look at its traces in the Baltic cityscapes with the “Western eye” but without the naive idealization of and fascination with the East typical of Western intellectuals. Kolbuszewski’s Central European experience made him fear Russia’s influence and her historically attested expansionism.

The Regained Territories narrative featured an equally outspoken aversion to all things Prussian, the traces of German culture being all-too-conspicuous in the regions incorporated by Poland after the two world wars. Interestingly enough, the very same arguments as those brought against Russian legacy in the Baltic states were habitually used – despite the numerous factual evidence to the contrary – by anti-German propaganda in the Polish Silesia. Just like its Russian counterpart, the imagined Prussianness was indiscriminately identified with violence, brutality, ignorance, backwardness, no sense of decorum and a lack of empathy. This axiology was attendant on mass deportations of Germans in the late 1940s followed by the takeover or destruction of their material legacy and “de-Germanization” of cultural space.

Analogous processes took place in the Baltic states after World War One. Shortly before the outbreak of World War Two the “Lettonization” of Latvia gained impetus due to a popular increase in nationalist sentiments, typical of East-Central European countries in the late 1930s. As Kolbuszewski tells us,

The nation’s unification was carried out under the banner of “Latvia for Latvians”, which manifested itself, among other things, in the limitation of the rights of ethnic minorities. Thus the country’s pre-existing trilingual status was abolished, with Russian and German being ousted from public domain and Latvian installed as the only official language. (1939: 21)

Kolbuszewski approvingly notes the nationalist policy directed against the former “occupiers” (now turned into minorities) and their cultural legacy in Latvia and Estonia. As for Lithuania, he leaves no doubts about his political sympathies when he writes that in Kaunas “the Russian veneer was stripped off the city as soon as its migrating birds, the Russian officials, had left the place” (1939: 27). The only exception in the essays, as already noted, is the Polish tradition. Created by Adam Mickiewicz, the Polish Romantic literary legend of the Kaunas region is viewed by Kolbuszewski as a huge cultural asset. In a similar manner, the Regained Territories narrative in communist Poland would treasure the Polish/Slavic traces along the Odra river and on the Baltic coast. Incidentally, an affirmative attitude towards the German legacy resurfaced in Polish public discourse only in the twilight of communism, prompted by the process of replacing the authoritarian-nationalist master narrative¹⁰ with the one of modernity and multiculturalism, following the political transition

¹⁰ We use the terms “master narrative” and “grand narrative” interchangeably here. Both are understood in the sense introduced by Jean-François Lyotard in his (now classic) 1979 book *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (see Lyotard 1991).

of 1989. Simultaneously, the new generation of Silesia- and Pomerania-born Poles began to mentally appropriate and internalize their regions' entire past, not only its Polonized or politically sanitized fragments.

Folk and national culture

Kolbuszewski took note of the folk genealogy of the Baltic nations. In his view, removal of German, Swedish, and Russian elites had, firstly, paved the way for a culturally homogeneous society, and, secondly, created an opportunity for upward mobility previously unavailable to the lower classes, whose culture and political agency was now officially recognized. Following in Johann Gottfried Herder's footsteps, the Polish essayist acknowledges the crucial role played by folk culture in creating the modern Baltic national identities. At the same time, he embraces the value system of the "peasant republic", extolling the virtues of hard work, frugality, persistence, and determination. Kolbuszewski's stance inevitably brings to mind Ksawery Pruszyński's journalistic reportage entitled "Kraj Polski chłopskiej" (The Peasants' Poland). Published in the 1930s, the text covers the Greater Poland (*Wielkopolska*) region (Pruszyński 2000). Both authors link the country's and the people's prosperity to the harmonious blend of well-developed, regulated capitalism with (Protestant) work ethic and modern technological and social innovations. The process of modernization, as seen by Kolbuszewski and Pruszyński, is conducive to the strengthening of national identity among the masses. At this point the two essayists' perspective clearly overlaps with that of Poland's National Democrats.

A similar image of "folk identity" recurs in the postwar communist version of the Regained Territories narrative, in which Silesians, Kashubians, Varmians, or Lusatians are invariably endowed with the above-mentioned positive character traits. Not only do they faithfully stick to their Slavic languages and traditions, but also constantly strive to upgrade their daily lives on economic and civilizational fronts, working hard with their own hands, of course. Grounded in the Romantic concept of folklore as a source of national culture, this narrative combines the patriotic ethos with socialist utopia, referring also to the ideas of native/folk identity and the pre-feudal self-rule of the commons. Significantly, Kolbuszewski would regard only Lithuanians, Latvians, and Estonians as "natives", denying the status to all the remaining inhabitants of the Baltic countries, both past and present. Dismissing Germans and Russians as foreign invaders, regardless of how long they had resided in the area, he was equally harsh on the local Jews, stigmatizing their ways as either exploitative or parasitic. "The shabbier, liquor-reeking parts of the city swarm with them", he simply writes (1939: 28).

Much to the same effect, the idea of natives or autochthons as "belonging" in a given region, to the exclusion of everybody else, featured prominently in the Regained Territories narrative in communist Poland. According to that narrative, only Poles, or Slavs in general, qualified as genuine autochthons, whereas Germans,

even those living in Silesia or Pomerania for generations, if not centuries, were considered foreign intruders.

Toponymy was regarded as one of the proofs of the historical primacy of autochthonous culture and as such was used extensively in the public discourse after both world wars in Poland¹¹. Kolbuszewski does not devote much space to it in his essays, except for the etymology of the names of Latvia's and Estonia's capitals. In his account, the word "Riga" comes from the Livonian *ring*, which means "to bend" or "curve". The word was used to denote one of the tributaries of the Daugava as well as the nearby fishermen's settlement from the Norman times inhabited by Livonian natives, next to which the "treacherous" Germans later founded their own Riga. Estonia's capital, in turn, discarded its Danish name in order to return to the old Baltic original. Kolbuszewski endorsed the change, not only because of its "de-Germanizing" aspect, but also for purely aesthetic reasons. The German Reval, which to Kolbuszewski sounded "like the rumbling of a drumbeat" became the charmingly soft and velvet-like Tallinn. Very similar arguments were used to promote toponymic changes in Poland's postwar "regained territories". The communist authorities promptly reintroduced old Slavic-sounding names of cities, towns, villages, and other topographic objects, symbolically severing their pre-existing cultural ties, sometimes dating back hundreds of years. The act was habitually justified not only as a return to the long-lost original toponymy, but also as a "natural" phonetic choice of place-name versions which were aesthetically superior to their "Germanized" counterparts¹².

Back in the late 1940s the administrative (and somewhat magical) act of entirely renaming a large territory seemed historically justified and final. Today, however, many Polish tourist guides and literary texts choose to include, side by side, the current Polish and the past German or Czech toponyms. The former are supposed to connote not only the place's cultural Polishness but also its historical ties to the Polish People's Republic; the latter identify with the tradition of multicultural and multilingual transitional regions. The Regained Territories narrative was, and still is, to a large extent a metalinguistic discourse. In the 20th century the national versions of the same toponym were permanently separated by ideological history and nationalist politics, which precluded the two versions' equal status and ideologically-neutral coexistence. By contrast, in the 21st century, they can be reconnected within the

¹¹ Needless to say, the very idea of "public discourse" in a communist (i.e. totalitarian) state is a problematic one, "public" discourse in communist states being simply, by and large, government propaganda. By applying the same term to the public discourses of both interwar (i.e. independent) Poland and communist-controlled Poland (i. e. a Soviet satellite state) we do not intend to give them equal billing as far as freedom of speech is concerned. Certain tropes, images, and conceptual metaphors, however, do recur in both.

¹² In Polish postwar literature the protagonist of Henryk Worcell's fiction is a representative example of someone who is both witness to and advocate of the symbolic transfiguration of Silesia in the 1940s, imaginatively endorsing the "de-Germanization" of the local landscape "marred" by the rough-sounding German names.

palimpsest or transnational model of cultural space, one that facilitates their dialog and interpenetration.

Conclusion

Stanisław Kolbuszewski's essays are not only travel-writing variants of the Regained Territories narrative; they can also be seen as acts of negotiation between seemingly incompatible geopoetic and historiosophic discourses. Kolbuszewski argues that close economic and cultural ties between the Baltic countries and the Polish-Lithuanian Commonwealth gave rise in the past centuries to periods of unprecedented prosperity in the region, while all the other relations with neighboring powers brought effects that could be labelled ambiguous at best, if not outright destructive for the Baltic nations. Still, Kolbuszewski consistently avoids making any territorial claims for Poland, postulating instead a rebuilding and strengthening of the Polish-Baltic bonds on the basis of mutual benefit for all the nations involved. Though a Polish nationalist at heart, Kolbuszewski describes the Baltic lands not with an intention of "reclaiming" them for Poland but in order to cultivate the positive elements of the countries' shared historical memory; at the same time he subtly stresses Poland's current regional superpower status and its glorious past. Juxtaposing Germany's, Russia's, or Denmark's political expansionism in the area with Poland's contribution to the histories of Lithuania, Latvia and Estonia, the essayist interprets the Polish presence as a compelling example of a mutually-beneficial political bond and a fruitful cultural exchange.

Admittedly, Kolbuszewski's perspective is glaringly biased and Polonocentric. Still, let us not forget that his collection of essays is not an academic treatise. One should not, therefore, apply scholarly criteria of objectivity to the writer's purposely selective and idealizing version of Poland's relations with the Baltic states. Collective memory is by definition biased, emotional, allegorical and open to reinterpretations. It is a story composed and told in the interest of a community that needs it as a temporary measure, usually to address a burning social or political issue. One could easily point to a number of crises afflicting Poland in the late 1930s that this type of consolatory narrative might have provided a phantasmagorical remedy for. (The growing hostility between Poland and the neighboring countries, the ever-increasing domestic conflict between right-wing nationalists and leftists of diverse political persuasions, or the military conflict over Trans-Olza are but a few examples.)

As an observer and discourse-maker, Kolbuszewski is not only a typical westerner orientalizing Europe's Northeastern borderlands or, occasionally, making them fit in the Latin civilizational model, but also a typical Central European who confronts the West's grand narratives with his own poignant and complicated experience of the periphery-dweller. The site of that confrontation is sometimes the contemporaneous (geo)politics of the Baltic states, which Kolbuszewski analyzes on several occasions, and – more often – the geopoetics of his own text. The essayist's favorite perspective

on Northeastern Europe is that of Adam Mickiewicz, who immortalized in Polish tradition both the idea of one's own native province and that of one's homeland understood as an ideological-spiritual reality, one that unites different provinces in the name of a single Pan-Polish idea. In a similar manner, Kolbuszewski acknowledges the existence of two Latvias, so to speak: the ethnic Latvia and the palimpsest/multicultural one. Concomitantly, he makes the most of modern political science, combining the geopolitical sense of a peripheral nation's representative (with the attendant historical awareness of his nation's difficult situation in the interwar period) and pragmatic endorsement of all economic, urban, scientific, and technological progress. (This perspective on Central European states is, incidentally, reminiscent of Roman Dmowski's and Tadeusz Peiper's.) In sum, Kolbuszewski's essays contribute to the narrative of Regained Territories not because of any belated territorial claims to long-lost Northeastern provinces that the reader might have otherwise expected of a Polish nationalist, but because they draw heavily on the same Romantic and Modernist concepts of culture, nation, homeland, and history that laid the foundation for such claims.

Kolbuszewski's literary sensibility is grounded in symbols, allegories, personifications and cultural patterns that also feature prominently in the Regained Territories narrative. The history of Riga's churches, rebuilt after numerous disasters, epitomizes in his view the history of the entire country which, though continuously devastated by invaders, would persistently rebuild itself. In Kolbuszewski's view, the peasant's tenacity – just as Gothic architecture for Latin civilization – has been for the Baltic nations the source and model of national perseverance. The Daugava has been, since times immemorial, the silent witness to their past glories and modern ordeals and transformations. This brings to mind the countless historical novels and poems in postwar Polish literature in which old castles and churches on the banks of the rivers Odra, Warta or Lyna provide ample settings for the narratives glorifying the patriotism of the simple folk of Western and Northern Territories who, unlike the local elites, did not yield to the pressures of Germanization and persevered until the arrival of the Polish People's Republic with its "Piaśt" ethos. The three stars in the coat of arms of resurrected Latvia, Kolbuszewski tells us, emblemize the "unification of three ancient Latvian provinces" (1939:19). In a similar manner, the Polish-Silesian eagle featured in Wrocław's postwar emblem stood for the union of the "ancient Polish" land and its capital with the Motherland. Riga's Freedom Monument, in turn, especially the medieval warriors and the monumental sculpture featuring a mother-figure dressed in the national costume, displays clear stylistic affinities with Xawery Dunikowski's Silesian Insurgency Monument on St. Anne Mountain in Poland with its grandiose mixture of socialist realism and the Piaśt motifs.

To repeat: the similarities between Kolbuszewski's essays and the Regained Territories narrative are clear and numerous. The allegorical image of aesthetically incongruous Orthodox churches compared by Kolbuszewski to a typical Russian

family brings to mind the Polish caricatures of Prussian landowners sporting the characteristic spiked military helmets or fat German bankers and industrialists smoking oversized cigars, popular in Silesia and Pomerania after both world wars. Next to the fast-growing modern Riga there are ugly Russian tenements and garishly-colored Russian orthodox churches that the essayist describes as follows:

There are six or seven of them [church domes]. They look like a Russian family dressed in their Sunday best, donning red shirts, sporting navy blue astrakhan hats and headscarves. A few steps ahead of the rest walks the tall and lean Daddy with a green scarf around his neck (that's the color of the tower's roof coating under the cupola), closely followed by a heavy-set, stocky lady, clearly pleased with herself, casting curious glances in all directions and gathering around her a little flock of smaller cupolas, chubby-cheeked, curious, evidently taking after their mother. (1939: 24)

The caricatures of German refugees from Poznań or Katowice after World War One or of those fleeing the Western and Northern Territories after 1945 featured a similar aesthetic bias accompanied by a "delight" taken in symbolic revenge on the previously prevailing but now utterly defeated and humiliated enemy.

All things considered, the "imagined" geography and collective cultural memory constitute a spatiotemporal foundation of the Regained Territories narrative in both versions of the propagandistic story. In one version, the "imagined" geography is circumscribed by the borders of nation-states, with the past formatted in such a way as to exclude from history all the groups outside the mainstream majority. In the other version, the ideological homeland yields in the geopoetic imagination to a chosen region or even city, while history is viewed as a cluster of diverse (and sometimes alternative) narratives that acknowledge not only the political or economic history of different groups but also their mental and civilizational transformations. What are the consequences of choosing either version? Whenever Stanisław Kolbuszewski reaches for the first one, the Baltic states' capitals become pillars of national sovereignty and ethnic "purity" heroically defended against foreign intrusions. However, when he employs the second perspective, it turns out that there has never been a time in which the Baltic states were fully autarkic or completely isolated from their neighbors, the most impressive contributions to their national legacies having actually resulted from colonization and cultural exchange. The capitals presented by Kolbuszewski as "sites" of that kind of interaction are both real cities and cognitive models, enabling the essayist to test the various ways of telling a complex story of national identity and international relations in East-Central Europe. The traces of the latter interactions can be interpreted either as slowly-healing wounds on the nation's body or as places of particular interest wherein the nation's local cultural capital is enriched by the legacy of immigrants and minorities.

LITERATURE

- Anderson, Benedict (2006, first published 1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.
- Bujnicki, Tadeusz; Stępnik, Krzysztof (eds., 2005). *Ostatni obywatele Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Lublin: wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie.
- Dmowski, Roman (1925). *Polityka polska i odbudowanie państwa*. Warszawa: Perzyński, Niklewicz i Ska.
- Dynak, Wojciech (ed., 1993). *Stanisław Kolbuszewski (1901–1965)*. Wrocław: wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Gellner, Ernest (2008, first published 1983). *Nations and Nationalism*. Cornell University Press: Ithaca.
- Ihnatowicz, Zygmunt (2008). *Stanisław Kolbuszewski. Profesor Uniwersytetu w Rydze*, [in:] ed. W. Dynak, op. cit.
- Jędrzejczyk, Dobiesław (2008). *U źródeł polskiej myśli geopolitycznej*, [in:] ed. P. Eberhardt, *Problematyka geopolityczna ziem polskich*. Warszawa.
- Joachimsthaler, Jürgen (2009). *Wielokrotnie wyobrażona prowincja. Śląsk między wizją a rzeczywistością*, trans. N. Żarska, [in:] ed. W. Kunicki, *Śląsk. Rzeczywistości wyobrażone*. Poznań.
- Kolbuszewski, Stanisław (1988). *Kolumna duchów nad nami. Prace historycznoliterackie o tematyce śląskiej*. Opole: Instytut Śląski.
- Kolbuszewski, Stanisław (1939). *W stolicach państw bałtyckich*. Poznań: Naczelny Instytut Akcji Katolickiej.
- Liotard, Jean-François (1991, first published in French 1979). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Transl. by G. Bennington and B. Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nicieja, Stanisław (1988). *Śląski rozdział w biografii Stanisława Kolbuszewskiego*, [in:] S. Kolbuszewski 1988, op. cit., 7–28.
- Ozols, Artur (2008). *O pracy naukowej i dydaktycznej prof. dr. Stanisława Kolbuszewskiego na Łotwie. Z historii łotewsko-polskich związków kulturalnych*, [in:] ed. W. Dynak, op. cit.
- Pruszyński, Ksawery (2000, first published in 1937). *Podróż po Polsce*. Warszawa: Czytelnik.
- Tischner, Józef (1991). *Polski młyn*. Kraków: wydawnictwo „Nasza Przyszłość”.

Māra Kiope

LATVIEŠU LATGALIEŠU UN BRAZĪLIEŠU FILOZOFA JEZUĪTA STAŅISLAVA LADUSĀNA DAUDZPUSĪGAIS HUMĀNISMS

Rakstā ir skaidrota pasauleslavenā, Ludzas novada Zvirgzdenē dzimušā latviešu latgaliešu un brazīliešu jezuītu filozofa Staņislava Ladusāna (1913–1993) mācība par cilvēku jeb daudzpusīgais humānisms, ir parādīta gnozeoloģijas nozīme daudzpusīgā humānisma sistēmas izveidē, ir analizēta cilvēka persona kā attiecību un vērtību dinamika. Raksta mērķis ir, izmantojot hermeneitikas metodi S. Ladusāna tekstu lasījumā, parādīt jaunas, cilvēciskākas kultūras veidošanas principus, kas var tikt pielietoti latviešu nacionālās identitātes, Latgales reģionālās identitātes veidošanā un nostiprināšanā.

Atslēgas vārdi: Staņislavs Ladusāns, daudzpusīgais humānisms, gnozeoloģija, kultūra.

THE MANY-SIDED HUMANISM OF LATVIAN LATGALIAN AND BRASILIAN JESUIT PHILOSOPHER STAŅISLAVS LADUSĀNS

The famous Latvian born Brazilian philosopher Staņislavs Ladusāns (1913-1993) due to the Soviet occupation could not return to Latvia any more, – as it had been envisaged – to take up a post in the Catholic Faculty of Theology at the University of Latvia. Thus he started his mission in Brazil (1946), where he became a Christian philosopher, known all over the world, especially because of his work “Many-sided gnoseology”, in which he synthesizes phenomenology and Thomism. Specialists in the history of philosophy of Brazil point out that activities initiated by S. Ladusāns brought a profound change in the development of the intellectual culture in Brazil.

During the seventies of the 20th century Ladusāns was tackling the philosophical problematics of many-sided humanism. This notion clearly indicates that human understanding is based on a plurality of principles. Thus, in order to describe a human being, one has to illuminate several dimensions, or to perform various types of measurements. Father Ladusāns distinguishes the following dimensions that are of importance for the investigation of the human being: first of all it is gnoseology or the theory of the human capacity for cognition. Above that a human being is to be considered as possessing of immortal soul that determines personal self-esteem. A human being obtains intrinsic value amidst all the other values of economic or technological character. A human being exists in the community; a human being is to be viewed through a vertical dimension revealing the existence of God as the

highest being, and through a supra-natural dimension that connects philosophical humanism with the Christian faith, thus providing for spiritual renewal of people.

Human beings obtain wishes that go beyond the possibilities offered by the material world; these may be realized only through intensive spiritual life. Such life praxes are accessible only in Christianity; these correspond to the existence of the soul as an immortal spiritual substance encompassed by space and time.

The starting point of metaphysics is the thirst of the human being for happiness. The further argumentation of Ladusāns, based on the openness of reason towards Revelation, postulates that God as the Highest Good reveals Himself as love, thus providing our need for inner peace, as it is testified by our inner experience. A person reaches out for infinite Goodness, for the Highest Good, which is the Reality, transcending all other realities. The result of the question of happiness is a practical one – by following the voice of conscience the human being performs choices and acts to deepen the unity with the Highest Good. In doing good things a human being acquires peace.

Ladusāns points out that the notion of culture is analogical – that “culture” is equivocally formed and subjectively experienced act of the inner spiritual culture of the person. Equivocal designation means that the inner culture, the spiritual life is attributively used with reference to various manifestations of spirit, forms of artistic expression, etc. – which bear the name of “culture”. By cultivating one’s inner life and the immortal life of the soul, a person reaches such a level of critical competency, which allows to evaluate and to produce new forms of culture. The many-sided spiritual culture provides for personal and national elevation to a much higher level of fullness – reaching the status of love. However, a person is incapable of reaching such a task on his own; one needs cooperation with God. The individual person and a nation has to open up within the spiritual self-identity in the culture of love, so as to reach an increasing pulsation of culture, in order to take a stand against the inhuman ideology – saturated philosophy of modernity and post-modernity.

Keywords: Staņislavs Ladusāns, many-sided humanism, gnoseology, culture.

Ievads

Pamazām pasauleslavenais latviešu un brazīliešu filozofs Staņislavs Ladusāns (1913–1993) kļūst aizvien pazīstamāks arī Latvijā, jo sevišķi dzimtajā Latgalē (Murinska 2012: 676–678). Latviešu valodā ir jau publicēta pasaulē pirmā intelektuālās biogrāfijas žanrā sarakstītā monogrāfija par Staņislavu Ladusānu (Kiope, 2015). Tajā apkopoti un analizēti materiāli, kas ir tikuši vākti apmēram septiņus gadus – Jezuītu arhīvā (ARSI) Romā, Mazpolijas Jezuītu provinces arhīvā Krakovā, Lietuvas un Latvijas provinces arhīvā Viļņā, Portugāles Katoļu Universitātes Filozofijas fakultātē Brāgā. Tā kā S. Ladusāna filozofijas grāmatas un raksti ir publicēti portugāļu valodā,

autore divus gadus individuālā apmācībā apguva portugāļu valodu, lai varētu izlasīt un aprakstīt S. Ladusāna mantojumu. Par spīti tam, ka ekonomiskās krīzes dēļ nebija iespējams nokļūt Brazīlijā, lai strādātu turienes arhīvos, monogrāfiju bija iespējams uzrakstīt, izmantojot S. Ladusāna personisko arhīvu, ko filozofs bija nodevis Latvijā dzīvojošā dzejnieka un filozofa Jāņa Valtervitenheima pārvaldībā. Pētījuma gaitā kļuva skaidrs, ka S. Ladusāns, atbilstīgi jezuītu rūpīgajai arhivācijas tradīcijai, bija izmantojis laikmetīgos arhivācijas veidus – publikācijas presē, radio ierakstus V. Loča studijā Minhenē un Vatikāna Radio Latviešu programmā, stāstot gan par savu darbu Brazīlijā, gan par akadēmiskajām vizītēm Eiropā, Kanādā un ASV, gan par pastorālo darbu trimdas tautiešu vidū. S. Ladusāna rakstu apjoms latviešu trimdas izdevumos ir milzīgs, taču darbu ievērojami atvieglāja Latvijas Nacionālās bibliotēkas arhīvu digitalizācija vietnē „periodika.lv”. Savukārt globālais tīmeklis deva iespēju pilnā mērā izmantot atjautību un pētnieciskās iemaņas, lai iegūtu jebkādas informācijas druskas, kas palīdzēja papildināt kopainu, šķetinot pavedienus poļu, itāliešu, brazīliešu, portugāļu, spāņu, argentīniešu u. c. Latīņamerikas un Eiropas valstu digitālajos resursos.

Pētījuma gaitā atklājās nesamērīga disproporcija starp to, cik pazīstams, ievērojams un pasaulē joprojām pieminēts ir filozofs, jezuītu tēvs S. Ladusāns, un – cik nezināms viņš ir dzimtajā Latvijā. Taču tam pamatā ir vēsturisks izskaidrojums. Latvijas Baznīcas vadība 20. gs. 30. gados sūtīja septiņus latviešu kandidātus, tai skaitā S. Ladusānu, jezuītu formācijas un izglītības ceļā, lai viņi atgrieztos un kalpotu Baznīcai Latvijā. S. Ladusāns gatavojās kļūt par augsti kvalificētu filozofijas mācītājspēku un zinātnieku. Taču Otrā pasaules kara beigās Latviju otrreiz okupēja padomju karaspēks, un mājupceļš jaunajiem jezuītiem bija slēgts. Jāzepu Pudānu padomju drošības orgāni bija arestējuši 1941. gadā, un viņš gāja bojā mocekļa nāvē Vjatkas koncentrācijas nometnē. Pēc kara okupētajā Latvijā palika jezuītu tēvi, kuri bija paspējuši atgriezties no studijām pirms kara – Longins Lapkovskis un Vladislavs Treibšo. Par to, cik nopietna bija situācija Rietumeiropā, liecina tas, ka S. Ladusāna filozofijas doktora disertācija Pontifikālajā Gregora Universitātē ir noslepenota, un to viens un tas pats cilvēks var lasīt tikai divas stundas un vienu reizi mūžā, neizdarot nekādas piezīmes. Šajā darbā nav nekādas, itin nekādas t. s. „jutīgās informācijas”, bet sarunā ar universitātes speciālistu kļuva skaidrs, ka vienīgais iemesls noslepenošanai varētu būt bijusi atbildīgo personu vēlme pasargāt latviešu jezuītu no padomju drošības orgānu ķetnām, jo viscaur Rietumeiropā tika meklēti „Padomju savienības pilsoņi”, lai tos „vestu atpakaļ uz sociālistisko dzimteni”, bet patiesībā, lai deportētu uz Sibīriju vai iznīcinātu.

Tādēļ S. Ladusāns pēc filozofijas doktora disertācijas aizstāvēšanas (1946. gadā novembrī) un portugāļu valodas studijām, dodas misijas darbā uz Brazīliju. Tur viņa uzdevums ir atjaunot tomisma filozofiju dinamiski augošās valsts katoliskajā kultūrā. Un S. Ladusāns kļūst par tomiskās filozofijas atjaunotāju ne tikai Brazīlijā, bet visā Latīņamerikā, un pat, var teikt, visā pasaulē. Lieki pieminēt to, ka padomju laikā

jezuīti tika uzskatīti par varas ienaidniekiem, un par S. Ladusāna pasaules mēroga darbību nedrīkstēja būt dzirdams ne vārds. Dzimto Latviju S. Ladusāns pirmoreiz apmeklēja pēc gandrīz 60 gadu prombūtnes 1990. gadā, kad jau valda Trešā atmoda. Par spīti cienījamam vecumam S. Ladusāns, sevi nežēlojot, jauneklīgā aizrautībā dara visu, ko vien spēj: lasa lekcijas Rīgas Garīgajā seminārā, veido akadēmiskas saites ar Latvijas filozofiem, kopā ar poļu katoļu filozofiem sāk priekšdarbus 5. pasaules kristīgo filozofu kongresa sarīkošanai Ļubļinas Katoļu universitātē, lai Austrumeiropas, jo sevišķi Latvijas filozofus iesaistītu paša organizētajā un vadītajā Amerikas Katoļu filozofijas asociācijā (ACIF), un pavērtu latviešu filozofiem ceļu uz pasauli, kas līdz šim atradusies aiz „dzelzs aizkara”, un kristīgajai filozofijai – ceļu Latvijas kultūrvidē, lai notiktu garīgā atdzimšana Latvijā. S. Ladusāns aiziet mūžībā 1993. gada 26. jūlijā, Riodežaneiro, nepilnu mēnesi pirms 81. dzimšanas dienas.¹ S. Ladusāna veikumu ir bijis grūti atbilstīgi novērtēt Latvijā – tikai tagad, kad Latvijas filozofi ir pilnvērtīgi iekļāvušies pasaules akadēmiskajā dzīvē, un, pateicoties „Letonikas” valsts pētījumu programmas sniegtajām iespējām, apzinājuši Latvijas filozofijas mantojumu, sāk kļūt redzama arī S. Ladusāna veikuma nozīme. Vēl vairāk – tikai tagad, mūsdienu pasaulē, patiesi atklājas S. Ladusāna daudzpusīgā humānisma filozofijas, izziņas teorijas un reliģijas filozofijas aktualitāte. Tagad latviešu latgaliešu un brazīliešu filozofa S. Ladusāna mantojums izgaismojas no jauna, jo tajā

¹ Detalizēts dzīves gājuma izklāsts ir atrodams monogrāfijā: Māra Kiope. *Klātbūtne*. Latviešu un brazīliešu filozofa Staņislava Ladusāna dzīves un darbs. Rīga: FSI, 2015. Īsumā dzīves dati: S. Ladusāns ir dzimis Ludzas novada Zvirgzdenes pagastā, Agates un Konstantīna Ladusānu ģimenē, 1912. gada 22. augustā, svētdienā, Dievmātes – Debesu un zemes Karalienes svētkos. Mācījies Zvirgzdenes pamatskolā, pēc tam Ludzas ģimnāzijā, 1931. gadā iestājās Rīgas Garīgajā seminārā, lai kļūtu par priesteri. Seminārā, kā atzīst S. Ladusāns, vislielāko iespaidu uz viņu bija atstājis bīskaps Pēteris Strods, kurš ir pirmais profesionālais latviešu tomiskais filozofs, iegūstot doktora grādu Insbrukas Jeziūtu universitātē Austrijā. S. Ladusāns 1933. gadā uzsāk jeziūtu noviciātu Starovesā, vēlāk studē Krakovas Filozofijas fakultātē un Pontifikālajā Gregora universitātē Romā, kur aizstāv teoloģijas licenciāta, filozofijas licenciāta un doktora grādus. Tiek nosūtīts misiju darbā uz Brazīliju (kopš 1947. gada). Strādā Novufriburgas Jeziūtu fakultātē, izveido trīs augstskolas, dibina katoliskās filozofijas biedrības Brazīlijā un citās Latīņamerikas valstīs, galu galā izveidojot un vadot Amerikas Katolisko Filozofu apvienību (ACIF). Ir bijis viens no Brazīlijas Filozofijas akadēmijas dibinātājiem, kļuvis par pirmo brazīlieti un latvieti, kurš ieņēmis Svētā Akvīnas Toma Pontifikālās Zinātņu akadēmijas Mūža biedra sēdekli, ir daudzu universitāšu goda doktors, arī Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis; ir bijis personiski pazīstams ar pāvestu Jāni Pāvilu I, Jāni Pāvilu II, kardinālu Jozefu Raciongeru – pāvestu *emeritus* Benediktu XVI, Argentīnas jeziūtu provinces priekšnieku Horhe Bergoljo – pāvestu Francisku, ar daudziem Eiropas un Amerikas Baznīcas vadītājiem un ar slaveniem filozofiem. Ir bijis LKSAA „Dzintars” un *Fraternitas Lacuania* biedrs, saņēmis bīskapa Jāzepa Rancāna balvu par ieguldījumu trimdas latviešu vienotības veicināšanā. Mūsdienu filozofijā visvairāk pazīstams ar oriģinālas izziņas teorijas izstrādi darbā *Gnosiologia pluridimensional*, kurā sintezējis tomisma un fenomenoloģijas pieejas, un ar oriģinālas portretmetodes izmantojumu pētījumos par mūsdienu filozofiju darbā *Rumos da filosofia actual no Brasil*.

var pasmelt gan vērtību jautājumu risinājumu, gan dzīves jēgas un laimes jautājumu, cilvēciskuma, sabiedrības labākas attīstības un kultūras humanizācijas izstrādes. Jo sevišķi interesants aspekts, kas ir iezīmēts šai rakstā, ir S. Ladusāna veiktā Brazīlijas kultūras identitātes pētniecība, kam – kā jau filozofijai – ir raksturīga vispārnozīmīga dimensija. Citādi sakot, to savukārt var pavērst tā, lai ieraudzītu jaunus apvēršņus Latvijas, jo sevišķi Latgales reģionālās kultūras identitātes, pētniecībā.

Latvijas vārds ir izskanējis vienmēr un visur, kur ir atzīti S. Ladusāna sasniegumi. Tā 1989. gadā S. Ladusānu uzņem par pilntiesīgu biedru Brazīlijas Filozofijas akadēmijā, svinīgajā ceremonijā izsniedzot „namērsteības” diplomu, t. i. viena no dibinātājiem un mūža biedra diplomu. Monterejas universitāte Meksikā 1986. gadā piešķir profesoram S. Ladusānam filozofijas goda doktora titulu, 1987. gadā Meksikas Filozofijas Atēnums piešķir „Energeia” balvu par ieguldījumu filozofijā. Tā paša gada 25. novembrī profesors S. Ladusāns kļūst par Svētā Akvīnas Toma Pāvesta Zinātnu akadēmijas Vatikānā akadēmiķi – *kai pirmais vysā Brazīlijas vēsturē, ari kai pirmais latvīts*. UNIFÉ (*Universidad Femenina del Sagrado Corazón* – Svētās Sirds sieviešu universitāte) Limā, Peru, 1988. gadā profesoram piešķir goda doktora titulu filozofijā. Lasot šo tekstu, rodas iespaids, ka profesors lietišķi un pieticīgi uzskaita pasaules mēroga atzinības, ko saņēmis, toties patiesa prieka emocijas uzplaiksnī, kad viņš raksta teikumu: *Vysur tyka uzsvārts Latvijas vārds*. Profesors S. Ladusāns akadēmiskajās runās vienmēr stāsta par padomju okupētās Latvijas stāvokli, *privātās un amata izpildes lūgšanās viņš arvien piemin mūsu tautas likteni* (Spogis 1987: 6). Tāpēc nepārsteidz pat ļoti pacilājošas asociācijas ar S. Ladusāna personu, kas rodas kādam trimdas autoram, kurš salīdzina S. Ladusānu ar principi: *Manuprāt, Latgale nav pelnrušķīte, tai nav jāgaida pasaules prinči, jo tai ir savi prinči, turklāt daudzi, pat ļoti daudzi, un viņi ir aizgājuši pasaulē, lai meklētu taisnību, meklētu gaismu, meklētu stikla kalnu, kurā nav tik viegli uzkāpt, lai pēc tam, kad viss ir sasniegts, būtu kā uzvarētāji, kā prinči [...] Un tāds viens no latgaliešu daudzajiem prinčiem ir [...] Dr. Staņislavs Ladusāns, kurš ir dzimis ne pārāk tālu no Ludzas vecā pilskalna, Ludzas ezeriem ar to teikām un nostāstiem* (Kalnīts 1973).

Visskaistākos vārdus par profesoru S. Ladusānu saka argentīniešu tomiskais filozofs monsiņjors Oktavio Derīzi (*Octavio Nicolás Derisi*):

Tēvs Ladusāns ir priesteris, kurš ir paraugs citiem un ir apveltīts ar dziļu dievbijību, kas ir kā bērnam. Taču bērns viņš ir dievbijībā, visā citā – ārkārtīgi vīrišķīgs. Viņš ir izcils lietu virzītājs un praktiski [nekam – M. K.] nav pa spēkam pārvarēt viņa entuziasma jaudu. Jau vairākas desmitgades viņš ir latīņamerikāņu filozofijas intelektuāļu līderis. Un dzīva uguns, kas izlej mierinošu gaismu pār visiem (Mondini 1982: 11).

Mūsdienās vislielāko interesi izraisa S. Ladusāna daudzpusīgā humānisma filozofija, kas balstās izziņas teorijā, skata personu attiecību un vērtību dinamikā un vienlaikus paver iespēju jaunas, daudz cilvēciskākas kultūras izveidei.

Daudzpusīgā humānisma vieta mūsdienu filozofijas kontekstā

S. Ladusāna, *SJ* veikumu filozofijā var raksturot daudzās dimensijās. Pirmkārt, tā ir oriģināla filozofija. Kādā tikšanās reizē Latvijas zinātnieki bija jautājuši ASV filozofiem, vai viņi var ko pateikt par S. Ladusānu, tie sākumā klusēja un tad sacīja, ka Latvijā nu gan tāda līmeņa filozofu nez vai kāds spēs novērtēt, jo mēs taču pilnībā nevarot apzināties, ko tagadnes pasaulē nozīmējot izveidot jaunu filozofisku virzienu, un to S. Ladusāns ir izdarījis (A. M. Š. 1993: 2).

Otrkārt, S. Ladusāns, būdams svētā Akvīnas Toma filozofijas turpinātājs, sākot ar 20. gs. 70. gadiem bija kļuvis par galveno figūru uz Brazīlijas, vēlāk visas Latīņamerikas katoliskās filozofijas skatuves, un būtiski ietekmēja kultūras un filozofijas attīstību Brazīlijā, jo ar savu darbību veicināja dažādo skolu pārstāvju saprašanos, diskusiju atvērību un attīstību (Sturm 1989: 27). Brazīliešu filozofi jau no 20. gs. 60. gadu otrās puses S. Ladusānu raksturo kā tomisma filozofu (Campos 1968: 173) un patlaban – kā izcilu brazīliešu neotomisma pārstāvi (Rodriguez 1993: 9). Ar izbrīnu un cieņu kādas esejas autors konstatē, ka, lai arī viņa dzimtā valoda bija latviešu valoda, S. Ladusāns spēja rakstīt filozofiskus darbus portugāļu valodā un turklāt bija grandiozs brazīliešu filozofijas veicinātājs (Filósofos Brasileiros 2013). Tādējādi S. Ladusāna mantojumu nemitīgi aktualizē mūsdienu brazīliešu pētnieki, par viņu interesējas jaunie filozofi, uzsverot to, ka viņš, kurš bija ieradies Brazīlijā misiju darbā, lai atjaunotu tomisma filozofiju, ir spējis atklāt un definēt brazīliešu filozofijas identitāti (Netto 2013). Joprojām pārsteidzošās metodoloģijas un tāpēc apbrīnojamā pētnieciskā dziļuma dēļ kā nepārspēts brazīliešu filozofu portretējums un tādēļ izziņas materiāls filozofijas vēsturē tiek izmantots S. Ladusāna klasiskais pētījums „Rumos da filosofia actual no Brasil” (Ladusans 1976). S. Ladusāns ar šo darbu veica pavērsienu no situācijas, kad brazīliešu filozofi sevi pozicionēja tikai kā provinciālu atbalsi attiecībā pret Eiropas filozofiju, uz to, lai viņi domātu, izzinot un apjēdzot Brazīlijas realitāti, un apzinātos savas domas oriģinalitāti.

Treškārt, S. Ladusāns ir sniedzis būtisku ieguldījumu mūsdienu filozofijas lielākā virziena – fenomenoloģijas attīstībā, turklāt pievērsoties tik sarežģītai jomai kā izziņas fenomenoloģija (Ladusāns³ 1992; Ladusāns 1994). Filozofe Maija Kūle, starptautiskos forumos un publikācijās aktualizējot S. Ladusāna veikumu, ir analizējusi to kā kognitīvo fenomenoloģiju, kurā filozofs izmanto fenomenoloģiju kā metodi kritiskās gnozeoloģijas ietvaros (Kūle 2002: 155–163; Kūle 2006). Taču pretrunas šajos novērtējumos nav, jo S. Ladusāns spēja izveidot tomisma un fenomenoloģijas sintēzi daudzpusīgās gnozeoloģijas pētījumos, tādējādi parādot vienības iespējamību tur, kur daudzi pēc Vatikāna II koncila saskatīja un reizumis joprojām raizpilni iedomājas redzam, ka fenomenoloģijas izmantošana koncila teoloģijas arhitektonikā būtu bijusi novēršanās no tomisma filozofijas, ko katoliskā Baznīca nepārstāj ieteikt kā vienu no galvenajiem filozofiskās jaunrades avotiem.

² *SJ* – abreviatūra, kas apzīmē piederību jezuītu ordenim, ko sauc par *Societas Jesu* jeb Jēzus Sadraudzību.

³ Saglabāta portugāļu valodas oriģinālrakstība.

Un, ceturtkārt, – un tas ir pats galvenais – S. Ladusāns izstrādā daudzpusīgo humānismu jeb, citādi sakot, mācību par cilvēku. Tas ir skatījums uz cilvēku kā būtnei, kas ieņem izcilu vietu universā, jo tam ir raksturīga *teocentriskā garīgā sūtība*, kā raksta profesors Ladusāns (Ladusans 1970). S. Ladusāns kritiski izvērtē komunistiskā marksisma, pozitīvisma, freidisma, racionālistiskā ideālisma un strukturālās antropoloģijas piedāvāto skatījumu uz cilvēku, secinot, ka ikviens no šiem humānismiem jeb cilvēkizpratnēm runā par kādu cilvēka sastāvdaļu vai funkciju, neinteresējoties par citu funkciju vai to nemaz neņemot vērā. Taču daļa nav viss cilvēks, tāpēc šīs antropoloģiskās mācības jeb humānismi neatbilst patiesībai. Skatījumu uz cilvēku, kas to tver integrālā vienībā un visās dimensijās, S. Ladusāns nosauc par atklāto, vēlāk – par daudzpusīgo humānismu kā pretstatu slēgtajiem, šaurajiem un vienpusīgajiem humānismiem. Daudzpusīgā humānisma izpratnē cilvēks ir būtne, kas ir atvērta, atklāta transcendencei – Dievam.

Tādējādi S. Ladusāna filozofija, atverot jaunus virzienus tomisma un fenomenoloģijas domas attīstībai un atsaukdamās uz sava laikmeta cilvēka eksistenciālo situāciju, tomēr apsteidzoši iezīmē risinājumus problēmai, kas kļuvusi par galveno 21. gs. otrās desmitgades cilvēcei – kā cilvēkam būt cilvēciskam?

Cilvēks attiecību un vērtību pasaules dinamikā

S. Ladusāna daudzpusīgā humānisma filozofiskās domāšanas centrā ir cilvēks kā persona, kurš ir pamats (lat. *subiectum*) attiecībām ar sevi, pasauli, līdzcilvēkiem un Dievu. S. Ladusāns uzsver, ka daudzpusīgais humānisms norāda uz būtiskām attiecībām, vispirms jau uz cilvēka attiecībām ar sevi: *Meklējot cilvēkam sevi to, kas viņš saskaņā ar savu būtību ir, viņš atradīs garīgo elementu, ko mēs saucam par dvēseli. Garīgu un nemirstīgu dvēseli* (Snips 1991:7). S. Ladusāns, atsaucoties uz iekšējo pieredzi, kas liecina par gribas, jūtu un domāšanas pasauli cilvēkā, ko sajūtas, kas parasti ir ār pasaules priekšmetu izziņas sākumposms, nemaz nav spējīgas sniegt, pamato iekšējās garīgās pasaules pastāvēšanu kā cilvēka galveno noteiksmi (Ladusāns 1996: 13).

Otrkārt, atklātais jeb daudzpusīgais humānisms ņem vērā cilvēka kā dvēseles un miesas vienību, tāpēc ir atvērts arī materiālajai pasaulei, jo cilvēkam ir vajadzīgi gan tehnikas sasniegumi, gan nauda, lai varētu dzīvot, taču materiālajam ir vienmēr jāpakļaujas cilvēkam, nevis otrādi: *Cilvēkā ir garīgais elements, tāpēc cilvēks stāv pāri materiālajām lietām, tāpēc matērijas uzdevums ir kalpot viņam. Viņš kosmiskajā mājā, kurā viss pasaulē ielikts, ir iemītnieks un visas radības kronis. Materiālā pasaule ir tikai līdzeklis. Materiālās lietas ir tiktāl jālieto, cik tās ved cilvēku uz morālu pilnību, un tik tās jāatgrūž, cik tās grūž cilvēku nemorālajā* (Snips 1991: 7).

Treškārt, humānisma horizontālā dimensija ir kopesamība ar cilvēkiem, kas ir arī ģimene, tauta un starptautiskā sabiedrība. Un horizontāles dimensijā vissvarīgākais ir tas, ka nekad cilvēks nevar būt līdzeklis citam cilvēkam, bet vienmēr tikai mērķis.

Arī atbilde uz trimdā bieži izskanējušo jautājumu, kāpēc trimdas latvieši ir tik maz vienoti, ir tā, ka *tiek laužts atklātā humānisma princips uzskatīt citu cilvēku par sev līdzīgu* (Ladusāns 1978: 18).

Ceturtkārt, cilvēkam galējais mērķis tomēr ir Dievs (Snips 1991:7). *Cilvēkā un ārpus viņa neskaitāmas balsis proklamē Dieva esamību*, lielumu skaistumu – tās ir *pasaules trausluma balsis*, raksta filozofs (Ladusāns 1970). Cilvēks neizbēgami atklāj, ka nav pašpietiekams savā eksistencē, ka nepastāv cilvēka absolūta autonomija, bet ir gan kontingence jeb nedrošība un nenoteiktība, kas liek domāt, ka šī pasaule pastāv, taču nav nepieciešama, jo tā varēja būt vai varēja nebūt. Tāpēc cilvēka eksistence norāda uz kādu nepieciešamu Visvarenu Būtni, Bezgalīgu pilnību, kas spēj visam dot eksistenci. Tādējādi **atklātais jeb daudzpusīgais humānisms kļūst kristīgais humānisms** (Ladusāns 1970; šeit un turpmāk tekstā izcēlums mans – M. K.).

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka S. Ladusāna skatījumā persona atrodas kā attiecību, tā arī vērtību dinamikā. Vērtību jautājumam 20. gs. filozofija, jo īpaši fenomenoloģijas pārstāvji, ir pievērsuši lielu uzmanību. S. Ladusāns to daudz pētī kopā ar citiem izcilākajiem brazīliešu filozofiem kā, piemēram, Armandu Kāmaru (*Armando Pereira Correia da Câmara*) un Mārio Duš Santušu (*Mário Ferreira Dos Santos*). Cilvēks, iedziļinoties jau pieminētajās četrdimensionālajās attiecībās, iesaista prāta jeb intelekta vērtējošo darbību, kas ļauj orientēties daudzo un dažādo cilvēkam pieejamo labumu klāstā, tajā izšķirot vērtības. Tās ir esamībā, tomēr no tās atšķiras ar to, ka cilvēks, uz tām balstoties **ar prātu un gribu, spēj radīt jaunu vērtību ontoloģisko kārtību**, un tādējādi arī **jaunu, cilvēciskāku ētisko, sociālo un tiesisko kārtību**.

Jautājumu par vērtībām S. Ladusāns skaidro arī trimdas tautiešiem, to sasaistot ar nacionālās identitātes problemātiku. Viņš raksta: *Latvietis ir latvietis tāpēc, ka viņš ir cilvēks. Ja nebūtu cilvēks, nebūtu arī latvietis. [...] Tāpēc tas ir katram latvietim [sev – M. K.] jājautā un arī labi jāatrisina, lai skaidri orientētos vērtību pasaulē un savu dzīvi varētu darīt pilnvērtīgu* (Ladusāns 1978: 17). S. Ladusāns norāda, ka vērtības vai nevērtības, kas saistās ar cilvēka prātu, gribu, sirdsapziņu, izšķir mūsu likteni un dara mūs laimīgus vai nelaimīgus. Turklāt, norāda filozofs, nereti cilvēki teorētiski ļoti labi zina par augstākajām vērtībām, taču dzīvē ir nelaimīgi, jo neņem tās nopietni un praktiski tām neseko.

Kā trimdā bija, tā mūsdienā Latvijā joprojām ir aktuāls jautājums par nacionālās identitātes vērtību. S. Ladusāns uz to atbild: *Ja Dievs mums ir licis piedzimt pie Baltijas jūras un būt latviešiem, vai tad varam, neapvainojot mūsu Radītāju, šaubīties par mūsu tautisko vērtību nozīmīgumu?* Tālāk, atklājot vērtību dabu, S. Ladusāns uzsver, ka jebkura vērtība ir arī labums, taču ne katrs labums – vērtība. Pasaule piedāvā daudzus labumus, taču cilvēkam ir jāizšķiras par tiem, kas ir patiesi vērtības. Tās ir iespējams izšķirt ar intelekta jeb prāta palīdzību, kam ir dota mērīšanas (lat. prāts kā dotība – *mēns, mensurare* – mērīt, t. i., vērtēt) jeb lietu izvērtēšanas spēja, kas ļauj izdarīt spriedumu par kāda labuma patieso vērtību hierarhiski sakārtotajā esamībā,

balstoties Augstākā Labuma kā galējā mērķa apziņā. Tātad prāts jeb intelekts mērījot, vērtējot esamību, spēj atzīt cilvēka dabas nepieciešamību pēc augstākajām vērtībām.

S. Ladusāns jautā, kāpēc daudzas tautas, tāpat kā latvieši, ir zaudējušas brīvību? Kāpēc pasaulē ir tik daudz ciešanu? Kāpēc šīs problēmas netiek atrisinātas, ja ir tādas pasauli aptverošas organizācijas kā ANO? Atbilde ir, ka „pasaule ir nogrimusi materiālismā un bezdievībā”, t. i., cilvēki dzīvo **pretrunā savas dabas prasībām**, jo tikai garīgās vērtības ir tās, kas atbilst prāta, gribas un sirdsapziņas dziļākajām prasībām, un saskaņā ar kurām, tātad, būtu jāveido dzīve. *Dīvamžēl rietumu materiālisma apsēstajās zemēs par mūsu laikmeta iezīmi ir kļuvusi bezmēra mantkārība. Tāpēc S. Ladusāns aicina latviešus trimdas apstākļos, taču, der piebilst, vēl jo vairāk mūsdienu Latvijā, domāt dziļi un kritiski par laikmetu, kurā dzīvojam, atklājot kļūdas valdošajā spriešanas stilā par vērtībām. Cilvēkiem kā prātīgām būtnēm ir alkas, kas pārspēj tos piedāvājumus, kas nāk no materiālās pasaules – dziļas garīgas tieksmes, kas ir piepildāmas tikai **apzināti veidotā intensīvā garīgajā dzīvē**. Tādas dzīves prakse ir attīstīta kristietībā un atbilst dvēseles kā nemirstīgas un garīgas substances eksistencei, ko neierobežo telpa un laiks.*

S. Ladusāns uzsver, ka filozofija parāda – vērtību pasaule ir plaša un nemaldīgi norāda uz Dievu, atbrīvojot no bailēm, no sliktās pašsajūtas pasaules tukšuma un nežēlības priekšā, ļaujot mums domāt, just un strādāt pozitīvi un sekmīgi. Jo cilvēks labi jūtas tikai augstāko vērtību pasaulē, nevis vienīgi to vērtību pasaulē, ko var apēst, izdzert, pārdot, nopirkt, ielikt kabatā. Attiecībā uz *cilvēkiem – latviešiem* S. Ladusāns aicina uz to, lai vārdos un darbos, savā un cittautiešu vidē šie cilvēki *izstarotu* garīgas vērtības. Vislielākā cīņa par savu tautu ir cilvēka iekšējā garīgā cīņa par dzīves svētumu un garīgo brīvību, kurpretim, *ja kriīsim materiālismā, iesim bojā, tāpat kā, krītot materiālismā, jau pazuda mazas un lielas tautas* (Ladusāns 1981).

Daudzpusīgā gnozeoloģija kā humānisma filozofijas kodols

S. Ladusāna filozofa balsī ieskanas pasaules traģisma apjaušana, kas ir saistīta ar ļaunuma izplatību un to, ka pastiprinās cilvēka vardarbība un vienaldzība pret Dieva klātbūtni pasaulē, kas neapšaubāmi ir savstarpēji pastiprinoši procesi. Mūsdienu pasaules krīzes saknes S. Ladusāns redz ateismā, kas cilvēka sirdī izraisa *milzīgas nekārtības*, jo vardarbīgi apspiež cilvēka visdziļākās ilgas, un šī iekšējā vardarbība cilvēkā viņu *iztukšo* un liek *sacelties* pret taisnīgumu, pret tiesībām un pienākumiem un *ārēji eksplodē* mūsdienu pasaulē, ik dienas provocējot vardarbības plūdus. Krīzes lielums ir proporcionāli atkarīgs no materiālistiskā cilvēka *traģiskās apostāzijas* jeb atkrišanas no Augstākā Labuma. Šīs smagās problēmas risinājums ir *cilvēka izglītošana* mīlestībā. S. Ladusāns uzsver, ka cilvēks sevī apvieno dabisko un pārdabisko dzīvi, tāpēc teorijas, kas audzināšanā ņem vērā tikai dabisko aspektu, ir nepilnīgas.

Materiālistiskās un sekulārās ideoloģijas ar saviem sofismiem plašā apmērā aptumšo sirdis un prātus, neļaujot saskatīt dievišķo klātbūtni mūsdienu traģiskajā pasaulē, raksta S. Ladusāns. Taču, viņš turpina, Dieva klātbūtne skaidri un saprotami *izspīd* cilvēkā, kurš sirds dziļumos nespēj justies piepildīts tikai ar „zemes paradīzes” materiālajiem labumiem vien, un, tehnikas progresa pievilts, ar visu prātu un gribu ilgojas pēc Bezgalīgā (Ladusāns 1978: 18).

S. Ladusāna filozofijas sākumpunkts ir „bads” un „slāpes” pēc laimes, kas cilvēkā skar visu cilvēcisko, un ir izšķirīgais spēks, kas ierosina patiesības izziņu. Tā ir *cilvēciskās personas gribas dabiska tiecība [apetīte], tās dabiska garīga mīlestība uz piemērotu identitāti, pašrealizāciju, un pilnesību* (Ladusāns 1992: 26). Pārdzīvojot mīlestības izraisīto nemieru, raksta S. Ladusāns, mūsu „es” spēcīgi mudina prātu, lai tas atrisinātu šo spriedzi. Tāpēc daudzpusīgais humānisms jeb mācība par cilvēku kopesamībā ar Dievu ir atkarīga no gnozeoloģijas jeb izziņas teorijas, un tikai kritiskais realisms, kāds raksturīgs tomismam, ar fenomenoloģijas starpniecību skata cilvēku tādu, kāds tas ir patiesībā, jo gnozeoloģiski balstās prātam sasniedzamā acīmredzamībā jeb evidencē. Gnozeoloģijas metode ir reflektīva, jo ikkatrs, iekšēji skatoties sevī jeb veicot introspekciju, intelektuālajā pieredzē „lasa” to, kas tajā ir dots, tas ir, apzinās iekšējos eksistējošos aktus un subjektu, kas tos vieno, tas ir mūsu „es” (Ladusāns 1994: 31). Šis „es” ir kā „aizslēgta svētnīca”, kuras tiešās ieejas „atslēga” ir mana personiskā introspektīvā refleksija, mana pašrefleksija. Šai pašieskatē, kā uzsver S. Ladusāns, analizēju, konstatēju un aprakstu ar vislielāko uzticību tam, kas introspektīvi un objektīvi parādās un iekšēji tiek, tā sakot, „uzspiests” intelektam kā apziņas dotums. Tā ir kritiskā gnozeoloģija kā izziņas jeb kognitīvā fenomenoloģija.

Tikai pēc fundamentālā daudzpusīgās gnozeoloģijas pētījuma izstrādes S. Ladusāns ir ielicis pamatus savas filozofiskās sistēmas ēkai, jo tagad ir skaidri parādījies (lat. *demonstratio*), ka cilvēks savā iekšējā pieredzē var atklāt Dieva klātbūtni. Par reliģiskās iekšējās pieredzes fenomeniem, kas sevi manifestē cilvēkam, S. Ladusāns bija domājis un runājis jau agrāk, tā, piemēram, norādot uz sešām dziļām gara tieksmēm, kas *vada uz Augstāko Esamību kā cilvēciskās esamības pašnepietiekamības un trūkuma atrisinājumu* (Ladusāns 1982: 5). Tās ir: dabiskā tieksme pēc laimes, un atbilstīgi – pēc Dieva kā Augstākā Labuma; pēc realitātes pilnības, visaptveramības un – pēc Dieva kā Bezgalīgās Realitātes; pēc visvienības – un pēc Dieva kā augstākās vienības; pēc patiesības pilnības – un pēc Dieva kā Pirmās patiesības un jebkuras Patiesības pamata; pēc skaistā – un pēc Dieva kā Augstākā skaistuma. Šis transcendentējošās piecas dabiskās tieksmes papildina sestā – morālā pienākuma izjūta sirdsapziņā, kas aicina darīt labo un vairīties no ļaunā. Taču tikai daudzpusīgās gnozeoloģijas izstrāde ļauj ieraudzīt, *kā* cilvēka intelekts darbojas, noskaidrojot, vai kaut kas ir patiesība, un, *ka* intelekta izziņai attiecībā uz cilvēka iekšējo pieredzi var uzticēties.

Tādējādi daudzpusīgais humānisms tiek nodrošināts ar cilvēka izziņas spējas nepārprotamajām liecībām par cilvēka ontoloģisko saistību ar Dievu. Reāli katrs

cilvēks, raksta S. Ladusāns, ir saistīts ar Dievu kā saules stars ar sauli, un tā ir ontoloģiska saistība jeb saistība reālajā esamībā, kas *netiek pārrauta, kad Dieva noliedzējs, sava ateisma vadīts, domā un saka pretējo* (Ladusāns, 1996: 13). Taču, tajā balstoties, cilvēkam ir jāveido otrkārtējā jeb apzinātā saistība ar Dievu – reliģija. S. Ladusāns etimoloģiski skaidro reliģijas vārda izcelsmi no latīņu darbības vāda *religare*, kas nozīmē ‘saisīties no jauna’ un ir jāsaprot kā cilvēka apzināta vienība ar Dievu, kas balstās ontoloģiskajās attiecībās. Citiem vārdiem sakot, S. Ladusāns runā par to, ka galvenais ir personiskas, dziļas attiecības ar trīsvienīgo Dievu, draudzība ar Svēto Garu. Brīvības Radio uzrunā tautiešiem Vasarsvētkos S. Ladusāns iedrošina, ka *bezdievīgas varas un politiskās sistēmas bez reliģijas sabrūk. [...] Agrāk vai vēlāk arī mums, ja tik būsīm patiesi garīgi stipri, nāks lielā brīvības diena*. Taču jezuītu tēvs arī uzsver, ka mums visiem ir nepieciešams ļaut Svētajam Garam brīvi darboties mūsu prātos un sirdīs, jo Svētais Gars grib atbrīvot katra cilvēka eksistenci, pacelt tautas, cilvēci (Ladusāns 1979). S. Ladusāns norāda uz mūslaiku elkiem, kas kropļo cilvēku sirdis: materiālā mantkārība; drudzaina dziņa pēc varas; skriešana pēc tukšas slavas; lepnīga godkāre; miesiskā baudkāre. Tātad tautas brīvības centieniem ir jāga tad, ja tauta veidos savu **zemes tēviju atbilstīgi Debesu Tēvijas likumiem**, kad pienāks laiks, **pretējā gadījumā tauta tik un tā nebūs brīva**.

S. Ladusāna ideja, mērķis un darbs patiesi spēj pārsteigt un liek izjust apbrīnu, taču daudz nozīmīgāka ir viņa pāris teikumus atklājamā iekšējā motivācija un pārliecība, kas ļauj runāt par S. Ladusāna dziļo garīgo, var pat teikt, mistiķa iekšējo dzīvi. S. Ladusāns kā priesteris Svētajā misē un lūgšanā, kā filozofs, zinātnieks un starptautiska mēroga akadēmiskās dzīves organizators to, ko dara, sirdī uzpurē Dievam nodomā par Latvijas un latviešu tautas brīvību. Tas ir skaidrs no viņa gandrīz vai skopajiem vārdiem: *Arī šodien Dievs valda noslēpumaini pār tautām. Viņa priekšā, mums nesot šodien smago krustu, ir sevišķa nozīme ne ģeogrāfijai, bet tam, ko darām un kā to darām* (Ladusāns 1977). S. Ladusānam ir raksturīga rūpība un atbildība, ja tā varētu teikt, Evaņģēlijā minētā uzticība sīkās lietās, tāpēc viņš spēj veikt arī lielus darbus.

Daudzpusīgais humānisms Latvijai

Dvēseles iespaidi, kas krājas cilvēkam izzinot un ar intelekta starpniecību aktīvi apjēdzot apkārtējo vidi, kultūru un dzīvi, pamazām veido pieredzi, kas ļauj apzināties un atklāt savu aicinājumu – profesoram S. Ladusānam tā ir Latgales kultūrvide, no kuras cilvēkiem un garīgā mantojuma nākamais pasauleslavenais filozofs mācās dziļu piederības izjūtu, bet tāpat arī atvērtību, atsaucību, māku palīdzēt citiem, kas tai skaitā ir arī oriģinālas un cilvēkmīlestības piestrāvētas filozofijas veidošana mūža garumā. *Mana kā profesora pārliecība ir nemainīga*, raksta S. Ladusāns, *filozofija ir domāta ne tikai akadēmiski – filozofijas fakultāšu studentiem un kultūrā kompetentiem ļaudīm, bet daudz vairāk – jaunatnei plašā mērogā un masām, jo īpaši mūsdienās, kad cilvēka un tautu brīvība ir apdraudēta* (Ladusāns 1992: 178).

Filozofija ir pamats skaidrai un kritiskai attieksmei pret jebkādu ideoloģiju. S. Ladusāna draugs Tadeušs Puisāns raksta, ka filozofa mūžs bija veltīts arī cīņai pret materiālistiskā pasaules uzskata, jo īpaši marksisma un boļševisma ietekmi: *Prof. St. Ladusāns bija pārliecināts, ka cīņa pret marksistisko pasaules uzskatu jāizvērs visās pasaules mērogā, un to viņš arī panāca* (Puisāns 1993). Nacionālsociālisms un marksisms ir ideoloģijas, taču 20. gs. 70. gadu vidū pasaulē ir vērojama vēl citas – tehnokrātisma ideoloģijas – rašanās. Pieaugošās empīrisko zinātņu pretenzijas atrisināt visas cilvēka problēmas veido scientisma jeb šaura profila zinātnieciskuma diktāta ideoloģijas priekšnoteikumus. Šai kultūras kontekstā S. Ladusāns skata kristīgo filozofiju kā spēku, kas var uzvarēt ideoloģijas (Lōcis 1976), sevišķi tāpēc, ka filozofiskā domāšana ir realitāti aptveroša, kamēr ideoloģija tikai tās daļējs nošķērēts fragments, kas savtīgu motīvu dēļ tiek pārspīlēti izcelts (Ladusāns 1978: 13). Taču S. Ladusāns praviētiski brīdina, ka ideoloģijas kļūs par nākotnes – tātad mūsdienu – vislielāko problēmu, gan pasaulē notiekošo hibrīdkaru, gan cīņas par dzīvību, laulību un ģimeni, par cilvēka seksualitāti – un tātad galu galā cīņas par cilvēka dvēseli kontekstā.

S. Ladusāna mūža nogales darbos aizvien spēcīgāk ieskanas jaunas kultūras radīšanas tēma. S. Ladusāns, tāpat kā daudzi Jaunās pasaules katoliskie domātāji, ir bijis pārliecināts, ka Latīņamerikas plaukstošā un dzīvīgā kristīgā kultūra varētu rosināt kristīgās kultūras atjaunotni visā Rietumu civilizācijā, īpaši Eiropā. Un zīmīgi, ka šo jautājumu pavisam nesen ir aktualizējis latviešu jezuītu tēva tuvākais draugs un līdzstrādnieks, argentīniešu filozofs Alberto Katurelli (*Alberto Caturelli*) attiecībā uz pāvestu Francisku. A. Katurelli skatījumā pāvests Francisks ir tas, kurš varētu īstenot *Kristofera Kolumba piekto ceļojumu*. Argentīniešu metafiziķis raksta par to, ka Kolumbs bija veicis četrus ceļojumus, taču piektajam ir jānotiek pretējā virzienā. Tam ir jāsākas Jaunajā pasaulē un jāvirzās uz Veco pasauli jeb Eiropu (Caturelli 1992), lai to no jauna evaņģelizētu, un šai gadījumā deideoloģizācijas uzdevums ir sevišķi grūts, jo nākas sastapties nevis ar iezemiešu pagāniskiem elkiem, bet gan ar apostāzijas jeb atkrišanas radītiem jaunajiem elkiem.

Par jaunās, kristīgās, Dzīvības avotā Dievā sakņotās cilvēciskās kultūras radīšanu mūsdienu pasaulē runā arvien vairāk, jo daudzi katoliskie domātāji ir pārliecināti, ka nav vairs vērts tērēt laiku un spēku mēģinot labot veco un neauglīgo Rietumu kultūru, bet ir jārada jaunā kultūra. To pašu varētu teikt arī par Latvijas situāciju: jau daudz ir paveikts Letonikas pētījumu programmā, taču kritisks skatījums uz latviešu kultūru paver jaunu darba lauku nacionālās identitātes pētniecībā. Tā, piemēram, ir kritiski jāizvērtē latviešu politiskā nacionālisma idejiskie avoti vācu apgaismībā, kuru dēļ mūsu kultūrapziņā pastāv plaša starp kristīgo un tautisko; ir jāspēj izveidot integrāla Latvijas kultūras, literatūras vēsture, kas iekļautu un „kanonizētu” ne tikai Vidzemes, Kurzemes un Zemgales, bet arī Latgales autoru veikumu; ir tālāk jākonceptualizē latgaliešu valodas kā latviešu valsts valodas moda sapratne utt. Un šai kontekstā S. Ladusāna mantojums, kura avoti ir atrodamī Latgales kultūrvīdē,

tagad ir kā pasaules mēroga uzkrājums, kas atgriežas *dzimtinē* un var tikt izmantots, lai palīdzētu atdzimt Latvijai, jo sevišķi Latgalei.

Referātā „Kultūra un kristīgā filozofija vai kultūras kristīgā filozofija” S. Ladusāns runā par to, ka materiālisms ir degradējis mūsdienu kultūru tā, ka tā ir kļuvusi par naida, vardarbības un nāves kultūru (Ladusāns 1993: 35). Mūsdienu kultūras drāmas atrisinājuma pamatu S. Ladusāns redz cilvēka alkās pēc laimes, kam ir nozīme patiesas kultūras radīšanā. Eksistējošais konkrētais cilvēks dabiskā spontanitātē, saskaņā ar savu racionālo, sociālo un *teotropisko* jeb uz Dievu tiecīgo dabu rada vērtības: Šī cilvēciskā attīstība, kas ir dažāda, plaša un integrāla, nozīmē kultūru. Tā cilvēka personā saista garīgumu un ķermeniskumu, individualitāti un socialitāti, imanenci un transcendenci. Būdamā cilvēka vispārēja kultivācija jeb attīstība solidaritātē ar citiem cilvēkiem un paceļoties transcendences augstumos, kultūra kristīgajā filozofijā var smelties lielu gaismu, kas noskaidro apvāršņus un ļauj skaidri izšķirt, kas ir patiesa kultūra un kas ir dehumanizētas, vienpusīgas un nelīdzsvarotas kultūras kā daudzu *deformējošu redukciju iznākums* (Ladusāns 1993: 42). S. Ladusāna uzskatā kultūras drāma ir radusies gnozeoloģijas aizmiršanas dēļ – kultūra ir aizmirsusi par tiem saviem pamatiem, kas ir objektīvā evidence (acīmredzamība – M. K.). Prāta spējas izrādās nepietiekamas kultūras atjaunotnei, ja tiek vai nu pārspīlētas, vai novērtētas pārāk piezemēti – tās ir jānoskaidro gnozeoloģiskā pētījumā.

Latviešiem patiesības izziņas spēju ietekmē divās paaudzēs izplatītais marksisms, kas veicināja komunistiskā pragmatisma gnozeoloģiju (Ladusāns 1994: 28). Otrā latviešu dzīves realitātes pazīme ir eklektisms, kas nozīmē *dažādu ideju un idejisko virzienu mehānisku apvienojumu bez iedziļināšanās to saturā, nepārbaudot, vai aizgūtie fragmenti ir savstarpēji loģiski un apvienojami* (Ladusāns 1994: 28). Par vēl paviršāku un vientiesīgāku S. Ladusāns nosauc pēcpadomju latviešiem pieņemamo sinkrētismu, kas pārņem idejas no citiem, tās nepārbaudot no patiesības viedokļa. *Latviešu dzīvē un kultūrā atrodam vēl citus fenomenus, kas kavē patiesības izziņu*, raksta S. Ladusāns, piemēram, pārlietu nodošanos zemes ērtībām, naturālismu, pārspīlētu racionālismu, morālu pagrimšanu, ideju un ideālu sajukumu jaunatnē un līdzīgas parādības, kas negatīvi ietekmē gribu, prātu un rakstura veidošanu, *aptumšojot patiesības un racionalitātes kritiskās prasības apvāršņus*. Kultūras kontekstā izziņas kritisko jautājumu veicina faktori, kas *mainās atkarībā no nāciju un tautas realitātes* un, piemēram, Brazīlijā ir citādi nekā Amerikā vai Austrumeiropā. S. Ladusāns uzsver: *Kultūra ir ļoti svarīga. Tā ir cilvēka iekšējās dzīves izpausme, kas atrod izteiksmi. Garīgā, iekšējā kultūra, ko es saucu par iekšējo daudzplāksnīgā humānisma dimensiju, ir pati galvenā. Latviešiem tā jāveido saskaņā ar latvieša dabu, apstākļiem, tradīciju, vēsturi. Bet vēsture ir briesmīga. Latviešu vēsturē ir pastāvīgi kari, cīņas, apspiešanas, ciešanas. [...] Kā gan viņi to izturējuši līdz šai dienai! Pēc 58 gadu piespiedu prombūtnes, atkal būdams Latvijā, S. Ladusāns, svinot priesterības zelta jubileju Aglonas bazīlikā, priecājas par Latgales cilvēkiem (Ladusāns 1991), tomēr atzīst, ka mainījies ir gandrīz viss un līdz nepazīšanai:*

Kad iebraucu Latvijā, mani pārsteidza tas, ka viss noplucis. Viss nolaists. Viss tiek darīts bez mīlestības (Snips 1991: 7). S. Ladusāns jau bija konstatējis, ka latvieši, kas ilgi turēti trūkuma apstākļos, ir jutīgi pret materiālām vērtībām un to zināma dievināšana ir sastopama arī latviešu vidē trimdā (Ladusāns 1978: 17). Taču ne tikai trimdā, var teikt, arī atjaunotajā Latvijā ir tā iznācis, ka S. Ladusāna vārdiem sakot, *latvieši, nonākot materiālismā, piebiedrojas tādējādi tām ideoloģijām, kas ir sagrāvušas mūsu brīvības vērtību*. S. Ladusāns brīdina: *Mūsdienu pasaulē valda kā augstākā vērtība materiālās dzīves baudīšana, aizmirstot pilnīgi, ka ceļot pāri ētiskām prasībām materiālās prasības, cilvēks kļūst par egoistu un plēsīgu zvēru. Kā gan var radīt jaunu kultūru?*

S. Ladusāns sasaista cilvēka iekšējo dimensiju ar *transhumāno* jeb cilvēka tiecības uz Dievu dimensiju. Kultūra, balstoties *pārcilvēciskajā* dimensijā, var atbrīvoties no antireliģiskās propagandas iespaidā uzkrātajiem sofismiem, kas novērš prātu no acīmredzamības, kas racionāli atklāj Dievu, augstāko realitāti un reliģisko patiesību. S. Ladusāns norāda, ka kultūras jēdziens ir *analoģisks* – „kultūra” analoģiski ekvivokālā nosaukšanā tiek veidota no cilvēka personas gara iekšējās kultūras, no subjekta. Ekvivokālā nosaukšana nozīmē, ka centrālā ir cilvēka iekšējā kultūra, gara dzīve, un vārds *kultūra* tiek piemērots dažādām gara izpausmēm, produktiem, mākslinieciskas izteiksmes formām utt., kas tiek sauktas par kultūru. Cilvēks, *kultivējot* iekšējību, garīgo, nemirstīgās dvēseles dzīvi, sasniedz tādu kritisko kompetenci, lai vērtētu un veidotu kultūras formas. Daudzpusīgā iekšējības jeb gara kultūra nozīmē cilvēka virzību uz pilnību, kas paceļ cilvēkus un tautas augstākā – mīlestības – līmenī. Taču tādu pilnveidi cilvēks saviem spēkiem nevar veikt, ir vajadzīga sadarbība ar Dievu. Cilvēka personai un sabiedrībai ir kulturāli jāuzplaukst gara iekšējībā, mīlestības kultūrā, lai sasniegtu kultūras *pulsāciju*, kas pieņemtos spēkā un pārvarētu modernitātes un postmodernitātes nehumānās ideoloģizētās filozofijas.

Tādējādi S. Ladusāna daudzpusīgā humānisma filozofija, kas balstās gnozeoloģijā un skata personu attiecību un vērtību dinamikā, kļūst par pamatu kultūras kritikai un jaunas kultūras radīšanas principu skaidrojumu. Galu galā cilvēks, kurš dzīvo konkrētā situācijā, aizvien vairāk pārveidodamies Dieva gaismā un pieaugot kompetencē, kļūst spējīgs komunicēt iekšējās garīgās dzīves veikumus jau kā kultūru, mainot pasauli uz labāku.

LITERATŪRA

- A. M. Š. [Arnis Šablovskis] (1993). Cienījamam profesoram... Veltīts tēva Staņislava Ladusāna, SJ piemiņai. *Solis*. Latvijas Kristīgā Avīze, 27. aug.
- Campos, Fernando Arruda, Do Instituto Brasileiro de Filosofia (1968). *Tomismo e neotomismo no Brasil*. São Paulo: Editorial Grijalbo LTDA.
- Caturelli, Alberto (1992). *Il Nuovo mondo riscoperto*. La scoperta, la conquista, l'evangelizzazione dell'America e la cultura occidentale. Edizioni Ares: Milano.
- Filósofos Brasileiros (2013). *Mário Ferreira dos Santos. O círculo intelectual da época*.

- <http://classicalstudiorum.blogspot.com/p/filosofos-brasileiros.html>, sk. 05.09.2016.
- Kalnīts, Odums (1973). Latgolas dāls veic vīnreizēju gigantisku dorbu Brazīlijā. *Latgolas Bolss*, 22. dec.
- Kiope, Māra (2015). *Klātbūtne*. Latviešu un brazīliešu filozofa jezuīta Staņislava Ladusāna dzīves un darbs. Rīga: FSI.
- Kūle, Maija (2002). Phenomenology of Cognition and Critical Gnoseology: Staņislavs Ladusāns S.J. Maija Kūle. *Phenomenology and Culture*. Rīga: FSI, 155–163.
- Kūle, Maija (2006). Stanisłavs Ladusans. *Humanities and Social Sciences. Latvia. The European connection: Baltic intellectuals and the history of Western philosophy and theology*, Vol. 2 (46), 72–83.
- Ladusāns, Staņislavs, S.J. (1970). Atklātais humānisms. *Dzeive* 100, 14–19.
- Ladusāns, Staņislavs, S. I. (1976). Idealizador e Diretor da Coleção. *Rumos da Filosofia Atual no Brasil em auto-retratos*. Primeiro volume. Edições Loyola: São Paulo.
- Ladusāns, Staņislavs, S. I. (1977). Vēstule no Brazīlijas. *Treji Vārti*, 01. sept.; *Latgolas Bolss*, 27. aug. (virsraksts: „Prof. Dr. Staņislavs Ladusāns S.J. 65–gadņiks”).
- Ladusāns, Staņislavs, S. I. (1977b). (Idealizador e coordenador de coleção). *Pensamento parcial e total*. Primeiro Volume da Série: Investigações Filosóficas de atualidade. Edições Loyola: São Paulo.
- Ladusāns, Staņislavs, S.J. (1978). Myusu dīnu latvīšu problemas un kristeigo filosofija. *Dzeive* 137, 16–20.
- Ladusāns, Staņislavs, SJ (1979). Uzruna Vasarassvētkos. *Radio Liberty Latgalu raidejumi*. 201. raidejums 1979. gada 18. maijā. *Latgolas Bolss*, 30. junī.
- Ladusāns, Staņislavs, S. I. (1981). *São Paulo* lielpilsētā, Brazīlijā, 1981. gada 18. novembrī. 18. novembra latviskās atziņas. *Staņislava Ladusāna arhīvs*, nenumurēts dokuments.
- Ladusāns, Staņislavs, S. J. (1982). Īstais miers. *Gaisma* 2, 5–6.
- Ladusāns, Staņislavs, S. J. (1991). Dīvmōte, rōdi, ka esi Mōte. *Gredzens*, LKBA centrālā valde Melburnā, Nr. 4.
- Ladusāns, Staņislavs, S. J. (1992). *Gnosiologia pluridimensional* Fenomenologia do Conhecimento e Gnosiologia Crítica Geral. 1 volume da trilogia gnosiológica. 8 volume da coleção do Conjunto de Pesquisa Filosófica (CONPEFIL): Investigações filosóficas da actualidade. Edições Loyola: São Paulo, Brasil.
- Ladusāns, Staņislavs, S. J. (1993). Cultura e filosofia cristā ou filosofia cristā da cultura. *Veritas*. Revista da Pontificia Universidade Catolica do Rio Grande do Sul, Vol. No 38, 35–50.
- Ladusāns, Staņislavs (1994). *Daudzpusīgā gnozeoloģija*. Izziņas fenomenoloģija un vispārējā kritiskā gnozeoloģija. Rīga: RGS.
- Ladusāns, Staņislavs (1996). *Reliģijas filozofija*. Otrās gnozeoloģiskās trioloģijas sējums. Rīga: Rīgas Metropolijas Romas Katoļu garīgais seminārs.
- Lōcis, Vladislavs (1964). Mozōs Latgolas dāls. *Dzeive* 63.
- Mondini, Battista (1982). Originario della Lettonia Stanislaus Ladusans fondatore del Conpefil. *L'Osservatore Romano*, 20 ottobre 1982, 11.
- Murinska, Sandra (2012). Staņislavs Ladusāns (1912–1993). Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgolys lingvoteritorialuo vuordneica*. *Lingvoteritorial Dictionary of Latgale II*. Rēzekne: Rēzeknis Augstskola, 676–679.
- Netto, Emilio (2013). *A Contribuição de Stanisłavs Ladusans para a filosofia no Brasil*. Filosofare. http://emilionettofilosofare.blogspot.com/2013/07/a-contribuicao-de-stanislaw-ladusans_1852.html, sk. 05.09.2016.
- Puisāns, Tadeušs (1993). Miris prof. Dr. Staņislavs Ladusāns, S. J. *Laiks* 75.
- Rodriguez, Ricardo Veléz (1993). *Panorama da Filosofia Brasileira*. <http://www.ensayistas.org/critica/brasil/velez2.htm>, sk. 05.09.2016.

- Snips, Artūrs (1991). Saskaņā ar cilvēka brīvo un prātīgo dabu. Staņislavu Ladusānu (Brazīlija) intervē Artūrs Snips. *Kultūras Fonda Avīze* 15, 7.
- Spogis, Alberts (1987). Kristeigōs metafizikas ceļā. Pagūdynōjumi latvīšu jezuitam prof. Dr. Staņislavam Ladusānam. *Dzeive* 161, 6–9.
- Sturm, Fred Gillete (1989). Philosophy in Brazil Today. *Jorge J. E. Gracia and Mireya Caosmurati, editors. Philosophy and Literature in Latin America. A Critical Assesment of the Current Situation.* State University of New York Press: Albany, 25–35.
- Vl. V. [Lōcis, Vladislavs] (1976). Prof. Dr. Stanislava Ladusāna, S. J. dorbs Brazīlijā. *Latgolas Bolss*, 13. nov.

Ieva Kalniņa

CEĻŠ UZ LATGALIEŠU LITERATŪRU 20. GADSIMTA 90. GADOS

Rakstā tiek skatītas latviešu un latgaliešu literatūras procesa kopīgās un atšķirīgās parādības 20. gs. 80. gadu otrajā pusē un 90. gados, pievēršot īpašu uzmanību, kā šie procesi redzami un atsoguļoti žurnālā „Karogs”. Tā kā rakstā skatīta literārā procesa attīstība, ir izmantota kultūrvēsturiskā metode. Raksta mērķis ir noskaidrot, kādi elementi veido ceļu uz latgaliešu literatūras nostiprināšanos Latvijas kultūrtelpā un kāda ir žurnāla „Karogs” nozīme šajā procesā. Latgaliešu literatūras nostiprināšanās Latgales kultūrtelpā ir viena no būtiskākajām latviešu literatūras parādībām atmodas laikā.

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūra, atmoda, žurnāls „Karogs”, Andris Vējāns.

THE WAY TO LATGALIAN LITERATURE DURING THE 90s OF THE 20TH CENTURY

During the 90s of the 20th century revival of Latgalian literature took place in the Republic of Latvia. It was a gradual process; in 2001 in “History of Latvian Literature” created by the Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia (ILFA) Ieva E. Kalniņa wrote about poetry of the 90s where she admitted that “it is already quite customary that poetry can be read in Latgalian written language”.

Recent studies of Latvian literature in the 90s of the 20th century show that authors have different attitude towards Latgalian literature: Guntis Berelis has not included the revival of Latgalian literature in his list of the new phenomena of Latvian literature in his book “History of Latvian Literature”; among the ILFA researchers only Ieva E. Kalniņa mentions Oskars Seiksts, Anna Rancāne, Andris Vējāns, Osvalds Kravalis along with Vends and Livs among other phenomena of the 90s poetry; meanwhile in the review of prose and drama Latgalian literature is not mentioned at all. In 2007 Māris Salējs in his essay “Reflection on Latvian Literature 2000–2006” included Latgalian poets in the description of Latvian poetry, thus Valentīns Lukaševics and Juoņs Rjučāns together with Kārlis Vērdiņš and Marts Pujāts make up a characteristic trend. In the description of other genres Latgalian literature is not mentioned in this publication either.

In this article the similarities and differences of Latvian and Latgalian literary revival process of the late 80s and the 90s of the 20th century are examined with

special attention to the literary monthly magazine „Karogs” (Flag). The article deals with the development of literary process, cultural and historical methods are used to reach the aim of this paper – to find out what elements constitute the way to the establishment of Latgalian literature in Latvian cultural space and the importance of literary magazine „Karogs” in this process.

There are several common trends of Latvian and Latgalian literary renewal in the 80s and 90s of the 20th century literary process: 1) return of repressed Latvian and Latgalian writers and their work to Latvian culture (such as Marta Skuja); 2) broad entry of exile literature into circulation for Latvian readership (Jānis Klīdzējs Marija Andžāne, etc.); 3) reprinted works, written during the 20s and 30s and unpublished in the Soviet time (Aleksandrs Adamāns); 4) in both traditions a number of exile periodicals begin to come out and some Latvian time periodicals are restored („Acta Latgalica”); 5) return of exile archives to Latvia („Latgaļu sāta”).

Postmodern tendencies are observed not only in works of Aivars Ozoliņš, Jānis Vēvers or Gundega Repše, but also in creative work of O. Seiksts.

Latgalian language and literature in Latvian cultural space has a special situation: there are important tasks to complete – to create a new alphabet, restore confidence in Latgalian literature in both traditions, the young and middle generation have to start writing in Latgalian tradition.

Monthly magazine “Karogs” vividly reveals the new trends in Latgalian literature of the turn of the 80s and 90s, an important role is played by editor Andris Vējāns. It was „Karogs” which published one of the most influential texts of national awakening in Latgalian tradition – poem by O. Kravalis „Brōļ, pmiņ!” (Brother, remember!). This publication is undeniably regarded as programmatic in Latvian and Latgalian literary traditions, declaring the return of Latgalian tradition and accepting the existence of both literatures.

Among important publications in 1988 in the magazine about remembrance of Latgale cultural week, there was an article by Antons Stankēvičs „Atkusnī uzplaucis zieds” (A thaw flower) and Juris Pabērzs’ article „Skan joprojām” (It still sounds) where the role of the minister of culture Voldemārs Kalpiņš was emphasized. Poetry section published a poem of Antons Kūkojs „Atceroties Latgales kultūras nedēļu pirms 30 gadiem” (Remembering Latgale cultural week 30 years ago).

The 1989 concept of magazine „Karogs” is obvious in publications of Latvian and Latgalian texts as a desire to respect the two literary traditions and present them to readers throughout Latvia.

In 1990 and 2000 when the editor is Māra Zālīte, works of Roberts Mūks, A. Rancāne, J. Klīdzējs are published, some of them are in Latgalian, but mainly publications are in the Latvian literary language.

There are two important articles in „Karogs”. Issue No.4, 1994 published Janīna Kursīte’s article „Latgaliešu literatūra – kas tu esi?” (Latgalian literature – who are

you?), where the importance of dialects was emphasized and their ability to enrich the Latvian language, also this article pointed out the importance of periphery for the development of centre. Regarding recent Latgalian literature J. Kursīte's assessment is blunt: "If one looks more carefully at what is published in the Latgalian literary language, one cannot overlook that artistically much of it is "rubbish"."

In 1997 was published Ilga Muižniece's¹ elegant review „Rūgtais pieradums – (ne dzīvot)” (Bitter habit – (not to live)) about O. Seiksts' and V. Lukaševics' novel „Valerjāna dzeive i redzīni” (Valerjan's life and opinions).

The 90s mark two cultural traditions of Latgalian literature:

1) to some extent in the Latvian tradition Latgalian literature is viewed as an ethnographic tradition, which shows the possibilities of the Latvian language, diversity of traditions, complements Latvian literature with Latgalian vitality and charm, marks its catholic orientation, shows the natural beauty of Latgale;

2) Latgalian literature is considered an independent literature, writing in Latgalian is authors' way of self-expression, it does not try to add anything to Latvian literary tradition, and it is based in Latgale and together with the Latvian literary tradition forms Latvian literature.

Revival of Latgalian literature is one of the brightest features of culturally restored independent Latvia.

Keywords: Latgalian literature, revival, literary magazine „Karogs”, Andris Vējāns.

20. gadsimta 90. gados Latvijas Republikā notika abu latviešu literatūras tradīciju – latviešu literārās tradīcijas un latgaliešu literatūras tradīcijas atjaunotne.² Rakstā tiks skatītas latviešu un latgaliešu atmodas literatūras procesa kopīgās un atšķirīgās parādības 20. gs. 80. gadu otrajā pusē un 90. gados, īpašu vērību pievēršot tā laika mēnešrakstam „Karogs”. Tā kā rakstā skatīta literārā procesa attīstība, izmantota kultūrvēsturiskā metode, un raksta mērķis ir noskaidrot, kādi elementi veido ceļu uz latgaliešu literatūras nostiprināšanos Latvijas kultūrtelpā un kāda ir

¹ Ilga Muižniece, dz. Šuplinska. [Red. piebilde].

² Raksts tapis Valsts pētījumu programma „Letonika” ietvaros. Rakstot jauno „Latviešu literatūras vēsturi”, kas domāta ārzemju lasītājiem, latviešu un latgaliešu literatūras procesu laika posmā no 1990. gada līdz 2017. gadam iecerēts raksturot konspektīvi 20 lappusēs. Šādā aspektā arī ir virzīts raksts.

Centrālie literatūras vēstures rakstīšanas jautājumi ir: 1) kurus faktus, autorus, darbus, interpretācijas izvēlēties; 2) kā salīdzināt abas tradīcijas; 3) vai un, ja jā, kā parādīt pārnovada skatu uz latgaliešu literatūru. Jaunākās literatūras posma pētīšanas sarežģītību nosaka tā atrašanās nepārtrauktā dinamikā; laika distances trūkums, kas nepieciešama nosacīti objektīvākam skatījumam; iepriekšējo pētījumu daudzveidības trūkums, savukārt attiecībā uz latgaliešu literatūru, jāpiemin, ka autore pārstāv pārnovada literāro tradīciju un latviešu literārās valodas tradīciju.

žurnāls „Karogs” nozīme šajā procesā.

Latgaliešu literatūra 20. gs. 90. gadu un arī 21. gs. latviešu jaunākajos pētījumos par latviešu literatūras procesu skatīta dažādi. 2001. gadā Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta (turpmāk – LFMI) veidotajā „Latviešu literatūras vēsturē”, rakstot par dzeju 90. gados, Ieva (Edgara meita) Kalniņa atzīst: *jau diezgan ierasti, ka dzeju var lasīt latgaliešu rakstu valodā* (Kalniņa 2001: 328), un starp ventiņu un lībiešu rakstniekiem viņa nosauc Oskaru Seikstu, Annu Rancāni, Andri Vējānu, Osvaldu Kravali; savukārt citu autoru apskatos par prozu un drāmu latgaliešu literatūra nav pieminēta.

Guntis Berelis savā „Latviešu literatūras vēsturē” latgaliešu literatūras atmodu neiekļauj jauno Trešās atmodas latviešu literatūras parādību uzskaitījumā. 2007. gadā publicētajā apcerējumā „Versija par...Latviešu literatūra 2000–2006” Māris Salējs dzejas raksturojumā iekļauj latgaliešu dzejniekus citu latviešu autoru vidū, tā Valentīns Lukaševics un Juoņs Ryučāns kopā ar Kārli Vērdiņu, Martu Pujātu veido raksturīgu tendenci – stāstus dzejā u. c. Citu žanru raksturojumā latgaliešu literatūra nav pieminēta arī šajā izdevumā.

20. gs. 80. gadu beigās–90. gados noris vairāki paralēli procesi abu rakstu tradīcijas literatūrā.

Pirmkārt, tā ir represēto latviešu rakstnieku atgriešanās ar saviem darbiem latviešu kultūrā. Blakus Leonīdam Breikšam vai Viktoram Eglītim latgaliešu literatūrā var minēt Martu Skuju, par kuru literatūrzinātnieks Vitolds Valeinis raksta apcerējumu laikrakstā „Mōras Zeme” 1990. gada 15. oktobrī un kuras dzejoļu krājums „Naziņa” (1944), kurš veltīts viņas izvestajam vīram Viktoram Munduram (pseud. Viktoram Skujam), atkārtoti izdots 1991. gadā. Marta Skuja bija nacionālā partizāne, kura 1946. gadā tika nošauta kā padomju varas ienaidniece.

Otrkārt, trimdas literatūras plašā ienākšana Latvijas lasītāju aprītē, piemēram, Antona Rupaiņa dzejoļu krājumu „Dzimtenes skoti” (1992), Ilgas Muižnieces (Šuplīnskas) sakārtoto Marijas Andžānes dzejas izlasi „Dimensiju kvadrātsaknes” (1999) vai Alberta Spoģa krājumu „Boltos dūmas” (2000), kā arī Jāņa Klīdzēja darbu publicējumus, pēc kura romāna „Cilvēka bērns” motīviem tapis viens no spilgtākajiem Latgales kultūras atgriešanās darbiem Latvijā Jāņa Streiča filma „Cilvēka bērns” (1991). Ilzes Šķipsnas, Gunāra Janovska, M. Andžānes, Dzintara Soduma, Veronikas Strēlertes, Andreja Eglīša, Mārtiņa Zīverta, A. Rupaiņa u. c. darbi ir ienākuši uz ilgu laiku lasītāju apziņā, bet abu literāro tradīciju pārstāvju sasaistīšanā izcilākā vieta ir J. Klīdzējam.

Treškārt, abām tradīcijām raksturīgi padomju laikā npublicētu, 20. gs. 20.–30. gados tapušo darbu pārpublicējumi, kuri abās literatūrās atgriezās ar pirmajām ‘glasnostj’ vēsmām, te varam minēt jau 1987. gadā izdoto Aleksandra Adamāna izlasi „Sapņi un zemes balss. Dzejoļi un tēlojumi”.

Ceturtkārt, abās tradīcijās sāk iznākt trimdas izdevumi vai atjaunoti Latvijas

laika periodiskie izdevumi, tā Latvijā sāk iznākt trimdā aizsāktais „Acta Latgalica” (kopā iznākuši 13 sējumi) un 1943. gadā aizsāktais rakstu krājums „Olūts”, kurš ir viens no sekmīgākajiem atmodas laika izdevumiem, sācis iznākt 1992. gadā un spējis pastāvēt līdz pat mūsdienām, neviens cits literārās preses izdevums latviešu valodā tik ilgi nav izturējis, kā arī „Tāvu zemes kalendars”, kurš Latvijā sāk iznākt 1991. gadā un kurā ir literatūras sadaļa.

Piektkārt, trimdas arhīvu atgriešanās Latvijā. Kopš 1985. gada (pēc izdevēja Vladislava Loča (1912–1984) nāves) Alberts Spoģis kārtoja Andriņa Jūrdža fonda un Latgaļu³ izdevniecības darbību, vadot latgaļu literatūras un kultūras materiālu krātuvī „Latgaļu sāta” un pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atgūšanas, pārvedot kopā ar dēlu „Latgaļu sātas” grāmatas uz Latgales bibliotēkām un skolām. Savukārt V. Loča brāļa dēls Pēteris Locs (*Pīters Luocs*) gādāja par V. Loča pārapbedīšanu Latvijā un *Latgaļu rakstnīceibys* muzeja iekārtošanu.

Atšķirībā no latviešu literārās tradīcijas, kurai bija jāmainās no padomju kanona uz postsociālisma literatūru, latgaliešu literatūra bija jāatjauno pēc ilga pārtraukuma, turklāt jāveido pārliecība par latgaliešu literatūras nepieciešamību abu tradīciju sekotājiem.

Latviešu kultūras darbiniekiem bija jārada jaunās neatkarīgās valsts ābece, tomēr nevienu brīdi latviešu literārās valodas tradīcijā nerādās jautājums, ka nav mācību līdzekļu, pēc kā mācīt skolā, savukārt latgaliešu rakstu valodas tradīcijā situācija bija smagāka – valodniekiem, literātiem nācās rakstīt skolai domātas grāmatas no jauna – tukšā vietā. Lidija Leikuma, Juris Cybuļs veidoja izdevumu „Latgalīšu ābece. Lementars.” (1992) un L. Leikuma arī mācību līdzekli kultūrvēstures pasniedzējiem „Groumota školuojujīm” (1993), savukārt, Janīna Kursīte un Anna Stafeca sakārtoja grāmatu „Latgaliešu literatūra” (1995), kas bija literatūras un folkloras tekstu hrestomātija, ar aprakstiem par latgaliešu literatūras vēsturi un latgaliešu rakstības tradīciju. Sāka iznākt arī preses izdevumi latgaliešu rakstu tradīcijā „Mōras Zeme”, „Katōļu Dzīve”.

Latgaliešu literārās tradīcijas un latgaliešu literatūras vēstures atjaunošanā 80./90. gadu mijā aktīvi iesaistījās vecākās paaudzes literāti un literatūrzinātnieki, kuri pārsvarā dzīvoja Rīgā un labi zināja kopš 1958. gada nīdēto latgaliešu literatūras tradīciju. A. Vējāns uzraksta kultūrvēsturisku grāmatu „Latgales rakstu gaisma” (1996), V. Valeinis pētījumu „Latgaliešu lirikas vēsture” (1998), bet Ilona Salceviča skata mazāk pētītus literatūras veidus darbā „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (2005). Visi trīs darbi tapuši latviešu literārajā valodā.

Latviešu un latgaliešu literārās atmiņas atjaunošana noritēja strauji un pamatīgi, viens no nozīmīgākajiem izdevumiem šādā aspektā ir literārais žurnāls „Karogs”, ko 80. gadu beigās vada dzejnieks A. Vējāns.

Žurnāla „Karogs” 1987.–1989. gada publikācijās ir labi redzams, cik uzmanīgi

³ Trimdas tradīcijā tika lietots termins *latgaļu valoda*, *latgaļu literatūra*, mūsdienās tiek lietoti termini: *latgaliešu rakstu valoda*, *latgaliešu literatūra*. [Red. piebilde].

A. Vējāns mēģina publicēt literāros darbus latgaliešu rakstu tradīcijā. Vēl ir PSRS laiks un Latvijā jau ir uzaugušas vismaz divas paaudzes, kuru zināšanas par latgaliešu kultūru aprobežojās ar informāciju dialekta un izlokšņu līmenī, bet kuras nebija neko dzirdējušas par literāro tradīciju.

1987. gada žurnāla 12. numurā A. Vējāns iekļauj A. Rancānes dzejoļu kopā vienu dzejoli latgaliešu literārajā tradīcijā – „Atsagrīšonōs” un nopublicē vienu no pirmajiem būtiskākajiem tekstiem latgaliešu valodā 20. gs. otrajā pusē – Osvalda Kravaļa poēmu „Brōļ, pīmiņ!”; tā uzdota par Ontona Rīkstāna dzejojumu, bet poēmas komentāros O. Kravaļa vārds ir minēts kā poēmas latgaliešu-latviešu vārdnīciņas autors. A. Rancānes dzejolis satura rādītājā nav atšifrēts, bet O. Kravaļa poēmas nosaukums pēc 60.–80. gadiem žurnālā pirmo reizi arī satura rādītājā minēts latgaliešu rakstu tradīcijā.

Poēma „Brōļ, pīmiņ!” veltīta ievērojamā latgaliešu vēsturnieka Boļeslava Brežgo simtgadei. Viņš bija ieslodzīts nacistiskā okupācijas laikā cietumā, bet padomju vara pēc kara viņam atņēma profesora grādu un ierobežoja darba tiesības, tomēr viņa biogrāfija tieši nedisionenēja ar ‘glasnotj’ laika ideoloģijas nostādņēm. Publikācijas galvenā nozīme ir latgaliešu rakstu valodas atgriešanās kultūrtelpā un poēmā paustais aicinājums – Latgalei mosties. Lasītājs poēmas uztverei tika sagatavots: zemsvītrā poēmas sākumā paskaidrots, ka darbā izmantots augšzemnieku dialekts, ka tajā ienāk Pildas izlokšne un teksts rakstīts *latgaļu literārajā* rakstībā, kā arī paskaidrots, kam poēma veltīta un ka tajā izmantoti dažādi stili un skan vairākas vēstītāja balsis. Aiz poēmas teksta ir paskaidrojumi, kuros raksturoti un tulkoti kopumā 50 vārdi, to darījis O. Kravalis. Piemēram, *jer; jir (izlokšņu paralēlformas) – ir; Kokors, -i – lupatas*. (Kravalis 1987: 12, 125, 126).

Poēma „Brōļ, pīmiņ!” apliecina latgaliešu spēju izdzīvot cauri smagiem gadsimtiem un akcentē Latgales ciešo saistību ar Rīgu un citām Eiropas pilsētām, no kurām novadā ienāk dažādas tradīcijas un uz kurām „mācībā” dodas latgalieši. Poēma tēlo dažādu kultūru saplūsmi Latgalē un nosauc tās ievērojamākos kultūras darbiniekus (no Gustava Manteifeļa, Georga Elgera un Pītera Miglinīka līdz Nikodemam Rancānam). Poēmā saplūst gadsimti, mītiskais un vēsturiskais laiks. Dzejojuma caurviju tēls ir Koknesis, bet piesaukti Stefans Batorijs, bīskaps Alberts u. c., kā kultūrzīmes parādās *Māras zeme, Tērvete un Tālava*. Nobeigumā ir tiešs vienotības aicinājums:

Oi, vydā, sirdi vīnojis, pats sevī divu vīns!

Īkš Sirds, kur trejs! (Kravalis 1987: 12, 125)

Poēmai un paskaidrojumam seko filozofa Pētera Laizāna pēcvārds, kurā izskaidrots, kas ir augšzemnieku dialekts (šinī nozīmē – arī latgaliešu valoda), un īsi izstāstīta Latgales un latgaliešu literatūras vēsture. P. Laizāns ir piesardzīgs un uzsver, ka 1958. gada Pētera Zeiles atziņa, kas izteikta *pārskatos par latgaliešu literatūras un preses attīstību, ka nav vairs nepieciešams izdot avīzes augšzemnieku*

dialektā (ņemot vērā, ka 40. un 50. gados rajonu avīžu redakciju darbinieki vairs kompetenti nepārzināja augšzemnieku literārās tradīcijas) (Laizāns 1987: 12, 127)

O. Kravaļa poēmas publikācija nenoliedzami uzskatāma par programmatisku darbu abās literārajās tradīcijās, piesakot latgaliešu rakstu tradīcijas atgriešanos un Latgales atmodu.

1988. gadā viens no aktuāliem jautājumiem bija nacionālkomunistu rehabilitācija un izpēte. Žurnāla „Karogs” 12. numura centrālā tēma ir Latgales kultūras nedēļas Rīgā (1958) atcere. Te publicēts Antona Stankēviča raksts „Atkustņ uzplaucis zieds” un Jura Pabērza raksts „Skan joprojām”, kur akcentēta toreizējā Kultūras ministra Voldemāra Kalpiņa nozīme Latgales kultūras nedēļas sarīkošanā. Dzejas sadaļā publicēts Antona Kūkoja dzejojums „Tī sorkonas ūgas raud. Atceroties Latgales kultūras nedēļu pirms 30 gadiem”, dzejolī izstāstīta Latgales 20. gs. vēsture, izmantojot tautasdziesmu rindas un strofu:

Daugov's obas molas nikod nosadolōs –

ir Kurzeme, ir Vidzeme, ir Latgola myusu (Kūkojs 1988: 12, 123)

Bet dzejoļa beigās ir uzsvērts, ka 20. gs. otrā pusē novedusi latgaliešus pie skumjas ainas:

Sēd uz zaļa calma mōte Latgaleite –

bārni svešūs mīstūs gudri, žirgti, vui!

Vyss jīm īt pa rinči, navajaga bādōt,

Tikai pošu zemē to nūpyuta, to sōpe:

Aiz azara augsti kolni

tī sorkonas ūgas aug. (Kūkojs 1988: 12, 123)

1988. gadā publicēti arī atsevišķi latgaliešu dzejnieku darbi, piemēram, lielāka A. Adamāna dzejoļu kopa „Rugāju sabadīta dzeja” (Nr. 8) latgaliešu rakstu tradīcijā ar A. Vējāna ievadvārdiem un Madsolas Joņa (Jōņa – I. K.), dzejolis „Linu ziedu gaismā” (Nr. 10). A. Vējāns publicējis divus apcerējumus „Vēju dvaša mežraga atbalsis. Latgale A. Stankeviča prozā” (Nr. 6) un „Asaru liekņas neizraudātas asaras (A. Sprūdžam – 80)” (Nr. 12), kura nobeigumā A. Vējāns uzsver:

Latgale mostas kopā ar visu Latviju. Mēs gribam iet pa 1917. gada kongresos iezīmēto ceļu, kas paver platus apvārņus, mudina un liek ielūkoties mūsu literatūras aizvērtajās pūra lādēs. Tur blakus daudziem rakstiem un daudzām vērtībām glabājas arī Alberta Sprūdža darbs, kas ceļams saulē un sniedzams lasītājam. [...] Lai jaunais gads nes jaunus pavērsienus arī Latgales kultūras matojuma izpētē! (Vējāns 1988: 12, 155)

1989. gadā Latgalei veltītās publikācijas žurnālā „Karogs” turpinās, piemēram, lasītāji tiek iepazīstināti ar trimdas autoriem M. Andžāni (latgaliešu rakstu valodas tradīcijā) un J. Klīdzēju (latviešu literārās valodas tradīcijā), gan iespējot viņu darbu publicējumus, gan rakstus par viņiem, ir arī A. Sprūdža un A. Rancānes darbu

publicējumi latviešu literārajā valodā. Žurnāla „Karogs” 10. numurā ir izveidota materiālu kopa par Franci Trasunu kā atmodas darbinieku un dzejnieku: publicētas viņa fabulas („Rozba suņš”, „Mōkslinīks un cyuka”, „Žogotas un laksteigolas”, „Demokrati” u. c.) latgaliešu rakstu tradīcijā, kā arī Aloiza Stroda raksts „Latgales atmoda un Francis Trasuns” un V. Valeiņa apcerējums „Francis Trasuns un viņa literārā darbība”. Žurnālā publicētas arī kinorežisora J. Streiča atmiņas par bērnību Latgalē.

1989. gada žurnālā „Karogs” redzama latviešu un latgaliešu darbu publicējumu koncepcija kā vēlme respektēt abas literārās tradīcijas un iepazīstināt ar tām lasītājus visā Latvijā, atsevišķi darbi publicēti latgaliešu rakstu tradīcijā. A. Vējāns žurnālu veido kā kognacionālu un vērtē Latgales atmodu kā nozīmīgu Latvijas atjaunotnes daļu.

1990. gada 4. maijā notika LTF⁴ frakcijas ierosinātais balsojums par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu deklarāciju, un no 1990. gada līdz 2000. gadam vienīgajā, lielākajā un tajā laikā respektablākajā literārajā žurnālā „Karogs” par galveno redaktori strādā Māra Zālīte.

1990.–2000. gadā žurnālā tiek publicēti R. Mūka, A. Rancānes, J. Klīdzēja, A. Vējāna darbi, daži dzejoļi no tiem ir latgaliešu rakstu tradīcijā, bet pamatā publikācijas ir latviešu literārajā valodā. Tā kā satura rādītājā uzrādīts tikai dzejoļu kopas nosaukums, tad, piemēram, lasītājam nojaust, ka A. Vējāna dzejoļu kopā „Basām kājām vakara rasā” trīs dzejoļi („Tercīnas”, „Rondo”, „Rondele”) būs arī latgaliešu rakstu tradīcijā, ir pagrūti. 1992. gadā vēl A. Vējāns uzraksta apcerējumu „Latgales balss Eiropas labirintos. Ieskats Alberta Spoģa personībā”, bet, piemēram, 1991. un 1995. gadā par/ no latgaliešu literatūras žurnālā nav pilnīgi nekā un 1996. gadā nav darbu latgaliešu rakstu tradīcijā. Desmit gadu laikā mēnešrakstā ir publicētas četras recenzijas par latgaliešu rakstu tradīcijā sarakstītām grāmatām, bet ne aktuālie literārie teksti.

Nozīmīgākie šajā periodā ir divi raksti – 1994. gadā Janīnas Kursītes raksts „Latgaliešu literatūra – kas tu esi?” (Nr. 2) un 1997. gadā I. Muižnieces recenzija “Rūgtais pieradums – (ne)dzīvot. Par Oskara Seiksta un Valentīna Lukaševiča romānu “Valerjāna dzeive i redzīni”” (Nr. 8).

J. Kursīte uzdod jautājumu: *Kas ir latgaliešu literatūra, kādā valodā un (vai valodā) tā sacerēta un kam tā vajadzīga?* (Kursīte 1994: 2, 143). Rakstā viņa iepazīstina lasītājus ar divām latviešu literatūras tradīcijām – lejaslatviešu un latgaliešu, raksta par izlokšņu nozīmi, akcentējot domu par izlokšņu iespēju bagātināt latviešu valodu. J. Kursīte akcentē šajā laikā populāro centra un perifērijas ideju literatūrā un mitoloģijā, uzsverot, ka latgaliešu valodas tradīcijā rakstītie teksti (kas latviešu lasītājam ir neparasti) saglabā kultūrvēsturisko un valodas daudzkrāsainību latviešu valodā, nomales teksti ar laiku var iegūt aktualitāti un nozīmību, kā piemērus viņa nosauc Jēkaba Janševska kultūrvēsturisko romānu „Dzīmtene” un neparastos

⁴ Latvijas Tautas fronte – red. piebilde.

Jāņa Steika darbus. J. Kursīte uzsver perifērijas nozīmi centra attīstībā, norādot, ka nomale vienmēr ietver vērtīgu un nevērtīgu, tā ir konservatīva, tajā patveras tas, kas centrā sen jau atmests kā novecojis un nevajadzīgs. (Kursīte 1994: 2, 148). Lai latviešu rakstniecības nams būtu stiprs, tai vidā ir jālaiž kā latgaliešu literatūra, tā visu novadu atzari (Kursīte 1994: 2, 149). Par jaunāko latgaliešu literatūru J. Kursītes vērtējums ir skarbs:

Ja ieskatās rūpīgāk, kas latgaliešu literārajā valodā izdots, nevar nepamanīt, ka liela daļa mākslinieciskā ziņā ir „bleķis” (Kursīte 1994: 2, 148).

I. Muižniece elegantajā recenzijā „Rūgtais pieradums – (ne)dzīvot. Par Oskara Seiksta un Valentīna Lukaševiča romānu „Valerjana dzeive i redzīni”” romānu analizē kā daudzslāņainu postmodernisma tekstu un salīdzina to ar Jāņa Einfelda darbiem:

Manuprāt, jau Einfelda prozā ir tendence uz bezjēgas, bezidejas robežas pārrāvumu, tā top (vismaz var tapt), lasītājam meditējot, līdzradot, vienkārši baudot tekstu. Zināmas idejas klātbūtni nosaka arī adresāts, precīzāk, ierobežotais cilvēku sapratēju loks, J. Einfeldam: dzērājs, bērns, slimību un jūtu (biežāk domu) apsēsts cilvēks. O. Seikstam, V. Lukaševičam – Invalidi, Derviši, Bārni, Pensionari – tie, kas spēj pārdzimt, tie kas, esmi būšanu vērtē augstāk par pakļaušanos domu pasaulei, jo – vai nav apjēguši, vai ir pārsātinājušies, tikuši vaļā no tās egoistiskā kaitīguma (Muižniece 1997: 8, 186).

Postmodernisma iezīmes literatūrā ir vēl viena kopēja latviešu un latgaliešu literatūras tradīcija 20. gs. 90. gadu rakstniecībā.

Romāns „Valerjana dzeive i redzīni” un recenzija parāda, ka ir izaugusi jauna latgaliešu literatūru un pētnieku grupa, kas atšķiras no iepriekšējām paaudzēm. Recenzijā ļoti labi redzam, ka autore: 1) vispār tekstā nemin, ka romāns rakstīts latgaliešu rakstu tradīcijā, protams, par to liecina darba nosaukums un citāti; 2) romāns tiek analizēts kā līdzvērtīgs teksts latviešu literārajai tradīcijai; 3) recenzijā romāns tiek analizēts kā literāra parādība, necenšoties tā sarakstīšanu pamatot ar izloksnes saglabāšanu, perifērijas nozīmes akcentēšanu vai vēl kādiem citiem iemesliem.

90. gados latgaliešu literatūrā ir ienākuši autori, kas atkal raksta latgaliešu rakstu valodā – 1991. gadā iznāca pirmā oriģinālliteratūras grāmata – Ontōna Kūkoja dzejoļu krājums „Sovā saimē” ar apakšvirsrakstu “Dzeja dzymtā volūdā”, pēc tam viņš publicē krājumus „Mīlesteiba, Lelais Līpu kolns” (1995) un „Oka” (1997). Ontons Slišāns pievēršas bērnu dzejai „Raibī panti. Dzeja bērniem” (1991), „Tāvaine muna” (1992), „Lyugums sapneišam: dzeja bērniem (1992), „Lela ceļa maleņā” (1995), „Zynomos meikleites. Dzeja bērniem (1995) u. c. V. Lukaševičs kopā ar O. Seikstu sarakstījis ne tikai romānu, bet arī dzejoļu krājumu (*stuostu* – autoru dots žanriskis apzīmējums) „Seppuku iz saulis vādara” (1995).

Latviešu literārais žurnāls „Karogs” 90. gados īsti nepamana latgaliešu literatūras atdzimšanu, izvairās no latgaliešu rakstu valodas tradīcijas, nesavieno latgaliešu

literatūras vēsturi ar latviešu literatūras vēsturi.

90. gadi sāk iezīmēt divas attieksmes attiecībā pret latgaliešu literatūru: 1) nosacīti latviskajā tradīcijā latgaliešu literatūra tiek skatīta kā etnogrāfiska tradīcija, kura parāda latviešu valodas iespējas, tradīciju daudzveidību, papildina latviešu literatūru ar latgalisko vitalitāti un šarmu, iezīmē katolisko ievirzi, parāda Latgales dabas skaistumu;

2) latgaliešu literatūra tiek uzskatīta par patstāvīgu literatūru, rakstīt latgaliski – tā ir autoru pašizpaušmes forma, tā neko necenšas kā nomale papildināt latviešu literārajā tradīcijā, tā pamatā rodas Latgalē un kopā ar latviešu literāro tradīciju veido latviešu literatūru.

20. gs. 90. gadi ir ceļš uz latgaliešu literatūras nostiprināšanos Latgales kultūrtelpā, kas jāvērtē kā viena no būtiskākajām latviešu literatūras 80. gadu beigū–90. gadu literārajām parādībām. Jautājums par latgaliešu literatūras pastāvēšanu ir aktuāls arī 21. gadsimtā.

LITERATŪRA

Adamāns, Aleksandrs, Vējans, Andris (1988). Rugāju sabadīta dzeja. *Karogs* 8, 103–106.

Laizāns Pēteris (1988). [Pēcvārds.] *Karogs* 12, 126–127.

Kūkojs, Antons (1988). „Tī sorkonas ūgas raud.” Atceroties Latgales kultūras nedēļu pirms 30 gadiem. *Karogs* 12, 122–123.

Kursīte, Janīna (1994). Latgaliešu literatūra – kas tu esi? *Karogs* 2, 143–149.

Muižniece, Ilga (1997). Rūgtais pieradums (ne)dzīvot. *Karogs* 8, 183–188.

Stankēvičs, Antons (1988) Atkusnī uzplaucis zieds. *Karogs* 12, 175–176.

Pabērzs, Juris (1988). Skan joprojām. *Karogs* 12, 176–177.

Rīkstāns, Ontons (Kravalis Osvalds, 1987). „Brōļ, pīmiņ!” Poema. *Karogs* 12, 119–126.

Trasuns, Francis (1989). Fabulas. *Karogs* 10, 120–125.

Vējāns, Andris (1992). Basām kājām vakara rasā. *Karogs* 4, 3–11.

Vējāns, Andris (1988). Asaru liekņas neizraudātās asaras. *Karogs* 12, 145–155.

Sigita Kušnere

LATGALIEŠU LITERATŪRAS VIETA LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURĒ – TRADĪCIJA UN PERSPEKTĪVAS

Rakstā, koncentrējot uzmanību uz 19. un 20. gs. mijas literatūras situācijas atspoguļojumu, aplūkoti latviešu un latgaliešu literatūras vēstures pētījumi, meklējot vienojošos principus un tradīcijas, kas būtu pārņemamas vai pārveidojamas jaunas latviešu literatūras vēstures izstrādes procesā.

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūras vēsture, latviešu literatūras vēsture, monogrāfiski pētījumi.

LATGALIAN LITERATURE AND HISTORY OF LATVIAN LITERATURE – TRADITION AND PERSPECTIVES

Latgalian literature has received relatively little attention in most studies of Latvian literature, regardless of the time or the type of the studies made, be they studies of individual or collaborative nature. In the late 19th century and early 20th century, it was largely caused by prohibition of Latgalian publications printed in the Latin alphabet. In the following periods Latgalian literature was overlooked because of lack of awareness, sometimes, also by deliberate ignorance, which was dictated by the political situation. Exploration of the current situation is the goal of this study, namely, to present a summary of what has already been accomplished and to indicate the directions where new studies are urgently needed, ideally – through joint examination of Latvian and Latgalian literatures. The summary is based on the analysis of the regularities and main issues found in the works on the history of Latgalian literature.

Careful analysis of the literary processes, authors and significant literary works of the late 19th and early 20th centuries, as well as their exposure in the studies of the history of Latvian literature reveals that a short insight in publishing of Latgalian books and periodicals was given, for instance, by Teodors Zeiferts in his fundamental study ‘History of Latvian Literature, Part 2 and 3’ (Latviešu rakstniecības vēsture, 1923, 1925), and Jānis Niedre in ‘Latvian Literature. Part 2’ (Latviešu literatūra, 1953); small essays were also included in the volumes of the collaborative study developed under Ludis Bērziņš’ chief editing ‘History of Latvian Literature’ (Latviešu literatūras vēsture, 1935–1937). However, Latgalian

literature was hardly mentioned in the textbooks for the secondary schools (*Vilis Plūdons 'History of Latvian literature for secondary schools, Part 1 and 2' (Latvju literatūras vēsture vidusskolām, 1927, 1928)*; *Roberts Klaustiņš 'History of Latvian Literature' (Latviešu rakstniecības vēsture, 1907)*). Neither was it paid any attention by *Andrejs Upīts* in his *'History of Contemporary Latvian Literature' (Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture, 1885–1910 (1911))*. This leads to a conclusion that the attitude towards the literature written in Latgalian was ambiguous in the first half of the 20th century as it was not fully incorporated in the conceptual analysis of the development processes of Latvian literature.

The voluminous *'History of Latvian Literature' (Latviešu literatūras vēsture, Volume 1–6, 1956–1963)*, which was developed during the Soviet period, included depiction of several Latgalian writers: such as *Andrivs Jūrdžs* and *Pīters Migliniķs* (Volume 2, 1963); nevertheless they did not provide a sufficient overview of the singularity and development of Latgalian literature and its comparability with the history of Latvian literature.

In the editions of the history of Latvian literature, which were written after regain of the national independence, Latgalian literature has not received any focused attention either by the authors of the 3-volume *'History of Latvian Literature' (Latviešu literatūras vēsture, 1998–2001)* or by, for instance, *Guntis Berelis* in his monograph study *'History of Latvian Literature, from the First Writings to 1999'*.

Having gained no wide coverage in the historical studies of Latvian literature, Latgalian literature has been fundamentally researched in several monographic works of *Miķelis Bukšs*, *Francis Kempis*, *Janīna Kursīte*, *Valentīns Lukaševičs*, *Ilona Salceviča*, *Alberts Sprūdžs*, *Anna Stafacka*, *Vitolds Valeinis* and other researchers at various time periods. Nonetheless, the question still stands: whether and how to compare and synchronise Latgalian literature with periodisation and trends of Latvian literature in order to include it in the comprehensive overview of the literature history.

Keywords: the history of Latgalian literature, the history of Latvian literature, monographic studies.

Latvijas Universitātes (turpmāk – LU), LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta un Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieki jau vairākus gadus veic liela apjoma darbu, gatavojot pārskatu par latviešu literatūru – no folkloras tradīcijas līdz jaunāko gadu izdevumu aplūkojumam. Tas ir mēģinājums izstrādāt jaunu, kompaktu, koncentrētu viensējuma latviešu literatūras vēsturi. Apspriežot kolektīvās monogrāfijas izstrādes principus, viens no jautājumiem, kam autori pievērsa uzmanību, ir latgaliešu literatūra un tās iekļaušana kopīgā latviešu literatūras vēstures apskatā, ņemot vērā, ka agrākajos latviešu literatūras vēstures izdevumos

pieeja šim jautājumam bijusi dažāda – tātad nav vienota principa un tradīcijas. Šāda situācijas apzināšanās arī kļuva par šā pētījuma izstrādes mērķi, proti, aplūkojot latgaliešu literatūras vēstures pētījumus, to likumsakarības un problēmjautājumus, kas atklājas, sastatot dažādos laikposmos izstrādātos darbus par latgaliešu literatūru, sniegt pārskatu par paveikto un iezīmēt virzienus, kuros akūti nepieciešami jauni pētījumi, vēlams – latviešu un latgaliešu literatūras sasaistē un vienotā apskatā, ne krasā nošķīrumā un nodalot.

Periods, kam pievērsta uzmanība, gatavojot šo pārskatu par latgaliešu literatūras vietu latviešu literatūras vēsturē, ir 19. gs. izskaņa un 20. gs. sākums. Meklējot veidu, kā runāt par latgaliešu literatūru šajā laikposmā un vienlaikus arī cenšoties papildināt savas zināšanās par latgaliešu literatūras vēsturi, esmu aplūkojusi krietnu pulku dažādos gados un dažādu autoru un autoru kolektīvu izstrādātus literatūras vēstures pētījumus. Lielākajā daļā no tiem latgaliešu literatūrai pievērsts salīdzinoši maz vērības. 19. gs. nogalē un 20. gs. sākuma darbos tas, domājams, lielākoties saistīts ar latīņu rakstu veida drukas aizliegumu izdevumiem latgaliešu valodā. Īpašu nozīmi Latgalē šajā laikā iegūst rokrakstu literatūra, kam tomēr ir ierobežots izplatības areāls un pieejamo eksemplāru skaits, kas nozīmē, ka lasītājiem un literatūras pētniekiem 19. gs. nogalē bija liegta iespēja brīvi lasīt šos darbus, tātad arī šo darbu apzināšana un iekļāvums laikposma literatūras vēstures pārskatos bija praktiski neiespējams.

Pievēršoties konkrētajiem materiāliem, viens no senākajiem ziņu apkopojumiem par latgaliešu valodā rakstītiem tekstiem rodams „Magazin der lettisch-literarischen Gesellschaft” (Latviešu literārās biedrības rakstu krājumā), kas līdz 1905. gadam tika izdots 20 sējumos. 17. sējuma 2. burtnīcā publicēta bibliogrāfija „Bibliographische Notiz über lettische Schriften, welche von 1664–1871 in hochlettischer Mundart veröffentlicht worden sind, zusammengestellt von Herrn Gustaw Baron Manteuffel” („Bibliogrāfiskas ziņas par latviešu rakstiem, kas no 1664. līdz 1871. gadam izdoti latviešu literārajā valodā, ziņas apkopojis barons Gustavs Manteifelis; pēc: Kempis 1910: 54), ko apkopojis barons Gustavs Manteifelis. Ar G. Manteifeļa vārdu saistās arī pirmie nozīmīgākie latgaliešu tautasdziesmu publicējumi – „Inflantu ziemies Łajkagromota aba Kalenders” (1862–1871) (par šo papildus sk. Kursīte, Stafacka 1995: 9–12).

Latgaliešu valodā publicētie garīga satura teksti, lai arī datēti ar jaunāku gadsimtu nekā latviešu valodas pirmie izdevumi, ir ar vienlīdz dziļu tradīciju, vairākās paaudzēs lietoti, piedzīvojuši daudzus atkārtotus izdevumus. 2017. gadā publicēts profesores Māras Grudules apjomīgs monogrāfisks pētījums par latviešu dzejas sākotni 16. un 17. gadsimtā (Grudule 2017), kurā pieminēta arī jezuītu darbība Latgalē, bet latgaliešu valodā rakstītie teksti plašāk netiek skatīti. Savā ziņā tas iezīmē vienu no latviešu un arī latgaliešu literatūras pētniecības tradīcijām, proti, latviešu un latgaliešu literatūra lielākoties tikusi un joprojām tiek pētīta šķirti, veidojot atsevišķus pētījumus par latviešu un citus par latgaliešu literatūru. No vienas puses, tas skaidrojams ar pavisam vienkāršu iemeslu, proti, liela daļa latviešu literatūras

pētnieku nepārvalda latgaliešu valodu tādā apjomā un dziļumā, lai spētu darboties ar šās literatūras tekstiem atbilstošā pētnieciskajā kvalitātē. No otras, liela daļa Latgalē sarakstītās literatūras citu novadu lasītājiem gan pirms vairākiem simtiem gadu, gan joprojām paliek mazzināma vai pilnībā nezināma, nepieredzot izplatību visā Latvijā. Tādēļ lielu daļu ziņu par latgaliešu literatūru jāmeklē pašu latgaliešu izstrādātos pētījumos.

Viens no būtiskiem 19. un 20. gs. mijas latgaliešu kultūras un vēstures pētniekiem ir Francis Kemps – literāts, izdevējs, politiķis un kultūras darbinieks. 1910. gadā F. Kemps latviešu valodā publicē zinātnisku apcerējumu „Latgalieši”, kurā līdztekus vēsturiskajām ziņā par Latgali, tās saimnieciski politisko dzīvi agrākajos laikos, pievēršas arī latgaliešu rakstītajam vārdam. Jau darba priekšvārdā jūtams aizvainojums par Latgales apzinātu vai nejaušu nodalīšanu no pārējās latviešu apdzīvotās teritorijas: *Latviešu literatūrā manāms savāds robs, kuru iztaisa rakstu trūkums par Latvijas trešo daļu – Latgali. Ne latviešu zinība, ne māksla nav piegriezušas šai tautas nozarei savu vēribu. Sveštautieši par šo provinci ir vairāk interesējušies, nekā paši latvieši. [...] Ilgu gadu politiskā un kulturelā Latgales atšķiršana no vispārējās Latvijas mūsu laiku apzinīgiem cilvēkiem nedrīkst dot iemeslu tautu nepareizi šķirot un ar to ļaužu masās izmētāt separātisma domas. Ja stingri ievērot latviešu vēsturisko zemju robežas, tad īsti latgaliešu tiesības uz latvju vārdu ir lielākas par dažām Lejas-Kurzemes un jūrmalas Vidzemes iedzīvotāju tiesībām* (Kemps 1910: 3, 48). Viena no interesantākajām atziņām F. Kempa darbā –, runājot par tautasdziesmām, viņš norāda, ka latgaliešu valodas marginalizēšana savā ziņā to saglabājusi un pasargājusi no pārliedzīgām cittautu literatūru un tendenču ietekmēm: *Tautas ģēnijs ir radījis lielāku un stiprāku mūsu valodas pieminekli, nekā visi rakstnieki, kuru latviskie ražojumi pastrādāti, vāciski un arī poliski domājot un tikai latviski rakstot. [...] Un tīrā latgaliešu literatūra attīstās gluži patstāvīgi. Viņa ir dzīves un attīstības spējīga. To pierāda vienmēr pieaugošais jaunu grāmatu skaits* (Turpat: 52, 53).

Uzmanību koncentrējot uz 19. gs. beigām un 20. gs. sākuma literārajiem procesiem, autoriem un nozīmīgiem darbiem un to aplūkojumu latviešu literatūras vēstures pētījumos, atklājas, ka vien nelielu ieskatu latgaliešu grāmatniecības un avīzniecības situācijā sniedz, piemēram, Teodors Zeiferts savā fundamentālajā pētījumā „Latviešu rakstniecības vēsture. 2. un 3. daļa” (Zeiferts 1923; Zeiferts 1925). Precizējot – pētījuma otrajā daļā T. Zeiferts īsi, no grāmatas kopējām 380 lapām nodaļai „Latgaliešu raksti” atvēlot desmit lappuses, raksta par jezuītu mūku būtisko lomu lasītprasmes izplatībā Latgalē, par baronu G. Manteifeli un viņa izdotajām garīga un laicīga satura grāmatām, akcentējot G. Manteifeļa sastādītā un izdotā „Inflantu ziemies Ļajkagromota aba Kalenders” (1862–1871) nozīmi latgaliešu laicīga satura literatūras attīstībā. No latgaliešu autoriem T. Zeiferts min Andrievu Jurdžu un Pēteri

Miglinieku,¹ novērtējot viņu devumu Latgales kultūras attīstībā. Par P. Miglinīku T. Zeiferts saka: *Miglinieka darbība uzrāda pirmos dīgļus pastāvīgam virzienam Latgales latviešu dzīvē. [...] Miglinieks rakstniecībā maz nodarbojies. [...] Viņš tulkoja nedaudz darbus no krievu valodas latgaliešu izloksnē. [...] Vecas māmiņas stāsta garajos ziemas vakaros par Miglinieku kā par sirsnīgu savas tautas aizstāvētāju. Miglinieks mēģinājis arī dzejā. Tai trūkst izteiksmes daiļuma, arī valodas gluduma; bet jaunas skaņas ieskanas arī tanī* (Zeiferts 1923: 178). Ieskatam A. Jūrdža un P. Miglinīka daiļradē pievienoti pāris dzejoļu.

Dažas lappuses Latgales literatūras aplūkojumam atvēlētas arī T. Zeiferta „Latviešu rakstniecības vēstures” trešajā daļā – pieminēta Latgales avīžniecība, nosaukti vairāki nozīmīgi kultūras darbinieki. No Latgales literātu vidus izcelti Seimanis Putāns, Juris Pabērzs, Francis Trasuns, viņu veikums vien neitrāli uzskaitīts, bez dziļākas analīzes un vērtējuma, tiesa, par visu latgaliešu literatūru kopumā T. Zeiferts saka visnotaļ skarbus, no šodienas atstatuma skatot, pat augstprātīgus vārdus: *Lielākā daļa latgaliešu rakstniecības ietilpst laikrakstos. Tanīs atrodami arī latgaliešu dzejas mēģinājumi. Daži no tiem nākuši klajā arī grāmatās. Literāriski tiem maza vērtība. Tie interesanti kā īpatnīgi noskaņota satura meklējumi pēc izteiksmes, arī kā plašas tautas daļas dvēseles pārdzīvojumi un lasāma viela* (Zeiferts 1925: 464).

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā īsas ziņas par latgaliešu literatūru iekļautas arī autoru kolektīva (Luda Bērziņa virsredakcijā) pētījumā „Latviešu literatūras vēsture” (1935–1937), piemēram, šā izdevuma 3. sējumā lasāma Alberta Sprūdža apcere „Pirmie raksti latgaliešu izloksnē”, kurā autors cita starpā saka: *Nav vēl noskaidrots, kad īsti parādījusies izloksne rakstos, un stipri jāšaubās, vai to kādreiz izdosies arī noskaidrot* (Sprūdžs 1935: 83). Salīdzinot F. Kempa, V. Valeiņa, A. Stafeckas vai S. Kalvānes dažādos laikposmos veiktos pētījumus, konstatējams, ka būtiski atšķiras dažādu autoru nosauktie pirmie latgaliski publicētie garīga satura darbi – dažādu gadu literatūras vēstures grāmatās rodamas ne vien atšķirīgas kādu faktu interpretācijas, bet pat pilnīgi pretrunā nonākošas ziņas. Ņemot vērā ierobežoto latgaliešu literatūras vēstures pētījumu klāstu, šādas atšķirības konkrētajā tēmā nepietiekami zinošam lasītājam, piemēram, studentam, var kļūt par klupšanas akmeni. Turklāt jāpatur

¹ Te minētā Teodora Zeiferta darba „Latviešu rakstniecības vēsture” otrā daļa pieejama arī tiešsaistē: <http://www.korpuss.lv/klasika/Senie/Zeiferts/9.%20202.dala/3cina/9latg.htm>, sk. 24.08.2017. Publikācija rodama LU MII Mākslīgā intelekta laboratorijas īstenotā projekta www.korpuss.lv sadaļā „Latviešu teksti datorīklā”, kura titullapā norādīts: „Elektroniskajā bibliotēkā ir iekļauti dažādi latviešu autoru teksti – daiļliteratūra, kā arī zinātniskie un citi teksti. Tika apkopoti latviešu literatūras vecmeistaru darbi, kurus neaizsargā autortiesību likums. Ievadot tekstus datorā, kas ir izdoti dažādos laika periodos, tika saglabāta oriģinālrakstība.” (pieejams: <http://www.korpuss.lv/klasika/>) Diemžēl šī piebilde neatbilst reālajai situācijai, proti, T. Zeiferta darba elektroniskajā versijā mainīts personvārdu pieraksta veids – ja pirmizdevumā lietots latviskotais variants, elektroniskajā versijā notikusi pāreja uz latgalisko pierakstu, šo patvaļīgo maiņu nekomentējot un nepamatojot. Tas, savukārt, rada maldīgu priekšstatu par latgaliešu valodas īpatnību iekļāvumu Latvijas pirmās brīvvalsts laika literatūras vēstures pētnieciskajos tekstos.

prātā, ka pēdējo divdesmit gadu laikā visaptveroša latgaliešu literatūras vēsture – nedz sastatījumā ar latviešu literatūras vēsturi, nedz arī atsevišķā pētījumā – nav publicēta, grāmatnīcās nav iegādājama un arī bibliotēkās atrodama vien ierobežotā klāstā.²

Līdzīgi kā T. Zeiferta darbā, arī A. Sprūdžs kā nozīmīgus izceļ divus autorus – Andriņu Jūrdu un Pīteru Miglinīku. Iezīmīgi, ka A. Sprūdžs lieto abu autoru vārdu pierakstu, kas skaņu atveidē tuvāks latgaliskajam oriģinālam, atšķirībā no T. Zeiferta, kurš lietojis latviskoto variantu. Šis ir vēl viens no jautājumiem, kas būtisks arī jaunos latviski publicētos darbos, – autora vārdu rakstīt latviski vai latgaliski?

Aplūkojot citus 20. gs. sākuma literatūras vēstures materiālus, redzams, ka Roberta Klaustiņa darbā „Latviešu rakstniecības vēsture” (Klaustiņš 1907) vai vidusskolām domātajos latviešu literatūras vēstures izdevumos (piemēram, Plūdons 1908; Plūdons 1927; Plūdons 1928), latgaliešu literatūra praktiski netiek pieminēta. Tai nepievēršas arī Andrejs Upīts 1911. gadā izdotajā darbā „Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture. 1885–1910” (Upīts 1911). No tā var secināt, ka 20. gs. pirmajās desmitgadēs un arī brīvvalsts laikā attieksme pret latgaliski rakstīto literatūru ir neviennozīmīga, konceptuāli to pilnā mērā neiekļaujot skatījumā uz latviešu literatūras attīstības procesiem.

Padomju okupācijas gados īsu ieskatu 19. un 20. gs. mijas latgaliešu literatūrā sniedz Jānis Niedre darbā „Latviešu literatūra. 2. daļa” (Niedre 1953), arī dažus gadus vēlāk tapušajā apjomīgajā „Latviešu literatūras vēsturē” (1.–6. sēj., 1956–1963) iekļauti vairāku latgaliešu rakstnieku portretējumi – abos šajos izdevumos – Andriņa Jūrda un Pītera Miglinika (Sokols 1963), tomēr tie nesniedz pietiekamu pārskatu par aplūkotā laikposma latgaliešu literatūras īpatnībām un attīstību.

Padomju literatūras vēstures pilnībā noklusē trimdas literatūras daļu, tostarp arī trimdā rakstītos latgaliešu autoru darbus – te minams Jānis Klīdzējs, Alberts Sproģis, Jōns Leidumņiks u. c. Ziņas par šiem autoriem meklējamas trimdas izdevumos un presē, pēc neatkarības atgūšanas – arī Latvijas izdevumos.

Jautājumus par latgalisko literatūrā raisa arī padomju okupācijas laikā literatūras vēsturē iekļautie apcerējumi par autoriem, kuru dzīve un daiļrade cieši saistīta ar Latgali, pat ja viņu publicēto darbu valoda, ņemot vērā latgaliešu valodas drukas aizliegumu, kas bija spēkā arī padomju okupācijas gados, ir latviešu, ne latgaliešu, piemēram, Andri Vējānu, Pēteri Jurciņu u. c. Šis jautājums aktuāls arī mūsdienās, jo ne viens vien autors savus darbus mēdz rakstīt gan latviešu, gan latgaliešu valodā, – pētniekam šajā gadījumā jāspēj rast risinājumu, kā runāt par šādu autoru daiļradi, piemēram, kurā literatūras daļā – latviešu vai latgaliešu – iekļaut un vērtēt

² Ilonas Salcevičas grāmata „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (Salceviča 2005) un Vītolda Valeiņa pētījums „Latgaliešu lirikas vēsture” (Valeinis 1998) atrodams 16 Rīgas Centrālās bibliotēkas filiālēs, turpretim Janīnas Kursītes un Annas Stafeckas darbs „Latgaliešu literatūra” (Kursīte, Stafecka 1995) – vien sešās. Sk.: Rīgas Centrālā bibliotēka. Katalogs. <https://katalogs.rcb.lv>, sk. 05.04.2017.

Annas Rancānes dzejas krājumu „Bezdelīgu pasts / Pylni kārmani dabasu” (2012). Literatūrzinātniece un kritiķe Linda Kušņa par krājumu saka: *Dzejoļu krājumam ir divējas daļas – latgaliski un latviski rakstītas, divēji vāki, divēji nosaukumi un divējas puses. Tomēr katrā pusē ir atšķirīgi dzejoļi. Latgaliskajā krājuma daļā „Pylni kārmani dabasu” ievietoti kā jauni, tā iepriekš publicēti dzejoļi – līdz šim plašākā dzejnieces latgaliski rakstīto dzejoļu kopa vienuviet. Savukārt „Bezdelīgu pasts” ļauj iepazīties ar pašiem jaunākajiem A. Rancānes tekstiem* (Kušņa 2012). Šāda dilemma rodas neviena vien autora sakarā – kā apvienot vai nošķirt latviešu un latgaliešu valodā rakstītās literatūras izvērtējumu un kontekstualizēšanu laikmetā, vietā, valodā? Vai latgaliskais literatūrā nosakāms tikai ar darba valodu, proti, vai Latgales autori, kuri raksta latviski, uzskatāmai par latviešu vai latgaliešu rakstniekiem? Un cik šāds dalījums būtisks?

Arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas situācija latviešu literatūras vēstures vienotībā nebūt nekļūst viennozīmīga, proti, neatkarības laikā tapušajos literatūras vēstures darbos uzmanību latgaliešu literatūrai neveltī nedz trīs sējumos izdotās „Latviešu literatūras vēstures” veidotāji (Hausmanis 1998–2001), nedz, piemēram, Guntis Berelis monogrāfiskajā pētījumā „Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam” (Berelis 1999).

Dažādos laikposmos, lai arī tie nerod gana plašu iekļāvumu latviešu literatūras vēstures apcerējumos, veikti būtiski pētījumi par latgaliešu literatūru, kas izdoti atsevišķās publikācijās – ārpus monogrāfiskajiem latviešu literatūras vēstures sējumiem. Te līdzās jau iepriekš nosauktajam F. Kempa darbam jāmin gan, piemēram, Meikula Apeļa „Latgalīšu literatūras vēsture” (Apeļš 1935), kas aplūko laikposmu no 19. gs. beigām līdz 20. gs. 30. gadu sākumam, gan trimdas izdevumi, jo īpaši akcentējot Miķeļa Bukša grāmatas – „Vacokī rakstniecības pīminekli” (Bukšs 1952), „Latgaļu literatūras vēsture” (Bukšs 1957), arī apceres par Franci Kempu, Franci Trasunu, Nikodemu Rancānu.³

Kopš neatkarības atgūšanas izdoti vairāki šāda tipa darbi, piemēram, Annas Stafeckas un Janīnas Kursītes kopdarbs „Latgaliešu literatūra” (Kursīte, Stafecka 1995) – apceres par latgaliešu valodu, folkloru, literatūru un kultūru papildina latgaliešu literatūras darbu hrestomātija; izstrādāts Skaidrītes Kalvānes promocijas darbs „Latgaliešu literatūras sākumi. Garīgā literatūra 18. un 19. gadsimtā” (darba kopsavilkumu sk.: Kalvāne 1997); publicēta arī jau iepriekš minētā V. Valeiņa monogrāfija „Latgaliešu lirikas vēsture” (Valeinis 1998). Arī vēlākos gados izdoti vairāki nozīmīgi monogrāfiski pētījumi, piemēram, Ilonas Salcevičas „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (Salceviča 2005), Valentīns Lukaševičs izstrādājis promocijas darbu „Latgaliešu 20. gadsimta proza Latgales literārajā telpā” (Lukaševičs 2008). Jāmin gan arī tas, ka liela daļa pētījumu meklējama zinātnisku rakstu krājumos, un, tā kā nav izveidota visaptveroša datu

³ Plašāk sk.: [Rēzeknes Centrālā bibliotēka] (bez g.). *Miķelis Bukšs – jubilārs no Rēzeknes*. <http://www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/975-mikelis-bukss-jubilars-no-latgales>, sk. 05.05.2017.

bāze par Latvijas humanitāro jomu pētījumu publikācijām, tikai konkrētā literatūras un vēstures posmā specializējies pētnieks varēs lepoties ar paša sarūpētu informāciju, kur katrs konkrētais pētījums atrodams un lasāms, taču plašākam interesentu lokam, arī skolēniem, studentiem, pedagogiem, šie materiāli nereti paliek sveši. Būtiski, ka liela daļa latgalistikas jaunāko pētījumu pēdējos gados kļuvuši pieejami digitālās versijās – žurnāls „Via Latgalica” (pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/LATG>), kā arī konferenču materiāli.

Pēdējās desmitgadēs vērojama tendence pētījumos par latviešu literatūras aktualitātēm un vēsturi iekļaut arī latgaliešu literatūras jautājumus, piemēram, 2007. gadā izdotajā autoru kolektīva izstrādātajā jaunākās literatūras apskatā „Versija par... Latviešu literatūra 2000–2006” (Ceplis u. c. 2007) ziņas par latgaliešu autoriem, viņu darbu analīze un interpretācija skatīta kontekstā ar latviešu literatūras attīstības vispārīgām tendencēm. Tiek aplūkota, piemēram, A. Rancānes, Juoņa Ryučāna, V. Lukaševiča darbu novitāte. Šā darba turpinājumā – „Jaunākā literatūra. 2006–2015”, kas patlaban tiek gatavots izdošanai LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta apgādā, – jaunākā latgaliešu literatūra skatīta atsevišķā monogrāfijas nodaļā.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbinieku apkopotā statistika liecina, ka 2013. gadā latviski izdoti 1176 oriģināldarbi, no tiem seši – latgaliešu valodā, 2014. gadā šī proporcija ir 1149/17, 2015. gadā attiecīgi 1154/8, bet 2016. gadā – 1152/11 (LNB 2009–2016). Lai arī varētu teikt, ka latgaliešu valodā tiek izdots salīdzinoši maz grāmatu, to nozīme nav mērāma skaitā, jo, dažkārt ar nezinīgu skatienu raugoties uz latgaliešu literatūru, iespējams, der paturēt prātā F. Kempa savulaik teikto: *Ja vēsture būtu gājuse citādu ceļu, ja lielā Latgale nebūtu bijuse saskaldīta Vidzemes, Kurzemes un Poļu Vidzemes robežām, ja latgaliešiem būtu bijuse izdevība teikt savu vārdu pie literatūras dialekta izvēlēšanas, tad latviešu rakstu valodai laikam būtu cits raksturs un gars, jo nav nemaz iedomājams, ka tik liela latgaliešu cilts nebūtu darījuse arī lielu iespaidu uz tautas vispārēju attīstību* (Kemps 1910: 49). Kādai būt mūsdienās rakstītajai latgaliešu un arī latviešu literatūras vēsturei – apvienotai, nošķirtai – ir jautājums, kas risināms, gan paturot prātā iepriekšējo paaudžu pētnieku veikumu, gan meklējot laikmetīgāko risinājumu. Jaunā latviešu literatūras vēsture patlaban tiek rakstīta, domājams, tā būs arī ar savu daļu latgaliskā.

LITERATŪRA

Apeļš, Meikuls (1935). *Latgalīšu literatūras vēsture*. Rēzekne: Latgalīšu skolotoju centrālo bīdreiba.

Ceplis, Rimands u. c. (2007). *Versija par... Latviešu literatūra 2000–2006*. Rīga: Valters un Rapa.

Berelis, Guntis (1999). *Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Bukšs, Mikelis (1952). *Vacōkī rakstnīceibas pīminekli*. Feldafing: Vl. Lōča izdevnīceiba.

Bukšs, Mikelis (1957). *Latgaļu literatūras vēsture. Illustrated history of Latgalian*

literature. Mīnhene: Latgaļu izdevniecība.

Grudule, Māra (2017). *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

Hausmanis, Viktors (zin. vad., 1998–2001). *Latviešu literatūras vēsture*. 1.–3. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC.

Kalvāne, Skaidrīte (1997). *Latgaliešu literatūras sākumi. Garīgā literatūra 18. un 19. gadsimtā*. Promocijas darbs. Kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte.

Kemps, Francis (1910). *Latgalieši. Kultūrvēsturiska skice*. Rīga: Ģenerālkomisija pie D. Zeltiņa.

Kursīte, Janīna; Stafecka, Anna (1995). *Latgaliešu literatūra*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Kusiņa, Linda (2012). Anna Rancāne. „Bezdelīgu pasts/ Pylni kārmani dabasu”. *LA.lv*. 8. apr. <http://www.la.lv/anna-rancane-pylni-karmani-%E2%80%A8dabasu-bezdeligu-pasts/>, sk. 05.05.2017.

[LNB] (2009–2016). Latvijas izdevējdarbības statistika. <http://www.lnb.lv/lv/izdevejiem/izdevejdarbibas-statistika>, sk. 28.04.2017.

Lukaševičs, Valentīns (2008). *Latgaliešu 20. gadsimta proza Latgales literārajā telpā*. Promocijas darbs. Daugavpils: Daugavpils Universitāte.

Niedre, Jānis (1953). *Latviešu literatūra II. 1850–1885*. Rīga: LVI.

Plūdonis, [Vilis] (1908). *Latvju literatūras vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Pirmā daļa. Patstāvības periods. Vidusskolas kurss*. Jelgava: L. Neimanis.

Plūdonis, [Vilis] (1927). *Latvju literatūras vēsture vidusskolām. 1. daļa. Visvecākie laiki un vecie laiki*. 5. izd. Rīga: Valters un Rapa.

Plūdonis, [Vilis] (1928). *Latvju literatūras vēsture vidusskolām. 2. daļa*. 4. izd. Rīga: Valters un Rapa.

[Rēzeknes Centrālā bibliotēka] (bez g.). *Miķelis Bukšs – jubilārs no Rēzeknes*. <http://www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/975-mikelis-bukss-jubilars-no-latgales>, sk. 05.05.2017.

Salceviča, Ilona (2005). *Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004*. Rīga: Zinātne.

Sokols, Ēvalds (atb. red., 1963). *Latviešu literatūra vēsture. 2. sēj. Latviešu nacionālās literatūras sākuma periods*. Rīga: LPSR ZA izdevniecība.

Sprūdžs Alberts (1935). Pirmie raksti latgaliešu izloksnē. Bērziņš Ludis (virsred.). *Latviešu literatūras vēsture*. 3. d. Rīga: Literatūra.

Upīts, Andrejs (1911). *Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture (1885–1910)* Andreja Upīša sarakstīta. Rīga: A. Golts.

Valeinis, Vitolds (1998). *Latgaliešu lirikas vēsture*. Rīga: Jumava.

Zeiferts, Teodors (1923). *Latviešu rakstniecības vēsture*. Otrā daļa. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1923.

Zeiferts, Teodors (1925). *Latviešu rakstniecības vēsture*. Trešā daļa. Rīga: A. Gulbja apgādībā.

Ingars Gusāns

LATGALIEŠU POPULĀRĀS MŪZIKAS RAKSTUROJUMS (2005–2016)

Pētījuma mērķis – raksturot pēdējās desmitgades (2005–2016) latgaliešu populārās mūzikas panākumus un problēmas, kuras traucē latgaliešu mūzikai ieņemt pilnvērtīgu vietu Latvijas mūzikā. Latgaliešu populārās mūzikas (izņemot šlāgermūziku) popularitātes trūkumu ietekmē gan atpazīstamu, kvalitatīvu dziesmu, gan menedžmenta trūkums, gan mediju (jo sevišķi pārnovada) stiprinātie stereotipi par latgalisko kā eksotisko, otršķirīgo utt.

Atslēgas vārdi: latgaliešu populārā mūzika, dziesmu aptaujas, mediji.

CHARACTERISTICS OF LATGALIAN POPULAR MUSIC (2005–2016)

Looking at the events of the last decade in the life of Latgalian popular music, there may be twofold feelings; one will feel that in the field of popular music life is in full swing; another will feel that everything is stunted and hopeless. The purpose of the research is to describe the situation of Latgalian popular music (success, problems) between 2005 and 2016. The object of the research is Latgalian groups and performers. In the given study, the concept of the popular Latgalian music is presented, which includes pop music, rock music, jazz, rap, and other styles of popular music that may involve folk elements, as well as shlager music performed in the Latgalian language, as well as its authors (preferably) have a kinship with Latgale and who (preferably) have released at least one album where at least one song (preferably not a folk song) is in Latgalian, and even if it is a folk song, then in a less traditional arrangement.

The following resources are used: correspondence with musicians, Internet resources, author's own observations as a listener and as a musician.

In Latgale musical tendencies keep up with the times and, this is also confirmed by one of the few music reviewers who mentions Latgalian music, Sandris Vanzovičs, here (in Latgale) virtually all the music styles of the world are represented, all niches are filled (Gusāns 2015: 1). Latgalian popular music has high quality ethno-rock artists – „Laimas muzykanti”, poprock group „Bez PVN”, „Dabasu Durovys”, specific rap group „Borowa MC”, strong rock and metal performers „Green Novice”

and *Sovvaļņiks*, and a representative of ethno jazz *Biruta Ozoliņa*. Also in the last few years an interesting alternative stage has been created represented by the group „*Kapļi*” and „*Jezups i Muosys*”.

Between 2005 and 2016 at least 39 albums of Latgalian popular music have been released. The most successful style for Latgalian performers („*Galaktika*”, „*Ginc un Es*”, „*Inga un Normunds*”, „*Baltie Lāči*”, „*Patrioti. Ig*”, „*Dricānu Dominante*”, etc.) was and still is the schlager music style, where several performers are still active and gaining success in the main criterion of Latvian music evaluation - in different song polls.

The list of successes for pop and rock musicians is not so long, also taking into account the differences in the rating system, usually only the winner is emphasized; therefore, getting on the list of the five nominees for the given prize is highly appreciated.

The biggest problem in Latgale and also in Latvian music is the decline of the music market. The greatest potential for loss and success is the introduction of new technologies, which make the majority of listeners choose to play music on their phone or computer, resulting in the loss of significance of music recorded in CDs. Artists are now trying to distribute music through the Internet, where much is determined by chance for the group to be noticed among other amounts of information and thus begins to symbolically earn on the sale of recordings on the Internet, but very often there are situations where high quality performances and lovely songs are left unnoticed. Thus, it is also musicians' own responsibility for the originality of the material being placed on the Internet, both in musical, textual and visual form, to promote visibility.

The second biggest problem is the decrease in the audience that affects musicians in several ways: a) the decrease of the number of people, including the Latgalian audience (emigration), makes the sale of CDs meaningless; the lack of purchasers; b) the decrease of population also has an effect on the concerts and festivals; c) not only a part of the public, but also talented musicians emigrate in relation to the economic situation.

Also, the third problem of Latgalian popular music is very topical; it is the place of Latgalian culture in the Latvian media, here it is worth noting the intolerance of the Latvian media, especially the strongest broadcasting stations (with a few exceptions over a decade) against songs performed in Latgalian. Therefore, Latgalian groups can rarely present their musical compositions elsewhere in Latvia, as a result of which many performers write songs in Latvian, not in Latgalian.

It is necessary to emphasize that in recent years musicians („*Dabasu Durovys*”, „*Green Novice*”, etc.) pay more attention to the written language and its consistent use in published texts and song titles unless it is presented as a stylistic, specific feature of the group. Thus group texts can be mentioned as worth considering for people who want to learn or get in touch with Latgalian texts.

Acquiring a place on the Latvian music market depends on many factors – recognizable, high quality song, successful management, solid concert performance, and elaborate group image and, above all, the idea of why it is being done.

Keywords: Latgalian popular music, song polls, media.

Ievads

Aplūkojot pēdējās desmitgades notikumus latgaliešu populārās mūzikas dzīvē, var rasties divējādas sajūtas. Tiem, kas neko daudz nezina par mūzikas jomas attīstību, liksies, ka populārās mūzikas laukā rit pilnasinīga dzīve. Tiem, kas ir iesaistīti latgaliešu mūzikas radīšanā un popularizēšanā, ka viss ir paņcis un bezcerīgs¹. Pētījuma² mērķis – raksturot latgaliešu populārās mūzikas situāciju, atklājot kā būtiskākos panākumus, tā nepārejošas vai pieaugošas problēmas laika posmā no 2005. līdz 2016. gadam. Pētījuma objekts – latgaliešu grupas un izpildītāji, to repertuārs. Šajā pētījumā, pirmkārt, tiek iezīmēta latgaliešu mūzikas vieta Latvijas, pasaules kontekstā, raksturojot to, kas ir atzīstams un vērā ņemams, jo ir vairāki pētījumi par atsevišķiem latgaliešu populārās mūzikas aspektiem (vairāk sk. izmantoto literatūru). Otrkārt, tiek aktualizētas atsevišķas problēmas, kuras traucē latgaliešu mūzikai ieņemt pilnvērtīgu vietu vismaz Latvijas mūzikas laukā.

Lai nerastos lieki pārpratumi, tiek izmantots apzīmējums *latgaliešu populārā mūzika*. Konkrētajā pētījumā ar to tiek saprasta mūzika, kas aptver popmūziku, rokmūziku, dzezu, repu u. c. populārās mūzikas stilus, kas var būt ar folkloriskiem elementiem, kā arī šlāgermūziku. Šlāgermūzika Latgalē (tāpat kā Latvijā kopumā) joprojām ir pieprasīts žanrs: ir vairāki Latvijas televīzijas raidījumi, Latvijas Radio 2 pamatā translē šlāgermūziku un tautasdziesmas, var teikt, ka šīs mūzikas atbalstītāji un baudītāji ir visu vecumu cilvēki, protams, dominējoši vecākās un vidējās paaudzes pārstāvji. Savukārt popmūzika, rokmūzika aktuālāka ir jaunatnei, taču tā tiek maz atskaņota lielajos medijos un vairāk tiek izplatīta izmantojot sociālos tīklus. Tāpēc pētījumā ir bijuši vairāki kritēriji, pēc kuriem apskatam ir izvēlēta šlāgermūzika, kas tapusi Latgalē: 1) tā tiek izpildīta latgaliešu valodā, 2) mūzikas izpildītāji ir izdevuši vismaz vienu albumu, 3) izdotajā albumā vismaz viena dziesma vai tautasdziesma oriģinālā apdarē ir latgaliski.

Kā pētījuma avoti ir izmantoti: sarakste ar mūziķiem, interneta resursi (www.parmuziku.lv, <http://www.tvnet.lv/muzika>, <http://www.latviesumuzika.lv/>) un arī paša novērojumi gan kā klausītājam, gan kā mūziķim. Līdz ar to pētījumā ir izmantota diahroniskā pieeja, rādot latgaliešu mūzikas attīstību minētajā laika posmā, kā arī pavīd receptīvās estētikas pieejas iezīmes, jo apkopotu vadošo mūziķu un kritiķu viedokļi.

¹ Pētījuma autors darbojas mūzikā vairākos projektos: Sovvaļņiks, grupā „Borowa MC” u. c.

² Pētījums veikts ar valsts pētījumu programmas „Letonika” finansiālu atbalstu.

Latgaliešu populārā mūzika un tās veikums

Tātad 21. gs. sākumā paaudze, kas vēl dzimusi Padomju Savienības sabrukuma laikā, sāk savas eksperimentālās izpausmes latgaliešu mūzikas laukā līdzās tiem nedaudzajiem, kas savu muzikālo darbību bija uzsākuši jau 20. gs. izskaņā („Fēnikss”, Aija Rimša). Jaunajām paaudzēm vienmēr ir raksturīga atvērtība gan pasaules iespaidiem, gan lokālajiem aspektiem, tieši tāpēc jaunieši bija atvērti jaunām idejām, visu latgalisko uztverot absolūti dabiski un to vērsot par pamatu savai pašizpaušmei.

Kā vienu no pirmajiem latgaliešu modernās mūzikas pārstāvjiem var minēt Ultimātu (īst. v. Ivo Grigalis) no Ludzas, kas ir uzskatāms par latgaliešu repa aizsācēju (2002–2003), tāpat arī Dj Guntix (īst. v. Gunārs Indričāns, kopš 2002. gada) no Vertukšņas (Rēzeknes nov.), kas eksperimentēja ar vārdu virknējumiem latgaliešu valodā, radot pirmās latgaliešu rečitātīva un repa dziesmas. Un tad jau parādījās arī pirmās pamanāmākās grupas: „Bez PVN” (2003) un „Borowa MC” (2004), kas savu repertuāru piedāvāja (un piedāvā) latgaliešu valodā, ar atsevišķiem izņēmumiem latviešu literārajā valodā, piemēram, „Iededzies par Latviju”.-

Jauniešu dabiskums un nesamākslotība bija viens no galvenajiem faktoriem, kas raisīja šo grupu pozitīvu uztveri sabiedrībā, bet viņu teksti, kas bija adresēti ikvienam latgalietim un arī pārstāvēja ikvienu no viņiem, tieši un netieši ietekmēja latgaliskās pašapziņas celšanos. Dažiem tas bija būtisks impulss pašapziņas izaugsmē, nekautrējoties runāt latgaliski ne tikai Latgalē, bet arī citur Latvijā, nebaidoties atzīt, ka „es nāku no Latgales”. Tas, savukārt, bija kā rosinājums darboties arī citiem jauniešiem, kā rezultātā radās vēl citas grupas, piemēram, „Dabasu Durovys”, „Green Novice”, Sovvaļņiks u. c. Šīs un vēl citas grupas (sk. 1. tabulu raksta beigās) uz kādu laiku radīja zināmu stabilitātes sajūtu, ka arī Latgalē mūzikas tendences attīstās laikam līdzī. To apstiprina arī viens no retajiem mūzikas apskatniekiem, kas piemin latgaliešu mūziku, Sandris Vanzovičs, *šeit (Latgalē) būtībā pārstāvēti praktiski visi pasaules mūzikas stili, aizpildītas visas nišas* (pēc: Gusāns 2015, 1). Latgaliešu populārajā mūzikā ir kvalitatīvi etnoroka pārstāvji – „Laimas Muzykantī”, poproka grupas „Bez PVN”, „Dabasu Durovys”, savdabīga grupa ar repa ievirzi „Borowa MC”, spēcīgi roka un metāla skatuves dalībnieki „Green Novice” un Sovvaļņiks, etnodžeza pārstāve Biruta Ozoliņa. Tāpat pēdējos gados ir izveidojušies arī alternatīvās mūzikas radītāji, ko pārstāv grupas „Kapļi” un „Jezups i Muosys”.

Jāatzīst, ka nozīmīgākais, kas izdevās un izdodas tādām grupām kā „Borowa MC”, „Bez PVN” u. c., ir *apliecināt, ka latgaliešu valoda ir dzīva, tajā var atzīties mīlestībā, meklēt savas saknes, izteikt viedokļus un ne tikai skaitīt „pātarus” un dziedāt psalmus. Tā nav tikai kariķēta latviešu valoda, bet patstāvīga valoda ar daudz un dažādām iespējām un atšķirīgu funkcionalitāti* (Gusāns, 2015, 2: 33)

Pētījumā aktualizētajā laika posmā (2005–2016) ir apzināts 41 mūzikas albums, kas ir attiecināms uz latgaliešu populāro mūziku (sk. 1. tabulu). Sevišķi veiksmīgs Latgales izpildītājiem („Galaktika“, „Ginc un Es“, Inga un Normunds, „Baltie Lāči“, „Patrioti. Ig“, „Dricānu Dominante” u. c.) bija un ir šļāģermūzikas stils, kur joprojām

vairāki izpildītāji aktīvi darbojas un gūst panākumus galvenajos Latvijas mūzikas vērtēšanas pasākumos – dažādās dziesmu aptaujās, galvenokārt „Šlāgeraptauja”, kas pagājušajā 2016. gadā beidza savu darbību un tagad turpina savu darbību kā „Latvijas sirdsdziesma” (www.ltv.lsm.lv), un aptaujā „Amigo Dzintara dziesmas”. Pašu mūziķu izteikumi par „Šlāgeraptaujas” slēgšanu ir diezgan skumji, jo tajā latgaliešu pārstāvjiem bieži vien bija ļoti labi panākumi, piemēram, 2013. gada uzvarētāji: 1.vieta – „Galaktika” dziesma „No visas sirds”, 2.vieta – „Ginc un Es” – „Pededzes krasti”, 3.vieta – „Dricānu Dominante” – „Siltajām dvēselēm” (www.slageraptauja.lv). Savukārt ap jauno aptauju ir arī dažas netīkamas noskaņas saistībā ar raidījuma reitinga krišanu (www.protesti.lv). Arī „Amigo Dzintara dziesmas” aptaujā latgaliešu grupām ir bijuši labi panākumi (www.dzintaradziesmas.lv).

Ir pieminama vēl viena iezīme, kas liecina par vēlmi sasniegt plašākas tautas masas, tā ir latviešu literārās valodas izvēle dziesmu tekstos. Protams, ir saprotama šāda izvēle, jo vairākiem muzikantiem šlāgerizpildīšana ir vienīgais ienākumu avots, tomēr arvien biežāka latviešu literārās valodas izmantošana padara šos izpildītājus arvien tālākus no latgaliešu populārās mūzikas. Tādējādi rodas jautājums, vai viņu daiļrade ir attiecināma uz latgaliešu mūziku tikai tāpēc, ka grupa ir sacerējusi kādu dziesmu latgaliski vai arī nāk no Latgales. Pēc raksta autora domām, tuvākajā laikā šis jautājums netiks aktualizēts, jo kopumā latgaliešu populārās mūzikas lauks ir diezgan mazs, tāpēc nebūtu vēlams reducēt izpildītāju skaitu. Drīzāk aktuāls jautājums ir par to izpildītāju iekļaušanu latgaliešu populārās mūzikas grupu skaitā, kas nedzied latgaliski, bet nāk no Latgales, piemēram, Rēzeknē izveidotās grupas „Sacramental”, „Avtoportret” vai Daugavpili pārstāvošās apvienības „Saintorment” un „Varang Nord”, kas dzied angļu un krievu valodā.

Kopumā jāatzīst, ka latgaliešu šlāgerizpildītāji ieņem stabilu vietu Latvijas mūzikā, pārstāvot Latgales novadu visdažādākā mēroga Latvijas pasākumos, kā arī dodoties atsevišķās koncerttūrēs pa visu Latviju.³

Atšķirībā no šlāgergrupām pop- un rokmūzikas izpildītājiem panākumu saraksts nav tik plašs. Te jāņem vērā arī atšķirības vērtēšanas sistēmā: parasti aptaujā (piemēram, „Zelta Mikrofons”, „Latvijas Metālmūzikas gada balva”, „Alternatīvās mūzikas gada balva”) tiek izcelts tikai uzvarētājs, tāpēc augsti vērtējama jau iekļūšana piecu labāko nominantu skaitā uz konkrēto balvu. Latvijā pazīstamākā ir Mūzikas ierakstu gada balva „Zelta Mikrofons” (www.gadabalva.lv), kuru ieguvusi ir grupa „Borowa MC” (labākais hip hop albums, dziesma un gada debija – 2005), kā arī grupa „Laimas Muzykanti” (labākais tautas mūzikas albums – 2001), bet nominēti – „Bez PVN” (labākais pop-rock albums – 2013), „Dabasu Durovys” (labākais pop-rock albums – 2016, 2014, 2012), „Kapļi” (labākais alternatīvās mūzikas albums – 2015) u. c. Uz Metāla gada balvu ir nominēti „Green Novice” (2014 un ieguvuši balvu kā labākā koncertgrupa), „Sovvaļņiks” (gada labākais albums – 2016, 2010).

³ Te noteikiet jāizceļ grupas „Galaktika” (<http://www.la.lv/galaktikas-pirma-koncetture-labvakar-draugi/>) un „Baltie Lāči” (<http://www.la.lv/godigi-un-no-sirds-baltie-laci/>).

Neapšaubāmi, ka lielākā daļa izpildītāju teiks, ka nav labāka novērtējuma par publikas reakciju koncertos vai atsauksmēm tīmeklī, tāpēc nenoliedzami, ka katrs mākslinieks vēlas būt novērtēts, jo tas dod kādam lielāku, kādam mazāku stimulu tālākai darbībai, kas bieži vien balstīta uz optimismā pamata. Tā, piemēram, aplūkojot 1. tabulā albumu iznākšanas gadus, var redzēt, ka visklusākais posms ir bijis periodā no 2009. līdz 2011. gadam, kas, autoraprāt, norāda uz latgaliskuma modes apstikumu, pēc izteiktā uzplaukuma laika periodā no 2005. līdz 2008. gadam, kad darbojās visas pašlaik pazīstamākās grupas un tas atspoguļojās arī mūzikas balvās un nominācijās.

2012. gadā latgaliešu populārajā mūzikā sākās zināma „renesanse”, kas joprojām turpinās, jo pēdējos trijos gados ir iznākuši 18 albumi. Ņemot vērā mūzikas stilu daudzveidību, tas gan nav daudz. To īpaši izjūt latgaliešu kultūras gada balvā „Boņuks”, jo grupai, kura konkrētā gadā izdod albumu, gandrīz nav konkurences, kas nedaudz nonivelē balvas nozīmīgumu. (Pārskatu par kultūras gada balvas „Boņuks” ieguvējiem sk. 2. tabulu raksta beigās.) Savukārt Latvijā katru gadu sanāk ap 10 albumi populārākajās kategorijās.⁴

Latgaliešu populārās mūzikas problēmas

Protams, ka latgaliešu mūzikas albumu iznākšana ir pozitīvs moments, kas apliecina, ka latgaliskais dzīvo, tomēr vēlreiz jāatgādina, ka bieži vien šīs mūzikas radīšana ir pašu mūziķu hobijs un entuziasms. Atšķirīgāk šai ziņā jūtas šlāgermūzikas izpildītāji, kas spēj savu produktu arī pārdot, spēlējot balles, un nodrošināt savas daiļrades izdošanu diskos. Joprojām Latvijā tas ir masu iecienītākais mūzikas stils, piemēram, 2015./ 2016. gada konkursā „Šlāgeraptauja” pirmā vieta saņēma 4953 balsojuma zvanus (www.muzikaspasaule.lv), savukārt „Muzikālās bankas” uzvarētāji „Prāta vētra” un „Musiqq” 2016. gada balsojumā 3371 zvanus (www.muzikalabanka.lv), kas tomēr norāda uz prioritāšu dalījumu muzikālajā gaumē. Savukārt pop- un rokmūzikas grupām (akcents uz rokmūzikas – I. G.) albumu izdošana lielākoties ir dārgāks priekš, jo ieraksta kvalitātei tiek pievērsta daudz lielāka uzmanība, piemēram, latviešu slavenākās metāla grupas „Skyforger” menedžeris Andis Mikainis uzskata, ka kvalitatīva albuma ierakstam vajag apmēram 3000 EUR (Gusāns 2017, 1), kam vēl jāpieskaita paša kompaktdiska iespiešanas izdevumi.

Kopumā jāatzīst, ka ne tikai Latgales, bet arī Latvijas mūzikas lielākā problēma – mūzikas tirgus sarukšana, samazināšanās, ko apliecina arī pēdējo gadu kompaktdisku tirāžas, piemēram, šlāgergrupas „Klaidonis”, „Sestā Jūdze” – 2000 eksemplāru, „Galaktika” – 8000, savukārt „Dabasu Durovys” – 500, Sovvaļņiks – 300. Vienlaicīgi posta un panākumu iespējamību ievieš jaunās tehnoloģijas, kuru rezultātā lielākā daļa klausītāju izvēlas mūziku atskaņot savā telefonā vai datorā, kā rezultātā zūd jēga tveramā formāta mūzikai – kompaktdiskiem. Tos klausās tikai īsti mūzikas fani. Līdz ar to latgaliešu mūzikas grupai izdot ierakstu 500 eksemplāros, ja grupa nav populāra visā Latvijā, ir ļoti liels risks, tāpēc tagad izpildītāji mūziku cenšas izplatīt

⁴ Raksta autors trīs gadus (2013–2015) ir bijis Mūzikas gada balvas „Zelta Mikrofons” žūrijā.

ar tīmekļa starpniecību, kur daudz ko nosaka arī nejaušības moments. Proti, vai grupa tiek pamanīta milzīgajā informācijas klāstā un tādējādi iegūst atpazīstamību un zināmu finansiālu neatkarību, vai netiek pamanīta, un dažkārt kvalitatīvs izpildījums un jaukas dziesmas paliek neievērotas.

Otrā lielākā problēma ir – auditorijas samazināšanās, kas mūziķus iespaido vairākos veidos: a) cilvēku skaita, arī latgaliešu auditorijas samazināšanās (darbaspēka migrācija, nelabvēlīgā demogrāfiskā situācija) padara kompaktdisku izdošanu bezjēdzīgu (www.tvnet.lv), b) iedzīvotāju skaita samazināšanās ir atstājusi iespaidu arī uz koncertapmeklējumiem un festivāliem, jo agrāk no 2005.–2008. arī popgrupas un rokgrupas varēja kaut nedaudz pelnīt ar koncertiem, savukārt tagad šāda veida grupām ir apmēram pieci koncerti gadā,⁵ c) nelabvēlīgā ekonomiskā situācija nereti veicina arī mūziķu auditorijas samazināšanos, emigrējot uz citām Eiropas Savienības valstīm.

Atgriežoties pie festivāliem, jāatzīst, ka arī to skaits un biežums Latgalē ir samazinājies un tie nav orientēti izteikti uz latgalisku mūziku, jo vienkārši ir maz apmeklētāju vai arī interese ir zudusi, piemēram, festivāls „Osvalds” (notiek Baltinavā kopš 1995. gada) – ir izklaides festivāls visdažādāko gaumju cilvēkiem. Tas popularizē sava novada kolektīvus un visas Latvijas māksliniekus, latgaliskums nav šī festivāla mērķis. Katru gadu tur uzstājas no vienas līdz četrām latgaliešu grupām, piemēram, 2007. gadā „Green Novice”, „Bez PVN” (www.osvalds.lv 2007), savukārt 2015. gadā uzstājās gan „Borowa MC”, gan „Dabasu Durovys”, gan „Ginc un Es”, gan „Latgales Dāmu Pops” (www.osvalds.lv 2015).

Festivālā „Muzykys skrytuļš” (Daugavpils novada Līksnā kopš 2005. gada) akcents tiek likts uz jaunāko paaudzi, jo pasākuma pilnais nosaukums ir „Jaunos latgaliešu muzykys festivals „Muzykys Skrytuļš””. Festivāla veidošanas laiks sakrīt ar latgaliešu grupu dibināšanas laikiem, tāpēc tas bija viens no apmeklētākajiem un iespaidīgākajiem latgaliešu mūzikas pasākumiem. Savukārt pagaidām pēdējā festivālā 2016. gadā piedalījās galvenokārt tikai jaunās grupas bez pazīstamākajām latgaliešu grupām: „Gandreiz 10nīkā”, „Unlnown Artist”, „3. Ņutona lykums” u.c. Festivāla nozīmi precīzi raksturo paši pasākuma rīkotāji: *Organizatoriem ir gandarījums par to, ka varbūt esam veicinājuši latgaliešu dziesmu jaunradi, stimulējuši jaunu grupu izveidi un devuši iespēju jaunajām grupām kāpt uz skatuves līdz ar jau atzinību guvušiem mūziķiem* (Gusāns 2011).

Savukārt, Latgales Mūzikas festivāls (2009–2010), kur prioritārais bija komerciālais raksturs, pastāvēja tikai divus gadus.⁶

Arī trešā populārās latgaliešu mūzikas problēma ir ļoti aktuāla, tā ir latgaliskās kultūras vieta latviešu medijos, te jāatzīmē pārnovada plašsaziņas līdzekļu, īpaši

⁵ Kur tiek saņemts atbilstošs honorārs, nevis tikai „ceļa” nauda.

⁶ Gusāns, Ingars (2013). Mūzikas festivālu attīstība Latgalē. Andronovs, Aleksejs u. c. (red., 2013). *Latgalistikys kongresu materiali V*. Rēzekne: Rēzeknis Augstskola, 103–112.

spēcīgāko raidstaciju neiecietīgā attieksme (ar dažiem izņēmumiem desmit gadu laikā) pret dziesmām, kas tiek izpildītas latgaliski. Tāpēc latgaliešu mūzikas grupas (runa nav par šlāgermūziku – I. G.) savus muzikālos sacerējumus ļoti reti var prezentēt pārējā Latvijā.

Viens no pozitīvajiem izņēmumiem ir Latvijas Radio 2, kur tiek atskaņotas latgaliešu grupu dziesmas, akcentu, protams, liekot uz dziesmām latviešu valodā, folkloru un šlāgeriem. Tāpēc daļa grupu, jo sevišķi šlāgerizpildītāji, lai gan ir ieguvuši augstas vietas dziesmu aptaujā ar dziesmām latgaliešu valodās, tomēr labāk izvēlas savam repertuāram dziesmas latviešu valodā, piemēram, grupa „Galaktika” ar albumu „Rāzna” (no 13 dziesmām 1 latgaliski), grupa „Ginc un Es” ar albumu „Esi latgalīts” (no 15 dziesmām 3 latgaliski), arī poproka apvienība „Dabasu Durovys” ar albumu „Bāka” (no 11 dziesmām 6 latgaliski) u. c. izpildītāji. Katrai grupai ir savi uzskati par latgalisko, piemēram, grupa „Galaktika” uzsver, ka *ir gana daudz grupu, kas dzied latgaliešu valodā un dara to ar zināmu misijas apziņu, taču paši neizjūtot šādu vajadzību* (Kaukule 2012). Savukārt tādām grupām kā „Dabasu Durovys” šis ir viens no variantiem, kā mēģināt ar savu daiļradi iepazīstināt pārējo Latviju, t. i., izpildīt dziesmas latviski un tad pakāpeniski papildināt repertuāru ar dziesmām latgaliešu valodā. Tas var dot zināmus rezultātus, bet pašreizējo situāciju diezgan precīzi raksturo pazīstami Latgales mūziķi, piemēram, Guntis Rasims („Bez PVN”): *Pirmkārt, latgaliešu valoda nav starp „trendu” valodām nelatgaliešu vidū, otrkārt, sabiedrībā joprojām valda stereotipi, latgaliskais ir vai nu folk- vai šlāgermūzika* (Gusāns 2017, 2). Savukārt Arnis Slobožaņins („Dabasu Durovys”) papildina: *Latgaliskais epizodiski tiek uztverts labi, bet pārsvarā ar aizspriedumiem, galvenokārt valsts nolaidīgās un nodevīgās kultūrpolitikas dēļ* (Gusāns 2017, 3). Pašu mūziķu pieredzētais rada rūgtuma sajūtu par notiekošo medijos, piemēram, Guntra Kuzmina („Borowa MC”): *Jāteic, ka arī latgaliešu mūzika reti tiek atskaņota radio vai televīzijā, jo gluži vienkārši latgaliešu valodu mediji nevēlas atzīt, popularizēt. Tas pats attiecas uz mūzikas ziņu portāliem. Nav iespējas „pieklūt” latgaliešu mūzikas grupām, jo informācija gluži vienkārši nenonāk līdz klausītājam* (Gusāns 2017, 4). Tas tikai vēl vairāk apliecina jau minētās mūzikas industrijas izmaiņas, ka grupām pašām ir jādomā, kā atraktīvi un interesanti sevi reklamēt, popularizēt, piemēram, varbūt tieši spītīgi turoties pie lokālā vai savdabīgi prezentējot to. Kā secina Artūrs Uškāns („Laimas Muzykanti”): *Klausītājiem latgaliešu valoda tomēr ir eksotika, tāpēc ir interese, bet īsta „fanošana” – nē* (Gusāns 2017, 5).

Uzskatu tendenciozitātes mazināšanai jāpiemin arī viedokļi, kas daļēji var izskaidrot, kāpēc latgaliešu mūzikas vieta Latvijā ir tieši tāda, kā to savās pārdomās raksturojuši latgaliešu mūzikas pārstāvji. Un te galvenais faktors varētu būt dziesmas, ieraksta kvalitāte, jo Aigars Ruņčis („Borowa MC”) atzīst, ka *jāsaprot, ka latgaliešu valoda kā grupas atšķirības iezīme vairs nevar garantēt panākumus, ir jābūt arī kvalitatīvam izpildījumam, aranžējumam u. tml. Pēdējos gados salīdzinoši nedaudzas muzikālās apvienības no Latgales ir guvušas panākumus. Lai gan citreiz*

panākumu neesamība tiek „norakstīta” uz to, ka, iespējams, pie vainas ir latgaliskā izcelsme vai izpausmes veids, es primāri to saistu ar kvalitatīva izpildījuma, muzikālā materiāla (hīts ir un paliek hīts) un menedžmenta trūkumu (Gusāns 2017, 6). Arī Alvis Bernāns no grupas „Green Novice” uzsver, ka ir daudz grupu, kas ar savu pasniegšanas veidu sabojā visu (Gusāns 2017, 7). Līdzīgi domā arī šlāgergrupas „Baltie Lāči” līderis Andris Baltacis: Mūzikas kvalitāte un pasniegšana ir tālu no vēlamā un sasniedzamā... (Gusāns 2017, 8). Tādējādi veidojas paradoksāla situācija, ka varbūt ne visai prasmīgi izpildītāji tiek popularizēti Latvijas medijos, tādējādi turpinot kultivēt stereotipus par Latgali un latgaliešu valodu kā kaut ko smieklīgu, otršķirīgu, eksotisku un nenopietnu.

Nobeigums

Ir noteikti jāuzsver, ka pēdējos gados mūziķi („Dabasu Durovys”, „Green Novice” u. c.) pievērs daudz lielāku uzmanību rakstu valodai un konsekventam tās lietojumam publicētajos tekstos un dziesmu nosaukumos, izņemot, ja tā netiek pasniegta kā „rozīnīte”, grupas izdomāta īpatnība. Tādējādi grupu teksti var tik pieminēti kā aplūkošanas vērti tiem cilvēkiem, kas vēlas mācīties vai gūt kādu saskari ar latgaliešu valodu.

Stabilas vietas iegūšana Latvijas mūzikas tirgū ir atkarīga no daudziem faktoriem – atpazīstama, kvalitatīva dziesma, veiksmīgs menedžments, pārlicinošs koncertizpildījums, pārdomāts grupas tēls utt., tomēr, neskatoties uz visu, ko latgaliešu grupas grib sasniegt, daudzi no muzikantiem piekritīs mūziķes Birutas Ozoliņas vārdiem, ka *dziedāt latgaliski – tā ir patriotisma manifestācija, kas ir un paliek vissvarīgākais pašiem latgaliešiem (Gusāns 2017, 9).*

Avoti

- Gusāns, Ingars (2011). *Elektroniska sarakste ar Guntu Mežuli*, 08.12.2011.
 Gusāns, Ingars (2015, 1). *Elektroniska sarakste ar mūzikas apskatnieku Sandri Vanzoviču*, 08.10.2015.
 Gusāns, Ingars (2017, 1). *Elektroniska sarakste ar grupas „Skyforger” menedžeri Andi Mikaini*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 2). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Gunti Rasimu*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 3). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Arni Slobožaņinu*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 4). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Guntru Kuzminu*, 29.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 5). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Artūru Uškānu*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 6). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Aigaru Runči*, 29.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 7). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Alvi Bernānu*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 8). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Andri Baltaci*, 28.04.2017.
 Gusāns, Ingars (2017, 9). *Elektroniska sarakste ar mūziķi Birutu Ozoliņu*, 27.04.2017.

LITERATŪRA

- Gusāns, Ingars (2015). Glokalizācijas elementi latgaliešu mūzikā. *Via Latgalica* 7, 24–39.
 Kaukule, Aija (2012). „Galaktikai” debijas albums „Rāzna”. <http://www.la.lv/galaktikai->

debijas-albums-razna-2/, sk. 15.04.2017.

www.dzintaradziesmas.lv – „Dzintara dziesmas” finālā uzvarējis „Rumbas kvartets”.

<http://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/izklaide/amigo-dzintara-dziesmas-finala-uzvarejusi-a241901/>, sk.16.04.2017.

www.gadabalva.lv – www.gadabalva.lv, sk. 20.04.2017.

www.ltv.lsm.lv – *Latvijas sirdsdziesma*. <https://ltv.lsm.lv/lv/izklaide/latvijas-sirdsdziesma/>, sk.15.04.2017.

www.muzikalabanka.lv – <http://lr2.lsm.lv/lv/lr2/raidijumi/muzikala-banka/mb-2016-gada-rezultati/>, sk.16.04.2017.

www.muzikaspasaule.lv – *Par LTV Latvijas Šlageraptauja 2015./ 2016. gada Sirdsdziesmu ir atzīta Dzintara Čičas izpildītā dziesma „Likteņlīnijas”*. <https://muzikaspasaule.lv/home/slageris/669-ltv-latvijas-slageraptauja-2015-2016-gada-sirdsdziesmu-ir-atzita-dzintara-cicas-izpildita-dziesma-liktenlinijas>, sk.15.04.2017.

www.osvalds.lv 2007 – <http://www.diogens.lv/osvalds/2007.htm>, sk. 15.04.2017.

www.osvalds.lv 2015 – <http://www.diogens.lv/osvalds/2015.htm>, sk. 25.04.2017.

www.protesti.lv – *Sabiedrības protesti spiež LTV pārtraukt sadarbību ar Ventpils domi, un nu jau Ventpils pati neesot ieinteresēta šādai sadarbībai „Latvijas sirdsdziesma” zemo reitingu dēļ*. <http://www.protesti.lv/sabiedribas-protesti-spiez-ltv-partraukt-sadarbibu-ar-ventpils-domi-un-nu-jau-ventpils-pati-neesot-ieintereseta-sadai-sadarbibai-latvijas-sirdsdziesma-zemo-reitingu-del/>, sk.12.09.2017.

www.slageraptauja.lv – <http://slageraptauja.lv/>, sk. 15.04.2017.

www.tvnet.lv – *Pēdējo 10 gadu laikā no Latvijas aizbraukuši vismaz 200000 cilvēku*.

http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/492115-pedejo_10_gadu_laika_no_latvijas_aizbraukusi_vismaz_200_000_cilveku, sk. 15.04.2017.

1. tabula. *Latgaliešu populārās mūzikas pārstāvji un albumi (2005–2016)*

Table 1. *Representatives of Latgalian popular music and albums (2005–2016)*

Dziedātājs, grupas nosaukums un dibināšanas gads	Grupās līderis	Izdoto albumu skaits	Albuma nosaukums, izdošanas gads
„Baltie Lāči” (2005)	Andris Baltacis	4	„Līdz rudenim...” (2008), „Tā kā tā” (2009), „Ko Tev uzdziedāt” (2012), „Ar draugiem” (2016)
„Bez PVN” (2003)	Guntis Rasims, Kristaps Rasims	2	„Pirms vuorda” (2007), „Reits” (2013, mp3)
Bicāne Laura		2	„Es tikai ļaujūs” (2013), „Trīspuksti” (2015)

„Borowa MC” (2004)	Aigars Ruņčis	3	„Trepis iz nakurīni” (2005), „Plastilina pasaule” (2007), „Ui, lobs!” (2008)
„Cielaviņa” (1989)	Lolita Greitāne	2	„Esmu Ludzai pierakstīts” (2005), „Ciemos pie <i>Cielaviņas</i> Ludzā” (2014)
„Dabasu Durovys” (2006)	Arnīs Slobožaņins	4	„Lepetņiks” (2008), „Styklu vītā skaņa” (2012), „Bāka” (2014), „Pādys runoj” (2016)
„Galaktika” (~2000)	Normunds Zušs	1	„Rāzna” (2012)
„Ginc un Es” (1997)	Gints Ločmelis	1	„Esi latgalīts” (2013)
„Green Novice” (2005)	Alvis Bernāns	1	„Padebeši” (2014)
Inga un Normunds (1999)	Inga Mazure, Normunds Liepiņš	1	„Munai Latgolai” (2015)
„Jezups i Muosys” (2006)	Guntis Rasims, Juris Vucāns	1	„Lai slava jam!” (2016, mp3)
„Kapļi” (2013)	Oskars Orlovs, Arnīs Slobožaņins	2	„Prauda par Madali” (2013, mp3), „Ašņa dasys” (2015)
„Laimas Muzykanti” (1995)	Artūrs Uškāns	2	„Orkla bolss” (2007), „Rodi” (2015)
„Latgales Dāmu Pops” (1995)	Anita Bērziņa	2	„ <i>Es tava topmodele</i> ” (2005), „ <i>Bučas</i> ” (2008)
Dažādi mākslinieki		1	Latgolys Radejis izlase Nr.1 (2007)
Ozoliņa Biruta		4	„Ucināmās dziesmas” (2005), „Patina” (2006), „Caur sidraba birzi” (2012), „Sauli sēju” (2013)
„Patrioti.lg” (2007)	Juris Ostrovskis, Artūrs Uškāns	2	„Daugaveņa” (2009), „Latgaleite” (2011)
Rēzeknes Zaļo pakalnu koris (2013)	Normunds Zušs	1	„Kalniem pāri...” (2014)
„Rikši” (2011)	Ēriks Zeps	2	„Pa pyrmam” (2014), „Sieju sovu” (2016)
„Sovvaļņiks” (2009)	Ingars Gusāns	3	„Sūpluok” (2009), „Bolts susātivs” (2010), „Napaseitynuots” (2016)

2. tabula. *Latgaliešu kultūras gada balvas „Boņuks” ieguvēji mūzikā*
 Table 2. *Winners of annual Latgalian Culture Award „Boņuks” in music*

¹ Paldies Edītei Husārei par apkopotajiem datiem.

Kategorija/gads	2008	2009	2010	2011
Labākā dziesma	Screen – „Bez PVN”	Muote – „Laimas Muzykanti”	Īt muna tauta – „Sovvaļņiks”	Grāku fani – „Dabasu Durovys”
Labākais mūzikas albums	Ļepetņiks – „Dabasu Durovys”	Sūpluok – „Sovvaļņiks”	-	Bolts susātivs – „Sovvaļņiks”
Labākais sniegums alternatīvajā mūzikā				
Labākais sniegums pop/rokmūzikā				
Labākais sniegums tautas mūzikā				
Gada debija mūzikā	Patrioti. Iļ	„Sovvaļņiks”	„Krampis”	Laura Bicāne
Labākais mūzikas video	Screen – „Bez PVN”	Jei – „Bez PVN”	Vosoruošonai – „Sovvaļņiks”	Pa skurstini bolti dyumi – „Sovvaļņiks”

2012	2013	2014	2015	2016
Styklu vītā skaņa – „Dabasy Durovys”				
	„Kapļi”	„Green Novice”	„Kapļi”	„Jezups i Muosys”
	„Bez PVN”	„Dabasu Durovys”	„Dabasu Durovys”	„Sovvaļņiks”
	DJ Monsta un Biruta Ozoliņa	„ElektroFolk”	„Laimas Muzykanti”	„Saucējas”
„Ausmeņa Records”	„Ze Pikniks”	„Skonai”	„Tautumeitas”	„Piparmētra”
Pusnakts Triādis – „Dabasu Durovys”	Muna sirds – „Poparts”	Skani, debestņ – „Skonai”	Aņņeite – „Tautumeitas”	Sirds. Sirds. Sidrs. – „Jezups i Muosys” ft. Guntix

Sandra Ežmale

RĒZEKNES SPECIĀLĀ EKONOMIKA ZONA – SASNIEGTAIS 20 GADOS UN NĀKOTNES IZAICINĀJUMI

Pētījumā ir raksturots Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas (RSEZ) darbības normatīvais ietvars, darbības virzieni un sasniegtie rezultāti dinamikā, kā arī nākotnes izaicinājumi. Pētījuma bāzi veidoja RSEZ komercdarbības izpētes un analīzes informācijas sistēmas datu bāze, Eiropas Savienības un Latvijas politikas un attīstības plānošanas dokumenti, normatīvie akti. Analizējot datus, tika konstatēts, ka RSEZ rezultāti un darbības rādītāji ir uzlabojušies pēc juridiskā statusa maiņas 2010. gadā un RSEZ komercsabiedrības sniedz nozīmīgu ieguldījums Rēzeknes pilsētas un Rēzeknes novada attīstībā.

Atslēgas vārdi: reģionālais atbalsts, reģionālā attīstība, ekonomiskā izaugsme, Rēzeknes speciālā ekonomiskā zona (RSEZ).

REZEKNE SEZ – 20 YEARS OF ACHIEVEMENT AND FUTURE CHALLENGE

Rēzekne Special Economic Zone (RSEZ) was established in 1997 as state stock company in order to promote trade, develop production and transport, as well as import and export of goods through Latvia. RSEZ administers state aid in form of tax allowances.

During the 20 years of the history of RSEZ several substantial changes have taken place, determining overall development of RSEZ. In 2004 the legal status of the organization was changed due to amendments in legal acts of Latvia. It was reformed from a non-profit organization into a stock company. The ministry of Economics of the Republic of Latvia handed over its stocks of RSEZ to Rēzekne city; subsequently from 2004 to 2010 55% of the stocks were owned by Rēzekne City Council. Regardless of the fact that the control interest was owned by public institutions, RSEZ was a subject of private law and that contradicted the aim of the establishment of RSEZ i. e. promotion of regional development. It determined the necessity to make changes in the functioning of RSEZ. As a result the legal status of RSEZ was changed again in 2010 from stock company to joint municipal institution and amendments with regard to the territory of RSEZ were made.

Simultaneously with the aforementioned transitions the economic and politic situation in the country changed – in 2004 Latvia became a member state of the

European Union and harmonization of legal acts was performed in accordance with the requirements of the EU. Since 2004 several times substantial amendments have been made in the legal acts regulating the operation of RSEZ and overall its competitiveness and attractiveness for the investments has decreased. Nevertheless the last five years had been the most successful since the establishment of RSEZ.

It is possible to distinguish two stages in the development of RSEZ 1) 1997–2010; 2) 2010 – up to nowadays. Altogether RSEZ enterprises (since 2001) have invested almost 150 million euros, from which 120 million euros had been invested in last 10 years and 80 million euros – in last 5 years. The turnover of RSEZ enterprises in 2016 was 84.5 million euros (70.5 million euros – in 2015). In comparison with 2009 the turnover of RSEZ enterprises has increased by 60 million euros or more than 3 times.

In the recent years prospects of growth and investment attraction in Latvia and Europe are encumbered by political instability and slow economic growth of Eurozone. Certainly an important factor for investment attraction is developed and qualitative business infrastructure. Therefore significant is the role of the initiatives of municipalities related to implementation of EU Structural Fund financed projects in RSEZ territory as well as proactive work of RSEZ in investment attraction.

The paper describes the RSEZ regulatory framework, activities and results achieved in the past, as well as future challenges. The research has been based on the database of RSEZ business research and analysis information system, as well as on the European Union and Latvian policy and development planning documents, laws and regulations. It was found that the RSEZ results and performance indicators have improved after the change of the legal status of RSEZ in 2010. RSEZ enterprises make an important contribution to the development of Rēzekne city and Rēzekne region.

Keywords: regional support, regional development, economic growth, Rēzekne Special Economic Zone (RSEZ).

Ievads

Rēzeknes speciālā ekonomiskā zona (turpmāk – RSEZ) tika izveidota 1997. gadā kā valsts akciju sabiedrība ar mērķi veicināt tirdzniecību, attīstīt rūpniecību un satiksmi, kā arī preču eksportu un importu caur Latviju. RSEZ 20 gadu pastāvēšanas vēsturē ir notikušas vairākas būtiskas izmaiņas Latvijas normatīvajos aktos, kas noteica attīstību kopumā. 2004. gadā, mainoties Latvijas normatīvajiem aktiem, tika mainīts organizācijas juridiskais statuss un tā tika pārveidota no bezpeļņas organizācijas par akciju sabiedrību. LR Ekonomikas ministrija nodeva savas akcijas pilsētas pašvaldībai, līdz ar to no 2004. gada līdz 2010. gadam 55% akciju piederēja Rēzeknes pilsētas domei. Neskatoties uz to, ka publiskām institūcijām piederēja

akciju kontrolpakete, RSEZ bija privātu tiesību subjekts, kas bija pretrunā ar tās izveides nolūku, t. i., reģionālās attīstības veicināšana. Tas noteica nepieciešamību veikt izmaiņas arī RSEZ darbībā. Rezultātā 2010. gadā tika vēlreiz mainīts RSEZ juridiskais statuss no akciju sabiedrības uz kopīgo pašvaldību iestādi, kā arī veikti grozījumi RSEZ ietilpstošajā teritorijā.

Paralēli šīm izmaiņām mainījās arī ekonomiskā un ārpolitiskā situācija valstī, jo 2004. gada maijā Latvija iestājās Eiropas Savienībā un tika veikta normatīvo aktu harmonizēšana saskaņā ar ES nostādņēm.

RSEZ attīstībā var šķirt divus posmus: 1) 1997.–2010. gads; 2) kopš 2010. gada līdz šim. Kopumā RSEZ komercsabiedrības (kopš 2001. gada) ir investējušas gandrīz 150 miljonus eiro, no tiem pēdējos 10 gados aptuveni 120 miljonus eiro, bet pēdējos piecos gados – gandrīz 80 miljonus eiro. RSEZ komercsabiedrību apgrozījums 2016. gadā pēc aprēķiniem ir pārsniedzis 84,5 miljonus eiro (2015. gadā – 70,5 miljoni eiro). Salīdzinot ar 2009. gadu, apgrozījums 2016. gadā pieauga par 60 miljoniem eiro jeb 3 reizes (RSEZ, 2016).

Izaugsmes perspektīvas un investīciju piesaisti gan Latvijā, gan Eiropā pēdējos gados apgrūtinā politiskā nestabilitāte un Eirozonas lēnā ekonomiskā izaugsme. Neapšaubāmi, sekmīgai investīciju piesaistei ļoti nozīmīgs faktors ir sakārtota un kvalitatīva uzņēmējdarbības infrastruktūra. Tieši tāpēc nozīmīgas ir pašvaldību ieceres saistībā ar Struktūrfondu finansētu projektu ieviešanu RSEZ teritorijā infrastruktūras sakārtošanai, kā arī proaktīva RSEZ darbība investīciju piesaistei.

Pētījuma mērķis – raksturot RSEZ darbības normatīvo ietvaru, darbības virzienus un sasniegtos rezultātus laika posmā no 1998. gada līdz 2016. gadam, kā arī identificēt galvenos pasākumus RSEZ izaugsmes veicināšanai.

Nozīmīgu pētījuma bāzi veidoja RSEZ komercdarbības izpētes un analīzes informācijas sistēmas datu bāze. Darbā izmantotas zinātniskās literatūras datu bāzes, kā arī publiski pieejamie empīrisko pētījumu un attīstības plānošanas dokumentu materiāli (RSEZ attīstības plāns, publiskie pārskati u. c.).

Darba izstrādē tika izmantotas teorētisko un empīrisko avotu izpētes analītiskā, loģiskās analīzes un sintēzes, aprakstošās statistikas un statistiskās analīzes metodes.

RSEZ likumdošanas ietvara izmaiņas

Priekšnoteikumi RSEZ izveidei tika radīti 1996. gadā, kad LR Ministru kabinetā tika apstiprināta Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepcija. Šī dokumenta mērķis bija noteikt Latvijas reģionālās attīstības politikas pamatnostādnes, tās veidošanas un realizācijas pamatus, radīt priekšnoteikumus uzņēmēju, nevalstisko organizāciju, pašvaldību un valsts saskaņotai darbībai reģionālās attīstības jomā, kā arī noteikt rīcības pamatvirzienus, galvenās metodes un līdzekļus reģionu attīstībai, tādējādi veicinot ilgtspējīgu un līdzsvarotu Latvijas reģionu attīstību. Koncepcijā tika definēts reģiona jēdziens, noteikti reģionālās attīstības politikas uzdevumi,

raksturoti reģionālās attīstības līdzekļi, jomas un pasākumi, Latvijas integrācija Baltijas jūras reģionā un Baltijas valstīs, taču kopumā koncepcija neradīja skaidrību jautājumā par to, kas ir valsts atbalsts reģionālajai attīstībai. Papildus koncepcijā tika noteikts, ka Latvijā jāattīsta maz pazīstamas uzņēmējdarbības veicināšanas formas: brīvās ekonomiskās zonas, inovāciju centri, tehnoloģiskie parki, biznesa inkubatori (MK, 1996). Tādējādi 1996.–1998. gadā Latvijā uzsākās brīvostu un speciālo ekonomisko zonu izveide, apstiprinot atbilstošu normatīvo aktu paketi Rīgas brīvostas (1996. gada 6. novembrī), Ventspils brīvostas (izveidota ar 1996. gada 6. novembra likumu, ar 2000. gada 9. marta likumu pārveidota par Rīgas brīvostu), Liepājas speciālās ekonomiskās zonas (1997. gada 17. februārī) un RSEZ (1997. gada 1. oktobrī) darbībai. 2001. gada 27. jūlijā LR Saeima pieņēma likumu „Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās”, lai unificētu nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās, apkopojot visas ar nodokļu piemērošanu saistītās normas vienā atsevišķā likumā (Rankeviča, 2006).

RSEZ tika izveidota 1997. gadā kā valsts akciju sabiedrība ar mērķi veicināt tirdzniecību, attīstīt rūpniecību un satiksmi, kā arī preču eksportu un importu caur Latviju. RSEZ administrē valsts atbalstu nodokļu atvieglojumu veidā.

RSEZ 20 gadu pastāvēšanas vēsturē ir notikušas vairākas būtiskas izmaiņas normatīvajos, kas noteica attīstību kopumā. Tāpēc 2010. gadā tika vēlreiz mainīts RSEZ juridiskais statuss no akciju sabiedrības uz kopīgu pašvaldību iestādi, kā arī veikti grozījumi RSEZ ietilpstošajā teritorijā (RSEZ, 2013: 49). Patlaban RSEZ pārvalde darbojas kā iestāde, kuras uzraudzību īsteno divas pašvaldības – Rēzeknes pilsētas dome un Rēzeknes novada pašvaldība.

Paralēli šīm izmaiņām mainījās arī ekonomiskā un ārpolitiskā situācija valstī, jo 2004. gada maijā Latvija iestājās ES un tika veikta normatīvo aktu harmonizēšana saskaņā ar ES nostādņēm. Kopš 2004. gada būtiskas izmaiņas RSEZ darbību regulējošajos normatīvajos aktos ir veiktas vairākkārt, jo speciālo ekonomisko zonu un brīvostu atbalsts ir klasificēts kā reģionālais atbalsts ES regulējuma izpratnē. Līdz ar to Eiropas Komisija ir sagatavojusi pamatnostādnes par to, kā ES dalībvalstis sniedz ieguldījumu atbalstu komersantiem, lai atbalstītu Eiropas mazāk attīstīto reģionu izaugsmi. Šim mērķim katram plānošanas periodam tiek izstrādātas reģionālā atbalsta pamatnostādnes jeb noteikumi, saskaņā ar kuriem ES dalībvalstis var sniegt valsts atbalstu uzņēmumiem, t. sk., noteikumus, uz kuru pamata ES dalībvalstis var izveidot reģionālā atbalsta plānus, lai identificētu, kurās ģeogrāfiskajās teritorijās uzņēmumi var saņemt reģionālo valsts atbalstu un cik liels ir šis atbalsts (EK 2014).

Analizējot izmaiņas RSEZ darbību regulējošos normatīvajos aktos, var secināt, ka kopumā ne tikai RSEZ, bet arī pārējo Latvijas speciālo ekonomisko zonu un brīvostu darbībā ir notikušas izmaiņas. Tā, piemēram, līdz 2014. gada 1. jūlijam, piemērojamā atbalsta maksimālie procenti bija no 50% līdz 70% atvieglojumi, savukārt pēc 2014. gada 1. jūlija no 35% līdz 55% (sk. 1. tabulu), kā arī noteiktas

papildus neatbalstāmās nozares, stingrākas prasības valsts atbalsta tiesiskai piešķiršanai, lielāks administratīvais slogs komercsabiedrībām, lielāki ierobežojumi sākotnējo ieguldījumu noteikšanai u. c.

1. tabula. *Izmaiņas piemērojamos atbalsta maksimālajos procentos*
Table 1. *Changes in the applicable maximum intensity of support*

Gadi	Liela komercsabiedrība	Vidēja komercsabiedrība	Maza komercsabiedrība
2001.–19.06.2003.	50%	50%	50%
20.06.2003.–2006.	50%	65%	65%
2007.–30.06.2014.	50%	60%	70%
01.07.2014.–2020.	35%	45%	55%

Avots: LR Finanšu ministrija, 2015

Papildus ir jāatzīmē, ka kopumā pasaulē ir izveidotas vairāk nekā 2700 speciālās ekonomiskās zonas (dēvētas arī par brīvajām zonām, muitas noliktavām, tirdzniecības zonām u. c.), t. sk. 56 zonas ES (De Jong 2013: 2). Atbilstoši aptaujām un neatkarīgu ekspertu vērtējumam par pasaules brīvo ekonomisko zonu potenciālu, izmaksu efektivitāti, transporta infrastruktūru, nodokļu atvieglojumiem, sniegtajiem pakalpojumiem, ko katru gadu organizē laikraksta “Financial Times” izdevums “Foreign Direct Investment”. Var secināt, ka tikai nedaudzas ES zonas iekļūst pasaules labāko sarakstā, t. sk. atsevišķās nominācijās vairākas reizes arī RSEZ, piemēram, pasaules brīvo zonu “fDI Magazine” 2015. gada aptaujā saņēma atzinību divās kategorijās – infrastruktūras attīstība un reinvestīcijas (fDi Intelligence 2015). Minētajās aptaujās tiek vērtēti speciālo ekonomisko zonu atvieglojumi, sniegtie pakalpojumi, iniciatīvas vides uzlabošanai, sasniegumi u. c.

RSEZ pārvaldes struktūra un darbības virzieni

Pašvaldību kopīgā iestāde „Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas pārvalde” jeb RSEZ pārvalde ir Rēzeknes pilsētas domes un Rēzeknes novada domes pārraudzībā esoša pašvaldību kopīga iestāde, kas ir patstāvīga juridiska persona. RSEZ pārvaldes funkcijas pilda Uzraudzības padome un Izpildaparāts (sk. 1. attēlu). Uzraudzības padome darbojas četru locekļu sastāvā, no kuriem divus padomes locekļus ieceļ Rēzeknes pilsētas dome un divus padomes locekļus ieceļ Rēzeknes novada dome, savukārt pārvaldnieks vada Izpildaparāta darbu.

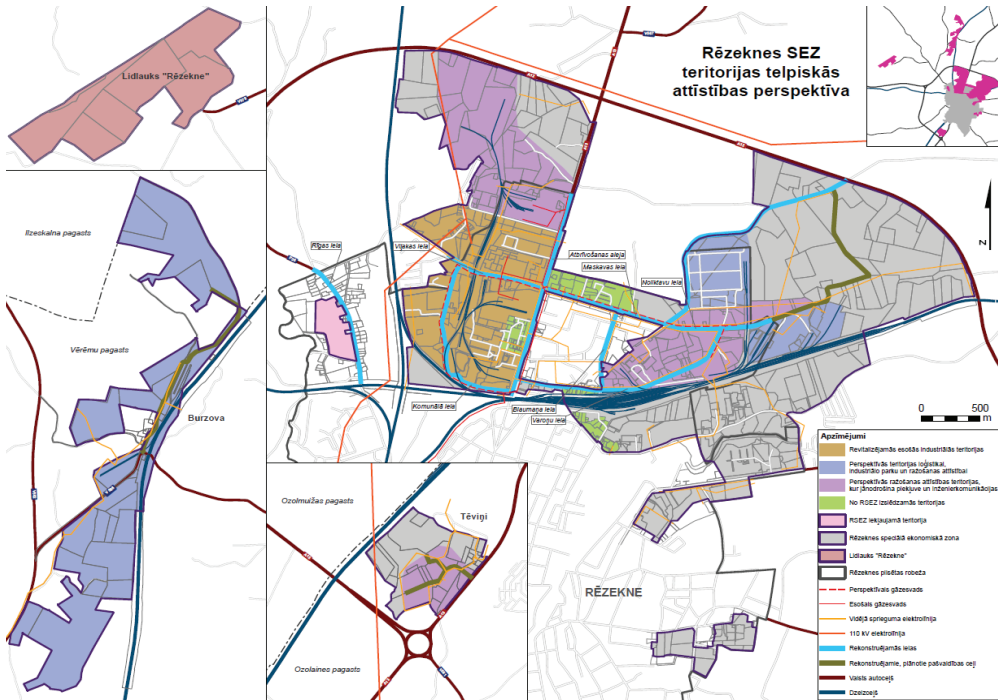

1. attēls. *Rēzeknes SEZ pārvaldes struktūra* (RSEZ, 2017: 6)

Picture 1. *The structure of Rēzekne SEZ Authority* (RSEZ, 2017: 6)

Uzraudzības padome 2014. gada 16. aprīļa sēdē apstiprināja „Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas attīstības plānu 2014.–2020. gadam”, kurā ir noteikti RSEZ ilgtermiņa un vidējtermiņa attīstības mērķi, prioritātes, darbības virzieni, pasākumi, rīcības plāns, telpiskās attīstības perspektīva u. c. Atbilstoši minētajam dokumentam tiek īstenotas RSEZ ikgadējās aktivitātes. RSEZ pārvaldes Izpildaparāta galvenie darbības virzieni ir šādi: (1) atbalsta piešķiršanas administrēšana; (2) investīciju piesaiste; (3) RSEZ teritorijas attīstība; (4) sadarbības veicināšana ar ārvalstu, nacionālā un reģionālā līmeņa partneriem; (5) publicitātes un marketinga aktivitātes (RSEZ 2013).

Lai īstenotu atbalsta piešķiršanas administrēšanu, RSEZ pārvalde veic no komersantiem saņemto pieteikumu dokumentācijas (aizpildīta pieteikuma forma, reģistrācijas apliecība, statūti u. c. komersanta dokumenti, ieguldījumu projekta koncepts, ilgtermiņa ieguldījumu grafiks, u. c. dokumenti) izskatīšanu, izvērtēšanu un atzinuma sagatavošanu par tiesībām piešķirt atļauju tiešo nodokļu atvieglojumu piemērošanai, kā arī pēc atbalsta piešķiršanas īsteno terminēto nosacījumu (ilgtermiņa ieguldījumu apjoms (t. sk., modernajās tehnoloģijās), darbinieku skaits, saražotās produkcijas/ sniegto pakalpojumu apjoms) izpildi atbilstoši RSEZ likuma prasībām un ieguldījumam projektu uzraudzībā atbilstoši likuma „Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās” prasībām. Šim nolūkam katru gadu RSEZ pārvalde apkopo informāciju un gatavo 15 pārskatus par komercsabiedrību rādītājiem dažādos griezumos un pēc nepieciešamības iesniedz tos atbildīgajām institūcijām, t. sk.: par komercsabiedrību darbības rezultātiem pārskata gadā, par komercsabiedrību darbības rezultātiem dinamikā, par terminēto nosacījumu izpildi, par komercsabiedrību ieguvumiem no RSEZ statusa pārskata gadā un dinamikā, par pašvaldību ieguvumiem no RSEZ darbības pārskata gadā, publisko gada pārskatu u. c. (RSEZ 2016).

2. attēls. **RSEZ telpiskā perspektīva (RSEZ, 2013)**
 Picture 2. **The spatial perspective of RSEZ (RSEZ, 2013)**

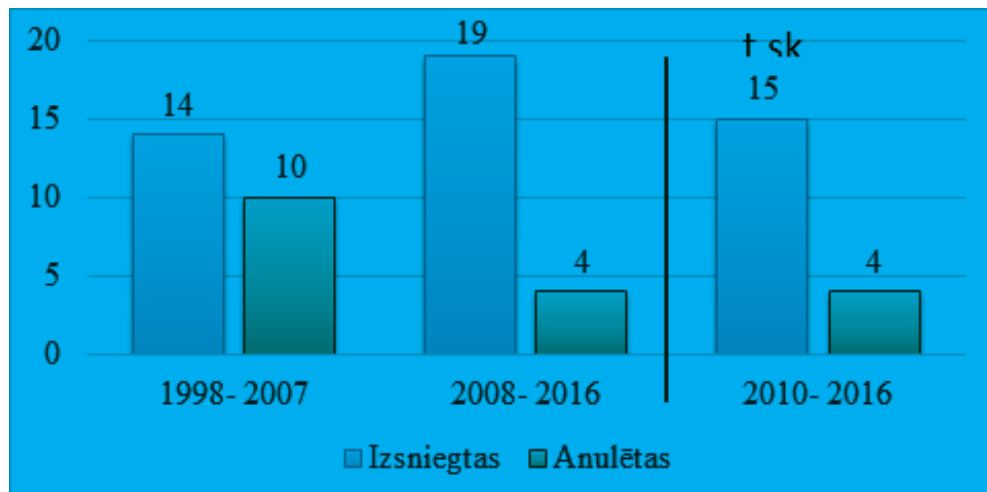
RSEZ darbības rādītāji 1998.–2016. gadā

RSEZ attīstībā var izšķirt divus posmus: 1) 1997.–2010. gads; 2) kopš 2010. gada līdz šim. To var redzēt, analizējot RSEZ Izpildparāta izsniegto un anulēto atļauju skaitu komercsabiedrībām komercdarbības veikšanai RSEZ teritorijā un tiešo nodokļu atļaižu piemērošanai. Tā pirmajos 10 RSEZ darbības gados ir izsniegtas 14, bet anulētas 10 atļaujas, savukārt pēdējos 9 darbības gados izsniegtas 19, bet anulētas tikai 4 atļaujas (sk. 3. attēlu).

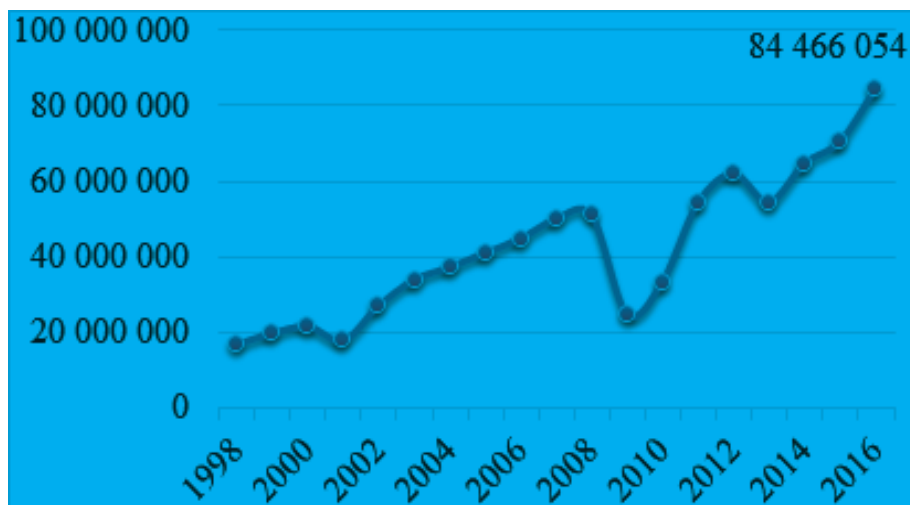
Atbilstoši Rēzeknes RSEZ komercdarbības izpētes un analīzes informācijas sistēmas datiem Rēzeknes SEZ komercsabiedrības 2016. gadā ir kāpinājušas savu apgrozījumu, kopumā palielinot to līdz 85 milj. eiro (sk. 4.attēlu), kas ir par 20,5% vairāk nekā 2015. gadā. Salīdzinot ar 2009. gadu, apgrozījums 2016. gadā pieauga par 53 milj. eiro jeb 3 reizes. Lielākais apgrozījums bijis uzņēmumos „VEREMS” RSEZ SIA¹ – 32 milj. eiro, „NewFuels” RSEZ SIA – 21 milj. eiro un SIA „LEAX Rēzekne” RSEZ – 14 milj. eiro. Savukārt salīdzinājumā ar 2015. gadu RSEZ

¹ Komercsabiedrību nosaukumi rakstā lietoti atbilstoši LR Uzņēmumu reģistra Komercreģistrā reģistrētajiem nosaukumiem, izmantojot šādus saīsinājumus: Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas (RSEZ), sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA), akciju sabiedrība (AS).

SIA „Irbis Technology” palielināja apgrozījumu 2016. gadā 3 reizes, bet „Energy Resources CHP” RSEZ SIA – 2 reizes. Jau daudzus gadus RSEZ komercsabiedrības atbilstoši LURSOFT datiem ir starp labākajām Rēzeknes pilsētā un Rēzeknes novadā.

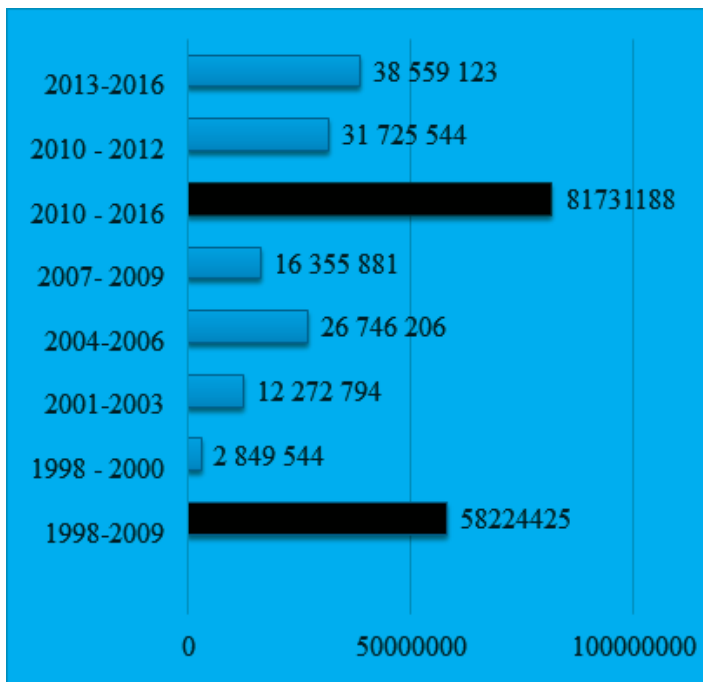

3. attēls. *RSEZ izsniegtās/ anulētās atļaujas tiešo nodokļu atlaižu piemērošanai*
 Picture 3. *Issued/ annuled permits for direct tax rebates in RSEZ*

4. attēls. *RSEZ komercsabiedrību apgrozījums 1998.–2015. gadā (EUR)*
 Picture 4. *Turnover of RSEZ enterprises from 1998 until 2015 (EUR)*

Kopējā uzkrāto ilgtermiņa ieguldījumu summa RSEZ komercsabiedrībās šobrīd ir gandrīz 140 milj. eiro, bet infrastruktūrā un tehnoloģijās RSEZ komercsabiedrības pēdējos septiņos gados kopumā ir investējušas 81,7 milj. eiro, t. sk., pēdējos trīs gados 38,6 milj. eiro (sk. 5. attēlu).

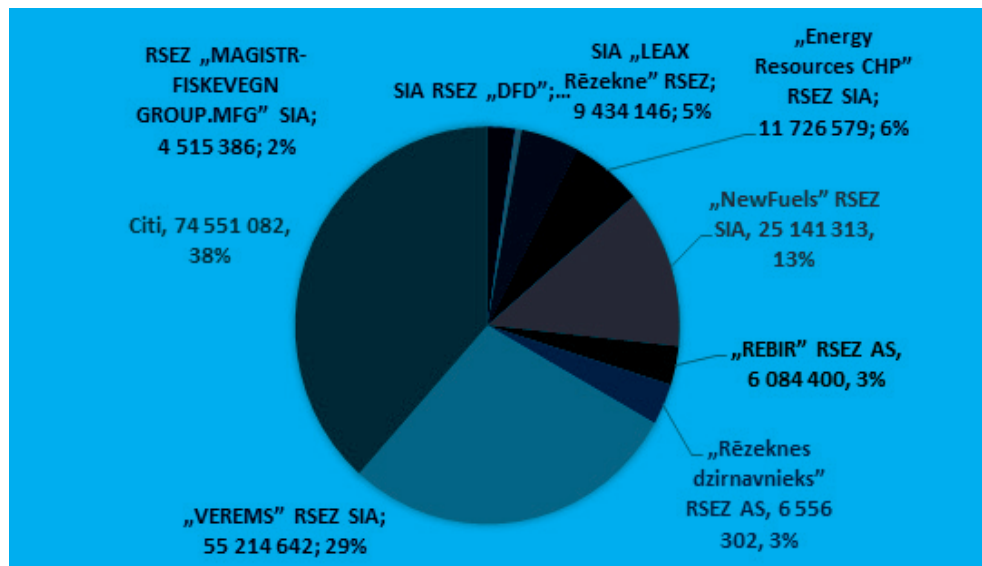

5. attēls. *RSEZ komercsabiedrību ilgtermiņa ieguldījumi infrastruktūrā un tehnoloģijās*

Picture 5. *Investments of RSEZ enterprises on the infrastructure and technologies*

Lielākie ilgtermiņa ieguldījumi šajā periodā ir veikti komercsabiedrībās „VEREMS” RSEZ SIA – 55,2 milj. eiro, t. i., 29% un „NewFuels” RSEZ SIA 25,1 milj. eiro jeb 13% no ilgtermiņa ieguldījumiem Rēzeknes SEZ (sk. 6. attēlu).

Savukārt lielākie ilgtermiņa ieguldījumi 2016. gadā 3,46 milj. eiro apmērā tika veikti granulu ražotnē „NewFuels” RSEZ SIA un 1,37 milj. eiro uzņēmumā „Rēzeknes Dzirnavnies” RSEZ AS graudu elevatora pakalpojumu uzlabošanai un graudu uzglabāšanas kapacitātes palielināšanai.

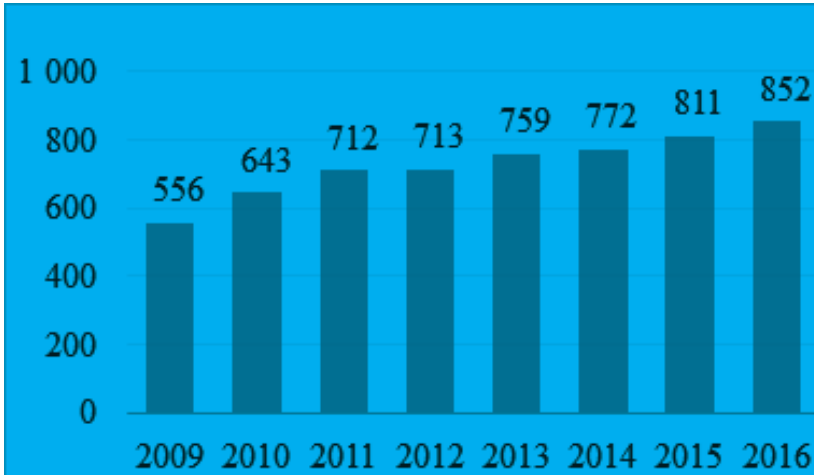

6. attēls. *RSEZ komercsabiedrībās ilgtermiņa ieguldījumu apjoms un īpatsvars (eiro, %)*

Picture 6: *Total amount and share of investment by RSEZ enterprises (EUR)*

Lai varētu analizēt RSEZ ietekmi uz apkārtējo teritoriju izaugsmi, tika izmantoti LR Centrālās statistikas pārvaldes dati par nefinanšu investīcijām republikas pilsētās pa darbības veidiem 2015. gadā (LR CSB, 2015, pēdējie pieejamie dati), izvēloties apstrādes rūpniecību, un salīdzināti ar RSEZ apstrādes rūpniecības komercsabiedrību datiem (RSEZ 2016). Tika konstatēts, ka Rēzeknes pilsētā apstrādes rūpniecībā 2015. gadā nefinanšu investīcijas veido 11 486 tūkst. eiro (Daugavpilī – 12 889, Ventspils – 17 149, Liepāja – 19 296, Jelgava – 9332 tūkst. eiro). Savukārt RSEZ apstrādes rūpniecības komercsabiedrību, kas izvietotas Rēzeknes pilsētā, nefinanšu investīcijas 2015. gadā sastāda 10 898 tūkst. eiro jeb 95% no visām nefinanšu investīcijām Rēzeknes pilsētā apstrādes rūpniecībā.

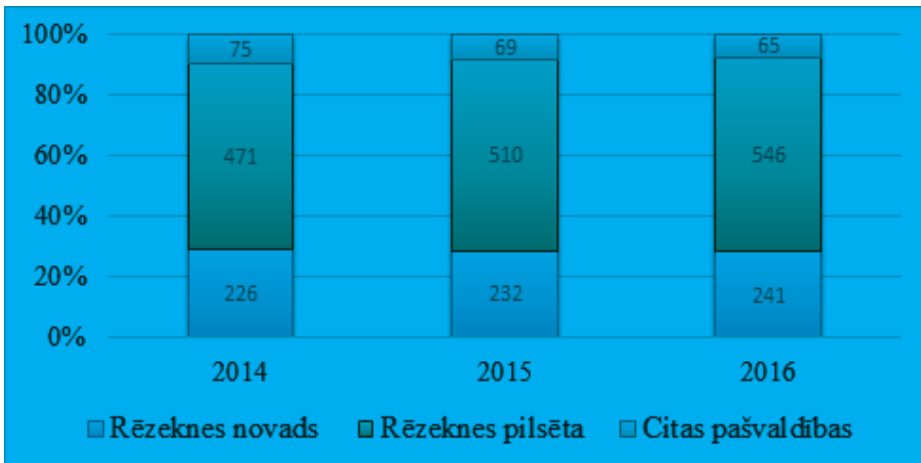
Pozitīvs RSEZ izaugsmes rādītājs ir arī augošais darbvietu skaits RSEZ komercsabiedrībās, kas kopš 2012. gada ir palielinājies par 139 darbvietām un 2016. gadā sasniedza 852. Lielākie darba devēji RSEZ uzņēmumu vidū ir bijuši Rēzeknes novada uzņēmumi „VEREMS” RSEZ SIA (333 nodarbinātie) un SIA „LEAX Rēzekne” RSEZ (152 nodarbinātie), kā arī Rēzeknes pilsētas uzņēmumi RSEZ „MAGISTR-FISKEVEGN GROUP.MFG” SIA (85 nodarbinātie) un „NewFuels” RSEZ SIA (63 nodarbinātie). Vislielākais darba vietu skaita pieaugums 2016. gadā ir bijis SIA „LEAX Rēzekne” RSEZ – izveidotas 13 jaunas darbavietas (sk. 7. attēlu).

7. attēls. *Tiešo darba vietu skaits RSEZ komercsabiedrībās 2009.–2016. gadā*
 Picture 7. *Direct working places in RSEZ enterprises from 2009 until 2016*

Procentuālo ražotnē tieši nodarbināto darbinieku skaita pieaugums salīdzinājumā ar vidējo rādītāju iepriekšējo 12 mēnešu laikā, RSEZ komercsabiedrībās no 2010. gada līdz 2016. gadam ir bijis pozitīvs un 2016. gadā veido 4,2%.

RSEZ pārvalde apkopo informāciju par RSEZ komercsabiedrībās nodarbināto darbinieku deklarētajām dzīvesvietām.

8. attēls. *RSEZ komercsabiedrību nodarbināto sadalījums pa pašvaldībām 2014.–2016. gadā*

Picture 8: *Employees of RSEZ enterprises by municipalities from 2014 until 2016*

Tā, 2016. gadā RSEZ komercsabiedrībās strādāja 852 darbinieki, no tiem Rēzeknes novadā deklarēta dzīves vieta bija 241 darbiniekam (28%), Rēzeknes pilsētā – 546 darbiniekiem (64%) un citās pašvaldībās – 65 darbiniekiem (8%) (sk. 8. attēlu).

RSEZ attīstības perspektīvas

Izaugsmes perspektīvas un investīciju piesaisti gan Latvijā, gan Eiropā pēdējos gados apgrūtina politiskā nestabilitāte un Eirozonas lēnā ekonomiskā izaugsme. Tieši tāpēc gan privāto, gan publisko investīciju piesaiste ir nopietns izaicinājums RSEZ pārvaldei tuvākajā nākotnē.

Neapšaubāmi, sekmīgai investīciju piesaistei ļoti nozīmīgs faktors ir sakārtota un kvalitatīva uzņēmējdarbības infrastruktūra. Tieši tāpēc nozīmīgas ir pašvaldību ieceres saistībā ar Struktūrfondu finansētu projektu ieviešanu RSEZ teritorijā infrastruktūras sakārtošanai, kā arī proaktīva RSEZ darbība investīciju piesaistei.

Kā viena no 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības nozīmīgākajām programmām industriālo teritoriju sakārtošanai un uzņēmējdarbības veicināšanai ir jāmin darbības programma „Izaugsme un nodarbinātība”, kurā specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt privāto investīciju apjomu reģionos, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības attīstībai atbilstoši pašvaldību attīstības programmās noteiktajai teritoriju ekonomiskajai specializācijai un balstoties uz vietējo uzņēmēju vajadzībām” kārtā „Ieguldījumi uzņēmējdarbībai nozīmīgā infrastruktūrā nacionālas nozīmes attīstības centru pašvaldībās” tiks īstenoti projekti RSEZ Rēzeknes pilsētā un Rēzeknes novadā (RPD 2017), t. sk.:

1. Projekts „Atbalsts komercdarbības attīstībai, atjaunojot industriālajām vajadzībām nepieciešamo publisko infrastruktūru” – I kārtā „Viļakas ielas atjaunošana” (projekta aktivitātes nodrošinās uzlabotu piekļuvi tiem komersantiem, kas ir reģistrēti un darbojas Viļakas ielā, kā arī Komunālās ielā posmā no Viļakas ielas līdz dzelzceļa pārbrauktuvei; indikatīvā summa – 1 517 121,18 eiro).

2. Projekts „Atbalsts komercdarbības attīstībai, atjaunojot industriālajām vajadzībām nepieciešamo publisko infrastruktūru” II kārtā „Komunāla ielas pārbūve” (aktivitātes mērķis ir sliktā tehniskā stāvoklī esošās Komunālās ielas rekonstrukcija posmā no Viļakas ielas līdz SIA „East West Transit” piederošās naftas bāzes teritorijai, t. sk., nodrošinot visu inženiertehnisko tīklu rekonstrukciju un/vai izbūvi minētajā posmā, indikatīvā summa – 1 951 009,52 eiro).

Savukārt minētās darbības programmas 5.6.2. specifiskā atbalsta mērķa „Teritoriju revitalizācija, reģenerējot degradētās teritorijas atbilstoši pašvaldību integrētajām attīstības programmām” kārtā „Ieguldījumi degradēto teritoriju revitalizācijā nacionālas nozīmes attīstības centru pašvaldībās” tiks īstenotas šādas projektu idejas:

1. Projekts „Uzņēmējdarbību veicinošās infrastruktūras izveide rūpniecisko teritoriju atjaunošanai Rēzeknes pilsētas Ziemeļu rajona RSEZ teritorijā”: aktivitātē

„Ražošanas/ noliktavu ēkas būvniecība” ir paredzēta ēkas ap 4000 m² platībā izbūve ražošanas/ noliktavas funkciju veikšanai pašvaldībai piederošajā zemesgabalā Viļakas ielā 1, aktivitātē „Degradēto platību atjaunošana, izbūvējot pievadceļus un stāvlaukumus industriālajā teritorijā” ir paredzēta pievadceļu izbūve vairākos zemesgabalos kopējā indikatīvā summa abās aktivitātēs – 4 117 647,06 eiro.

2. Projekts „Degradēto teritoriju atjaunošana, izveidojot Biznesa centru, un ražošanai paredzēto publisko infrastruktūru”: aktivitāte „Bijušās katlu mājas Atbrīvošanas alejā 155a, Rēzeknē, atjaunošana un pārbūve, izveidojot Biznesa centru un ražošanai paredzēto publisko infrastruktūru”; aktivitāte „Degradēto platību atjaunošana, rekonstruējot Rūpnīcas ielas posmu un izbūvējot pievadceļus un stāvlaukumus industriālajā teritorijā”; indikatīvā summa abām aktivitātēm kopā – 15 171 212,18 eiro). Projekts „Industriālo teritoriju tīklojuma izveide uzņēmējdarbības veicināšanai Rēzeknes pilsētas, Rēzeknes un Viļānu novados”, t. sk. RSEZ teritorijā:

2.1. Rēzeknes pilsētas teritorijā aktivitātes: „Industriālo teritoriju pieejamības nodrošināšana, rekonstruējot Maskavas ielu Rēzeknes pilsētā; „Industriālo teritoriju pieejamības nodrošināšana, rekonstruējot Noliktavu ielu Rēzeknes pilsētā”; „Industriālo teritoriju pieejamības nodrošināšana, rekonstruējot Varoņu ielu posmā no Blaumaņa ielas līdz Noliktavu ielai Rēzeknē”; „Zemesgabalu Maskavas ielā 34 un Maskavas 34b, Varoņu 44 un Varoņu 46 Rēzeknē pielāgošana uzņēmējdarbības attīstībai”; „Pievadu infrastruktūras izveide industriālajai teritorijai Noliktavu ielā”; indikatīvā summa – 5 091 274,90 eiro.

2.2. Projekta aktivitātes Rēzeknes novada teritorijā aktivitātes: „Pašvaldības autoceļš Nr. 9607 „Rēzekne-Meļņova-Skudras” ceļa posma 0,700 km rekonstrukcija un asfalta seguma izbūve”; „Pašvaldības autoceļa „Lejas Ančupāni-Lejas Ančupāni” posma 0,440 km garumā rekonstrukcija un asfalta seguma izbūve”; indikatīvā summa – 529 706,94 eiro.

Apkopojot informāciju par plānotajiem projektiem RSEZ teritorijā Rēzeknes pilsētā un novadā, var konstatēt, ka publiskās infrastruktūras sakārtošanai industriālajās un degradētajās teritorijās uzņēmējdarbības veicināšanai tiek plānots ieguldīt ES, valsts un pašvaldību līdzekļus kopā 22 986 696,88 eiro apmērā. Tomēr minētais finansējums nav pietiekams, publiskās infrastruktūras sakārtošanai RSEZ teritorijā, tāpēc atbildīgajām nozaru ministrijām būtu jāizvērtē iespēja par papildu finansējuma novirzīšanu darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 5.6.2. specifiskā atbalsta mērķa „Teritoriju revitalizācija, reģenerējot degradētās teritorijas atbilstoši pašvaldību integrētajām attīstības programmām” 3. atlasē kārtai.

Papildus pozitīvi ir vērtējams MK protokola lēmums atbildīgajām nozaru ministrijām izvērtēt iespēju grozīt likumu „Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās”, paredzot Latgales reģiona speciālajās ekonomiskajās zonās iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus. Atbilstoši Valstu reģionālā atbalsta pamatnostādņem 2014.–2020. gadam reģionālo atbalstu

var aprēķināt, pamatojoties ne tikai uz ieguldījumu apjomu, bet arī uz paredzamajām algu izmaksām, kas saistītas ar darba vietu radīšanu sākotnējo ieguldījumu rezultātā (EK 2014). Minētā atbalsta veida ieviešana pozitīvi ietekmētu Latgales reģiona straujāku izaugsmi, jo veicinātu atalgojuma pieaugumu nodarbinātajiem un līdz ar to mazāku iedzīvotāju aizplūšanu uz valstīm un reģioniem ar augstāku atalgojuma līmeni.

Secinājumi

Analizējot izmaiņas RSEZ darbību regulējošos normatīvajos aktos, var secināt, ka kopumā ne tikai RSEZ, bet arī pārējo Latvijas speciālo ekonomisko zonu un brīvostu darbībā ir notikušas izmaiņas. Vislielākās izmaiņas attiecībā uz piemērojamo atbalstu ir bijušas saistītas ar normatīvo aktu pielāgošanu atbilstoši Eiropas Komisijas valstu reģionālā atbalsta pamatnostādņu prasībām. Kopš 2004. gada būtiskas izmaiņas RSEZ darbību regulējošajos normatīvajos aktos ir veiktas vairākkārt, un kopumā tās konkurētspēja un pievilcība investīcijām ir samazinājusies. Neskatoties uz to, tieši pēdējie pieci gadi ir sekmīgākie kopš RSEZ izveides. Tomēr jāatzīmē, ka Latvijā nav pilnībā izmantotas visas iespējas un ir iespējams noteikt papildus nodokļu atvieglojumus speciālajām ekonomiskajām zonām un brīvostām, paredzot iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus.

RSEZ darbības rādītāju analīze apliecina, ka RSEZ rezultāti un darbības rādītāji ir uzlabojušies pēc juridiskā statusa maiņas 2010. gadā. Papildus jāatzīmē, ka veiktās investīcijas un nodarbināto skaits RSEZ komercsabiedrībās, ir nozīmīgs ieguldījums Rēzeknes pilsētas un Rēzeknes novada attīstībā, ko apliecina gan RSEZ komercsabiedrību individuālie rezultāti, gan kopējie rādītāji.

Apkopojot informāciju par plānotajiem projektiem RSEZ teritorijā Rēzeknes pilsētā un novadā, var konstatēt, ka publiskās infrastruktūras sakārtošanai industriālajās un degradētajās teritorijās uzņēmējdarbības veicināšanai tiek plānots ieguldīt ES, valsts un pašvaldību līdzekļus kopā 22 986 696,88 eiro apmērā. Tomēr minētais finansējums nav pietiekams, publiskās infrastruktūras sakārtošanai RSEZ teritorijā, tāpēc atbildīgajām nozaru ministrijām būtu jāizvērtē iespēja par papildu Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējuma novirzīšanu darbības programmas uzņēmējdarbību publiskās infrastruktūras sakārtošanai industriālajās un degradētajās teritorijās, paredzot papildus finansējumu Latgales reģiona pašvaldībām, t. sk. Rēzeknes pilsētai un Rēzeknes novadam.

LITERATŪRA

De Jong, Willemijn (2013) Establishing Free Zones for Regional Development. *Library Briefing*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI\(2013\)130481_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130481/LDM_BRI(2013)130481_REV1_EN.pdf), sk. 31.05.2017.

EK (2014). Reģionālā atbalsta pamatnostādnes 2014.–2020. gadam. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:5>

2013XC0723(03)&from=LV, sk. 31.05.2017.

fDi Intelligence (2015). fDi Global Free Zones of the Year 2015 – Winners. <http://www.fdiintelligence.com/Locations/fDi-Global-Free-Zones-of-the-Year-2015-Winners>, sk. 20.08.2017.

LR CSB (2017). Nefinanšu investīcijas republikas pilsētās pa darbības veidiem pēc pamatdarbības un pēc biroja vai pamatdarbības vietas (faktiskajās cenās, tūkst. euro). <http://data.csb.gov.lv>, sk.31.05.2017.

LR Finanšu ministrija (2015). Tiešo nodokļu atvieglojumi brīvēstās un speciālajās ekonomiskajās zonās. LR Finanšu ministrijas seminārs „Tiešo nodokļu atvieglojumi brīvēstās un speciālajās ekonomiskajās zonās” materiāli, 08.01.2015., Rīga.

MK (1996). Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepcija. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/41416>, sk. 31.05.2017.

RSEZ (2013). Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas attīstības plāns 2014.–2020. gadam (projekts). Npublicēts Rēzeknes SEZ pārvaldes materiāls.

Rankevica, Viktorija (2006). Free economic zones in Latvia and their regional impact.

Resume of the PhD Paper. Jelgava: Latvia University of Agriculture.

RPD (2017). Rēzeknes pilsētas attīstības programma 2014.–2020. gadam. 3. sējums.

Investīciju plāns. http://www.rezekne.lv/uploads/media/AP_3_sejums_INVESTICIJU_PLANS_aktualizets_04.2017.pdf, sk. 31.05.2017.

RSEZ (2016). RSEZ komercdarbības izpētes un analīzes informācijas sistēmas datu bāze. Npublicēts RSEZ pārvaldes materiāls, lieta Nr. 11.3.

RSEZ (2017). Pašvaldību kopīgās iestādes „Rēzeknes speciālās ekonomiskās zonas pārvalde” publiskais pārskats par 2016. gadu. http://www.rsez.lv/images/dokumenti/Publiskais_parskats/Rezeknes_SEZ_parvaldes_publicais_parskats_2017.pdf, sk. 20.08.2017.

Anna Rancāne

KORA DIRIGENTU TEREZIS I STANISLAVA BROKU ĪGULDEJUMS LATGALISKUOS KULTURVIDIS VEIDUOŠONĀ DAUGOVPIĻĪ 20. G. S. 60. GODŪS

20. g. s. 60.–70. gadu Latgolys kulturvide i juos veiduotuoji vēļ ir moz pieteita i nūvērtāta. Koč itys laiks Latvejā īsazeimoj ar padūmu ideologejis viersvadeibu vysuos sabīdryskuos dzeivis jūmuos, ar rusifikaceju i latgalīšu drukys aizlīgumu, vystok i tūlaik atsarūn cylvāki, kas sovu īspieju rūbežūs ceņšās kūpt latgaliskū identitati i kulturu.

Vīni nu taidu ļaužu ir izcylī kordirigenti Tereze Broka (1925) i Stanislavs Broks (1926–1977). Piec Latvejis Vaļsts konservatorejis beigšonys 1954. godā obeji jaunīši tyka nūsyuteiti dorbā iz Daugovpili. Eisā laikā jim izadeve krīvyskajā piļsātā, kur nabeja nivīna kora, izveidot muzykalūs kolektivus, kuru repertuara pamatā leidz ar obligatajom padūmu dzīsmem i klasiku lelā daudzumā beja latgalīšu tautys dzīsmis

Atslāga vuordi: Tereze Broka, Stanislavs Broks, latgalīšu tautys dzīsmis.

CONTRIBUTION OF CHOIR CONDUCTORS TERĒZE BROKA AND STANISLAVS BROKS TO THE DEVELOPMENT OF LATGALIAN CULTURE IN DAUGAVPILS IN THE 60TH OF THE 20TH CENTURY

Latgalian culture of the 60s and 70s of the 20th century is still insufficiently studied and evaluated. Although this time in Latvia is marked by the dominance of the Soviet ideology in all spheres of social life, russification, and ban of Latgalian print, there were people who managed to develop Latgalian identity and culture.

Terēze Broka (1925) and Stanislavs Broks (1926–1977), the two outstanding choir conductors, are among such people. After graduation from Latvia State Conservatory they were appointed to work in Daugavpils. In this city, characterized by Russian spirit and with no choirs, the two conductors within a short period of time managed to establish musical collectives and develop repertoires where along with the obligatory Soviet songs Latgalian folk songs were included.

In autumn 1954, Terēze Broka established a women's vocal ensemble „Daina” and a group of kokle (a Latvian national musical instrument) players, and looked for more unknown Latgalian songs at the Academy of Sciences of the Latvian SSR. The folk songs were arranged by her husband, conductor and director of Daugavpils Music College Stanislavs Broks who in 1956 established a mixed choir, later called

„Daugava”. Due to their persevering work in a short period of time both Daugavpils musical collectives gained brilliant success and were nominated to the VI World Youth and Students Festival in Moscow in summer 1957 where they were awarded the silver prize.

This success is followed by the bright parade of Latgalian performance, the week of Latgalian culture in Riga in December 1958, where the two Daugavpils collectives were at the centre of all events.

It is noteworthy that the two collectives mainly consisted of Latvians, Russians and Poles who did not know the Latgalian language, but were diligent and motivated to learn to be able to sing in Broks' collectives.

In 1961 the Latvian Music Department in Minneapolis (USA) released the first disc of the Latgalian folk songs “Latgalian (Latvian) Folk songs” compiled by Mikelis Bukšs. The disc contains 15 music pieces from the repertoire of Daugavpils mixed choir „Daugava” (conducted by S. Broks) and the women's vocal ensemble „Daina” (led by T. Broka). „Aiz azara bolti bārzi”, „Aiz azara augsti kolni...”, „Siermi zyrgi, jauni puiši...”, „Audzit muni gari lysi”, „Es sovai māmeņai...” and other Latgalian folk songs arrangements served as a specific brand of Daugavpils, which strengthened the self-confidence of Latgalians of that time.

Keywords: Terēze Broka, Broks Stanislavs, Latgalian folk song.

Kod runojom par latgaliskuo gora izplaukumu, tod parosti vysvaira pīminim trejus laikus. Vysupyrma tei ir pyrmuo Latgolys Atmūda Pīterpilī, Latgolys kongress 1917. godā, kod latgaliskuo gora Atmūda suocēs ari Latgolā, kai ari laiks piec tuo, 20. g. s. 20.–30. godi, kas gon pamosam puorguoja ūtrajā, koč dokumentali naapstpyrnuotajā drukys aizlīgumā 1934. godā. Kai trešū varātu nūsaukt 20. g. s. beigys, kod leidz ar Latvejis naatkareibys atjaunuošonu, ari latgaliskais pīdzeivuoja sovu renesaņsi. Piec Ūtruo pasaūļa kara un leidz ar padūmu okupaceju Latvejis, ari Latgolys kulturvide nagadeiti mainejuos, tok latgaliskuos kulturys steidzeņa napuortryuka, lai gon juos kūpšona natyka sakmāta voi atbaļsteita. 50.–60. godu Latgolys kulturvide i juos veiduotuoji vēļ ir moz pieteiti un nūvērtāti. Koč ari itys laiks Latvejā īsazeimej ar padūmu ideologejis viersvadeibu vysuos sabīdryskuos dzeivis jūmuos, rusifikaceju i latgalīšu drukys aizlīgumu, tūmār ari tūlaik atsarūn cylvāki, kas sovu īspieju rūbežūs ceņšās kūpt latgaliskū identitati i kulturu pat taiduos vītuos, kur latvīšu beja moz. Taidi beja izcyļi kordirigenti Tereze i Stanislavs Broki.

Pyrms nailga laika piec Daugovpiļs dūmis Kulturys puorvaļdis rūsynuojuma, ar VKKF Latgolys programys atbolstu pasajiemu raksteit gruomotu par kordirigenti Terezi Broku (1925). Intervejūt i jū, i juos laikabīdrus, pietejūt arhivu datus i periodikys publikacejis, beja puorsteidzūši pīzeit, ka 20. godūs dzymušuo paaudze, kas školā vuicejuos latgaliski, beja saglobuojuse dabisku, stypru latgaliskū pošapziņu,

par speiti vysom viesturiskajom puormaiņom i padūmu varys izspīstū ideologeju. Sovu īspieju rūbežūs jī ceņtēs tū kūpt i saglobuot.

Tereze Broka dzymuse i auguse Rēzeknis aprīņča Viļānu pogosta Zvīdreņu sādžā, Stanislavs – Rēzeknis aprīņča Dricānūs, latgaliskuos, katuoliskuos saimēs. Školā pyrmūs godus vucejuos tikai latgaliski, piec trešuos klasis latgalīšu izlūksne tyka vuceita kai prīškmats. Juoatzeimej, ka Rēzeknis vydsškolā, kur Tereze vucejuos piec Veitulu pamatškolys beigšonys, juos latiņu volūdys školuojuos beja izcylais latgalīšu kulturviesturis pietņiks Mikeļs Bukšs.

1954. godā piec Latvejis Vaļsts konservatorejis beigšonys obei jaunīši tyka nūsyuteiti dorbā iz Daugovpili. Latgaliskuos vītuos auguši jaunīši teik krīvyskā vidē. Kaida tod beja sabīdryski politiskuo i nacionaluo situaceja tymā laikā Daugovpilī? Tikai gods paguojs, kai nūmirs komunistiskuos partejis vodūņ Josifs Stalins, oficialuos sārys piec vodūņa Daugovpilī asūte bejušys grandiozys! I na veļti – staliniskuo administratīvi komandējušuo sistema Daugovpilī beja īsadzeivuojuose stypri. Mīgracejis deļ piec kara īdzeivuojuoju skaits Daugovpilī beja strauji pīaudzs, vysvaira nu sābru zemem, Boltkrīvejis i Krīvejis. Vīns nu golvonūs īmesļu, kas nūsaceja piešku īdzeivuojuoju skaita pīaugumu i piļsātys puorkrīvuošonu, beja dreizuo ryupneicu ceļtnīceiba. 1946. godā Daugovpilī dzeivuoja 22 587 īdzeivuojuoju, 1956. godā – 58 500 īdzeivuojuoju. Ka 1935. godā piļsātā beja 32,3% latvīšu, 21,2% krīvu, tod 1959. godā 13,2 % latvīšu, 55,9% krīvu (Barkovska, Šteimans 2005: 96–101).

Koč ari pyrmuos Latvejis Republikys laikā Daugovpiļs beja daudznacionala piļsāta, tān jei faktiski gondreiž palyka par mononacionalu piļsātu, vysur vaļdeja krīvyskais gors, komunistiskuos partejis aparats vadeja i kontrolēja vysys dzeivis sferys, i ekonomiku, i goreigū dzeivi. Piļsātys komitejis pyrmī sekretari parosti beja atsyuteiti nu Krīvejis, tymā skaitā Krīvejis latvīši, kuri naprota latvīšu volūdys i beja uzticeigi Moskovai, veicynuodami Latvejis puorkrīvuošonu. Tī latvīšu kulturys darbinīki, kas te beja pyrms kara, puorsvorā beja izbraukuši voi represāti. Taidā piļsātā tyka Tereze i Stanislavs Broki. Apbreinuojams beja jūs entuziasms i uzjemeiba – nagarā laikā jim izadeve krīvyskājā piļsātā, kur da ituo nabeja nivīna kora, izveiduoit muzikalūs kolektivus, kuru repertuara pamatā, leidz ar obligatajom padūmu dzīsmem i klasiku, lelā daudzumā beja latgalīšu tautys dzīsmis.

1954. goda rudinī T. Broka izveidoj sīvīšu vokalū ansambli „Daina”. Tys ir radīs nu Muzikys vydsškolys jaunīšu buļbu tolkyš Ilyukstis apleicīnis kolhozūs, piec dorba meitinis saguojušys kūpā i dzīduojušys, i tod školuojuojuo Terezei rodusēs ideja izveiduoit ansambli. Kai stuosta vīna nu ansambļa pyrmūs dzīduojuoju Ģertrūde Keviša (Rancāne 2016), puorsvorā ansambļa daleibneicyš nav bejušys latvīšu tauteibys i vēļ vairuok – nav protušys latgaliski, tūmār T. Broka par ansambļa repertuara pamatu izalasejuse taišni latgalīšu tautys dzīsmis, kas jai pošai ir bejušys sirdei tyvys nu bieņneibys. Jei brauce iz LPSR¹ Zynuotņū akademeju Reigā, lai

¹ Latvejis Padūmu socialistiskuo republika.

folklorys ekspediceju materialūs vaicuotu vēl nazynomys latgalīšu dzīsmis. Latvejis Filharmonejā jei izpraseja vacys, nūraksteitys kūklis, tai „Daina” ir pyrmais i tūlaik vīneigais kūklātuoju ansamblis Latvejā (Rancāne 2016–2017).

Latgalīšu tautys dzīšmu apdaris komponēja Terezis veirs, dirigents i Daugovpiļs Muzikys vydsškolys direktors S. Broks. Jis 1956. godā organiziejs jautū kori, kurs vieļuok dabuos nūsaukumu „Daugava”. Ar naatlaideigu dorbu eisā laikā obeji Daugovpiļs kolektivi giust spūžus panuokumus Reigā un teik izvierzeiti iz VI Vyspasauļa jaunuotnis i studentu festivalu Moskovā 1957. goda vosorā, kur sajam sudobra gūdolgu. Tuo laika avīzis raksteja: *Vieglāk radīt kori uz Marsa, nekā tai pilsētā... Bet par pārsteigumu visiem, arī dažam labam pašā pilsētas kultūras druvā, atklājās, ka Daugavpilī ir koris, kuru bez bažām var sūtīt uz Maskavu reprezentēt Latvijas kora mūzikas kultūru* (Auza 1957). Sekoj spūža latgaliskuma paruode, Latgolys kulturys nedeļa Reigā 1958. goda decembrī, kur obeji Daugovpiļs kolektivi ir vysu nūtykumu centrā. Juoatzeimej, ka obeju kolektivu sastuovā vairumā beja puornūvodu latvīši, krīvi i pūli, kuri nazynuoja latgalīšu volūdys, bet ar lelu uzcīteibu vūcejuos, lai dzīduotu Broku kolektivūs.

Vīna nalela epizode nu ansambļa „Daina” rodūšuo guojuma, kas ilga 20 godu – nu 1954. goda leidz 1974. godam. Republikys vokalūs ansambļu atlasis konkursā Reigā nu 40 daleibņiku žureja atlaseja 16 lobuokūs finalistus. Piec daugavpilīšu izastuošonys nūtics koč kas naporosts – konkursa žurejis komisejis pīšksādātuojis docents Eduards Mikelsons, tūreizejais Vaļsts konservatorejis vokaluos nūdalis vadeituojis, pyrmais pīsatryucs kuojuos i suocs aplaudēt, piec juo suokuse aplaudēt vysa žureja, sovā viertejumā uzsverūt na tikai gaumeigū pīšknasumu, navainojami teirū intonaceju, bet ari tū, ka tautys dzīsmis izpiļdeitys skaištā latgalīšu izlūksnē (Rancāne 2016–2017).

Koncerts sekuoja koncertam, ari tyvuoki i tuoļuoki braucīni, cik nu tūlaik tys beja īspiejams. Ansambli aicynuoja pīsadaleit vysaidūs koncertūs Reigā, partū ka daugavpilītis vysur īnese latgaliskū goru, dzierksteigumu i volūdu, kas patyka i aizruove. Tok na jau deļ ituo viņ – T. Brokys vadeitais kolektivs teik ari augstu profesionali nūvārtāts. Ansambļa repertuara atlasē Tereze parosti reikuojusēs breivi, bez nūruodejumu nu viersa. Jei pošā par tū soka tai: *Škieršļu dzīduot latgalīšu tautys dzīsmis vysūs koncertūs mums nabeja, varbyut deļtuo, ka mes jau bejom sevi pīruodejušys. Nu Moskovys festivala atbraucem ar sudobra medaļu, mums nikuo vaira navarēja naļaut! Tys beja myusu dorba i panuokumu rezultats* (Rancāne 2016–2017).

1957. goda vosorā Moskovā nūtyka VI Vyspasauļa jaunuotnis i studentu festivals. Tymā laikā itam pasuokumam beja miļzeiga nūzeime – pyrmū reizi deļ padūmu jaunīšu tyka pavārts t. s. „dzeļža pīškors” iz Rītumu pasauli, prūtams, stingri kontrolātā veidā, bet īspieja sasatikt ar uorzemu jaunīšim tei beja. Itymā festivalā pīsadaleja lela delegaceja nu Latvejis, konkureņce beja lela, bet vītu izceineja nikam napazeistamī Stanislava i Terēzis Broku vadeitī kolektivi nu Daugovpiļs. Izaruoda,

ka vēl pyrma konkursa īspiejamajim uzvarātoojim, Gido Kokara vadeitajam koram, jau beja sašyuti Kūrzemis tautys tārpi. Bet nagaideiti uzvarēja latgalīši i iz Moskovu aizbrauce Kūrzemis tārpus.

Piec atsagrīžšonys nu Moskovys festivala ar sudobra gūdolgu, daugavpilīšus gaideja vēl kaidys nūzeimeigs nūtykums. 1958. goda beiguos Reigā nūtyka vēl nabejuse Latgolys kulturys paruode – Latgolys kulturys nedeļa. Itam nūtykumam vajadzātu veļteit atsevišku pietejumu, eisi sokūt, tei beja pyrmuo reize, kod tik plaši Reigā tyka paruodeita Latgolys kultura, i, lai kai tū kaidys grybātu nūlīgt, ari ituo nūvoda latvyskums. Dīmžāļ Latvejis pyrmuos breivvaļsts laikā tū laikam napaspēja, voi ari varbyut – nagribēja dareit.

Latgolys kulturys nedeļai beja sova prīškviesture. 50. godu beiguos, ceļūt lelūs ražošonys uzjāmumus, cyttautišu ībraucieju plyusma Latvejā, i it seviški Latgolā, vys pīauga. Vaļdeibā tūlaik pat asūt nūbrīduši tuolejūši plani par Latgolys davīnuošonu Vitebskys apgobolam Boltkrīvejā. I taišni itymā laikā, pasateicūt Eduarda Berklava vadeitajai Latvejis vaļdeibai, kurā puorsvorā Hruščova atkušņa laikā beja t. s. nacionalkomunisti, suocēs kusteiba, kuru vāluok Arvīds Pelše borgi nūsauks par „latyšzacyja Latgaliji”. Dīmžāļ itai kusteibai, kai ari pošim nacionalkomunistim, 1959. godā tyka pīlykts tuklys punkts, tok tuo laika kulturys ministram Voldemāram Kalpiņam (1916–1995) izadeve nūorganizēt Latgolys kulturys nedeļu Reigā, kas uzmundrynuoja i sapurynuoja latgalīšu pošapziņu.

Juosoka, ka padūmu vara veikli prota izmontuot tuos klaidys, kurys sovulaik tyka pīļuovuse Latvejis vaļdeiba attīceibā iz Latgolu, tūstorp zemis reformys tryukumus, kas veicynuoja Latgolys īdzeivuotuoju slyktuoku ekonomiskū situaceju, bezdorbu, peļņā īšonu iz Latveju, kai tūlaik sauce puornūvodus. Taipat ari nycynūšū attīksmi pret latgaliski drukuotajom gruomotom i latgalīšu volūdu (kai tūreiz sauce – latgalīšu izlūksni), nu kurys publiskajā telpā piec 1934. goda K. Ulmaņa apvārsuma teiši voi natīši latgalīšus spīde atsateikt „tautys vīneibys vuordā”. Prūtams, ka ari padūmu laikā Latgolu nagaideja leiputreja, nu nabadzeigūs Latgolys kolhozu ļauds bāga iz Pīreigu i cytim Latvejis rajonim, kuortejū drukys aizlīgumu pīdzeivuoja ari latgalīšu volūda. Tūmār taisneibys lobā juopīzeist ari tū, ka daudzi tryuceigī Latgolys jaunīši izmontuoja padūmu varys dūtuos īspiejis īgiut bezmaksas izgleiteibu vydsškoluos i augstškoluos. Daudzi Latgolys censūni ar sovu speiteibu i uzjiemeibu īgiva vysai augstus posteņus tuo laika nomenklaturā. Kū tys jim moksuoja, nu kuo beja juoatsasoka, – tys beja cyts vaicuojums. Dzejnīks Andris Vējāns sovā dīnysgruomotys 1988. goda 6. novembra īrokstā pīmiņ Latgolys kulturys nedelis organizatora, kulturys ministra V. Kalpiņa vuordus, kas, atsaverūt iz tūs dīnu nūtykumim piec 30 godim, par latgalīšim izasacejs na vysai glaimojūši: *..domāju, ka izkopt šo (latgaliešu – A. R.) savdabību būs ļoti, ļoti grūti, jo latgaļi jau ir mūsu lielākie migranti. Cik to ir palicis viņu pašu novadā? Viens no viņiem man kādreiz teica: „Mēs pārņemsim cilvē valodu un vadošos amatus.” Tā arī ir noticis, un ideja par šo savdabības attīstīšanu vairāk nāk nevis no Latgales, bet gan no Rīgas. [...]* Ulmaņa laikos latgaļus stipri

apspieda, un mēs, komunisti, tiem solīt solījām – nāks mūsu laiki, viss būs pavisam citādi. Jā, Latgalei tika piešķirts pat autonomā apgabala statuss, tiesa, to drīz arī likvidēja. Ko mēs tiem varam sacīt par mūsu solījumiem? Gaužām maz, ja nu vienīgi nākotnes formā (Vējāns 2009: 176).

Juoteic, ka ar Latgolū vysūs laikūs ir raudzeits politiski manipulēt, bet latgalīts vysod ir izdzeivuojs, varbyut arī pasateicūt sovai elasteibai i spiejai pīsamāruot, ka cytažuok navar, bet kluseibā sirdī prats patureit sovu taisneibu i sovu Dīvu.

Latgolys kulturys nedelā Reigā T. Brokys ansamblis „Daina” i arī juos vadeitais Daugovpiļs rajona Neicgaļa kolhoza „Rodina” (*Dzimtine*) kors, taipat arī Daugovpiļs kulturys noma jauktais kors S. Broka vadeibā beja vysu pasuokumu centrā, bet nūslāguma koncertā izastuoja Daugovpiļs i Rēzeknis apvīnuotais jauktais kors i simfoniskais orkestris. Kori dirigēja S. Broks i Uldis Balodis, orkestri – Mendelis Bašs i Pauls Krūmiņš. Klauseituoju puorpiļdeitajam koncertam beja juoreikoj atkuortojums nuokamuos dīnys, svātdinis reitā, bet arī iz tū biletis tyka izpierktys dažu stuņžu laikā (Vītoliņš 1958).

Tai sauktais Hruščova atkusnis nabeja ilgs, jau nuokamajā godā, 1959. goda 7.–8. jūlī, Reigā nūteik LKP centralkomitejis slāgtais uorkuortys plenums (Latvijas KP 1989), kurā nu omota atcēle LPSR Ministru padūmis prišksādātuoja vitnīku E. Berklavu, beja suokusēs nacionalkomunistu sagruove. Tūmār 1959. goda 19. jūlī Daugovpilī, atjaunuotajā Stropu estradē, nūteik Ūtrī Latgolys nūvoda dzīšmu svātiki, kruošni i grandiozi. Svātiku viersdirigents ir S. Broks: *Otro Latgales dziesmu svētiku dalībnieku un tautas noskaņojums izpaudās cerībā un pārliecībā, ka latgalieši ar savu īpatnējo etnisko kultūru, dzīvi apliecinošo tautas mākslu spēj pastāvēt un attīstīties līdzās pārējiem Latvijas novadiem arī nelabvēlīgos apstākļos* (Paukste 2002: 66).

20. g. s. 60. godūs ir vēļ vīns nūzeimeigs nūtykums, kas tūlaik Latgolys kulturys dzeivē paīt namaneits, jo saistuos ar trymdys latgalīšu aktivitatem. 1961. godā „Latvian Music” nūdaļa Mineapolē (ASV) izdūd pyrmū skaņuplati ar latgalīšu tautys dzīšmu īrokstim „Latgalian (Latvian) Folk songs”, kū sastuodeja pazeistamais literaturzynuotnīks Mikeļs Bukšs. Skaņu platē ītvarti 15 tautys muzikys skaņdorbi nu Daugovpiļs jauktuo kora „Daugova” (vad. S. Broks) i sīvīšu vokaluo ansambļa „Daina” (vad. T. Broka) prišksnasumu. „Aiz azara bolti bārzi”, „Aiz azara augsti kolni”, „Siermi zyrgi, jauni puiši”, „Audzit muni gari lyni”, „Es sovai māmeņai” i c. latgalīšu tautys dzīšmu apdaris padūmu okupacejis godūs beja sovdaibeiga Daugovpiļs vizitkarte, kas styprynuoja tuo laika ļaužu latvyskū, latgaliskū pošapziņu.

M. Bukšs žurnalā „Dzeive” 1962. godā atzeimej, ka itei plate ir puorjāmums nu okupātuos Latvejis, tys nūzeimej, ka īroksti pajimti nu Latvejis radejis, nu koncertu īrokstu ar vysim aplausim (Bukšs 1962: 30). Prūtams, ka ni „Daugava”, ni „Daina” tymā laikā nevarēja pat īsadūmuot nūbraukt iz Ameriku voi Zvīdreju, lai īraksteitu skaņu plati! Tod, kod jau Reigys kori 70. godūs suoce braukuot arī iz Rītumu valstīm, iz Japuonu, Daugovpiļs kolektivim vīneigais braucīņs beja iz Vuocejis Demokratiskū

republiku.

Kai recenzijuos žurnālā „Dzeive” 1962. goda 53. numurā uzsver i rakstnīks Ontuons Rupaiņš (Rupaiņš 1962: 28–30), i skaņu platis sastuodeituojs, izcylais zynuotnīks M. Bukšs, izpiļdejuma kvalitāte ir perfekta: *Lelu atzineibu jōsoka dirigentim Brokim, kas prūt panōkt teiru dzīšmu partiju, sabolsōjumus, kontrolēt koristu elpōšonu, izceļt vodūšōs melodijas, veidōt skaistu piano, dūt spēceigu forte un dinamiski regulēt tempus. Prīcu sagōdoj pyrmō plašōkō vērīņa dirigente – sīvīte, Tereze Broka, kas gūdam var nūsastōt leidza dirigentim veirīšim* (Rupaiņš 1962: 28–30).

Ari M. Bukšs eipaši uzteic T. Broku, sovu nazkodejū škoļneicu Rēzeknis gimnazejā Ūtruo pasaulā kara laikā: *Te seviški izaceļ Tereze Broka ar sovīm dzīšmu tulkōjumim, kuri ir eisti klasiski vīnreizēji. Voi ir īspējams izpiļdeit vīnkōršōk un dramatiski efekteigōk kaidu dzīsmi, kai ir izpiļdeita, pīm., „Nadūd, Dīvs i veitulam”?* *Moz tycams. Jau īvoda bolss skaņ liriski smogi kai nu viņpasauļa, tōļōk tū pōrjam alts ar vysu dvēseles cīšsonu dziļumu, kura sōpeigumu vēļ pastyprnoj vīnas vīneigas steigas izskaņa. Tei ir geniali vīnkōrša interpretacija, maksimalais teirūs, tragiskūs jrytu atklōjums. Taisni liriskajā interpretacijā Tereze ir pōrōka ari par Stanislavu Broku* (Bukšs 1962: 30).

Tys ir cīši augsts nūviertejums, ar kuru, laikam gon, Latvejā tūlaik moz, kurs īsapazyna, taipat kai ar skaņuplati. Poši Broki plati pa postu sajēme, bet sūleituo skaņū īrokstu īkuorta mož ari tyka izsyuteita, bet Daugovpili tei nasasnēdze (Rancāne 2016–2017).

Trimdys latvīši tūmār sekuoja leidza T. Brokys rodūšajai darbeibai. Jei pošā stuosta: *Naatguodoju, kurūs Dzīšmu svātkūs tys beja, varbyut kaidā 1980. godā. Piec tautys muzikys koncerta LVU (Latvejis Vaļsts universitate – A. R.) aulā mes obejis ar meitu, dasasādušys iz zedineiša, parkā ādam saļdejumu, tys saļdejums tak, es nūsālīkuse turu jū, lai natak iz bruņču. Pieški radzu man prīškā nūsastuoj divejis boltys, elegantys veirīšu kūrpis, boltys zečis, boltu bikšu storys, es tagad laižu skatīni iz augšu, verūs, ak, Dīveņ, div napazeistami, smolki kungi. Dūmoju, varbyut mums puormess, ka mes te sēdim, es puorsabeiduse pīsatryukstu kuojuos, bet tys veirīts maņ vaicoj: „Jūs esat Terēze Broka?” Izaruoda, ka tī beja Amerikys latvīši, jī bejuši myusu koncertā aulā. I tūlaik jī maņ soka: „Jūs taču esat varone!” – „Kāpēc?” – „Nu tāpēc, ka dziedat latgaliski.” Jis bejs puorlīcynuots, ka Daugovpilī nivīns pat latvyski narunoj, kur vēļ latgaliski, ka tys ir aizlīgts* (Rancāne 2016–2017).

Tymūs pošūs Dzīšmu svātkūs pi Terezis grīzušīs trymdys latvīši nu Vuocejis ar lyugumu īdūt latgališu tautys dzīšmu nuotis. Sarunuojuši dīnu, kod aizness i atstuos vīsneicā „Latvija” pi dežuranta, ar lelom gryuteibom puorakstejušys nūtis, partū ka kopātuoja jau nabeja, aiznasušys iz vīsneicu, prasiejušys, lai atdūt uorzemu gostim, bet dežurants nīkuo nu jūs naasūt pījiems. Tai nuotis palykušys naatdūtyš.

Jā, oficiāli jau tūlaik latgališu volūdā runuot i dzīduot nabeja aizlīgts, taipat kai

nikur nav atrūnami 1864. goda i 1934. goda „ukazi“ (bet piec Latgolys kulturys nedelis ari sekuoja aizlīgums 1960. godā) par latgalīšu drukys aizlīgumu. Bet tys natyka ari atbalšteits, vēl vairuok, Daugovpilī, kur piļneibā varēja iztikt tikai ar vīnu volūdu – krīvu. Latgaliskuo repertuara veiduošona i kūpšona beja tikai i vīneigi pošu Broku entuziasms, uzjemeiba i pošaizlīdzzeiba. Īspiejams, tys cēlēs nu tuo, ka jī vēl pīdarēja pie tuos paaudzis, kura Latvejis breivvaļsts laikā školā vuicejuos latgalīšu volūdā, ka tys latgaliskais jim beja duorgs dzili sirdī. Pasateicūt jim, 50.–60. godūs taišni daugavpilīši, Terezis un Stanislava Broku vadeitī kolektivi, beja tī, kuri nese atkloteibā latgaliskū vuordu i goru. Tys beja pamats tam, kas sekuoja 1990. godā, kod Daugovpilī, otkon T. Brokys aicynuoti, puļcējuos kori iz Latgolys Dzīšmu svātkim, pyrmajim atjaunuotajā Latvejā.

LITERATURA

- Auza, Z. (1957). Latgales dārgās pērles. Dzimtenes Balss. 10. jūl.
- Barkovska, Genovefa, Šteimans, Josifs (2005). *Daugavpils vēstures lappuses*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- Bukšs Mikeļs (1962). Klausūtīs latgaļu dzīsmēs. *Dzeive* 53, 30.
- Grāpis, Andrejs (sast., 2011). *Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks*. Rīga: Pils.
- Latvijas KP – Latvijas KP Centrālās Komitejas VII slēgtā plēnuma stenogramma (fragmenti) (1989). *Lauku Avīze*. 7. jūl.
- LPSR – LPSR delegācijas VI Vispasaules jaunatnes un studentu festivālā svinīgā koncerta programma J. Vahtangova vārdā nosauktajā teātrī. 05.08.1957. Rakstniecības un mūzikas muzeja arhīvs. Inv. Nr. 643075.
- Paukste, Jānis (2002). *Latgales mūzikas kultūra*. Rēzekne: LKCI.
- Rancāne, Anna (2016). *Interveja ar Ģertrūdi Kevišu*. Audioiņoksts. Daugovpiļs.
- Rancāne, Anna (2016–2017). *Interveja ar Terezi Broku*. Audioiņoksti. Daugovpiļs.
- Rupaiņš, Ontōns (1962). Latgali dzīd. *Dzeive* 53, 28–30.
- Stankevičs, Antons (1957). Dzīve iesākas tā. *Literatūra un Māksla*, 14. dec.
- Vējāns, Andris (2009). Sāp aizgājušais skaistums. *Andra Vējāna piemiņas grāmata. Vēstules un dienasgrāmatas. Tēlojumi un dzejoļi. Atmiņas un attēli*. Rīga: Pils. 172–176.
- Vītoliņš, Jēkabs (1958). Tautas dziesmas daile. *Dzimtenes Balss*. 13. dec.

Lilija Limane

GRĀMATNIEKS STEPONS SEIĻS UN VIŅA PERSONĀLARHĪVS LATVIJAS NĀCIONĀLAJĀ BIBLIOTĒKĀ

Pētījuma mērķis ir atklāt Latgales bibliofila, grāmatnieka un kultūras pētnieka Stepona Seiļa (1909-1979) un Latvijas Nacionālās bibliotēkas sadarbības vēsturi, kā arī raksturot S. Seiļa dokumentālā mantojuma sastāvu. S. Seiļa bibliofilās intereses bija saistītas ar latgaliešu preses kolekcionēšanu un informācijas vākšanu un apkopošanu par Latgales vēsturi un tajā iesaistītajām personībām. Latvijas Nacionālajā bibliotēkā daļa viņa materiālu nonāca no Latvijas PSR Prokuratūras pēc S. Seiļa mājās notikušās kratīšanas un literatūras izņemšanas. No šiem materiāliem izveidotais S. Seiļa personālarhīvs tika būtiski papildināts 1980. gadā, kad mirušā grāmatnieka mantinieki nodeva bibliotēkai lielu daļu viņa personiskās bibliotēkas materiālu, kas tagad veido solīdu avotu bāzi latgalistikas pētījumiem. Pētījuma izstrāde balstīta uz publicētiem un npublicētiem tekstiem, izpētes gaitā iepazīti un analizēti bibliotēkas lietvedības dokumenti, bibliotēkas darbinieku sarakste ar S. Seiļi, kā arī viņa personālarhīva sastāvs.

Atslēgas vārdi: Stepons Seiļš, Latgales personālijas, Latgales kultūras vēsture, grāmatas, manuskripti, privātās kolekcijas.

STEPONS SEIĻS AND HIS ARCHIVES IN THE NATIONAL LIBRARY OF LATVIA

Latgalian teacher, publicist and cultural history researcher Steponas Seiļš (1909–1979) devoted his whole lifetime to collect cultural facts about Latgale. He was working with a relentless dedication, and, despite the pressure from those in power, he remained loyal to the Latgalian language and supportive of the idea that Latgalian has to be preserved in print.

S. Seiļš can be characterized as a man of deep and lasting interest in publishing of Latgalian books and a persistent and zealous collector of cultural heritage. In his home „Kļovi” in Makašāni parish he created an impressive library of Latgalian works with almost complete collection of books, sizable sets of major newspapers, old manuscripts and a large amount of manuscripts and other materials about cultural figures.

The National Library of Latvia obtained the first part of archival materials belonging to S. Seiļš in 1974 from the public prosecutor's office of the Latvian SSR. The Soviet police confiscated printed publications and manuscripts from the home of S. Seiļš „Kļovi” in Rēzekne district during the search and seizure operation of July 1–3, 1974 with the purpose to find anti-Soviet literature. After checking into Seiļš' materials, the prosecutor's office decided not to bring any charges against S. Seiļš. The library staff analysed the printed materials and scripts and reached an agreement with S. Seiļš to keep 54 units of manuscripts in its collection and in the Department of Rare Books and Manuscripts, where a personal archive (RXA96) of S. Seiļš would be formed. The library also made microfilms of his returned materials, partially compensating the owner for these writings. The personal archive includes materials on activities of the Central Society of Latgalian Teachers and other cultural organizations. At the same time, 16 copies of microfilms were made of the essays of S. Seiļš and other Latgalian author manuscripts. Taking the sociopolitical situation of the times into account, the library mostly kept periodical publications from the 1920's and 1930's that met all the criteria of special collection according to the instructions set by Main Administration for Literary and Publishing Affairs (Glavlit). The remaining publications and manuscripts, including diaries, letters and studies about personalities were taken back to „Kļovi” and returned to the owner.

The most of S. Seiļš' private library was purchased after his death from his heirs. The cultural heritage includes printed matter and an extensive archive of manuscripts. Printings include several of the so-called Latgalian „contrafactions” (books, which were printed during the prohibition of Latin script in Latgale and had counterfeit printing dates on them). These rare specimens were stored in the collection of the Department of Rare Books and Manuscripts. The rest of the books following the principles of collection management were included in the general book collection. Some 254 manuscripts were added to the personal archive of S. Seiļš. Manuscript archive was enriched with some outstanding printed masterpieces of the period of ban on printing, as well as creative materials of S. Seiļš and other authors, and a wide range of correspondence. Information about eminent people of Latgalian descent, put together in the „cases” became available to readers. It includes the information on every notable person of Latgalian descent or those connected to Latgalian culture in the 20th century. His collection can reasonably be regarded as the archive of Latgalian people. In 2000, the library received 13 folders with deposited materials from Pēteris Seiļš, the son of S. Seiļš. Currently, the personal archive of S. Seiļš holds 339 manuscripts. These materials provide a rich source of information for researchers and those, who are interested in Latgalian history.

Keywords: Stepons Seiļš, Latgalian personalia, history of Latgalian culture, books, manuscripts, private collections.

1. attēls. *Stepona Seiļa portrets*
Picture 1. *Portrait of Stepons Seiļs*

Vajadzība pēc detalizētiem latgalistikas pētījumiem aktualizē nepieciešamību detalizētāk atklāt personību lomu Latgales vēstures pretrunīgajos līkločos, pievērsties ne vien cilvēkiem, kas būtiski ietekmēja Latgales likteņceļu Latvijas valsts veidošanās laikā, bet arī tiem, kuri vēlāk ar ikdienas pūliņiem un nacionālo stāju veidoja sabiedrisko domu tuvākā vai tālākā apkārtnē. Viens no veidiem, kā uzturēt un attīstīt latgalisko patriotismu, ir rūpes par Latgales kultūras vērtību uzkrāšanu, saglabāšanu. Pašaizliedzīgs latgaliskuma idejas nesējs bija skolotājs, publicists, bibliofils un Latgales kultūras vēstures pētnieks Stepons Seiļš (1909–1979), kurš savu mūžu veltīja latgaliešu kultūras faktu vākšanai, ar neatslābstošu interesi, spītējot ārējās varas spiedienam, palika uzticīgs latgaliešu valodai un aizstāvēja ideju par latgaliski iespiesta vārda nepieciešamību. Savas garīguma apdvēstās dzīves laikā S. Seiļš uzturēja kontaktus ar daudziem laikabiedriem Latgalē un ārpus tās robežām, augstu novērtēja domubiedrus, līdzīga darba veicējus. Grāmatnieka pieredzi, gan pozitīvu, gan līdz traģismam sāpīgu, veidoja arī saskare ar daudzām institūcijām. S. Seiļa attiecības, sadarbība ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļu, īpaši tās vadītāju grāmatzinātnieku Alekseju Apīni (1926–2004) sākotnēji izveidojās kā starp domubiedriem, radniecīga darba darītājiem. Latgales pētniekam traģiskos apstākļos bibliotēkas darbinieki parūpējās par viņa bibliotēkas glābšanu no bojā ejas, ieguva grāmatnieka uzticību un vēlāk bibliotēka kļuva par S. Seiļa garīgā mantojuma glabātāju. Vēstījums par bibliotēkas un Latgales kultūras darbinieka attiecībām raksturo apstākļus un izgaismo situāciju, kas bija iespējama un raksturīga totalitāras varas pārņemtajā padomju valstī.

Dzīves gaita un privātās bibliotēkas izveide

S. Seiļa dzīves lielākā daļa aizritēja nomaļā lauku sētā, bet viņš šai sētai iedvesa garīgumu, padarīja to par sabiedriski nozīmīgu vietu, jo šeit uzkrātās kultūras vērtības piesaistīja apmeklētājus, rosināja domu apmaiņu, te gūtie impulsi izskanēja aiz novada robežām. S. Seiļa dzimtās mājas „Kļovi”¹ atradās Makašānu pagastā, skaitā vietā netālu no Rēzeknes. Par zinošu personību nākamo kultūras darbinieku veidoja mācības Rēzeknes Valsts skolotāju institūtā (1925–1929). Ieguvis skolotāja kvalifikāciju, viņš 1929. gadā uzsāka tautsaimniecības studijas Latvijas Universitātē, taču drīz sapratis, ka viņu interesē žurnālistika, studijas pārtrauca un iesaistījās žurnāla „Jauno Straume” darbībā. Rīgā viņš aizrautīgi un ražīgi darbojās literatūrā un publicistikā un līdz iesaukšanai obligātajā karadienestā 1933. gadā piedalījās vairāku latgaliešu laikrakstu satura izveidē. Pēc demobilizācijas, kad bija noticis K. Ulmaņa apvērsums un slēgti vairāki latgaliešu preses izdevumi, S. Seiļš atgriezās tēva mājās, bet no 1934. gada uzsāka skolotāja darbu Taudejāņu pamatskolā. Šajā laikā viņš turpināja rakstīt, darbojās skolotāju biedrībās, organizēja latgaliešu grāmatu izstādi Rēzeknē 1935. gadā un sagatavoja plašu pārskatu par grāmatniecības attīstību. Tieši iespieddarbu un rokrakstu vākšana eksponēšanai iespaidīgajā latgaliešu preses skatē rosināja pievērsties antikvāras literatūras vākšanai un personīgas kultūrvēsturiskas nozīmes dokumentu krātuves izveidei. Būdam „latgalīšu grōmotu izstodes-tērga” (Seiļš 1935: 1) organizācijas komitejas loceklis, meklējot materiālus izstādei, viņš uzmeklēja sabiedrībā pazīstamus bibliofilus un atklāja nezināmus grāmatu īpašniekus, kas neliedz izstādei savus eksemplārus un priecājas, ka *latgalīšu grōmotu skapis ar kotru dīnu pyldōs jaunim un jaunim eksponatim izstōdei* (Seiļš, 1835: 1). 30. gadu vidū kultūras aprindās līdz ar aktivitātēm latgaliešu grāmatu izdošanā ir tendence apkopot informāciju par literāro mantojumu latgaliešu rakstu valodā, top S. Seiļa radniecības Valerijas Seiles (1891–1970) bibliogrāfiskais darbs „Grāmatas Latgales latviešiem” (1936). S. Seiļš ne tikai organizēja izstādi, bet arī publicēja rakstu „Latgalīšu grōmota” („Jaunais Vārds”, 1935, 23. maijā), ko izdod atsevišķā brošūrā un izplata izstādes apmeklētāju vidū. Tas ir pirmais apcerējums par latgaliešu grāmatniecības vēsturi, kas kopā ar izstādes eksponātu sarakstiem un nozaru apskatiem ieliek labu pamatu tālākai latgaliešu grāmatniecības vēstures pētniecībai (Apeļš, Seiļš 1936). S. Seiļš prognozē, ka rosīgā sabiedrības interese par rakstītās kultūras pieminekļiem saglabāsies ilgstoši: *Dūtais īrūsynōjums, cerams, naapseiks leidz ar pōrs dīnu izstōdi, bet paliks uz godu godim* (Apeļš, Seiļš 1936: 21). Pirmos impulsus interesei par grāmatām S. Seiļš guvis jau agrā bērnībā no tēva brāļa, kurš atgriezies no dienesta ar poļu un vācu grāmatām, un *zēns sējis sīpollokus buntēs, lai Rēzeknes tirgū tēvs tos pārdotu un vietā atvestu kādu grāmatu* (Vējāns 1996: 333) Bērnībā rosinātā interese par grāmatām studiju laikā Rēzeknē un vēlāk Rīgā, paplašinoties iespējām iegūt dažāda veida kultūras informāciju, pārauga interesē par latgaliešu grāmatniecības vēsturi un saglabājās arī tās izdzīvošanai smagos apstākļos.

¹ S. Seiļa māju nosaukums dažādos avotos ir rakstīts atšķirīgi: „Kļovi”, „Kļōvi” (latgaliski), „Kļāvi” (latviešu literārajā valodā).

S. Seilim raksturīgais interešu plašums atspoguļojas rakstos. 1937. gadā Latgaliešu Skolotāju centrālās biedrības izdevniecībā nāca klajā viņa apcerējumu krājums „Jaunī deigli” ar Franča Kempa (1876–1952) priekšvārdu (Seiļs 1937). Tomēr K. Ulmaņa režīms, vērsts uz varas centralizāciju, arvien vairāk nomāca latgaliešu kultūras dzīves aktivitātes. Arī S. Seiļa darbība pievērsa politisko nelabvēļu uzmanību, viņa mājās Taudejānos tika veikta kratīšana, kuras laikā izņēma un sadedzināja dienasgrāmatu (Seiļs 2016). Vēl nelabvēlīgāka viņa darbībai bija politisko režīmu maiņa pēc 1940. gada. 1941. gadā, palicis bez darba skolā, S. Seiļs no Taudejāņiem devās uz „Kļoviem” ar savu sakrāto grāmatu krājumu, kas satilpa divos zirga vezumos. Grāmatu krājuma apjoms liecina, ka 1935. gada izstāde bija atmodinājusi viņā bibliofilu un nākamie pieci gadi bijuši aktīvs bibliotēkas veidošanas sākuma posms. Tomēr trūkst ziņu, kāda tieši literatūra ietilpa vezumos. Ar to tika likti pamati „Kļovu” Latgales kultūrvēstures bibliotēkai-muzejam.

1944. gadā S. Seiļs atsāka skolotāja darbu – tika norīkots par Kļavu skolas direktoru, vēlāk iecelts par Rēzeknes skolu inspektoru. Pedagoga karjeru tomēr pārtrauca, komunistu pamanīta, kāda publikācija Latvijas Republikas laika presē. Vairākus gadus viņš bija spiests strādāt gadījuma darbus, līdz 1955. gadā varēja atsākt skolotāja darbu vispirms Mežmalas, pēc tam Kļavu skolā, kur nostrādāja līdz šīs skolas likvidācijai 1968. gadā. Pēdējos 11 savas dzīves gadus viņš dzīvoja dzimtajās mājās, turpinādams domāt, rakstīt, krāt latgaliešu iespieddarbus un vākt kultūras vēstures informāciju. (Sk. 2. attēlu „Skolotāja S. Pītera d. Seiļa autobiografija (1957)” raksta beigās.)

S. Seili raksturo dziļa un noturīga interese par latgaliešu grāmatniecību un neatlaidība novada kultūras mantojuma apzināšanā un saglabāšanā. Kā dienasgrāmatā, tā vēstulēs un citos tekstos viņš samērā maz stāsta par grāmatu ieguves avotiem. Meita Lūcija Kovaļenko (dz. Seile) atceras, ka tēvs izmantojis visas iespējas iegūt grāmatas: staigājis pa lauku mājām, meklējis makulatūrā, tautājis pie paziņām, pircis (Kovaļenko 1989). Ar šādu rīcību viņš bieži vien izglāba grāmatas no iznīcināšanas vai novārtā pamestu iespieddarbu eksemplāru iznīkšanas. Kā jau minēts, viņš izmantoja katru iespēju, lai glābtu apdraudētus iestāžu grāmatu vai dokumentu krājumus, piemēram, uzņēmās rūpes par Latgaliešu Skolotāju centrālās biedrības Rēzeknes arhīvu un Latgales centrālā muzeja-bibliotēkas materiāliem. (Polukejeva, 2001:163–164). Materiālo iespēju robežās viņš centās abonēt jaunākos laikrakstus un grāmatas. Padomju varas laikā, kad latgaliešu grāmatu izdošana tika pārtraukta, viņš dažādos avotos meklēja un saglabāja katru rakstu rindu par Latgali un latgaliešiem, kā arī pats turpināja rakstīt latgaliešu valodā. Makašānu pagasta „Kļovūs” viņš izveidoja iespaidīgu latgaliešu rakstu bibliotēku ar teju pilnīgu grāmatu krājumu, retiem avīžu komplektiem, kā arī seniem rokrakstiem un paša sakopotiem materiāliem par kultūras darbiniekiem. Viņam piederēja daudzi reti senāko grāmatu izdevumi latgaliešu valodā, tai skaitā pirmā latgaliešu grāmata „Evangelia toto anno” (1753) pat divos eksemplāros – vienu no „Ceplīšiem” viņam atnesis Bernhards

Borgs (?–1976), bet otru – ieguvis no drukas aizlieguma laika dziesminieka Jōņa Seiļa (1882–1928) (Vējāns 1996: 336). Pie viņa no Rīgas, Rēzeknes, Ludzas un citām vietām brauca ciemiņi, lai iepazītos ar krājuma bagātībām – katrs savai vajadzībai. S. Seiļš ne bez lepnuma citē kāda Latvijas Televīzijas darbinieka Sprinģa teikto: *Nevar nevienu filmu kvalitatīvi uzņemt, ja nebalstās uz tādu vīru palīdzību kā jūs* (Seiļš 1970–1977: 1). Grāmatnieka skapjos un plauktos atradās literāru darbu autormanuskripti, reti avīžu numuri, vienīgie latgaliešu grāmatu eksemplāri, drukas aizlieguma grāmatas un rokraksti, plašs materiālu klāsts par Latgales notikumiem un cilvēkiem. S. Seiļa mājās viena cilvēka spēkiem bija izveidota muzejveida krātuve, kas varēja sacensties ar valsts krātuvēm galvaspilsētā. Bibliotēka kalpoja arī pašam īpašniekam par pētījumu bāzi, jo viņš nemitīgi strādāja un domāja, pētīja un rakstīja, paretam gatavojot kādu publikāciju žurnālam „Karogs” vai kādam laikrakstam, vēl biežāk – plauktam vai atvilktnī. S. Seiļš savos sacerējumos netiecas pēc filozofiskiem vispārinājumiem un raksturojumiem, iespējams, padomju sistēmas uzspiestie ideoloģiskie ierobežojumi neļāva viņam izteikt plašāku redzējumu, tomēr precīza milzīga apjoma faktu fiksācija veido plašu Latgales vēstures un sava laika panorāmu.

Stepona Seiļa un Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) sakaru aizsākumi

No LNB puses sadarbību ar S. Seili uzsāka Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas vadītājs A. Apīnis 60. gadu otrajā pusē. Vācot materiālus monogrāfiskajam pētījumam „Latviešu grāmatniecība līdz 1900. gadam”, viņš reizumis ieguva trūkstošo informāciju par latgaliešu grāmatniecību no S. Seiļa. Tas bija vērtīgi arī tāpēc, ka S. Seiļš ziņas no dokumentiem papildināja ar paša atmiņām. Arī S. Seiļš bieži vērsās pie A. Apīņa vai citiem reto grāmatu un rokrakstu nodaļas darbiniekiem ar lūgumiem sameklēt viņam vajadzīgās ziņas vai tekstus bibliotēkas iespieddarbos (Seiļš 1970–1977). Vienotā pētnieciskā darbā abi grāmatnieki – viens metropolē, otrs attālā ciemā, apmainījās ar katram nepieciešamo informāciju. 1967. gadā A. Apīnis pirmoreiz viesojās „Kļovūs”, 70. gados S. Seiļa mājas apmeklēja arī vairākas viņa kolēģes. Var apgalvot, ka starp S. Seili un A. Apīni, viņa vadīto retumu kolektīvu bija izveidojusies sadarbības un savstarpējas labvēlības gaisotne. 1977. gadā A. Apīnis dāvināja S. Seilim savu monogrāfiju „Latviešu grāmatniecība”. Atbilde ar pateicības vārdiem ir pēdējā S. Seiļa sarakstē saglabājusies vēstule uz bibliotēku (Seiļš 1970–1977, 17).

S. Seiļa bibliotēkas grāmatu konfiskācija un to liktenis

Savas šķietami mierīgās, uz sociāliem protestiem maz orientētās dzīves laikā ar valdošās varas spaidiem grāmatniekam nācās saskarties vairākkārt, jo totalitāra vara nespēj pieciest neatkarīgu, nekontrolētu darbību. Apdraudējumu savai brīvībai viņš

izjutis arī nacistiskās okupācijas laikā, pastāvējuši pat draudi viņu ieslodzīt Salaspils koncentrācijas nometnē (Polukejeva 2001: 143), tomēr no šādas traģēdijas izdevās izvairīties. Padomju varas iestādes izsekoja gan pašu S. Seili, gan viņa bērnus, sevišķu bīstamību saskatot grāmatnieka sakaros ar trimdas tautiešiem, 1967. gadā viņam nācās „paviesoties” arī Valsts drošības komitejā, tomēr līdz 1974. gadam tieši personas vai mantas aizskārumi izpalika. (Polukejeva 2001:144).

1974. gada vasarā čekas modrā acs neatlaidīgi pievērsās savrupajai mājas bibliotēkai Makašānu pagasta „Kļovūs”. Varas iestāžu uzmanību, iespējams, veicināja S. Seiļa publikācija žurnālā „Karogs” (Seiļš 1974) par latīņu drukas aizliegumu sakarā ar tā atcelšanas 70 gadu atceri. Padomju laikā drukas aizlieguma faktu centās noklusēt, par to zināja tikai speciālisti, jo visas latgaliskās aktivitātes grāmatniecības jomā, kā arī tās vēstures popularizācija bija aizliegtas. Padomju režimam netīkama bija arī informācija par „lielā brāļa” – Krievijas – negatīva rakstura aktivitātēm pret mazākumtautībām, pat ja brīvas domas apspiešanu realizēja cariskā Krievija. S. Seiļa mājas 1974. gada pirmajā pusē vairākkārt apciemoja partijas darbinieks „Saška”, īstajā vārdā Aleksandrs Strods. Okšķerēšanas sekas parādījās 1. jūlijā, kad „Kļovūs” ieradās milicijas darbinieki sevišķi svarīgu lietu izmeklētāja Kaķīša vadībā, lai veiktu kratīšanu. Kratītāji rosījās trīs dienas, bet pa naktīm tika nodrošināta milicijas apsardze. 2. jūlijā no „Kļovu” mājām aizveda trīs maisus, bet 3. martā, izsakoties satriektā īpašnieka vārdiem, *piekrāva pilnu milicijas mašīnu ar Kļavos savāktajām kultūras vērtībām. Vakar no Kļaviem aizveda mana mūža krājumus un pūles (Seiļš 2016: 205). Piec nūtykušos krateišonas ir Kļovūs stovūkļs taidis, ka byutu ļeidz pamatym izordeits ilgi, ilgi skudru savylktais pyuļņis. Ar satrauktu protu un drabūšom rūkom, sejā ar sopu savylktom streipom cenšūs otkon sakortot moju (Seiļš 1970–1977)*. Vēlāk S. Seili pratināja, augustā viņš rakstīja paskaidrojumu. S. Seiļa bibliotēkas materiāli prokuratūrā atradās līdz novembrim. Prokuratūras darbinieku īpašo vērību pret trimdas latviešu korespondenci apliecina pasvītrojumi ar sarkanu zīmuli rakstnieka Jāņa Klīdzēja vēstulēs (Klīdzējs 1969–1978). Pārējos čekā pabijušajos materiālos šādi cenzūru atgādinoši sarkanā zīmuļa „nedarbi” nav atrodami. 6. novembrī pilnīga vai daļēja S. Seiļa bibliotēka no prokuratūras tika pārvesta uz V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēku (tag. LNB), Kaķītim paskaidrojot bibliotēkas darbiniekiem, ka lieta pret S. Seili tiek izbeigta „sakarā ar apstākļu maiņu un ar to, ka lietu turpināt nav vēlams”, priecīgo ziņu A. Apīnis nekavējoties pavēsta „Kļovu” saimniekam (Vēstules 1960–1970. gadi). Domājams, ka prokuratūras lēmums pārvest S. Seiļa materiālus uz bibliotēku ticis pieņemts, iesaistoties bibliotēkas vadībai un personīgi A. Apīnim, jo šāda padomju tiesībsargājošo iestāžu prakse nebija ierasta. Tomēr dokumentāli pierādījumi bibliotēkas vadības iniciatīvām nav atrasti.

Tātad, 1974. gada 6. novembrī bibliotēka saņēma no prokuratūras 14 maisus ar grāmatām un rokrakstiem un 73 avīžu komplektus. Atvestie materiāli tika novietoti reto grāmatu un rokrakstu nodaļā un tās vadītājam A. Apīnim sadarbībā ar bibliotēkas

administrāciju vajadzēja risināt jautājumu par latgaliešu grāmatnieka mantojuma tālāko likteni. A. Apīnis un Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa veica darba praktisko pusi – literatūras šķirošanu un izvērtēšanu, darbam tika piesaistīta arī specfonda vadītāja Voļa Eņģele, bet lēmumus pieņēma rokrakstu apstrādes un iegādes ekspertu komisija, tos apstiprināja direktore Aina Deglava (1909–1992). Formāli lietas gaitu virzīja vadība, taču ietekmēja A. Apīņa nostāja, jo bibliotēkas vadības vērtējumā viņš bija autoritāte, materiāli tika pārlūkoti un šķīroti viņa vadībā. Divas nedēļas pēc materiālu nonākšanas bibliotēkā, 1974. gada 22. novembrī, notika ekspertu komisijas sēde. Pēc A. Apīņa ziņojuma noklausīšanās komisija nolēma sagatavot materiālu sarakstu pieņemšanas aktam no Valsts prokuratūras. Pēc šīs formalitātes nokārtošanas tika pieņemts lēmums veikt literatūras šķirošanu un izpēti, pēc tam uzsākt sarunas ar S. Seili par krājuma daļas nodošanu bibliotēkai, pārējo atdot atpakaļ „Kļovu” saimniekam. Pēc uzskaites un sakārtošanas A. Apīnis izveidoja sarakstu no 825 bibliotekārajām vienībām. Sarakstā ietilpa:

Iespieddarbi:

84 avīžu komplekti,
190 žurnālu komplekti un numuri,
269 grāmatas.

Rokraksti:

12 mapes S. Seiļa dienasgrāmatas,
16 mapes biogrāfiski materiāli,
21 mape ar viņa sacerējumiem,
26 mapes ar viņa savāktajiem materiāliem un Latgales notikumu kalendārs,
40 mapes citu personu sacerējumi,
6 mapes – rokraksta žurnāls „Daile” un izgriezumi,
73 mapes sarakste,
13 mapes personālijas,
59 mapes Latgaliešu Skolotāju centrālās biedrības materiāli,
15 mapes dažādu biedrību materiāli (Lēmums 1974).

1975. gada 9. janvārī literatūras izpētes darbs bija paveikts un notika nākamā ekspertu komisijas sēde. Tur noklausījās A. Apīņa un V. Eņģeles ziņojumus. V. Eņģele vēstīja, ka iespieddarbu krājums sadalīts divās lielās grupās: atklātos fondos glabājamā un specfondos glabājamā literatūra. Te tika izdalīti bibliotēkai nepieciešamie vienīgie eksemplāri, dubulteksemplāri un liekie, ar pēdējiem saprotot grāmatas, kas bibliotēkas krājumu papildināšanai nebija vajadzīgas. Specfonda profila iespieddarbu glabāšanu noteica Latvijas PSR Galvenās literatūras pārvaldes pavēles un instrukcijas, šos norādījumus ignorēt bibliotēkas darbiniekiem nebija iespēju. Pašlaik nav zināms specfondam nodoto iespieddarbu sastāvs un liktenis,

jo saskaņā ar tā laika noteikumiem, inventarizējot šajā nodaļā ienākošo literatūru, tās avoti dokumentos netika precīzi norādīti. Ja periodisks izdevums vai grāmata netika inventarizēts, tas pievienojās Specfonda nodaļā lielā daudzumā uzkrātajai nesašķīrotās literatūras masai, kas tika slēpta no sabiedrības, vai pat nonāca makulatūrā. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas atverot specfondus, vairs nebija iespējams noteikt fondā uzkrātās literatūras iepriekšējos īpašniekus, jo ziņas par viņiem nebija fiksētas. Saskaņā ar šo rindu autore atmiņām (autore piedalījās iespieddarbu kārtošā un šķīrošanā – L. L.), specfondā nonāca galvenokārt 20. gs. 20. un 30. gadu periodiskie izdevumi. Iespieddarbus, kas nebija pakļauti speciālai glabāšanai, lēma atdot atpakaļ S. Seiļam, iepriekš nokopējot bibliotēkā trūkstošos numurus no pirmajiem latgaliešu laikrakstiem „Gaisma” (1905–1907) un „Drywa” (1908–1917), kā arī atsevišķus vērtīgākos rokrakstus (Lēmums 1975).

S. Seiļam tika atdoti atpakaļ lielākā daļa rokrakstu – biogrāfiskie materiāli, dienasgrāmatas, korespondence, viņa sakopotie materiāli par Latgales kultūrvēsturi un personālījām. Bibliotēka paturēja Latgales Skolotāju centrālās biedrības darbības materiālus, kā arī citu biedrību materiālus, kuru kopapjoms bija 48 vienības. No 16 rokrakstu vienībām, kas ietver Latgales notikumu kalendāru un ievērojamāko novada literātu darbu manuskriptus, tika pagatavotas mikrofilmas. Kā kuriozs minams fakts, ka ekspertu komisijas sēdē tika norādīts, ka vēl kā īpaši interesants materiāls jānokopē Latvijas Komunistiskās partijas vēstures institūta sagatavotā V. I. Leņina biogrāfija latgaliešu rakstu valodā, kas arī tika izdarīts. Papildus ekspertu komisija lēma griezties pie S. Seiļa ar ierosinājumu pārdot bibliotēkai vērtīgākos to interesējošos kolekcijas materiālus. Jau dažus gadus agrāk bibliotēka tika iegādājusies no S. Seiļa dažus rokrakstus un grāmatas, taču pirkumi pēc 1974. gada nav notikuši. 1977. gadā bibliotēka gan saņēma dāvinājumu – trīs paša novadpētnieka apcerējumus latgaliešu literatūras vēsturē un latgaliešu dzejnieku: Seimaņa Putāna (1892–1960) un Daniela Greča (1902–1986), – literāro darbu manuskriptus.

S. Seiļa „priecīgā diena” pienāca 5. februārī, kad A. Apīnis atveda uz „Kļovim” un nodeva īpašniekam atpakaļ viņam konfiscēto literatūru – iespieddarbus un rokrakstus, tiesa, tikai nedaudz vairāk par pusi – ap 249 iespieddarbu un 203 rokrakstu mapes, atbilstoši iepriekš minētajam ekspertu komisijas lēmumam. (Akts 1975). Gadu vēlāk, 1976. gada 5. februārī, nomaļais grāmatnieks vēstulē A. Apīnim pauž savas tābrīža emocijas: *Man ir valgas acis: atceros pirms gada šajā 5. februārī Jūs ieradāties manās tēva mājās ar vedumu no Rīgas. Vēl ļoti labi atceros 1974. gada to svarīgo dienu novembrī, kad Jūsu vēstule man bija uz galda. Jūs šai vēstulē rakstījāt, ka īsts grāmatnieks nenokar degunu. Šos vārdus es nekad neaizmirsīšu! Līdz elpos manas krūtīs, strādāšu, strādāšu [...] Mīļš, mīļš jums paldies, b. (biedri – L. L.) Apīni, par Jūsu sirsnīgajiem, manā dzīvē vēsturiskiem vārdiem, kurus jūs atstājāt pirms gada Kļāvu viesu grāmatiņā, kuru pats atvedāt no Rīgas pēc tās ilgākas prombūtnes: Priecājos šajā Kļāvu saimniekam priecīgajā dienā būt klāt! (Seiļš 1970–1977). (Sk. 3. attēlu „S. Seiļa vēstule A. Apīnim. Kļāvos, 1976. gada 5. februārī” raksta beigās.)*

S. Seiļa personālarhīvs un tā vērtības

LNB atstātie S. Seiļa iespieddarbi nonāca specfondā vai citos atklātajos fondos, bet no manuskriptiem un mikrofilmām tika izveidots viņa personālarhīvs (RXA96, Novadpētnieka Stepona Seiļa rokrakstu fonds). Līdz krājuma sakopotāja aiziešanai mūžībā tajā bija nogūlušās 70 glabājamās vienības. Pēc novadpētnieka nāves 1979. gada 18. jūlijā S. Seiļa mantinieki piedāvāja LNB iegādāties viņa grāmatu un rokrakstu krājumu. Bibliotēka ieguva sabiedriski vērtīgāko tā daļu – seniespiedumus un latīņu drukas aizlieguma laika iespieddarbus, retus latgaliešu grāmatu un avīžu eksemplārus, kā arī plašu rokrakstu klāstu. Rokrakstu fonds papildinājās ar vairākiem simtiem mapju, un tā apjoms pēc pirkuma apstrādes bija 324 glabājamās vienības. Nelielu daļu no tēva sacerējumiem Pēteris Seilis (1943–1996) nolēma uzticēt bibliotēkai kā depozītu, kam saskaņā ar līguma nosacījumiem 2000. gadā bija jāpāriet bibliotēkas īpašumā, kas arī notika un depozīts papildināja fondu ar 15 vienībām. Pašlaik S. Seiļa personālarhīva apjoms ir 339 vienības un tas ir viens no lielākajiem fondiem bibliotēkas rokrakstu krājumā un ir pats bagātākais uzziņu avots par Latgali. Turklāt iespieddarbi nonāca citu nodaļu krājumā, bet vairāki desmiti – seniespiedumu un drukas aizlieguma laika kontrafakcijas (drukas aizlieguma laikā izdotas grāmatas ar viltotiem izdošanas gadiem – L. L.) arī reto grāmatu krājumā

Rokrakstu fonda materiāli atspoguļo nenogurstošo „Latgales Misiņa” rosību kultūrvēstures faktu vākšanā un interpretācijā. Te ietilpst paša autora pētnieciskās darbības rezultāti – apcerējumi, piezīmes, uzmetumi, pārdomas, kā arī kolekcijas vākums ar plašu citu privātpersonu un iestāžu darbības liecībām. S. Seiļš ne tikai tika vācis iespieddarbus, rokrakstus, avīžu rakstus un ziņas, bet arī pats apkopojis informāciju un rakstījis apcerējumus par latgaliešu literatūras, valodas un grāmatniecības faktiem. Tomēr kolekcionāra intereses ir plašākas, viņa dokumentālās liecības un fiksētie dati un fakti aptver visas zinātņu nozares un dzīves jomas. Viņš savai dzīvei bija uzstādījis plašu un ambiciozu mērķi – pēc iespējas pētīt visus latgalistikas jautājumus, tomēr atbilstoši personības ievirzei apcerējumus reti skarti jautājumi ārpus humanitāro zinātņu jomas. S. Seiļa interešu plašumu raksturo viens no viņa vērtīgākajiem pētījumiem – „Pastoveigais latgaļu kalendars” (šifrs RXA96, nr. 93–95) ar personu rādītāju. Šai darbā katrā datumā autora sīkajā rokrakstā sniegtas ziņas par attiecīgajā dienā dzimušajām personām un notikumiem par laiku, sākot ar senākajām uzietajām ziņām līdz kalendāra sastādīšanas brīdim. Autors neaprobežojas ar lakonisku notikuma vai personas pieminējumu, bet rīkojas pēc enciklopēdijas principa – apkopo visu nozīmīgāko pieejamo informāciju. Padziļinātu interesi par kalendārniecību apliecina arī savāktā izraksti, piezīmes un apcerējumi par latgaliešu kalendāru vēsturi, kas kopā ar bibliogrāfisko informāciju par kalendāriem var kalpot par pamatu tālākiem pētījumiem šajā nozarē. S. Seiļa sastādītais kalendārs, iespējams, būtu pelnījis publikāciju, jo ir vispusīgs un izvērstas ziņu apkopojums par Latgales kultūrvēsturi un latgaliska kalendāra trūkuma apstākļos savdabīgā veidā kopj un attīsta latgaliešu kalendārniecības tradīciju. (Sk. 4. attēlu „Lappuse

no S. Seiļa kalendāra „Pastōveigais latgaļu kalendars” manuskripta (1964)” raksta beigās.)

S. Seiļš rakstījis par literatūras vēsturi, izteicis ierosinājumus drukas brīvības 70. gadadienas svinībām, sastādījis bibliogrāfiskus sarakstus (tostarp vairākās burtnīcās apkopojis ziņas par sava krājuma vērtībām „Stepona Seiļa vespōrejo biblioteka” un „Stepona Seiļa latgalīšu biblioteka”, šifrs RXA96, nr. 108). Uzmanības centrā bijuši latgaliešu dzejnieki, viņš piedalījies latgaliešu dzejas antoloģijas sastādīšanā. Plašakai sabiedrībai mazāk zināms, ka S. Seiļš arī pats sacerēja dzejoļus, jo tie nav publicēti. Savos dzejas darbos viņš pievērsies tām problēmām, kas viņu visvairāk aizkustināja vai radīja sāpes. Piemēram, drukas aizlieguma 70. gadskārtai viņš pat veltījis dzejoļu kopu „Tik ilgi latgaļu volūda skaņēs”, kur pauž optimistisku pārliecību par latgaliešu valodas nākotni. Par savu galveno darbības lauku viņš uzskatīja grāmatniecību un pamatoti lepojās ar savākto latgaliešu rakstu bibliotēku. Vēstulē A. Apīnim 1970. gada 10. decembrī viņš raksta: *Varbūt jums vai citam atbildīgam jūsu bibliotēkas darbiniekam tiešām būtu jāatbrauc tagad uz Kļāviem, lai pārliecinātos vēl reizi, par ko Seili slavē par Latgales Misiņu* (Seiļš 1960–1977: 3). Savus rakstus – autogrāfus un publikāciju izgriezumus viņš rūpīgi sakārtojās pa gadiem, tēmām.

Vislielāko rokrakstu kolekcijas daļu veido S. Seiļa apkopotie materiāli par personālījām. Viņš tiecās aptvert iespējami pilnīgu visos laikos dzīvojušo latgaliskas izcelsmes un Latgales kultūrā darbojošos personu loku un savu iespēju robežās savākt ziņas par šiem ļaudīm. Katrai personai viņš iekārtoja „lietu” – mapi ar dažāda tipa materiāliem (iespieddarbu izgriezumiem, izrakstiem, piezīmēm, vēstulēm, autoru manuskriptiem u. c.). Mapju apjoms dažāds – no pāris lapiņām līdz vairākiem bieziem sējumiem. Tipisku liela apjoma vākumu par personu raksturo dzejnieka Aleksandra Garanča lietas piemērs. A. Garanču ar S. Seili vienoja draudzība un sadarbība kopš 30. gadiem, kad abi publicēja savus darbus latgaliešu presē. A. Garančam iznāca arī viens dzejoļu krājums, taču padomju gados, kad viņu sasniedza S. Seiļa vēstule, dzejnieks strādāja Ādažos par mežsargu. Lietā glabājas abu 60. gadu sarakste, S. Seiļa piezīmes un rokrakstā un mašīnrakstā pārrakstīti A. Garanča dzejoļi un tēlojumi, dažas fotogrāfijas, kā arī žurnālu lapas ar A. Garanča sievas Ilzes Silmales stāstiem. Pēc dzejnieka nāves novadu laikrakstos un žurnālā „Karogs” S. Seiļam izdevās publicēt dažus drauga dzejoļus, bet lielāks publikāciju klāsts atrodams Latgales laikrakstos laikā pēc atmodas.

S. Seiļam arī ar vairākiem citiem latgaliešu rakstniekiem pastāvēja saskarsme mūža garumā. Vairākās mapēs apkopota 30. gados aizsāktā sarakste ar dzejnieku D. Greču, kas aprāvās ar S. Seiļa aiziešanu no dzīves. S. Seiļa bibliotēkā netrūka D. Greča stāstu un dzejoļu autogrāfu. Cieša garīga tuvība viņu vienoja ar Seimani Putānu, kura sacerējumu autogrāfu kolekcija kopā ar S. Seiļa pētījumiem sniedz bagātīgu vielu par šo dzejnieku. Fondā ir Madsolas Juoņa (īst. v. Ludborža, 1913–1975), Stanislava Vaikuļa (1887–1961), Zamzarāna (Joņa Karūdznīka, īst. v.

Eugenija Ruško, 1921–2003), Augusta Smagara (1910–1985) un citu latgaliešu literātu sacerējumu autogrāfi. Par maz pazīstamiem literātiem, piemēram, Jāni Danovski, lietā atrodamas tikai pāris lapaņas. Tiecoties pēc pilnības, S. Seiļš savā materiālu krājēja darbā nepameta novārtā ne laikabiedrus, ne jaunākās paaudzes latgaliskas izcelsmes literātus, kā, piemēram, Pēteris Jurciņš (1932–2004) vai Andris Jakubāns (1941–2008). Uz „Kļovim” pienāca vēstules arī no trimdas, rūpīgi mapēs sakārtotas, čekas sarkanu zīmuli sašvīkātās šodien lasītājiem pieejamas „sābra” (šādu uzrunu lietoja vēstulū autors) J. Klīdzēja (1914–2000) vēstules (Klīdzējs 1969–1978). Personīgo lietu galerija neaprobežojas ar rakstniekiem, tajā ietilpst arī mūziķi, mākslinieki, keramiķi, zinātnieki, skolotāji, mediķi, pat rūpniecības un lauksaimniecības darbinieki. Savas lietas iekārtotas pat Latvijas PSR Iekšlietu ministram Jānim Brolišam un Kultūras ministram Vladimiram Kaupužam, kā arī vairākiem čekistiem. Pārļapojojot preses izdevumus, S. Seiļš neizlaida nevienu latgalieti, kura vārds tur parādījās, pat ja šā cilvēka darbības virziens un mērķi nesaskanēja ar paša uzskatiem un vērtībām. Viņš saprata, ka nākotnes pētniekiem vēsturiskās patiesības konstruēšanai vajadzīgi iespējami pilnīgi un objektīvi dati. Arī dokumentējot norises un attēlojot vietas, S. Seiļš demonstrē apolitiskumu – nevis izklāsta savus uzskatus, bet ievēro zinātniskuma principu, dodot priekšroku empīriskā materiāla pilnīgumam, nerevidējot faktus atbilstoši kādām idejām vai konjunktūrai.

S. Seiļa mantinieki kopā ar citiem materiāliem nodeva bibliotēkai dažus ļoti unikālus drukas aizlieguma laika rokraksta grāmatniecības pieminekļus: Joņa Seiļa rokraksta grāmatu (šifrs RXA96, nr. 314) un nezināma rakstītāja neliela formāta rokraksta grāmatu „Koronka” (šifrs RXA96, nr. 312), abas grāmatas tapušas 19. gadsimta otrajā pusē. Fondā ir arī mapīte ar garīgu dziesmu un lūgšanu tekstiem – fragmentiem no drukas aizlieguma laika rokraksta un iespiestajām grāmatām šifrs (RXA96, nr. 313). Minētie materiāli, kopā ar S. Seiļa pētījumiem par Andriņu Jūrdžu (1945–1925), Pīteri Miglinīku (1850–1883) un drukas aizlieguma faktiem un notikumiem bagātina pētniecisko bāzi par latgaliešu rokraksta grāmatniecības problemātiku. Jezupa Trasuna (1898–1978), Juoņa Turkopuļa (1899–1939) vēstules, Gustava Manteifeļa (1832–1916) izraksti par Latgales vēsturi, brāļu Kaudzīšu „Mērnieku laiki” latgaliešu dialektā Juoņa Opincāna (1899–1973) tulkojumā, tautasdziesmu pieraksti, Latgaliešu Skolotāju centrālās biedrības darbības dokumenti par laiku no 1917. līdz 1939. gadam (šifrs RXA96, nr. 1–30), žurnāla „Latgolas Škola” dokumenti, latgaliešu biedrības „Kultūra” ienākumu un izdevumu grāmatas un citi dokumenti gaida pētniekus.

Secinājumi

20. gs. 20.–30. gados, iedams kopsolī ar redzamākajiem latgaliešu inteliģences pārstāvjiem, S. Seiļš atstājis ne tik ārēji spilgtu, toties paliekošu un pamatīgu iespaidu uz Latgales kultūras tradīcijām. Ar mīlestību pret grāmatu, centieniem saglabāt ik rakstītu rindu viņš attīstījis reģionā grāmatu kultūru. Padomju laikā,

spītējot aizliegumam turpināt drukātā vārda tradīcijas latgaliešu rakstu valodā, viņš centies tās saglabāt un uzturēt ar latgaliešu literatūras bibliotēku, datu bankas izveidi par latgaliešiem, spītīgu vēlmi saglabāt rakstu valodu, kur vien varēdams, to lietojot. S. Seiļš izturējās pret savas bibliotēkas eksemplāriem tik saudzīgi un ar tādu rūpību, ka ne lapīna netika sabojāta vai nozaudēta. Viņš arī savāca pilnīgāko latgaliešu rakstu krājumu ar antikvārām vērtībām, kas tagad ir integrētas latviešu nacionālās kultūras krātuvē LNB. Viņš arī izveidoja savdabīgu datu bāzi, enciklopēdiskas ievirzes informācijas krājumu par Latgales vēsturi un personām, apkopodams gan autentiskus dokumentus, vēstules un jaunrades manuskriptus, gan avīžu izgriezumus, gan paša pierakstītus faktus un interpretācijas. LNB darbinieku un grāmatnieka sadarbības rezultāts pašlaik ir viens no nozīmīgākajiem latgalistikas faktu un dokumentu krājumiem un atrodams Rīgā, iezīmējot lokālu, novadpētniecisku parādību lomu kopējā nacionālajā kultūras procesā.

LITERATŪRA

- Akts* (1975, 5. febr.). [S. Seilim nododamās literatūras akts ar summāru sarakstu]. Rokraksts LNB dokumentācija, S. Seiļa lieta.
- Akts* (1980, 24. nov.). [Deponēšanas akts]. Rokraksts LNB dokumentācija, S. Seiļa lieta.
- Apels Meikuļš, Seiļš, Stepons (1936). *Latgalīšu grōmotu izstodes materiali*. Rēzekne: Latgolas jaunotnes biedrība.
- Klīdzējs, Jānis (1969–1978). *Vēstules Steponam Seiļam*. Rokraksts LNB, šifrs RXA96, 247.
- Kovaļenko, Lūcija (1989). Kļovos reiz dzīvoja cilvēks. *Darba Karogs*, 11. febr., 3.
- Lēmums 1974 – V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas rokrakstu apstrādes un iegādes ekspertu komisijas 1974. gada 22. novembra sēdes lēmums. [Ar summāru sarakstu] (1974, 27. nov.). Rokraksts LNB dokumentācija, S. Seiļa lieta.
- Lēmums 1975 – V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas rokrakstu apstrādes un iegādes ekspertu komisijas 1975. gada 9. janvāra sēdes lēmums. (1975). Rokraksts LNB dokumentācija, S. Seiļa lieta.
- Polukejeva, Lidija (2001). Latgales dvēseles sargātājs Stepons Seiļš (1909–1979). Krūze, Aīda, sast. (2001). *Laikmets un personība*. Rakstu krājums 2. Rīga: RaKa. 133–171.
- Seile, Anna. (1989). Visu mūžu dažādos apstākļos... *Karogs* 2. 164–168.
- Seļš, Stepons (1974). Ceļš uz kultūru. *Karogs* 5. 163–166.
- Seiļš, Stepons (2016). *Dienasgrāmatas, 1924–1979*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”.
- Seiļš, Stepons (1937). *Jaunī deigļi*. 1. daļa. Apcerējumi un kritikas. Rēzekne: Latgalīšu skūlōtōju centralos bīdreibas izdūtuve.
- Seiļš, Stepons (1935). *Latgalīšu grōmota*. Rēzekne: Latgalīšu grōmotu izstōdes-tērgu organizeišonas komiteja.
- Seiļš, Stepons (1964). *Pastōveigais latgaļu kalendars*. Kļovūs. 402 lp. Manuskripts LNB, šifrs RXA96, 93–94.
- Seiļš, Stepons (1970–1977). *Vēstules Aleksejam Apīnim*. Greivuļi 17 lp. Rokraksti LNB, šifrs RXA300, 335.
- Vējāns, Andris (1996). *Latgales rakstu gaisma*. Rīga: Sprīdītis. 331–341.
- Vēstules S. Seilim no V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas un Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas darbiniekiem*. (1960.–1970. gadi). Rokraksts LNB, šifrs RXA96, 306.

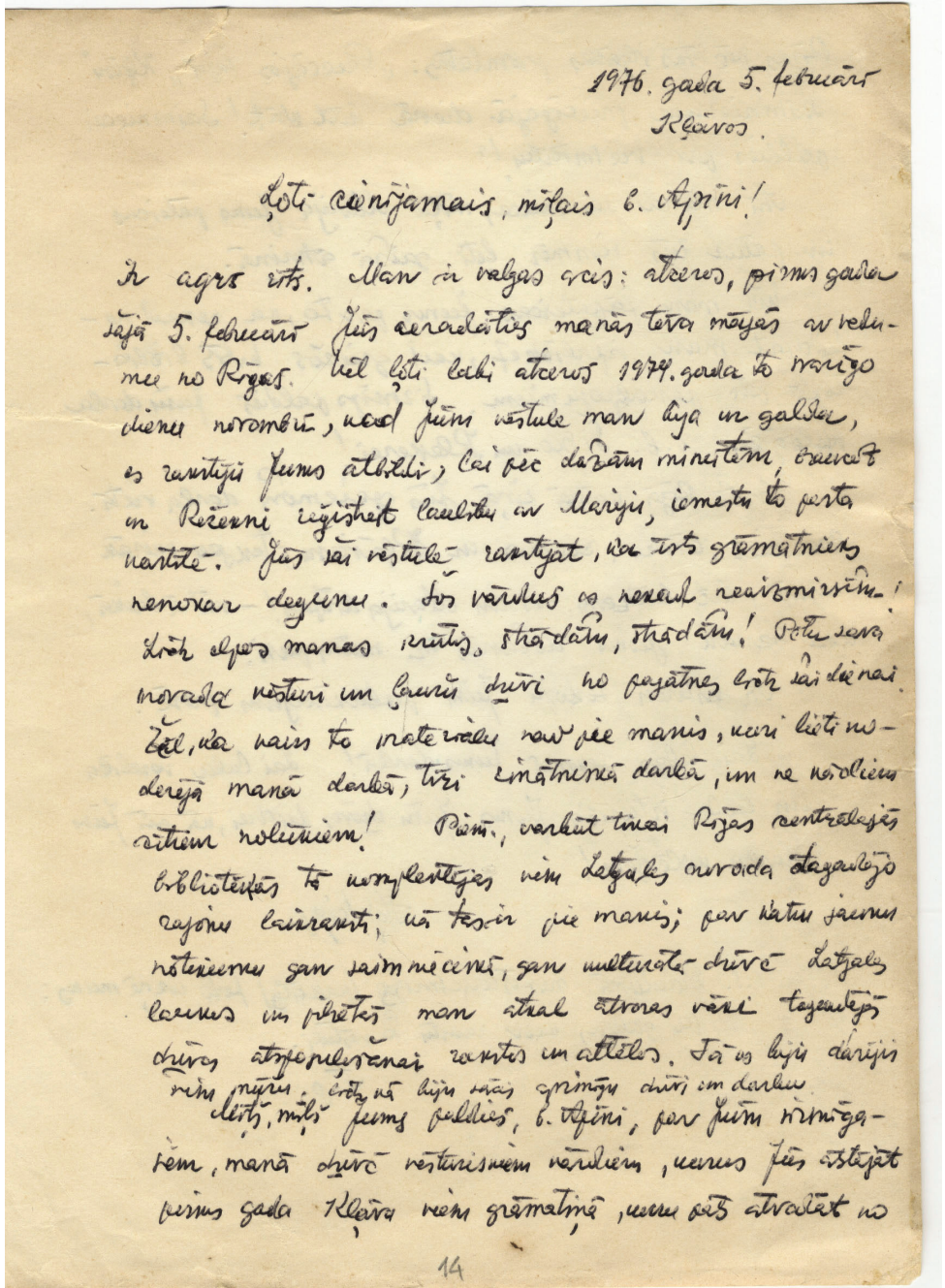
Skolotāja Stepana Pūtera d. Seiļa autobiogrāfija.

Esmu dzimis 1909. g. 12. febr. Rēzeknes raj. Mēstāres c. (bij. Rēzeknes apz. Mēstāres pag. Klavu sēdētā). Mani vecāki tūcīgi mazzemnieki, tagad dzīvo Mēstāres ciema Daina v. n. kolhozā. 1929. g. beidzu Vēlts Rēzeknes skolotāju institūtu un teicamāji iestātos MUI Teatriskajos un tautas zinātņu fakultātē, bet studijas nebeidzu tūcīgu aptaules dēļ. Pēc skolotāju sānu studijām 1934. g. pēc obligāta dienesta bij. Latvijas armijā. Studijas beidzu 1941. g. rudenim, t. i., brīvā vācu okupācijai, kad biju spiests atstāt iemīļoto skolotāja darbu. Visu laiku mēnešus biju bez darba un dzīvoju tēva mājās. Tad no 1942. līdz 1944. gadam studāju CT 17. licejantūrā Rēzeknē. Tāla pēc dzimtas puses atbūvēšanas no pērtiem es atgriezpos skolotāja darbā. Mani notrūpa par Klavu ģeod. molas direktoru, ūda amata nohāstāji līdz 1951. g., izņemot periodu 1949. un 1950. g. g., kad biju mola inspektors. 1951. g. pārgājis citā darbē pēc uzturas 1950. g. augustā skolotāju konferencei par tādu mēnu termiņu atmiņu sākumu, kas sarakstā tos autobiogrāfijas un politijas ierakstā, ūda bija beidzusiņās latviskās laikt. Līdz 1952. g. es studēju Rēzeknes simfoniskās uzņēmumos - Muļķu un mīlts kombinātā un Romonta-oltriskās sanatorijā. Bet darbi ne pēc savas īpašības mani itāpi neapmierināja. Tajā 1953. g. caur Rēzeknes TJN es iesūdzu dokumentus par manis pieņemtinu skolotāja darbē un studijās, kas bija novērtēta, studējot citā darbē. Ar ģeod. ministru pavēli 1954. no 1953. g. 24. aug. sānu studijām par skolotāju Vēlts raj. Mēstāres ģeod. mola, kur pamielāto lēb. val. un literatūru, vīrtuni, fēpiku, P. R. S. Konstitūcijai un rēstoms 5.-7. dl.

Sarakstā ar ģimenes un dzīves vietas aptaulesm ar nānodo 1957./58.

2. attēls. Skolotāja S. Pūtera d. Seiļa autobiogrāfija (1957)

Picture 2: Autobiography of teacher S. (Pūters' son) Seiļš (1957)

3. attēls. S. Seiļa vēstule A. Apīnim. Kļāvos, 1976. gada 5. februārī
Picture 3. S. Seiļš' letter to A. Apīnis. Kļāvi, February 5, 1976

Dainis Mjartāns

PASĀKUMI LATGALES INFORMATĪVĀS TELPAS STIPRINĀŠANAI UN LATGALIEŠU VALODAS NODROŠINĀŠANAI ELEKTRONISKAJOS PLĀSSAZIŅAS LĪDZEKĻOS

Latgalē krasi izjūtama divu atšķirīgu informatīvo telpu esamība, ko pastiprina brīvi uztveramās Krievijas un Baltkrievijas televīziju programmas, kā arī satelītoperatoru (viedkaršu) nelegālas koplietošanas tendences. Šādos apstākļos valsts mediju politikai jābūt vērstai uz ciešāku Latgales informatīvo sasaisti ar pārējiem Latvijas apgabaliem, garantējot, ka pierobežā dzīvojošie Latvijas iedzīvotāji tiek informēti par valstī notiekošajiem procesiem un starptautisko notikumu attīstību.

Jānodrošina Valsts valodas likumā un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā noteikto latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību, attīstību un lietošanu.

Kādi soļi sperami, lai ar samērīgu ieguldījumu varētu sasniegt pēc iespējas lielāku auditoriju un veicinātu daudzveidīga satura izveidi latgaliešu identitātes un valodas stiprināšanai?

Raksta autors analizē Nacionālās Elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) izstrādātās Latgales elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmas mērķus un atbalsta pasākumus Latgales elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem un producentu grupām raidījumu veidošanai latgaliešu valodā.

Rakstā tiek akcentēta elektronisko plašsaziņas līdzekļu nepieciešamība latgaliešu valodā, raugoties no latgaliešu valodas lietotāju komunikatīvajām vajadzībām. Padziļināti pētījumi par latgaliešu rakstu valodas pieprasījumu un patēriņu sabiedrībā palīdzētu izstrādāt stratēģiju nākamajiem gadiem, veidojot mediju politiku latgaliešu valodas saglabāšanai un attīstībai.

Atslēgas vārdi: informatīvā telpa, mediju politika, NEPLP Latgales elektronisko mediju programma, sabiedriskie mediji.

MEASURES FOR STRENGTHENING OF INFORMATION SPACE IN LATGALE AND SECURING OF THE LATGALIAN LANGUAGE IN ELECTRONIC MEDIA

The existence of two separate and distinctly different information spaces is acutely apparent in Latgale, and this situation is heightened by easily picked up Russian and Belarussian television programming as well as illegal satellite operator (smartcard) sharing. Considering these circumstances – and the fact that residents are exposed to vastly different information and interpretations about national, international, economic, social and cultural developments – national Latvian media policy is focused on forging closer links in the realm of information between Latgale and other regions of Latvia, thereby guaranteeing that residents of the border areas are informed of national processes and developments in international events.

What steps should be taken in order to, with a reasonable amount of investment, reach as large an audience as possible and promote the development of diverse content for the Latgalian audience?

The author of the article analyses the goals and support measures initiated by the Latgale electronic media programme of the National Electronic Mass Media Council (NEPLP) for Latgalian electronic media and producer groups. The programme is a set of measures and activities based on the public service remit for public and commercial media, which includes technical solutions for improving broadcasting standards. In particular, the programme focuses on supporting content generation at local radio stations, which in Latgale continue to be an important source of information and have substantial audiences.

The article focuses on tasks that should be performed by the Latgale multimedia studio of Latvian Radio. The studio is a precondition for increasing the public media audience in Latgale as well as for the consolidation of Latgalian identity and protection of the Latgalian language.

Based on the communicative needs of Latgalian speakers, the author accents the need for electronic media in the Latgalian language. In-depth studies regarding the demand for and use of written materials in the Latgalian language would help in developing a strategy for the coming years for shaping policy in regard to the preservation and further development of the Latgalian language.

Keywords: media politics, NEPLP Latgale electronic media programme, social media, minority language media.

Ievads

Komunikācijas zinātnieks Deniss Makveils (*Denis McQuail*) ir klasificējis

galvenos mediju izmantošanas iemeslus: iegūt informāciju par būtiskiem notikumiem un apstākļiem tuvākajā apkārtnē, sabiedrībā un pasaulē, atrast apstiprinājumu savām vērtībām, atrast pamatu sarunām un sociālajai interakcijai, gūt ieskatu citu cilvēku dzīves apstākļos, meklēt praktiskus padomus, pašizglītoties, apmierināt ziņkārību un gūt estētisku baudu relaksējoties (McQuail 1997: 57). Latgaliski rakstošo un raidošo mediju patērēšanas iemesliem jāpievieno valodas nozīme, jo var uzskatīt, ka latgaliešu mediju komunikatīvā funkcija ir apmierināt latgaliešu rakstu valodas lietotāju pašidentifikācijas vajadzību.

Lai apzīmētu valodas, kurām nav oficiāls statuss, tiek lietoti vairāki termini. Viens no izplatītākajiem ir apzīmējums „lingvistiskās minoritātes” vai „mazāk lietotās valodas”. Kā norāda reģionālo mediju eksperts Maiks Kormaks (*Mike Cormack*), termins „mazāk lietotās valodas” drīzāk tiek akceptēts kā politisks kompromiss, galvenokārt, lai izvairītos no termina „minoritāte” lietošanas, kurš nepatīk tām valstīm, kuras neatzīst konkrētas minoritātes savas valsts teritorijā (Cormack 2007: 1).

Kā norāda komunikācijas zinātnieki Ronalds Adlers (*Ronald Adler*) un Laurencs Rozenfelds (*Lawrence Rosenfeld*), ja daļa sabiedrības runā dominējošajā valodā un citi runā minoritātes valodā vai valodā, kas neskaitās prestiža, pastāv ļoti spēcīga ārpus grupas pastāvēšanas sajūta. Šādā situācijā pastāv divi iespējamie varianti: vai nu indivīds pakļaujas dominējošās valodas pārsvaram, vai arī atsakās no vairākuma valodas un turpina lojalitāti savai etniskajai valodai (Adler, Rosenfeld 1995: 74). Neskatoties uz to, ka Latgales latvieši (latgalieši) saprot un pārvalda latviešu literāro valodu, mūsdienās joprojām pastāv vajadzība pēc medijiem, kas raida latgaliski. Par to liecina SIA „Factum” mediju lietošanas paradumu pētījuma rezultāti Latgales reģionā. 37% aptaujāto Latgales iedzīvotāju (references grupā 26–55 gadi) uzskata, ka pārraides latgaliešu valodā būtu jāpiedāvā sabiedriskajai televīzijai (LTV), bet 45% domā, ka šādām pārraidēm būtu jāskan Latvijas Radio.¹

Sabiedrības daļai, kas pārstāv mazāk lietotu valodu, nereti rodas vēlme noniecināt savu valodu, atzīstot to par ne tik labu kā dominējošo valodu, bet reizēm cilvēki savu valodu uztver kā kaut ko īpašu un unikālu. Šī attieksme arī nosaka to, vai valoda tiks lietota vai aizstāta ar vairākuma valodu. Tieši šis aspekts ir nozīmīgs, perspektīvā pētot, kas ir latgaliešu mediju komunikatīvā funkcija, ņemot vērā, ka valodas prestižu lielā mērā nosaka tās lietošana nacionālajos plašsaziņas līdzekļos. Pēc Latvijas Radio raidījuma „Latgolas vārds” (ēterā no 1989. gada līdz 2012. gadam) redaktora Broņislava Spridzāna stāstītā, raidījuma mērķis bija uzturēt principu, ka latgaliski raida nacionālā radio programma: *Psiholoģiski latgaliešiem, vienalga kur viņi dzīvotu, ir svarīgi, ka viņu dzimtajā valodā raida valsts radio no Rīgas. Tas bija viens no galvenajiem mērķiem jau no 90. gadu sākuma, palīdzēt latgaliešiem atgūt pašapziņu.*²

¹ Sk. Mediju lietošanas paradumu pētījums Latgales reģionā. Galvenie rezultāti. <http://neplpadome.lv/lv/sakums/academia/petijumi.html>

² *Broņislava Spridzāna atmiņas*. Pierakstīja D. Mjartāns, Rīga, 2008. gada 24. augustā.

Ņemot vērā, ka laika posmā no 2012. līdz 2017. gadam raksta autors bija Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) loceklis un NEPLP Latgales elektronisko mediju programmas izstrādātājs, raksta mērķis ir analizēt valsts atbalsta mehānismus, uzrunājot auditoriju, kas elektronisko plašsaziņas līdzekļu saturu patērē latgaliešu valodā.

Valoda plašsaziņas līdzekļos

Ja cilvēkiem būtu viegli pieejami plašsaziņas līdzekļi dzimtajā valodā, viņiem būtu dota iespēja apvienot informācijas iegūšanu ar latgaliešu valodas zināšanu nostiprināšanu.

Viens no svarīgiem mediju efektiem ir sociālā mācīšanās teorija, kas paredz, ka cilvēks nav spējīgs visu dzīvei nepieciešamo informāciju iegūt tiešā veidā. Mācīties var ne tikai no informācijas, kas tiek pasniegta, bet arī no jebkura šo informāciju veidojošajiem elementiem (McQuail 1997: 493). Tātad arī valodu, kādā ziņojums tiek pasniegts, ir iespējams apgūt no medijiem.

Literatūrzinātnieks Miķelis Bukšs, analizējot latgaliešu preses lomu, jau sešdesmit gadus atpakaļ, norādīja, ka tai vēsturiski ir bijusi cita loma nekā pārnovada latviešu preses izdevumiem. Ja preses izdevumi galvenokārt pilda informācijas avota funkcijas, tad latgaliešu preses izdevumi pildījuši arī „tautas audzināšanas” funkcijas (Bukšs 1957: 554). Tajā pašā laikā latgaliski raidošajiem un rakstošajiem medijiem nevajadzētu atkāpties šaurā kultūrvēsturiskā un valodnieciskā kontekstā, pievēršot pārlieku uzmanību kultūrvēsturiskajai tematikai, aizmirstot, ka tie joprojām ir plašsaziņas līdzekļi, kas piedalās informācijas sniegšanā un veicina diskusiju sabiedrībā.

Pašlaik nav neviena latgaliski rakstoša medija, ieskaitot interneta portālu *lakuga.lv*, kas šo funkciju veiktu, un latgaliski rakstošo sabiedrības aktīvistu diskusija ir pārcēlusies uz tiešsaistes sociālā tīkla vietni *Facebook* indivīdu un sabiedrisko organizāciju izveidotajām lapām un blogiem, piemēram, „Skreine.org – latgaļu spāks”, kas savu uzdevumu definē šādi: *Skreine.org dūmneica ir projekts, caur kuru mes tēmēsīm, analizēsīm i vaicuosīm vaicuojumus – Latgolys pošvaļdeibom nūvodu i regiona līmenī, vaļstej ministreju i vaļdeibys līmenī. Mes nasabeistamīs saukt lītyš eistajūs vuordūs i konfrontēt nataisneibu.*³

Katram plašsaziņas līdzeklim mērķis ir piesaistīt auditoriju, līdzekļus un līdz ar to pastāvēt. Tā kā lingvistisko minoritāšu mediji bieži netiek dotēti no valsts, tiem ir jāmeklē citas iespējas iegūt līdzekļus. Kā norāda mediju pētniece Izabella Guzmane (*Isabel Guzman*), gadījumā, ja plašsaziņas līdzeklis kļūst atkarīgs no kāda uzņēmēja, atsevišķiem politiķiem, sabiedriskās organizācijas, pastāv draudi, ka tas tiks izmantots šo viedokļa paudēju šaurās interesēs, taču minoritāšu medija patērētāji ierobežotās izvēles dēļ pievēršīsies šim „savam medijam”. Rodas situācija, kad

³ Sk. Skreine.org – latgaļu spāks. https://www.facebook.com/pg/skreine/about/?ref=page_internal, sk. 07.07.2017. Saglabāta oriģinālā rakstība.

sabiedrības viedoklis tiek veidots kādas politiskās kustības ekonomiskām vai citām interesēm (Guzman 2006). Cik lielā mērā šie secinājumi attiecas uz vietējiem un reģionālajiem medijiem Latgalē un medijiem latgaliešu valodā, ir atsevišķu pētījumu vērts jautājums.

Latgaliešu valoda un kultūra šķiet unikāla, raugoties no Latgales skatpunkta, tajā pašā laikā daudzās Eiropas valstīs pastāv līdzīga situācija. Kā uzskata minoritāšu mediju pētnieks Toms Morings (*Tom Moring*), tikai dažas lingvistiskās minoritātes Eiropā var pretendēt uz augstu funkcionālu līmeni medijos. Ideālā variantā Eiropas valstīs konkrētā lingvistiskās minoritātes valodā jābūt vismaz vienai radio un televīzijas stacijai, vai arī televīzijas programmām reģionālajā televīzijas kanālā. Laikraksts, kas iznāk reizi nedēļā, kā arī žurnāls, kas iznāk vismaz reizi mēnesī (Moring 2007: 17–24).

Minoritāšu mediju eksperts Žaks Gujots (*Jacques Guyot*) uzsver, ka ikkatra valsts pārstāv specifisku vēsturisku konstrukciju, kas nozīmē, ka pieņemtie likumi kādas minoritātes valodas izpaušmei katrā valstī ir atšķirīgi. Tas pats attiecas arī uz valodas statusu sabiedriskajos medijos. Attiecībā uz audiovizuāliem medijiem Eiropā, jāatgādina, ka vadošā loma ir sabiedriskajām radio un TV stacijām. Likumi garantē politisku plurālismu, pieeju politiskām partijām un arodbiedrībām, pastāv noteiktas kvotas nacionāliem un Eiropas audiovizuāliem darbiem. Nodrošināt raidījumus minoritāšu vai reģionālajās valodās ir tikai viens no daudzajiem pienākumiem, kas uzlikts sabiedriskajiem medijiem, taču konkrētas kvotas tam nav noteiktas: *Vienalga kāds medijs—radio vai televīzija—raidījumi minoritāšu valodās ir tikai ļoti maza daļa no kopējās programmas: visbiežāk tikai dažas stundas nedēļā, kas ir par maz, lai ievērojami veicinātu kādas valodas atdzimšanu vai atjaunošanu* (Guyot 2007: 34–49).

Mediju loma nacionālās kultūras identitātes un valodas stiprināšanā

Laika posmā līdz 2012. gadam latgaliešu valodas lietošanas iespējas Latvijas sabiedriskajos medijos bija visnotaļ ierobežotas. Vienīgais radio raidījumu „Latgolas vārds” (1989–2012) skanēja minoritātēm atvēlētajā Latvijas Radio (LR) 4 programmā, kas pārsvarā raida krievu valodā. Kā intervijā apliecināja raidījuma veidotājs B. Spridzāns, mēģinājumi raidījumu pārcelt uz Latvijas Radio 1 pat ar Nacionālās radio un televīzijas padomes (NRTVP) ieteikumu nedeļa rezultātu. Negatīvi noskaņots bija LR direktors Dzintris Kolāts, kurš uz argumentu, ka raidījums lībiešiem (latviešu valodā) skan LR 1, ir atbildējis: *Nu jā, tā tas ir, bet lībiešu ir palicis tikai daži desmiti!*⁴

2012. gadā līdz ar NEPLP ievēlēšanu situācija attiecībā uz saturu latgaliešu valodā elektroniskajos medijos pakāpeniski mainījās. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālajā stratēģijā 2012.–2017. gadam kā viens no mērķiem tika iekļauts punkts: *Sabiedrisko mediju stiprināšana un reforma, palielinot*

⁴ *Bronislava Spridzāna atmiņas*. Pierakstīja D. Mjartāns, Rīga, 2008. gada 24. augustā.

*sabiedrisko mediju lomu nacionālās kultūras identitātes stiprināšanā un latviešu valodas, ieskaitot latgaliešu valodas, lietošanā.*⁵

Tādā veidā NEPLP ārējā normatīvajā aktā bija nostiprināti sabiedriskā pasūtījuma uzdevumi attiecībā uz latgaliešu valodu un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā tika veikti papildinājumi, kas uzliek par pienākumu sabiedriskajiem medijiem: *Nodrošināt latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida un lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju valodas saglabāšanu, aizsardzību, attīstību un lietošanu.*⁶

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālās stratēģijas 2012.–2017. gadam tapšanā NEPLP ņēma vērā ieteikumus, kas izskanēja 2012. gada 6. jūnijā Kultūras ministrijas rīkotajā konferencē Vārkavā „Latgaliešu valoda un latgaliskā identitāte.”⁷

Lai nodrošinātu sabiedrisko pasūtījumu raidījumiem latgaliešu valodā sabiedriskajos un komerciālajos medijos, NEPLP vērsās pie valdības, iesniedzot prasību budžeta grozījumiem par ikgadēju finansējumu sabiedriskajam pasūtījumam konkursa kārtībā reģionālajiem un vietējiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem un producentu grupām Latgalē (50 000 latu apjomā), kā arī par finansējumu LR 1 iknedēļas raidījumam par Latgali latgaliski (7800 latu apjomā). Piešķirtais ikgadējais finansējums laika posmā no 2013. līdz 2017. gadam nodrošināja LR 1 raidījumu „Kolnasāta”, producentu grupas „Lietišķā Latgale” radiatoraidījumu „Pi myusim Latgolā”. No 2012. gada līdz 2014. gadam – Dautkom TV un Latgales Reģionālās TV raidījumus „Netradicionālā Latgale” un „Latgolys rūbežys vaicojūt”, savukārt no 2016. gada producentu grupas „Trīs Karotes Medus” TV raidījuma „Sajūti Latgali” producēšanu latgaliešu valodā (raidījums skatāms arī 2017. gadā).

No producentu grupu iesniegtajām atskaitēm izriet, ka SIA „Lietišķā Latgale” 2015. gadā sagatavoja 124 raidījumus ciklā „Pi myusim Latgolā” latgaliešu valodā. Kopējais sagatavoto raidījumu garums – 31 stunda 40 minūtes. Raidījumu tematiskais uzsvars – pierobežas dzīve un nākotnes perspektīvas, kultūras dzīves daudzveidība Latgales reģionā, uzņēmējdarbības iespējas un latgaliešu valodas pastāvēšanas jautājumi. Raidījumi skanēja „Latgales radio”, radio „Ef-Ei” un “Divu krastu radio”. SIA „Dautkom TV” izveidoja desmit televīzijas raidījumus „Spīgeļs” (katru 26 minūšu garumā). Raidījumu cikls sastāvēja no divām daļām: „Patiesā Latgale” un „Vai latgaliešiem nepieciešams latgaliskais. Identitātes meklējumos”. SIA „Latgales Reģionālā televīzija” (LRT) 2015. gadā izveidoja desmit raidījumu ciklu „Pa sovam”. Tie bija dokumentāli informatīvi ikmēneša raidījumi par Latgales

⁵ Sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālā stratēģija 2012.–2017. gadam. <http://www.neplpadome.lv/lv/padome/normativie-akti/nacionala-strategija/>

⁶ Sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums. <http://neplpadome.lv/lv/assets/normativie%20akti/EPLL%2001.01.2017.pdf>

⁷ Sk. Sperga, Ilze (2012.15.06). Atsaverūt iz Kulturas ministrejis reikuoitū konferenci Vuorkovā. <http://www.lakuga.lv/2012/06/15/km-vuorkova/>

reģionu un tā ļaudīm, īpašu nozīmi pievēršot Latgales etniskajai un kultūras dzīves daudzveidībai, vienlaikus akcentējot reģiona un tā iedzīvotāju saikni ar Latviju. Raidījumi bija skatāmi kabeļtelevīzijā „Dautkom TV” (Daugavpils iedzīvotājiem), kā arī LRT atvēlētajā raidlaikā kanālā „Re:TV” Latgales apraides zonās un interneta portālos.⁸

2015. gadā tika izstrādāta un pieņemta „NEPLP Latgales elektronisko mediju programma”, kas aptver veicamās funkcijas informatīvās telpas stiprināšanai Latgalē un latgaliešu valodas raidījumu nodrošināšanai Latvijas sabiedriskajos un komerciālajos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, iezīmē veicamos soļus apraides uzlabošanai pierobežā un nelegālo audiovizuālo pakalpojumu izplatības ierobežošanai Latgalē.⁹

Programmu īstenojot, nodrošināta LR 4 programmas apraide pierobežā un visā Latgales teritorijā. 2017. gadā palielināta LR 1 un LR 3 programmas – raidītāju jaudas – Daugavpilī. Uzsākta LR 2 programmas raidīšana Dagdā un LR 1 programmas raidīšana Piedrujā (Krāslavas novads). 2018. gadā plānota LR 1 un LR 2 programmas raidītāju uzstādīšana Viļakā.

Latvijas Radio multimediju studijas darbības uzsākšana 2016. gadā ir vērtējama kā viens no būtiskākajiem NEPLP Latgales elektronisko mediju programmas sasniegtajiem mērķiem. Studijas darbības uzdevumi izriet no NEPLP apstiprinātā LR sabiedriskā pasūtījuma 2017. gadam:

- *Nodrošināt reģionālās informācijas plūsmu visām LR programmām, veidot un pārraidīt reģionālo saturu LR4 programmā, veidot saturu portālam lsm.lv, kā arī attīstīt kopprojektus ar LTV;*
- *Sasniegt sabiedrības daļu, kas radio ikdienā nepatērē, nodrošinot radio satura sasniedzamību sociālajos medijos visplašākajā veidā: izvietojot saturu multimediju formātā internetā – radio mājaslapās, apvienotajā mediju portālā lsm.lv, sociālās tīklošanās vietnēs, veidot sadarbību ar Re:TV un citām TV platformām;*
- *Latvijas Radio raidījuma (latgaliski) „Kolnasāta” veidošana;*
- *Nodrošināt Latgales studijas loga izveidi LRI programmas Latgales apraides tīklā (stundas garš tiešraides raidījums latgaliski).¹⁰*

Neraugoties uz visnotaļ augstajiem LR 2 un LR 4 programmas reitingiem, LR 1 programmas klausītāju skaits pēc TNS datiem Latgalē 2016. gadā bija noslīdējis

⁸ Vairāk sk. NEPLP 2015. gada darbības pārskats.

http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/Darbibas%20parskati/Parskats2015_prw.pdf

⁹ Sk. NEPLP iedzīvina Latgales elektronisko mediju programmu. <http://neplpadome.lv/lv/sakums/padome/padomes-sedes/sedes-sadalas/neplp-iedzivina-latgales-elektronisko-mediju-programmu.html>

¹⁰ Latvijas Radio 2017. gada sabiedriskā pasūtījuma plāns. <http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/sabiedriskais%20pasutijums/LR%20sabiedriskais%20pasutijums%202017.pdf>

līdz pat 18 000 klausītājiem.¹¹ NEPLP, apstiprinot vadlīnijas LR 2017. gada sabiedriskajam pasūtījumam, uzdeva LR valdei attīstīt LR Latgales multimediju studijas darbību auditorijas palielināšanai Latgales apraides zonā, ieviešot LR 1 programmā Latgales „reģionālo logu”: *Izveidot diskusiju platformu par reģionam nozīmīgiem sabiedriski politiskiem un ekonomiskiem jautājumiem, pie mikrofona aicinot politiķus, uzņēmējus, pašvaldību vadītājus, kultūras darbiniekus un uzklausat iedzīvotāju viedokļus.*¹² Raidījums „Latgolys stuņde” savu skanējumu no LR studijas Rēzeknē uzsāka 2017. gada 9. jūlijā un ēterā LR 1 no Daugavpils, Rēzeknes un Dagdas raidītājiem ir dzirdams katru piektdienu. Vai šī iniciatīva sasniegs mērķi un piesaistīs klausītājus ar vietējo saturu LR 1 programmai, varēs noskaidrot, izvērtējot sociālo un mediju pētījumu kompānijas „TNS Latvia” pētījuma datus par radio auditoriju 2018. gadā.

Kopsavilkumā ir jāatzīst, ka NEPLP iedzīvinātā „Latgales elektronisko plašsaziņas līdzekļu programma” ir vērtējama kā konkrēts solis, lai virzītos uz sabiedrisko mediju apraides nodrošināšanu austrumu pierobežā, palielinātu sabiedrisko mediju auditoriju Latgalē, nodrošinātu Valsts valodas likumā un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā noteikto latgaliešu rakstu valodas, aizsardzību, attīstību un lietošanu.

Tālejoši raugoties, pastāv iespēja izveidot atsevišķu LR Latgales programmu latgaliešu valodā, jo LR 5 programmas apraidei piešķirtās frekvences Rēzeknē un Daugavpilī varētu tikt nodotas Latgales studijas vajadzībām. Ar šādu priekšlikumu 2017. gada 25. maijā biedrība „Latgolys Saeima” septiņu Latgales sabiedrisko organizāciju vārdā atklātā vēstulē vērsās pie NEPLP.¹³

Joprojām aktuāls ir Latgales sabiedrisko organizāciju ierosinājums NEPLP novirzīt konkrēti noteiktu daļu (2–4%) no LTV un LR sabiedriskā pasūtījuma veidošanai atvēlētās valsts dotācijas Latgales tematikas izvēršanai un latgaliešu valodas nodrošināšanai sabiedriskajos medijos.¹⁴

¹¹ Sk. Pavasarī radio vismaz reizi nedēļā klausījušies 78% Latvijas iedzīvotāju. <http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=4986>

¹² Sk. Apstiprina vadlīnijas LR 2017. gada sabiedriskajam pasūtījumam. <http://neplpadome.lv/lv/sakums/padome/padomes-sedes/sedes-sadalas/apstiprina-vadlinijas-lr-2017.-gada-sabiedriskajam-pasutijumam.html>

¹³ Sk. Latgolys NVO atklotuo viestule NEPLP. <http://www.lakuga.lv/2017/05/25/latgolys-nvo-atklotuo-viestule-neplp>

¹⁴ Sk. Latgolys Saeima (2012.13.02). Sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos jāskan latgaliešu valodā. <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/latgolys-saeima-sabiedriskajos-medijos-jaskan-ari-latgaliesu-valodai-13931207>

LITERATŪRA

- Adler, Ronald B., Rosenfeld, Lawrence B. (1995). *Interplay: the process of interpersonal communication*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers.
- Broņislava Spridzāna atmiņas. Pierakstīja D. Mjartāns, Rīga, 2008. gada 24. augustā.
- Bukšs, Mikelis (1957). *Latgaļu literatūras vēsture*. Minhene: Latgaļu izdevniecība.
- Cormack, Mike (2007). Studying Minority Language Media. *Minority Language Media: Concepts, Critiques and Case Studies Matters*. Clevedon, Buffalo, New York: Multilingual Matters Ltd. 1–16.
- Deuze Mark (2006). Ethnic media, community media and participatory culture. *Journalism*, Vol. 7, No. 3. 262–280.
- Latvijas Republikas Saeima (2010.11.08). *Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums*. <https://likumi.lv/doc.php?id=214039>, sk. 07.07.2017.
- Guyot, Jacques (2007). Minority Language Media and the public sphere *Minority Language Media: Concepts, Critiques and Case Studies Matters*. Clevedon, Buffalo, New York: Multilingual Matters Ltd. 34–52.
- Guzman, Isabel (2006). Competing Discourses of Community. *Journalism*, Vol.7, No. 3. 281–298.
- McQuail, Denis (1997). *Audience Analysis*. London: SAGE Publications.
- McQuail, Denis (2005) *Mass Communication Theory*. London: SAGE Publications.
- Moring, Tom (2007). Functional Completeness in Minority Language. *Media in Minority Language Media: Concepts, Critiques and Case Studies Matters*. Clevedon, Buffalo, New York: Multilingual Matters Ltd. 17–34.
- Latgolys Saeima (2012). Sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos jāskan latgaliešu valodā. *Diena*. (2012.13.02). <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/latgolys-saeima-sabiedriskajos-medijos-jaskan-ari-latgaliesu-valodai-13931207> sk. 07.07.2017.
- Latvijas Radio 2017. gada sabiedriskā pasūtījuma plāns. <http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/sabiedriskais%20pasutijums/LR%20sabiedriskais%20pasutijums%202017.pdf>, sk. 07.07.2017.
- NEPLP (2012). Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālā stratēģija 2012.–2017. gadam. *Nacionālā stratēģija*. <http://www.neplpadome.lv/lv/padome/normativie-akti/nacionala-strategija/>, sk. 07.07.2017.
- NEPLP (2015). NEPLP 2015. gada darbības pārskats. http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/Darbibas%20parskati/Parskats2015_prw.pdf, sk. 15.07.2017.
- NEPLP (2016). NEPLP iedzīvina Latgales elektronisko mediju programmu. <http://neplpadome.lv/lv/sakums/padome/padomes-sedes/sedes-sadalas/neplp-iedzivina-latgales-elektronisko-mediju-programmu.html>, sk. 07.07.2017.
- NEPLP (2012). SIA „Factum” mediju lietošanas paradumu pētījums Latgales reģionā. Galvenie rezultāti. *Pētījumi*. <http://neplpadome.lv/lv/sakums/academia/petijumi.html>, sk. 07.07.2017.
- Skreine.org – latgaļu spāks (2017). https://www.facebook.com/pg/skreine/about/?ref=page_internal, sk. 07.07.2017.
- Sperga, Ilze (2012.15.06). Atsaverūt iz Kultūrys ministrejis reikuoūt konferencei Vuorkovā. <http://www.lakuga.lv/2012/06/15/km-vuorkova/>, sk. 16.07.2017.

Grāmatas u. c. izdevumi

Šuplinska, Ilga, Rundāne, Līga, Andrejeva, Aelita (2017). Gostūs pi Boņuka. Stuosti bārnim par Latgolu. Rēzekne: RTA.

2017. gada maijā Rēzeknē, Rīgā un vairāk nekā 40 Latgales reģiona skolās tika prezentēts Kultūras ministrijas projekta „Latgales kongresam 100” viens no būtiskākajiem rezultātiem – izglītojošs izdevums sākumskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem „Gostūs pi Boņuka. Stuosti bārnim par Latgolu”. Kā savā recenzijā (Kaļva, Inga (2016). Ciemojoties pie Boņuka Latgalē. *Kultūrziņas. LA.LV.10.* oktobrī) atzīst autore Inga Kaļva: „Tā ir kā sava veida ābece, ar kuras palīdzību gan mazs, gan arī liels lasītājs var iepazīt Latgali vai nostiprināt savas zināšanas par to. Grāmatai piemīt lasītājus saliedējošs spēks, jo to var lasīt lomās (kopā ar draugiem, klasesbiedriem, vecākiem), turklāt mazajiem lasītājiem ir iespēja pašiem darboties patstāvīgi, atbildot uz jautājumiem un spēlējot dažādas spēles. Vieglais un nepiespiestais galveno varoņu dialogs par tēmām un vārdiem, kas saistīti ar Latgali, soli pa solim neuzbāzīgi, bet interaktīvi mudina iepazīt, noskaidrot un runāt latgaliski.”

Grāmatas tapšanā piedalījās: RTA profesore Ilga Šuplinska, dzejniece, RTA absolvente, drāmas terapeite, skolotāja Līga Rundāne, skolotāja Aelita Andrejeva, RTA multimediju speciālists Māris Justs un datorgrafike, bērnu grāmatu autore un ilustratore Līna Ivanova.

Grāmatas iznākšanu finansiāli atbalstīja arī RTA un IZM projekts „Novadmācība”. Izdevums joprojām tiek dāvināts skolām. Vairākās skolās: Nautrēnu vsk., Kaunatas vsk. (Rēzeknes nov.), Ciblas vsk. (Ciblas nov.), Ludzas ģimnāzija, Rēzeknes 5. vsk., – izdevums tiek izmantots, mācot fakultatīvu „Novadmācība”.

Šuplinska, Ilga (2017). Radzamuokī izdavumi latgalīšu literarajā volūdā 2015.–2017. godā. Rēzekne: RTA.

2017. gada maijā 4. pasaules latgaliešu saieta laikā tika popularizēts plakātveida izdevums „Radzamuokī izdavumi latgalīšu literarajā volūdā 2015.–2017. godā”. Kā izdevuma ievadā raksta tā sakārtotāja I. Šuplinska, tad izdevums domāts tam, lai iedrošinātu rakstīt un lasīt latgaliski tos, kas to vēl nedara, lai sniegtu ieskatu daudzajos projektos, kas bieži vien paliek nezināmi ar latgaliešu kultūru nesaisītām cilvēkam.

„RADZAMUOKI IZDAVUMI LATGALĪŠU LITERARĀJĀ VOĻŪDĀ 2015.–2017. GODĀ”

Latvija 100

1917. gada latgaliešu literatūra, kas par latgaliešu identitātes simbolu ir kļuvusi, ir izdevumā „Radzamuoki izdevumi latgaliešu literatūrā 2015.–2017. godā”. Izdevuma satura veidošanā ir piedalījušies vairāki latgaliešu autori, kas ir veidojuši šo izdevumu. Izdevuma satura veidošanā ir piedalījušies vairāki latgaliešu autori, kas ir veidojuši šo izdevumu. Izdevuma satura veidošanā ir piedalījušies vairāki latgaliešu autori, kas ir veidojuši šo izdevumu.

Krājuma sakārtotāja atzīst, ka „maņ cīš lela pīca i lapnums, ka daudzi nu itūs izdavumu autorim ir muni bejuši studenti. Vysupyrma jau muna meita – Evika Muizniece, tod tī, kas studiejuši filologeji: Sandra Ūdre, Ineta Atpile-Jugane, Jana Skrivļa-Čevere, Oskars Orlovs, Anita Mileika, Ligija Purinaša, nailgu šai arī Ingars Gusāns i Edīte Husare.”

GRUOMOTYS

„LATGOLYS LINDIVERTORIALU VOJRODNEK” (2017)

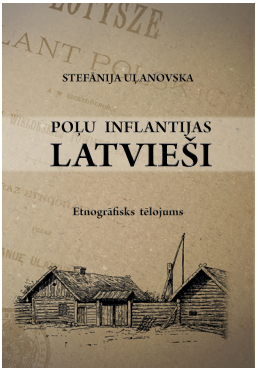
„JAUSMAS ZEME: ENCIKLOPĒDISKS ICEVJAVS, SOLEINĒMĀ” (2017)

„Latgolys lindivertorialu vojrodek” ir izdevums, kas satur latgaliešu literatūras darbus. „Jausmas zeme: enciklopēdisks icevjavs, soleinēmā” ir izdevums, kas satur enciklopēdiskus par latgaliešu kultūru.

Tā kā latgaliski izdotās grāmatas, diski, datorspēles bieži vien netiek pamanītas kopējā Latvijā iznākušo izdevumu klāstā, tad tā ir iespēja pēdējo gadu veikumu redzēt vienkop.

Izdavums ir veltījums Latgales kongresa simtgadei (2017) un Latvijas simtgadei (2018). Tas tapis un izdots Latvijas Valsts 100 gades projekta „Latgales kongresam 100” (finansētājs Kultūras ministrija) ietvaros.

Uļanovska, Stefānija (2017). Poļu Infantijas latvieši. Etnogrāfisks tēlojums. Rēzekne: RTA.

2017. gada augustā nāca klajā poļu pētnieces Stefānijas Uļanovskas 19. gs. beigu etnogrāfiskā tēlojuma „Łotysze Inflatn Polskich” tulkojums latviešu valodā „Poļu Infantijas latvieši”. Grāmata tulkota no poļu valodas un izdota ar Valsts Kultūrkapitāla fonda, Viļānu novada pašvaldības un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas atbalstu un būs saistoša visiem, kas interesējas par latgaliešu kultūras mantojumu.

Tā satur unikālas liecības par Viļānu apkaimes iedzīvotāju materiālo un nemateriālo kultūru 19. gs. otrajā pusē. Detalizētus etnogrāfiskus aprakstus papildina unikāls latgaliešu valodas apraksts un valodas piemēri, kas pārsteidz ar savu precizitāti. Viļānos pierakstītie lāsti un lamu vārdi ir vienīgais tik plašais t. s. invektīvo tekstu apkopojums 19. gs. otrajā pusē. Grāmatā ievietoti aptveroši godu un gadskārtu ieražu apraksti, kur sevišķa uzmanība jāpievērš S. Uļanovskas pierakstītajām dziesmām, rotaļām un spēlēm. Tāpat uzmanības vērti ir masku gājienu apraksti, kur tradicionālo un ierasto masku vidū (čigāns, nāve u. c.) izceļas mazāk ierastas maskas: piem., sviesta nijējs, miltu kuce u. c. Folkloras pētniekus noteikti ieinteresēs S. Uļanovskas apkopotie mitoloģiskie nostāsti par dabu un t. s. zemāka līmeņa mitoloģiskajiem personāžiem: pūķi, smūtu, lietuvēnu, velnu, spokiem u. c. Plaši aprakstīti arī tautas ticējumi par burvjiem un ārstniekiem, dažādām slimībām un to ārstēšanas iespējām.

Krājuma atbildīgās redaktores, RTA docētājas: Angelika Juško-Štekele, Antra Kļavinska.

Notikumi

N. Rancāna izcilāko Latgales reģiona skolotāju konkurss

2017. gada 24. septembrī sadarbībā ar Latgaliešu kultūras biedrību, Kultūras ministriju, Izglītības un zinātnes ministriju un astoņām Latgales pašvaldībām (Viļānu, Preiļu, Kārsavas, Dagdas, Ludzas, Rēzeknes novada, Ilūkstes, Balvu) tika organizēts **trešais N. Rancāna izcilāko Latgales reģiona skolotāju konkursa noslēguma pasākums.**

Pasākums notika Viļānu kultūras namā ar Viļānu novada pašvaldības finansiālu atbalstu. Šogad konkursam tika saņemti īpaši liels pieteikumu skaits – 30 pieteikumi no 11 novadiem, kā arī Rēzeknes un Daugavpils pilsētām. Pirmo reizi tika saņemti pieteikumi no Daugavpils, Krāslavas, Balvu, Rugāju novada pašvaldībām.

Katru gadu konkursa vērtētājiem kļūst arvien grūtāk izšķirties par uzvarētājiem, jo katra skolotāja devums viņa skolai, novadam ir īpašs. Daudzi ar sekmēm demonstrē savu un skolēnu veikumu valsts un starptautiskā līmenī. Katru gadu tiek pieteikti arī tādi nominanti, kuru veikumu nav iespējams pakļaut noteiktiem kritērijiem. Šogad īpašās balvas par ieguldījumu un sasniegumiem latgaliešu valodas, kultūrvēstures un novada mācības ieviešanā skolas mācību vidē tika pasniegtas Anitai Ločmelei (Baltinavas vidusskola) un Margaritai Stradiņai (Rugāju novada vidusskola). Jāatzīmē, ka M. Stradiņa ir pedagogs ar 70 gadu darba stāžu, skolotāja joprojām strādā ar mazpulcēniem. Bet A. Ločmele plašākai sabiedrībai noteikti ir pazīstama kā Danskovīte, kas latgaliešu valodas attīstību nodrošina teātra un komēdijas žanra attīstībā, būdama izrādes „Latgola.lv” tekstu autore.

Konkursa pamatideja – godināt labākos Latgales reģiona skolotājus, pasniedzot tiem simbolisku, īpaši šim konkursam izgatavotu balvu – sudraba pakavsaktu (rotkalis Rihards Ciblis) –, šādā veidā celt skolotāja profesijas prestižu, mudinot jauno paaudzi pārdomāt arī savas profesijas izvēli, neatstājot novārtā tās profesijas, kas ir saistītas ar vērtību izkopšanu un tālāku nodošanu nākamajām paaudzēm.

Ir zināms, ka ceturtnā konkursa noslēguma pasākums norisināsies 2017. gada 23. septembrī Preiļos.

Konferences

Starptautiskais seminārs „Jaunie valodas apguvēji Latvijā: valodu izglītības politika integrācijai un mieram”

2017. gada 10. aprīlī Rīgā, ES Mājā notika seminārs, kuru vadīja RTA vadošie pētnieki valodniecībā Sanita Lazdiņa un Heiko F. Martens.

Seminārs tika rīkots ar mērķi iepazīties ar Latvijā notiekošajiem valodas apguves procesiem no jauno valodas apguvēju perspektīvas, iekļaujot šo jautājumu citu Eiropas valstu pieredzes kontekstā.

Jēdziens *jaunie valodas apguvēji* jeb *jaunie runātāji* (angļu valodā: *new speakers*) mūsdienu sociolingvistiskajos pētījumos tiek attiecināts gan uz imigrantiem, kuri sāk apgūt vietējo tituluācijas valodu, gan uz tradicionālo minoritāšu pārstāvjiem, kuri turpina mācīties valsts valodu/ -as, gan arī uz reģionālo valodu vai dialektu pārstāvjiem, kuri, noteiktu iemeslu vadīti, ir nolēmuši apgūt to vai citu valodas variantu.

Semināra nolūks bija aicināt kopā pētniekus, valodu izglītības un politikas pārstāvjus, plašsaziņas līdzekļus un citus interesentus, kuru uzmanības lokā ir valodu izglītības un politikas jautājumi, sabiedrības integrācija un konstruktīvu ideju meklējumi sabiedrības saliedēšanai Latvijā un Eiropā kopumā.

Seminārā piedalījās ap 70 dalībnieku. Starp referētājiem bija valodu pētnieks S. Krons (*Kroon*) no Tilburges Universitātes Nīderlandē, kurš runāja par valodas politikas jautājumiem Nīderlandes kontekstā. Savukārt par autohtono gēlu valodu Skotijā ziņoja S. Danmors (*Dunmore*) no Edinburgas Universitātes.

Par vietējo Latvijas kontekstu referēja V. Vilcāne (Latgaliešu Kultūras ziņu portāls) ar ziņojumu „Kas mudina apgūt latgaliešu rakstu valodu”, bet par latviešu valodas jaunajiem apguvējiem saistībā ar mūsdienu migrācijas procesiem stāstīja Ē. Pičukāne (Latviešu valodas aģentūra). Par krievu tradicionālās minoritātes latviešu valodas apguves motivāciju dziļāku ieskatu deva M. Kručāne (Latvijas Universitāte).

Starptautisko semināru finansiāli atbalstīja *COST* programma „New Speakers”, Latviešu valodas aģentūra un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

Konference „Pierobeža un (ne)sasniedzamie: pedagogu un žurnālistu loma medijpratības stiprināšanā”

2017. gada aprīlī RTA notika viena no medijpratībai veltīto konferenču cikla „Medijpratības spēks: kā to iegūt un gudri izmantot” konference „Pierobeža un (ne)sasniedzamie: pedagogu un žurnālistu loma medijpratības stiprināšanā”. Tajā pašmāju un Lielbritānijas mediju praktiķi un pētnieki diskutēja par skolotāja lomu

medijpratības veicināšanā, kādā veidā iespējams stiprināt individuālo un sabiedrības medijpratību, padziļināti aplūkojot medijpratību Latvijas pierobežā. Līdztekus tika runāts par žurnālistu darbu kā sabiedriskajos, tā komerciālajos medijos, aplūkojot kvalitatīva satura kritērijus un faktu pārbaudes paņēmienus. Konferencēs laikā tika runāts arī par jaunākajām tendencēm un izaicinājumiem valsts pārvaldes komunikācijā.

Konferenci organizēja Kultūras ministrija (KM) sadarbībā ar Rēzeknes Tehnoloģiju Akadēmiju un Britu padomi. Konferencēs norisei Latgales reģionā tika izraudzīta RTA, jo kopš 2016. gada tajā tiek realizēta akadēmiskā maģistra studiju programma „Reģionālie mediji un komunikācija”.

Stefānijai Uļanovskai veltīti zinātniskie lasījumi Viļānos

2017. gada 5. augustā Viļānos notika ievērojamajai Latgales tradicionālās kultūras pētniecei Stefānijai Uļanovskai veltīti brīvdabas zinātniskie lasījumi, kur piedalījās Latvijā un ārvalstīs ievērojami zinātnieki, kas devuši būtisku ieguldījumu S. Uļanovskas darbības izpētē un popularizēšanā.

Latvijas Universitātes profesore Lidija Leikuma pastāstīja par nozīmīgākajiem pētījumiem, kas Latvijas zinātnē veltīti Stefānijas Uļanovskas darbiem. Sanktpēterburgas Universitātes docents Aleksejs Andronovs informēja par S. Uļanovskas materiāliem dažādu valstu arhīvos un norādīja, ka vēl aizvien ir daudz līdz šim neatklātu vai atšķirīgi interpretētu faktu S. Uļanovskas darbos un personībā. Poznaņas A. Mickeviča Universitātes profesore Nikole Naua stāstīja par S. Uļanovskas pierakstīto pasaku gramatiku, kā arī par Poznaņas Universitātes projektiem, kas vērsti uz S. Uļanovskas etnogrāfiskā tēlojuma „Łotysze Inflant polskich” saglabāšanu un popularizēšanu. Polijas Zinātņu akadēmijas profesores Dorotas Rembiševskas priekšlasījums bija veltīts Latgales un Viļānu tēmai S. Uļanovskas darbos, savukārt LU doktora grāda pretendente Iveta Dukaļska analizēja mūziku un mūzikas instrumentus S. Uļanovskas darbos.

Zinātniskie lasījumi ir viena no S. Uļanovskai veltītajām aktivitātēm Viļānos. 2016. gadā zinātnieces atcerei veltīto pasākumu virkni ievadīja ekspedīcija „Pa S. Uļanovskas pēdām”, 2017. gadā S. Uļanovskas veikums kļuva par vadmotīvu tradicionālajiem Tautas muzikantu svētkiem, notika viņai veltīti zinātniski lasījumi un, beidzot, 2017. gada decembrī ir paredzēta S. Uļanovskai veltītas ekspozīcijas atklāšana Viļānu novadpētniecība muzejā.

4. pasaules latgaliēšu saiets 2017. gada 1.–7. maijā Rēzeknē

4. pasaūļa latgališu saīta REZOLUCEJA

5.–6. majā 4. pasaūļa latgališu saītā nūtyka Latgolys symtgadis kongress, kas beja veļteits Latgolys kongresa simtgadei i vierteja 1917. goda lāmumu izpīldi. Kongresu reikuoja Latgališu kuturys bīdreiba, Rēzeknis Tehnologueju akademeja, Daugovpīļs Universitate, kai ari juridiski viesturyskuos sekcejis dorbu organizēja K. Dišlera fonds i Publiskūs tīseibu instituts.

Akademiskajam pasuokumam 4. pasaūļa latgališu saītā apzynuoti tyka izalaseits simbolisks nūsaukums: Latgolys symtgadis kongress uzsvēre pasuokuma nūzeimeibu, izcēle faktu, ka ideja par apsavīnuošonu rūnās taišni Rēzeknē, Latgolā, kai ari asociativi lyka puordūmuot Aleho Karpentjera dorbu „Symts vīntuleibys godu”.

Kongresā pīsadaleja 551 registrāts daleibnīks (nateik skaiteiti plašsazinis leidzekļu puorstuovi, kuru skaits kūpā ar tehniskajim darbinīkim beja puori symtam, tīšsaistē 6. majā beja puori 1000 pīslāgumu). Pymū reizi pasaūļa latgališu saīts tyka translāts Latvejis televizejā, tū var nūsavērt ari atkuortuoti vairuokūs socialūs teiklūs. Taipoš tyka filmāts kongresa turpynuojums 6. majā, kū varēs redzēt Rēzeknis Tehnologueju akademejis sātys lopā. Pymskatejumā Latvejis Televizejā 1 kongresu nūsavēre ~53 000 skateituoju.

Rezolutejis pamats ir 1917. goda kongresa lāmums: *2. Mes, Latgolas latwiši, apswinodami ar Kurzemes un Wýdzemes latwišim, paturēsim sowa pašwaldibu, pylnu tisibu pašnuteikšonas woludas, ticibas, baznicas, skolu un saimestibas, kai ari zemes jautojumā, boznicas dorišonos piwinojut pi Latgolas ari Kurzemes un Wýdzemes katolius.*

Parkū taišni volūda ir rezolutejis centrā: 1) volūda veidoj dūmuošonys, pošapzinis i identitatis pamatu; 2) eistynojūt tīseibys iz volūdu, teik aplīcynuota vuorda i apzinis breiveiba; 3) sevkurs volūdys punkts satur ari ekonomiskuos praseibys, partū ka nav vareibys īvīst apvuiceibu školā bez finansiala atbolsta, volūdys funkceju paplatynuojums nas sev leidza ari jaunys dorbavītys voi vysmoz pīnuokumu i atbīldeibys puorskateišonu. Kai precizi sovā runā nūruodieja metropolits Zbignevs Stankevičs: „Latgale savas saistības izpildīja. Bet vai izpildīja pārējie novadi?” Jis aicynuoja iz Latgolys praseibu respektiešonu.

Vītā citēt Ivara Litavņika (Latgolys Studentu centra vadeituojs 1992. godā) saceitū: „Pēc attīsksmes pret Latgolu var saskatēt 3 ļaužu pulkus: 1 – vīnaļdzeigī, kuru ir ļūti daudz, 2 – tī, kuri latgaļu volūdu sauc par sātas un bazneicas volūdu, prīcōjās par latgališu dzīdōšonu, tautas tārpin, un sōc žālabaini raudōt par Latvijas vīnōteibu, vīnu vaļsti un vīnu volūdu, tikleidz latgaliskais izīt ōrpus Latgolas sātas, bazneicas un folkloriskim pasōkumim, (...) 3 – dūmoj drusku sovaižōk.” Prūtams, var

kuortejū reizi runout par tū, ka cylvākus navar tik vīnkuoršuoti daleit kategorejuos, bet, kab pījemtu lāmumu, ari vīnreiz ir juobolsoj i navar vysu laiku atsaturēt.

Jau kongresa laikā „ūtrūs” pasaruodeja „pulki”, kas biedeiguokais – taišni nu vacuokuos paaudzis, kas vysu laiku ceinuos pret 2008. goda apstyprynuotajim pareizraksetibys nūteikumim. Izaruoda tei nav ceīņa pret uo, bet ceīņa par tū, kab latgaliskais elements palyktu sātys, bazneicys i folklorys elements. Varbyut taišni partū, ka jī skali pauduši i pauž sovu fobeju pret latgaliskū, ir zaudāts laiks daudzom reformom, kas beja vajadzeigys i organiskys 20. godu symta beiguos. Bet te der atguodynuot uzrokstu iz atkluotuos pīminis zeimis: „Varai pīder laiceiba, taisneibai – myužeiba” (Fraņcs Trasuns). I vysy jī – F. Trasuns, F. Kemps, P. Strods, V. Luocs i cyti – stuovēja par latgalīšu volūdys tūseibom školā, pošvaļdeibā i plotā publiskajā telpā. Laiks tū aplīcynuot ari mums!

Ilga Šuplinska,
kongresa koordinatore, 08.05.2017

REZOLUCEJA

Mes, pyrmuo Latgolys kongresa lāmumu idejiskī turpynuotuoji, Rēzeknē, Latgolys viestnīceibā „Gors” i Rēzeknis Tehnolegeju akademejā, 2017. goda 5.–6. majā, **4. pasaulā latgalīšu saītā** (tuoļuok – „Saīts”), izviertejūt 1917. goda 9.–10. maja pījimtūs lāmumu izpīļdi, kab nūdrūsynuot Latgolys latvīšu (latgalīšu) kai Latvejis vaļsts nacejis dalis atbylstūšu pastuoviešonu Latvejis Republikā, pījamam itū rezoluceju (kas sastuov nu diveju daļu – pamatteksta i izvārsuma) ar mierki nūdrūsynuot latgalīšu volūdys i kulturys sovpatēibys kai latvīšu nacejis boguoteibys saglobuošonu, aizsardzeibu i atteisteibu i vaļstiski atbaļsteit Latgolys latvīšus (latgalīšus) kai Latvejis vaļsts nacejis sastuovdaļu.

1. Izpyldūt 1917. goda Latgolys kongresa 2. punktu, Latvejis vaļstei ir juonūdrūsynoj Vaļsts volūdys lykuma 3. panta 4. dalis reala darbeiba i vysupyrma itaiduos jūmuos i veidūs:

1.1. **Volūdys statuss:** nūstyprynuot skaidru latgalīšu rokstu volūdys kai viesturyska latvīšu volūdys paveida vaļstiskū statusu Latvejā i akceptēt ISO standarta lītuojumu, mainūt terminolegeju i nūstyprynuojūt saeisyņuojumus volūdu apzeimuojumim: LAV – latvīšu makrovolūda, kurai ir divi paveidi: LVS – latvīšu literaruo volūda i LTG – latgalīšu rokstu ci literaruo volūda. Izmontuot itūs volūdu apzeimuojumus vysuos jūmuos i eipaši statistikā, nūruodūt izdūtūs gruomtu, publikaceju, plašsazinis leidzekļu volūdu ci volūdu zynuošonu, dorba volūdu i c. Nūdrūsynuot, kab iz latgalīšu rokstu volūdys tyktu attīcynuotys Vaļsts volūdys

lykuma 6.–24. panta praseibys. (Vērtīs 1.1 izvārsumu.)

1.2. **Oficialuo saziņa ar vaļsts i pošvaļdeibys īstuodem:** vysom vaļsts i pošvaļdeibys īstuodem, taipat privatpersonom respektēt saziņu, t. sk. rakstisku, latgalīšu rokstu volūdā vysā Latvejis Republikys teritorejā. Latgolys planavuošonys regiona teritorejā itys attīcnojams ari iz pīnuokuma dūt atbiļdi latgalīšu rokstu volūdā. Latgolys pošvaļdeibuos ci jūs strukturvīneibuos, cytuos īstuodēs i organizacejuos, taipat komercsabīdreibuos, ka juos tuo grib, kai dorba volūda, t. sk. dokumentacejā, var tikt lītuota latgalīšu rokstu volūda. Itaidys tīseibys dūt pošvaļdeibom, jūs strukturvīneibom i īstuodem, taipat privatpersonom ari uorpus Latgolys planavuošonys regiona teritorejis, ka juos tuo grib. Īkļaut kai vīnu nu praseibu darbinīka spieju viertiejumā Latgolys planavuošonys regionā spieju sasazynuot latgalīšu rokstu volūdā. Vaļstiski atbolstūt latgalīšu rokstu volūdu, konsekventai styprynuot latvīšu volūdys kai vaļsts volūdys kūpejū lītuojumu (Vērtīs 1.2. izvārsumu.)

1.3. **Latgolys regiona lingvistiskuo ainova:** Latgolys planavuošonys regionā, kai ari uorpus juo atsagrīzt pī viesturyskūs latgaliskūs nūsaukumu i vītvuordu, pastotūt jaunys ceļa zeimis i nūruodis, lītuot obejis latvīšu volūdys formys (LVS i LTG), vaļstei izveidot atbolsta sistemu tom pošvaļdeibom i organizacejom, kas ir gotovys maineit asūšuos (ci stateit jaunys) ceļa zeimis i uzrokstus. Veidot atbolsta sistemu tim uzjiemiejim i NVO, kas turysma produktu nūruodis pīduvoj latgalīšu rokstu volūdā ci tei ir vīna nu nūruožu volūdu. Veicūt regionalū reformu, respektēt viesturyskū teritorejis saisteibu ar Latgolu, kai ari nūdrūsynuot īspieju ceļu zeimēs i nūruodēs lītuot latgalīšu rokstu volūdu ci viesturyskūs apzeimuojumus (nūsaukumus) ari uorpus Latgolys planavuošonys regiona teritorejis.

1.4. **Izgleiteibā:** nūdrūsynuot konkrētu vītejai situacejai atbylstūšu latgalīšu rokstu volūdys ci nūvodvuiceibys stuņžu skaitu vysūs izgleiteibys pūsmūs i leimiņūs, paradzūt tam finaņšialu atbolstu Latgolys regionā, atsevišķus pīšķmatus (humanitarajā ci socialajā jūmā) ļaut vuiceitīs latgalīšu rokstu volūdā. Atbylstūši kompeteņču izgleiteibai puorsavērt humanitaruo i socialuo vierzīņa pīšķmatu vuiceibu leidzekļus i standartus i papyldynuot jūs ar viesturyski objektivim materialim par Latgolys viesturi, volūdu, literaturu, etniskajom i kulturys sovpatēibom. Atbaļsteit paraugškoly/-u izveidi, kurā vīna nu vuiceibu volūdu ir latgalīšu rokstu volūda. (Vērtīs 1.3. izvārsumu.)

1.5. **Kulturā:** nūdrūsynuot i finaņsēt regiona leimiņa strukturu izveidi (tymā skaitā iz asūšūs kulturys īstuožu bazis), kuru nūsaukumā īkļaut Latgolys vuordu i repertuaru veidot, prymari lītojūt latgalīšu rokstu volūdu: Latgalīšu literaturys fonds, Latgolys teatris, Latgolys filmu fonds, Latgolys simfoniskais orkestris, Latgolys kors, Latgolys Muokslys muzejs i c. (Vērtīs 1.4. izvārsumu.)

1.6. **Plašsazinis leidzekļūs:** Latgolys planavuošonys regiona teritorejā nūdrūsynuot vaļsts informativū telpu, t. sk. kai sabīdryskū pasyutejumu, i jamā rast vītu raidejumim i ziņom latgalīšu rokstu volūdā. Nūdrūsynuot i vysur, kur lykums

paredz, daškiert finanšiejumu tim informacejis leidzeklim, kurūs ir publikacejis voi raidejumi latgališu rokstu volūdā, sabīdryski finansātajūs radejis (LR 1) i televizejis kanalūs (LTV 1, LTV 7) iķļaut ziņu, taipat atsevišku raidejumu regularu sagataveišonu i transliešonu latgališu rokstu volūdā. Styprynuot i atbaļsteit plotu socialūs teiklu vidi (pīmāram, iz LAKUGA bazis) latgališu rokstu volūdā. (Vērtīs 1.5. izvārsumu.)

1.7. **Zynuotnē i pietnīceibā:** Nūsaceitu daļu vaļsts finansātu pietnīceibys programu vierzeit latgalistikys pietejumu atbaļsteišonai, informacejis tehnologiejis reiku i datorprogramu izstruodei, myusu dīnu latgališu volūdys korpusa paplašynuošonai i uzturiešonai. Radeit i finanšēt tulkuošonys i terminologiejis izpietis i tuoluokys izstruodis dorbu nūlyukā saglobuot i atteisteit atīceigū administrativū, komercialū, ekonomiskū, socialū, tehniskū i juridiskū terminologieju latgališu rokstu volūdā.

2. Aicynuot Latgolys planavuošonys regiona padūmi oficiali apstyprynuot latgališu (Latgolys) karūgu (tymasai zylys-bolts-tymasai zylys), nūsokūt juo lītuojuma kuorteibu. (Vērtīs 1.6. izvārsumu.)

3. Latvejis Republikys regionalū politiku baļsteit iz Satversmis 3. panta: „Latvejis vaļsts teritoreju storptautyskūs leigumu nūsaceitajūs rubežūs sastuoda Vydzeme, Latgola, Kūrzeme i Zemgale”. Precizi i skaidri nūsaceit Satversmē nūsauktūs regionu funkcejis, tys ļaus efektivi rysynuot daudzys vaļstiskys problemys: vaļsts īstuožu darbeibys struktura, pošvaļdeibu sadarbeibys modeļs, izgleiteibys sistema, veseleibys apryupe, vaļsts budžeta sadale, ari Vaļsts Kulturkapitāla fonda darbeiba i c. Regionu izaugsmei vierzeit i atbaļsteit vaļsts i cytu īstuožu decentralizacejis ideju.

4. Turēt 27. apreli par Latgolys dīnu i iķļaut jū lykuma „Par svātku, atceris i atzeimojamom dīnom” 2. pantā kai atzeimojamu dīnu, taipat īsaceit cytim Latvejis nūvodim nūsaceit sova nūvoda dīnu.

Itūs praseibu izpiļde ļaus pylnvierteigi eistynuot 1917. goda Latgolys kongresa lāmumus, nūdrūsynuos Vaļsts volūdys lykuma 3. panta 4. dalis darbeibu.

Kab dasavērt ituos rezolucejis eistynuošonu, teik izveiduota Saīta rezolucejis izpiļdis komiteja (vērtīs 1.7. izvārsumu), kurys aizdavums ir padreizynuot i vērtēt pījimtūs praseibu izpiļdi, taipat dūt puorskotu par rezolucejis eistynuošonys gaitu kūpumā.

Komitejis aizdavums ir sasaukt **5. pasaulā latgališu saītu 2022.** godā Saīta rezolucejis izpiļdis viertiejumam i latvyskuo latgaliskuma regionā i sevkurā individā styprynuošonai.

REZOLUCEJIS IZVĀRSUMS

1. Attīceībā iz latgaļišu rokstu ci literarū volūdu vaļsts politika, lykumdūšona i prakse ir juobolsta iz itaidu mierku i pryncypu:

1.1. Volūdys statuss:

1. Ar tū teik saprosts:

a) latgaļišu rokstu ci literaruo volūda kai kulturys boguoteibys izpausmis pīzeišona;

b) Vaļsts volūdys lykuma 6.–24. panta praseibu nūdrūsynošona attīceībā iz latgaļišu rokstu volūdu, kai ari ituo lykuma normu naiwāruošonys gadīnī attīceībā iz latgaļišu rokstu volūdys vaineiguos personys tyktu sauktys pi atbiļdeibys lykumā nūsaceitajā kuorteibā;

c) apsajmšona, ka pastuovūšī ci jauni administratīvi īdalejumi naroda šķieršļu latgaļišu rokstu volūdys lītuošonys veicynošonai;

d) napīcīšameiba ar apjiemeigu darbeibu veicynuot latgaļišu rokstu volūdys lītuošonu, ar mierki jū aizsorguot;

e) latgaļišu rokstu volūdys lītuošonys veicynošona runā, rokstūs, sabīdryskajā i personeigajā dzeivē;

f) formu i leidzekļu radeišona latgaļišu rokstu volūdys vuiceišonai i studiešonai vysūs attīceigajūs leimiņūs;

g) atvīglynuojumu radeišona, dūdūt īspieju personom, kurys narunoj latgaļišu rokstu volūdā i dzeivoj apvydā, kur jei teik lītuoata, jū vuiceitīs, ka juos tuo grib;

h) latgaļišu rokstu volūdys studeju i izpietis veicynošona universitatēs i leidzvierteiguos īstuošanās.

2. Vaļsts apsajam ar attīceigim leidzeklim veicynuot sovstarpejū sapratni storp vysom volūdu grupom vaļstī, rodūt cīnu, sapratni i īcīteibu pret latgaļišu rokstu volūdu i saprūtūt jū kai vīnu nu izgleiteibys i vuiceibu mierkim, kai ari veicynuot masu informacejis leidzekļu darbeibu ar itū pošu mierki.

3. Kab veicynuot cīna paruodeišonu pret vaļsts volūdu i lībīšu volūdu, aicynojam vaļsts omota personys oficialuos runys suokt ar uzrunu latvīšu literarā volūdā, latgaļišu rokstu volūdā i lībīšu volūdā.

1.2. Oficialuo saziņa ar vaļsts i pošvaļdeibys īstuoдем:

a) veicynuot latgaļišu rokstu volūdys lītuošonu regionalajuos i vītejuos vaļsts varys īstuošanās, kai ari styprynuot latgaļišu volūdys lītuojumu i mazynuot svešvolūdu lītuojumu vītejā saziņā Latgolys planavuošonys regiona teritorejā;

b) ļaut padūt mutiskus ci rakstiskus īsnāgumus latgaļišu rokstu volūdā;

c) nūdrūsynuot regionalūs vaļsts varys īstuožu oficialūs dokumentu publiciešonu

ari latgalīšu rokstu volūdā;

d) akceptēt, ka regionaluos vaļsts varys īstuodis lītoj latgalīšu rokstu volūdu jūs saišonu debatēs, naizslādzūt ari latvīšu literaruos volūdys lītuošonys;

e) Latgolys administrativajā teritorejā konkursūs (ari dorba) pyrmū rūku dūt darbinīkim, kam ir latgalīšu rokstu volūdys zynuošona i prasmis;

f) izstruoduot atestacejis pryncypus latgalīšu rokstu volūdys zynuošonys leimiņa puorbaudei;

g) izveiduot dīnesti, pīmāram, Vaļsts volūdys centrā, kas nūdrūsynoņ tulkuošonu nu/ iz latgalīšu rokstu volūdys;

h) tīsom Latgolys planavuošonys regiona teritorejā ir juonūdrūsynoņ tīsvedeibys īspieja latgalīšu rokstu volūdā, kai ari tīsuos puorejā Latvejīs teritorejā ir juobyun nūdrūsynuotai īspiejai sasazyuot ci lītuot latgalīšu rokstu volūdu.

1.3. Izgleiteiba

Izgleiteibys jūmā Latgolys regionā:

a) dūt īspieju sajimt daļu nu pyrmsškolys izgleiteibys latgalīšu rokstu volūdā (nūdrūsynoņūt vysmoz 1 stuņdi nūdarbeibu LGT dīnā ci atvielejūt tam 1 nedelis dīnu);

b) pamata izgleiteibā nūdrūsynuot latgalīšu rokstu volūdys kai nūvodvuiceibys pīškmata vuiceišonūs (35 stuņdis vīnā nu suokumškolys i 35 stuņdis vīnā nu pamatškolys klašu);

c) videjuos izgleiteibys pūsmā nūdrūsynuot latgalīšu rokstu volūdys kai nūvodvuiceibys pīškmata vuiceišonūs (35 stuņdis vīnā nu vydsškolys klašu),

d) dūt īspieju atseviškus pīškmatus tehniskuos i orūda izgleiteibys jūmā vuiceitīs latgalīšu rokstu volūdā;

e) nūdrūsynuot apstuokļus atsevišku universitatis i augstuokuos izgleiteibys pīškmata studiešonai latgalīšu rokstu volūdā obejuos regionalajuos augstškoluos vysuos humanitarajuos programuos;

f) turpynuot izaveiduojušuos tradicejis, saglobuot i finaņsiali atbaļsteit latgalistikys moduli i pietnīceibu Rēzeknis Tehnologeju akademējā;

g) radeit nūsacejumus tuoļukizgleiteibys kursim, kurymūs vuiceibys viņ ci pamatā nūteik latgalīšu rokstu volūdā;

h) veikt pasuokumus, kab nūdrūsynuot Latgolys viesturis i kulturyš vuiceišonu vysuos Latvejīs školuos;

i) nūdrūsynuot pamata i tuoļukok školuotuoju apvuiceibu, kas ir vajadzeiga, kab eistynuot punktu nu a) da g) nūsacejumus;

j) izveiduot uzraudzeibys instituteju (var delegēt kai atsevišku omotu Vaļsts

volūdys centrā), kura, atteistūt latgališu rokstu volūdys vuceišonu, verās, kaidi leidzekli teik pīmāruoti i kaidis progress sasnāgts, periodiski ziņojūt par juos īgiutajim datim, kuri teik publiskuoti plotuokai sabīdreibai;

k) teritorejuos, kuramuos latgališu rokstu volūda tradicionāli nateik lītuota, bet latgališu rokstu volūdys lītuotuoju skaits tū attaisnoj, veicynuot ci nūdrūsynuot latgališu rokstu volūdys vuceišonu voi apvuceibu jamā aizpraseitajūs izgleiteibys leimiņūs.

1.4. Kultura

1. Atteiceibā iz aktivitatem kulturys jūmā i ar jom saisteitajom īstuodem, kai bibliotekom, kulturys centrim, muzejim, arhivim, teatrim i kinoteatrim, kai ari literārūs dorbu i filmu radeišonu, vītejuos kulturys izpaušmis formom, festivalim i kulturys industreju, tymā skaitā jaunu tehnologeju izmontuošonu:

a) veicynuot izteiksmis veidus i iniciativis, kab atteisteit kulturys dzeivei svareigys strukturys, kurom jau ir zynoma profesionaluo baze:

– Latgolys simfoniskais orkestris i Latgolys kors – baze „Gors”, Rēzeknis i Daugovpiļa muzykys školys,

– Latgolys teatris – vīneigais profesionalais teatris pasaulī, kura repertuars ir latgališu volūdā, baze – Daugovpiļa teatris, „Gors”, Rēzeknis Nacionalūs bīdreibu kulturys noms, Rēzeknis Tautys teatris,

– Latgolys Muokslys muzejs – baze Varslavāna, Zvejsaļņika, Rotko, Pītera Martinsona i c. dorbu kolekcėjis. Rotko muzejs byutu perfekta baze itam pasuokumam,

– Latgališu literaturys fonds,

– Latgališu filmu fonds i c.

b) veicynuot pīeju latgališu rokstu volūdā dorbim, kuri ir radeiti cytuos volūduos, paleidzūt veikt i atteistūt jūs tulkuošonu, dubliešonu, sinhronū tulkuošanu i titriešonu;

c) nūdrūsynuot, kab institutejis, kurys ir atbiļdeigys par vysaida veida kulturys pasuokumu organiziešonu ci atbaļsteišonu, pīškiertu attīceigus leidzekļus latgališu rokstu volūdys zynuošonys, lītuošonys i juos lītuotuoju īkļaušonai saisteibuos, kurys juos uzajam ci kurom juos nūdrūsynoj atbolstu;

d) veicynuot leidzekļu pīmāruošonu, kas nūdrūsynuotu tū, kab instituteju, kurys ir atbiļdeigys par kulturys pasuokumu organiziešonu i atbaļsteišonu, reiceibā byutu darbinīki, kuri piļneibā puorvolda latgališu rokstu volūdu, taipat kab jim byutu puorejuos vaļsts dzeivuotuoju dalis volūdys prasme (mozuokais, sarunu volūdys leiminī);

e) radeit labvieleigus apstuokļus institutejis ci instituteju veiduošonai, kurys ir atbiļdeigys par latgališu rokstu volūdā radeitu dorbu apkūpuošonu, jūs kopeju saglobuošonu i izplateišonu, taipat itūs dorbu publiciešonu i statistikys ruodeituoju dabuošonu.

2. PĀjimt attĀiceigus nĀsacejumus, kab veicynuot uorvaļstĀs i uorpus *Latgolys planavuošoņys regiona* tĀ kulturys politiku, kura puorstuov latgalĀišu rokstu volĀdu.

3. Atbaļsteit Romys katuoļu Bazneicys pasuokumus latgaliskuos kulturteļpys uzturiešoņā.

1.5. Informacejys leidzekli

1. AttĀiceibā iz latgalĀišu rokstu volĀdys lĀtuotuojim, teritorejā, kuramā itei volĀda teik lĀtuota, jamĀt vārā stuovĀkli, kaidā vaļsts varys Īstudis, taišņi voi nataišņi ir kompetentys, pylņvaruotys i kaida ir jĀs lĀma atteiceigā jĀmā, kai ari respektējĀt informacejys leidzekļu redakcionaluos naatkareibys i autonomejys pryncypu:

a) radeit apstuokļus sabĀdryskuos radejis (LR 1) i televizejis (LTV 1, LTV 7) pasyutejumam ziņu raidejumu sagataveišonai latgalĀišu rokstu volĀdā vysmoz 3 min. dĀnā, 1 kulturys programai nedeļā, 1 sporta ci izklaidis raidejuma transliejumam mienesĀ, kai ari nĀvierzeit nĀteiktu procentu nu sabĀdryskuos radejis i televizejis sabĀdryskajam pasyutejumam pĀškiertuos vaļsts dotacejis itam mierkam.

b) pĀjimt atbylstĀšus nĀsacejumus tai, kab programu puorraideituoji juos pĀduovuotu latgalĀišu rokstu volĀdā;

c) veicynuot i/ ci radeit apstuokļus tekstu regularai publiciešoņai latgalĀišu rokstu volĀdā, eipaši atbolstĀt vĀtejĀs periodiskĀs izdavumus, kas teik izplateiti vysā Latgolā (žurnals „A12”, „Vietējā Latgales AvĀze”, „Latgales Laiks” i c.), kai ari turpynuot NEPLP „Latgales elektronisko medĀju plašsaziņas lĀdzekļu programmu”, ĩkļāunĀt jĀ NEPLP ElektroniskĀs plašsazinis leidzekļu nĀzaris atteisteibys strategejā 2018.–2022. godam;

d) vysur, kur lykums paredz, dĀt fināņsiālu atbolstu informacejis leidzeklim, kurymĀs ir publikacejis latgalĀišu rokstu volĀdā;

e) atbaļsteit žurnalistu i cytu informacejis leidzekļu darbinĀku apvuiceibu, kab jĀ lĀtuotu latgalĀišu rokstu volĀdu.

2. NĀdrĀsynuot, kab latgalĀišu rokstu volĀdys lĀtuotuoju ĩnteresis tyktu puorstuovātyš ci jimtyš vārā taiduos institutejuos, kurys saskaņā ar lykumu var tikt izveiduotys ci dorbojās, kab garaņtĀt informacejis leidzekļu breiveibu i pluralismu (NEPLP i c.).

3. Veiduot atsevišku fināņsiejumu – vaļsts finansātu informativĀs kanālu radejis, TV i škarsteikla platformā, t. sk. LSM daļai, kur teik izmontuota latgalĀišu rokstu volĀda, i pĀškiert vaļsts fināņsiejumu latgaliskim plašsazinis leidzeklim i platformom socialajĀs teiklĀs.

1.6. KarĀgs

1. LatgalĀišu (Latgolas) karĀga izmāri i kruosa:

a) karĀgs ir tymsai zyls (Pntone 2965 C) ar boltu horizontalu streipi,

- b) karūga tumsai zyls-bolts-tymsai zyls streipu attīceiba ir 2:1:2,
- c) karūga plotuma i garuma attīceiba ir 1:2.

2. Latgališu (Latgolys) karūga izveidotuojs ir viesturnīks Māris Rumaks, karūgs pyrmū reizi ir lītuots 2010. goda 4. junī Latvejis Īšklītu ministrejis sporta spēlēs, puorstuovūt Latgolys regiona policejis puorvaļdi.

3. Latgališu (Latgolys) karūga simboliskuo izpratne (aproksta autore Anna Rancāne):

Timseņš guoja, timseņš guoja,

Es par tymsu nabāduoju.

Bej munam(i) kumeļam(i)

Zvaigžņu dečeits mugorā...

Bolta gaismys jūsla nu zvaigžņu roksta puorškēle tymsai zylū nakti, ruodūt gaišu ceļu latgališu ticeibai, pošapziņai i spēkam. Latgališu (Latgolys) karūgs, lai ari izveiduots tik 21. godu symta suokumā, ir kai trešuos godu tyukstūšys latgališu atmūdys simbols. Tymsai zylajā kruosā ir īaustys godu symtim vacys tradicejis i tykumiskuos vierteibys. Tei ir naktineicu kruosa, pajimta nu senejūs latgaļu gūda driebu, meitu vylnaiņu i puišu svuorka, simbolizej Latgolu kai tradicionalu zylūs azaru zemi i kai Muorys zemi: zyluo kruosa katuoļu Bazneicā ir Jaunovys Marejis simbols.

Karūga forma atkuortoj Latvejis vaļsts karūga formu, ar tū ruodūt pīdareibu Latvejai i vīnuoteibu ar vysim Latvejis dzeivuotuojim. Karūga garums ir iz pusis leluoks par juo plotumu, i boltuo horizontaluo vyda streipe aizjam 1/5 daļu nu karūga laukuma. Taidys pošys formys ir lībīšu, sieļu i Latgolys centraluos piļsātys – Rēzeknis – karūgi.

1.7. Saīta rezolucejis izpiļdis komiteja

1. Saīta rezolucejis izpiļdis komiteja (tuoļuok – Komiteja) teik īvālāta Saīta laikā ar vīnkuoršu bolsu vairookumu.

2. Komiteju veidoj 11 cylvāku, kas puorstuov:

a) organizātuojis institutejis: Latgališu kulturyš bīdreibys vaļdis pīšksādātuojis, Rēzeknis Tehnologueju akademiejis rektors, Daugovpiļa Universitatis rektors,

b) Saīta sekceju (ci jūmu) vadeituojus: 1 nu tautsaimnīceibys, 1 – tīseibu zynuotņu, 2 – latgalistikys, nu kurūs vīns ir latgališu volūdys specialists,

c) *Latgolys planavuošonys regiona* Atteisteibys padūmis pīšksādātuojis,

d) 1 uorzemu latgališu puorstuovs,

e) 1 katuoļu goreidznīceibys puorstuovs,

f) 1 Latgališu volūdys, literaturys i kulturviesturis školuo tuoju asociacejis nūdybnyuojuma puorstuovs.

3. Komiteja izstruodoj darbeibys nūlykumu, izviera i apstyprnoj pīšksādātuoju i juo divus vītinīkus, kai ari sagatavoj izvārsumu Rezolucejīs 1.3. i 3. punktam, napīceišameibys gadīnī pasaucūt nūzaris specialistus.

4. Komiteja na ratuok kai vīnu reizi pusgodā dūd publisku puorskotu par Saīta rezolucejīs izpīldīs vierzeibu – *organizātuoju instituteju liemiej institutejom (augstškolys – Senatam, bīdreiba – bīdru sapuļcei) i Latgolys planavuošonys regiona padūmei, kai ari publiskus puorskotus sātys lopuos*: www.rta.lv, www.du.lv, <http://latgalisubidreiba.mozello.com/>, <http://www.latgale.lv/lv/padome>.

REZOLŪCIJA

Mēs, pirmā Latgales kongresa lēmumu idejiskie turpinātāji, Rēzeknē, Latgales vēstniecībā „Gors” un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā, 2017. gada 5.–6. maijā, **4. pasaules latgaliešu saietā** (turpmāk – „Saiets”), izvērtējot 1917. gada 9.–10. maija pieņemto lēmumu izpildi, lai nodrošinātu Latgales latviešu (latgaliešu) kā Latvijas valsts nācijas daļas atbilstošu pastāvēšanu Latvijas Republikā, pieņemam šādu rezolūciju (kas sastāv no divām daļām – pamatteksta un izvērsuma) ar mērķi nodrošināt latgaliešu valodas un kultūras savdabības kā latviešu nācijas bagātības, saglabāšanu, aizsardzību un attīstību un valstiski atbalstīt Latgales latviešus (latgaliešus) kā Latvijas valsts nācijas sastāvdaļu.

1. Izpildot 1917. gada Latgales kongresa 2. punktu, Latvijas valstij ir jānodrošina Valsts valodas likuma 3. panta 4. daļas reāla darbība un vispirmām kārtām šādās jomās un veidos:

1.1. Valodas statuss: nodrošināt skaidru latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida valstisko statusu Latvijā un akceptēt ISO standarta lietojumu, mainot terminoloģiju un nostiprinot saīsinājumus valodu apzīmējumiem: LAV – latviešu makrovaloda, kurai ir divi paveidi: LVS – latviešu literārā valoda un LTG – latgaliešu rakstu jeb literārā valoda. Izmantot šos valodu apzīmējumus visās jomās un īpaši statistikā, norādot izdoto grāmatu, publikāciju, plašsaziņas līdzekļu valodu vai valodu zināšanas, darba valodu u. c. Nodrošināt, lai attiecībā uz latgaliešu rakstu valodu tiktu attiecinātas Valsts valodas likuma 6.–24. panta prasības. (Sk. 1.1. izvērsumu.)

1.2. Oficiālā saziņa ar valsts un pašvaldības iestādēm: visām valsts un pašvaldības iestādēm, kā arī privātpersonām respektēt saziņu, t. sk. rakstisku, latgaliešu rakstu valodā visā Latvijas Republikas teritorijā. Latgales plānošanas reģiona teritorijā tas attiecināms arī uz pienākumu sniegt atbildi latgaliešu rakstu valodā. Latgales pašvaldībās vai to struktūrvienībās, citās iestādēs un organizācijās, kā arī komercsabiedrībās, ja tās to vēlas, darba valoda, t. sk. dokumentācija, var tikt lietota latgaliešu rakstu valodā. Šādas tiesības radīt pašvaldībām, to struktūrvienībām

un iestādēm, tāpat privātpersonām arī ārpus Latgales plānošanas reģiona teritorijas, ja tās to vēlas. Iekļaut kā vienu no prasībām darbinieka spēju vērtējumā Latgales plānošanas reģionā spēju sazināties latgaliešu rakstu valodā. Valstiski atbalstot latgaliešu rakstu valodas lietojumu, konsekventi stiprināt latviešu valodas kā valsts valodas kopējo lietojumu. (Sk. 1.2. izvērsumu.)

1.3. Latgales reģiona lingvistiskā ainava: Latgales plānošanas reģionā, kā arī ārpus tā atgriezties pie vēsturiskajiem latgaliskajiem nosaukumiem un vietvārdiem, uzstādot jaunas ceļa zīmes un norādes, lietot abas latviešu valodas formas (LVS un LTG), valstij izveidot atbalsta sistēmu tām pašvaldībām un organizācijām, kas ir gatavas mainīt esošās (vai uzstādīt jaunas) ceļa zīmes un uzrakstus. Veidot atbalsta sistēmu tiem uzņēmējiem un NVO, kas tūrisma produktu norādes piedāvā latgaliešu rakstu valodā vai tā ir viena no norāžu valodām. Veicot reģionālo reformu, respektēt vēsturisko teritorijas saistību ar Latgali, kā arī nodrošināt iespēju ceļu zīmēs un norādēs lietot latgaliešu rakstu valodu vai vēsturiskos apzīmējumus (nosaukumus) arī ārpus Latgales plānošanas reģiona teritorijas.

1.4. Izglītībā: nodrošināt konkrētu vietējai situācijai atbilstošu latgaliešu rakstu valodas vai novadmācības stundu skaitu visos izglītības posmos un līmeņos, paredzot tam finansiālu atbalstu Latgales reģionā, atsevišķus priekšmetus (humanitārajā vai sociālajā jomā) ļaut apgūt latgaliešu rakstu valodā. Atbilstoši kompetenču izglītībai pārskatīt humanitārā un sociālā virziena priekšmetu mācību līdzekļus un standartus un papildināt tos ar vēsturiski objektīviem materiāliem par Latgales vēsturi, valodu, literatūru, etniskajām un kultūras īpatnībām. Atbalstīt paraugskolas/-u izveidi, kurā viena no mācību valodām ir latgaliešu rakstu valoda. (Sk. 1.3. izvērsumu.)

1.5. Kultūrā: nodrošināt un finansēt reģiona līmeņa struktūru izveidi (tai skaitā uz esošo kultūras iestāžu bāzes), to nosaukumā iekļaut Latgales vārdu un repertuāru veidot, primāri lietojot latgaliešu rakstu valodu: Latgaliešu literatūras fonds, Latgales teātris, Latgales filmu fonds, Latgales simfoniskais orķestris, Latgales koris, Latgales Mākslas muzejs u. c. (Sk. 1.4. izvērsumu.)

1.6. Plašsaziņas līdzekļos: Latgales plānošanas reģiona teritorijā nodrošināt valsts informatīvo telpu, t. sk. kā sabiedrisko pasūtījumu, un tajā rast vietu raidījumiem un ziņām latgaliešu rakstu valodā. Nodrošināt un visur, kur likums paredz, sniegt finansējumu tiem informācijas līdzekļiem, kuros ir publikācijas vai raidījumi latgaliešu rakstu valodā, sabiedriski finansētajos radio (LR 1) un televīzijas kanālos (LTV 1, LTV 7) iekļaut ziņu, tāpat atsevišķu raidījumu regulāru sagatavošanu un translēšanu latgaliešu rakstu valodā. Stiprināt un atbalstīt plašu sociālo tīklu vidi (piemēram, uz LAKUGA bāzes) latgaliešu rakstu valodā. (Sk. 1.5. izvērsumu.)

1.7. Zinātnē un pētniecībā: Noteiktu daļu valsts finansētu pētniecības programmu virzīt latgalistikas pētījumu atbalstīšanai, informācijas tehnoloģijas rīku un datorprogrammu izstrādei, mūsdienu latgaliešu valodas korpusa paplašināšanai un uzturēšanai. Radīt un finansēt tulkošanas un terminoloģijas izpētes un tālākas izstrādes darbus nolūkā saglabāt un attīstīt attiecīgo administratīvo, komerciālo,

ekonomisko, sociālo, tehnisko un juridisko terminoloģiju latgaliešu rakstu valodā.

2. Aicināt Latgales plānošanas reģiona padomi oficiāli apstiprināt latgaliešu (Latgales) karogu (tumši zils-balts-tumši zils), nosakot tā lietojuma kārtību. (Sk. 1.6. izvērsumu.)

3. Latvijas Republikas reģionālo politiku balstīt uz Satversmes 3. panta: „Latvijas valsts teritoriju starptautisko līgumu noteiktajās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale”. Precīzi un skaidri noteikt Satversmē nosaukto reģionu funkcijas, tas ļaus efektīvi risināt daudzas valstiskas problēmas: valsts iestāžu darbības struktūra, pašvaldību sadarbības modelis, izglītības sistēma, veselības aprūpe, valsts budžeta sadale, arī Valsts Kultūrkapitāla fonda darbība u. c. Reģionu izaugsmei virzīt un atbalstīt valsts un citu iestāžu decentralizācijas ideju.

4. Atzīmēt 27. aprīli kā Latgales dienu un iekļaut to likuma „Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām” 2. pantā kā atzīmējamu dienu, tāpat ieteikt citiem Latvijas novadiem noteikt sava novada dienu.

Šo prasību izpilde ļaus pilnvērtīgi īstenot 1917. gada Latgales kongresa lēmumus, nodrošinās Valsts valodas likuma 3. panta 4. daļas darbību.

Lai sekotu šīs rezolūcijas īstenošanai, tiek izveidota Saieta rezolūcijas izpildes komiteja (sk. 1.7. izvērsumu), kuras uzdevums ir paātrināt un vērtēt pieņemto prasību izpildi, tāpat sniegt pārskatu par rezolūcijas īstenošanas gaitu kopumā.

Komitejas uzdevums ir sasaukt **5. pasaules latgaliešu saietu** 2022. gadā, Saieta rezolūcijas izpildes vērtējumam un latviskā latgaliskuma reģionā un katrā individuā stiprināšanai.

REZOLŪCIJAS IZVĒRSUMS

1. Attiecībā uz latgaliešu rakstu jeb literāro valodu valsts politika, likumdošana un prakse ir jābalsta uz šādiem mērķiem un principiem:

1.1. Valodas statuss:

1. Ar to tiek saprasts:

- a) latgaliešu rakstu jeb literārās valodas kā kultūras bagātības izpausmes atzīšana;
- b) Valsts valodas likuma 6.–24. panta prasību nodrošināšana attiecībā pret latgaliešu rakstu valodu, kā arī šā likuma normu neievērošanas gadījumā attiecībā uz latgaliešu valodu vainīgās personas saukšana pie atbildības likumā noteiktajā kārtībā;
- c) apņemšanās, ka pastāvošie vai jauni administratīvi iedalījumi nerada šķēršļus latgaliešu rakstu valodas lietošanas veicināšanai;
- d) nepieciešamība ar apņēmīgu darbību veicināt latgaliešu rakstu valodas lietošanu, ar mērķi to aizsargāt;

e) latgaliešu rakstu valodas lietošanas veicināšana runā, rakstos, sabiedriskajā un personīgajā dzīvē;

f) formu un līdzekļu radīšana latgaliešu rakstu valodas mācīšanai un studēšanai visos attiecīgajos līmeņos;

g) atvieglojumu radīšana, dodot iespēju personām, kuras nerunā latgaliešu rakstu valodā un dzīvo apvidū, kur tā tiek lietota, to mācīties, ja viņas to vēlas;

h) latgaliešu rakstu valodas studiju un izpētes veicināšana universitātēs vai līdzvērtīgās iestādēs.

2. Valsts apņemas ar attiecīgiem līdzekļiem veicināt savstarpējo sapratni starp visām valodu grupām valstī, radot cieņu, sapratni un iecietību pret latgaliešu rakstu valodu un saprotot to kā vienu no izglītības un mācību mērķiem, kā arī veicinot masu informācijas līdzekļu darbību ar šo pašu mērķi.

3. Lai veicinātu cieņas izrādīšanu pret valsts valodu un lībiešu valodu, aicinām valsts amatpersonas oficiālās runas sākt ar uzrunu latviešu literārajā valodā, latgaliešu rakstu valodā un lībiešu valodā.

1.2. Oficiālā saziņa ar valsts un pašvaldības iestādēm:

a) veicināt latgaliešu rakstu valodas lietošanu reģionālajās un vietējās valsts varas iestādēs, kā arī stiprināt latgaliešu valodas lietojumu un mazināt svešvalodu lietojumu vietējā saziņā Latgales plānošanas reģiona teritorijā;

b) ļaut iesniegt mutiskus vai rakstiskus iesniegumus latgaliešu rakstu valodā;

c) nodrošināt reģionālo valsts varas iestāžu oficiālo dokumentu publicēšanu arī latgaliešu rakstu valodā;

d) akceptēt, ka reģionālās valsts varas iestādes lieto latgaliešu rakstu valodu savu sanāksmju debatēs u. c., neizslēdzot arī latviešu literārās valodas lietošanu;

e) Latgales plānošanas reģiona teritorijā konkursos (arī darba) priekšroku dot darbiniekiem, kam ir latgaliešu rakstu valodas zināšanas un prasmes;

f) izstrādāt atestācijas principus latgaliešu rakstu valodas zināšanu līmeņa pārbaudei;

g) izveidot atbilstošu struktūrvienību, piemēram, Valsts valodas centrā, kas nodrošina tulkošanu no/ uz latgaliešu rakstu valodu;

h) tiesām Latgales plānošanas reģiona teritorijā ir jānodrošina tiesvedības iespēja latgaliešu rakstu valodā, kā arī tiesās pārējā Latvijas teritorijā ir jābūt nodrošinātai iespējai sazināties vai lietot latgaliešu rakstu valodu.

1.3. Izglītība

Izglītības jomā Latgales reģionā:

a) dot iespēju iegūt daļu no pirmsskolas izglītības latgaliešu rakstu valodā

(nodrošinot vismaz 1 stundu nodarbību dienā latgaliešu rakstu valodā vai atvēlot tam 1 nedēļas dienu);

b) pamata izglītībā nodrošināt latgaliešu rakstu valodas kā novadmācības priekšmeta apguvi (35 stundas vienā no sākumskolas un 35 stundas vienā no pamatskolas klasēm);

c) vidējās izglītības posmā nodrošināt latgaliešu rakstu valodas kā novadmācības priekšmeta apguvi (35 stundas vienā no vidusskolas klasēm);

d) dot iespēju atsevišķus priekšmetus tehniskās un aroda izglītības jomā apgūt latgaliešu rakstu valodā;

e) nodrošināt apstākļus atsevišķu universitātes un augstākās izglītības priekšmetu studēšanai latgaliešu rakstu valodā abās reģionālajās augstskolās visās humanitārajās programmās;

f) turpinot izveidojušās tradīcijas, saglabāt un finansiāli atbalstīt latgalistikas moduli un pētniecību Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā;

g) radīt nosacījumus tālākizglītības kursiem, kuros mācības tikai vai galvenokārt norit latgaliešu rakstu valodā;

h) veikt pasākumus, lai nodrošinātu Latgales vēstures un kultūras mācīšanu visās Latvijas skolās;

i) nodrošināt pamata un tālāku skolotāju apmācību, kas ir vajadzīga, lai īstenotu punktus no a) līdz g) ietvertos nosacījumus;

j) izveidot uzraudzības institūciju (var deleģēt kā atsevišķu amatu Valsts valodas centrā), kura, attīstot latgaliešu rakstu valodas mācīšanu, seko tam, kādi līdzekļi tiek piemēroti un kāds progress sasniegts, periodiski ziņojot par saviem iegūtajiem datiem, kuri tiek publiskoti plašākai sabiedrībai;

k) teritorijās, kurās latgaliešu rakstu valoda tradicionāli netiek lietota, bet latgaliešu rakstu valodas lietotāju skaits to attaisno, veicināt vai nodrošināt latgaliešu rakstu valodas mācīšanu vai apmācību tajā pieprasītajos izglītības līmeņos.

1.4. Kultūra

1. Attiecībā uz aktivitātēm kultūras jomā un ar tām saistītajām iestādēm, kā bibliotēkām, kultūras centriem, muzejiem, arhīviem, teātriem un kinoteātriem, kā arī literāro darbu un filmu radīšanu, vietējās kultūras izpausmes formām, festivāliem un kultūras industriju, tai skaitā jaunu tehnoloģiju izmantošanu:

a) veicināt izteiksmes veidus un iniciatīvas, lai attīstītu kultūras dzīvei svarīgas struktūras, kurām jau ir zināma profesionālā bāze:

- Latgales simfoniskais orķestris un Latgales koris – bāze „Gors”, Rēzeknes un Daugavpils mūzikas skolas,

- Latgales teātris – vienīgais profesionālais teātris pasaulē, kura repertuārs ir

latgaliešu valodā, bāze Daugavpils teātris, „Gors”, Rēzeknes Nacionālo biedrību kultūras nams, Rēzeknes Tautas teātris,

- Latgales Mākslas muzejs – bāze Varoslavāna, Zvejsalnietka, Rotko, Pētera Martinsona u. c. darbu kolekcijas. Rotko muzejs būtu perfekta bāze šim pasākumam,

- Latgaliešu literatūras fonds,

- Latgaliešu filmu fonds u. c.

b) veicināt pieeju latgaliešu rakstu valodā darbiem, kuri ir radīti citās valodās, palīdzot veikt un attīstot to tulkošanu, dublēšanu, sinhrono tulkošanu un titrēšanu;

c) nodrošināt, lai institūcijas, kuras ir atbildīgas par dažāda veida kultūras pasākumu organizēšanu vai atbalstīšanu, piešķirtu attiecīgus līdzekļus latgaliešu rakstu valodas zināšanu, lietošanas un tās lietotāju iekļaušanai saistībās, kuras tās uzņemas vai kurām tās nodrošina atbalstu;

d) veicināt līdzekļu piemērošanu, kas nodrošinātu to, lai institūciju, kuras ir atbildīgas par kultūras pasākumu organizēšanu un atbalstīšanu, rīcībā būtu darbinieki, kuri pilnībā pārvalda latgaliešu rakstu valodu, tāpat lai viņiem būtu pārējās valsts iedzīvotāju daļas valodas prasme (vismaz sarunvalodas līmenī);

e) radīt labvēlīgus apstākļus institūcijas vai institūciju veidošanai, kuras ir atbildīgas par latgaliešu rakstu valodā radītu darbu apkopošanu, to kopiju saglabāšanu un izplatīšanu, tāpat šo darbu publicēšanu un statistikas rādītāju iegūšanu.

2. Pieņemt attiecīgus noteikumus, lai veicinātu ārvalstīs un ārpus Latgales plānošanas reģiona to kultūras politiku, kura pārstāv latgaliešu rakstu valodu.

3. Atbalstīt Romas katoļu Baznīcas pasākumus latgaliskās kultūrtelpas uzturēšanā.

1.5. Informācijas līdzekļi

1. Attiecībā uz latgaliešu rakstu valodas lietotājiem, teritorijā, kurā šī valoda tiek lietota, ņemot vērā stāvokli, kādā valsts varas iestādes, tieši vai netieši ir kompetentas, pilnvarotas un kāda ir to loma attiecīgā jomā, kā arī respektējot informācijas līdzekļu redakcionālās neatkarības un autonomijas principu:

a) radīt apstākļus sabiedriskā radio (LR 1) un televīzijas (LTV 1, LTV 7) pasūtījumam ziņu raidījumu sagatavošanai latgaliešu rakstu valodā vismaz 3 min. dienā, 1 kultūras programmai nedēļā, 1 sporta vai izklaides raidījuma translējumam mēnesī, kā arī novirzīt noteiktu procentu no sabiedriskajam radio un televīzijai piešķirtās valsts dotācijas tieši šim mērķim;

b) pieņemt atbilstošus noteikumus tā, lai programmu pārraidītāji tās piedāvātu latgaliešu rakstu valodā;

c) veicināt un/ vai radīt apstākļus tekstu regulārai publicēšanai latgaliešu rakstu valodā, īpaši atbalstot vietējos izdevumus, kas tiek izplatīti visā Latgalē (žurnāls „A12”, „Vietējā Latgales Avīze”, „Latgales Laiks” u. c.), kā arī turpināt NEPLP „Latgales elektronisko mediju plašsaziņas līdzekļu programmu”, iekļaujot to NEPLP

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības stratēģijā 2018.–2022. gadam;

d) visur, kur likums paredz, sniegt finansiālu atbalstu informācijas līdzekļiem, kuros ir publikācijas latgaliešu rakstu valodā;

e) atbalstīt žurnālistu un citu informācijas līdzekļu darbinieku apmācību, lai tie lietotu latgaliešu rakstu valodu.

2. Nodrošināt, lai latgaliešu rakstu valodas lietotāju intereses tiktu pārstāvētas vai ņemtas vērā tādās institūcijās, kuras saskaņā ar likumu var tikt izveidotas vai darbojas, lai garantētu informācijas līdzekļu brīvību un plurālismu (NEPLP u. c.).

3. Veidot atsevišķu finansējumu – valsts finansētu informatīvo kanālu radio, TV un interneta platformā, t. sk. LSM daļai, kur tiek izmantota latgaliešu rakstu valoda, un piešķirt valsts finansējumu latgaliskiem plašsaziņas līdzekļiem un platformām sociālajos tīklos.

1.6. Karogs

1. Latgaliešu (Latgales) karoga izmēri un krāsa:

a) karogs ir tumši zils (Pntone 2965 C) ar baltu horizontālu svītru,

b) karoga tumši zils-balts-tumši zils svītru attiecība ir 2:1:2,

c) karoga platuma un garuma attiecība ir 1:2.

2. Latgaliešu (Latgales) karoga izveidotājs ir vēsturnieks Māris Rumaks, karogs pirmo reizi ir lietots 2010. gada 4. jūnijā Latvijas Iekšlietu ministrijas sporta spēlēs, pārstāvētot Latgales reģiona policijas pārvaldi.

3. Latgaliešu karoga simboliskā izpratne (apraksta autore Anna Rancāne):

Timseņš guoja, timseņš guoja,

Es par tysmu nabāduoju.

Bej munam(i) kumeļam(i)

Zvaigžņu dečēits mugorā...

Balta gaismas strēle no zvaigžņu raksta pāršķēla tumši zilo nakti, rādot gaišu ceļu latgaliešu ticībai, pašapziņai un spēkam. Latgaliešu (Latgales) karogs, lai arī izveidots vien 21. gadsimta sākumā, ir kā trešā gadu tūkstoša latgaliešu atmodas simbols. Tumši zilajā krāsā ir ieaustas gadsimtu tradīcijas un tikumiskās vērtības. Tā ir rudzupuķu (latgaliski – naktineicu) krāsa, kas redzama arī seno latgaļu goda drēbēs, sievu villainēs un vīru vamžos, simbolizē Latgali gan kā tradicionālu zilo ezeru zemi, gan Māras zemi, jo zilā krāsa katoļu Baznīcā ir Jaunavas Marijas simbols.

Karoga forma atkārtoti Latvijas valsts karoga formu, ar to apliecinot piederību Latvijai un vienotību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem. Karoga garums ir uz pusi lielāks par platumu, un baltā horizontālā vidus svītra aizņem 1/5 daļu no karoga laukuma. Tādas pašas formas ir arī lībiešu, sēļu un Latgales centrālās pilsētas – Rēzeknes – karogi.

1.7. Saieta rezolūcijas izpildes komiteja

1. Saieta rezolūcijas izpildes komiteja (turpmāk – Komiteja) tiek ievēlēta Saieta laikā ar vienkāršu balsu vairākumu.

2. Komiteju veido 11 cilvēki, kas pārstāv:

a) organizētājinstitūcijas: Latgaliešu kultūras biedrības valdes priekšsēdētājs, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas rektors, Daugavpils Universitātes rektors,

b) Saieta sekciju (vai jomu) vadītājus: 1 no tautsaimniecības, 1 – tiesību zinātņu, 2 – latgalistikas, no kuriem viens ir latgaliešu valodas speciālists,

c) *Latgales plānošanas reģiona* Attīstības padomes priekšsēdētājs,

d) 1 ārzemju latgaliešu pārstāvis,

e) 1 katoļu garīdzniecības pārstāvis,

f) 1 Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas nodibinājuma pārstāvis.

3. Komiteja izstrādā darbības nolikumu, izvirza un apstiprina priekšsēdētāju un viņa divus vietniekus, kā arī sagatavo izvērsumu Rezolūcijas 1.3. un 3. punktam, nepieciešamības gadījumā piesaistot nozares speciālistus.

4. Komiteja ne retāk kā vienreiz pusgadā sniedz publisku pārskatu par Saieta rezolūcijas izpildes virzību – *organizētājinstitūciju lēmēj institūcijām (augstskolas – Senātam, biedrība – biedru sapulcei) un Latgales plānošanas reģiona padomei, kā arī publiskus pārskatus mājas lapās: www.rta.lv, www.du.lv, <http://latgalisubidreiba.mozello.com/>, <http://www.latgale.lv/lv/padome>.*

Brovarnijs Voiceks (*Browarny Wojciech*, dz. 1970) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks, literatūrkritiķis, reģionālo studiju (Silēzijas studijas) eksperts. Vroclavas Universitātes asociētas profesors, Poļu filoloģijas institūtā Silēzijas studiju centra, Poļu literatūras vēstures (pēc 1989. gada) centra un Poļu literatūras vēstures (pēc 1918. gada) katedras vadītājs.

browarny@uni.wroc.pl

Dzenis Agris (dz. 1972) –

Mg. hist., Kandavas novada muzeja vēsturnieks.

agrisdzenis@inbox.lv

Ežmale Sandra (dz. 1966) –

Dr. oec., Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Biznesa un sabiedrības procesu pētniecības centra vadošā pētniece, Rēzeknes Speciālās ekonomiskās zonas pārvaldes pārvaldniece.

sandra.ezmale@rsez.lv

Gusāns Ingars (dz. 1974) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Reģionālistikas zinātniskā institūta vadošais pētnieks.

ingars.gusans@ru.lv

Kalniņa, Ieva (dz. 1956) –

Dr. philol., literatūrzinātniece, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore.

ieva.kalnina@lu.lv

Kiope Māra (dz. 1963) –

Dr. phil., filozofe, Laterāna Pontifikālās Universitātes filiāles Rīgas Augstākā Reliģijas Zinātņu Institūta asociētā profesore filozofijā, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece.

marakiope@apollo.lv

Kušnere Sigita (dz. 1975) –

Mg. philol., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes filoloģijas doktora zinātniskā grāda pretendente, lektore, pētniece.

sigita.kusnere@lu.lv

Lāms Ojārs (dz. 1965) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks, Latvijas Universitātes profesors salīdzināmajā literatūrzinātnē, LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas vadītājs.

ojars.lams@lu.lv

Limane Lilija (dz. 1953) –

Mg. sc.soc., bibliogrāfe un grāmatniecības vēsturniece. Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra pētniece.

lilija.limane@lnb.lv

Mazure Līga (dz. 1978) –

Dr.iur., juriste, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas asociētā profesore.

liga.mazure@inbox.lv

Mjartāns Dainis (dz. 1965) –

Mg. sc. soc. Sabiedriskās konsultatīvās padomes loceklis, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

dmjartans@inbox.lv

Rancāne Anna (dz. 1959) –

žurnāliste, literāte, Rēzeknes novada mājas lapas satura redaktore.

anna.rancane@gmail.com

Rembiševska Dorota Krystina (*Rembiszewska Dorota* Krystyna, dz. 1967) –

Dr. philol., valodniece, dialektoloģe, Polijas Zinātņu akadēmijas Slāvistikas institūta (Polija) asociētā profesore.

dorota.rembiszewska@wp.pl

Urtāns Juris (dz. 1952) –

Dr.hist., Dr.habil.art., profesors, kultūrvēsturnieks, arheologs, Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs.

urtans@lka.edu.lv

Zazuļa Pjotrs (*Zazula Piotr*, dz. 1966) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks, dzejnieks, esejists, tulkotājs, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Reģionālistikas zinātniskā institūta vadošais pētnieks.

piotr.zazula@op.pl

AUTHORS

Browarny Wojciech (born 1970) –

Dr. philol., literary scholar, literary critic, Regional Studies expert (Silesian Studies). Associate Professor, Head of the Department of History of Post-1918 Polish Literature, Head of the Center for Post-1989 Polish Literature Studies, and Head of the Center for Silesian Studies, University of Wrocław.

browarny@uni.wroc.pl

Dzenis Agris (born 1972) –

Mg. hist., historian, Museum of Kandava Region.

agrisdzenis@inbox.lv

Ežmale Sandra (dz. 1966) –

Dr. oec., Senior Researcher, Business and Society Research Centre, Rēzekne Academy of Technologies, Chief Executive Officer, Rēzekne Special Economic Zone Authority.

sandra.ezmale@rsez.lv

Gusāns Ingars (born 1974) –

Dr. philol., literary scholar. Senior Researcher, Research Institute for Regional Studies, Rēzekne Academy of Technologies.

ingars.gusans@ru.lv

Kalniņa, Ieva (born 1956) –

Dr. philol., literary scholar. Professor, Faculty of the Humanities, University of Latvia.

ieva.kalnina@lu.lv

Kiope Māra (born 1963) –

Dr. phil., philosopher. Associate Professor, Rīga Higher Institute of Religious Sciences, Senior Researcher, Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia.

marakiope@apollo.lv

Kušnere Sigita (born 1975) –

Mg. philol., cand. dr. philol. Lecturer, researcher, Faculty of the Humanities, University of Latvia.

sigita.kusnere@lu.lv

Lāms Ojārs (born 1965) –

Dr.philol., literary scholar. Professor of Comparative Literature, University of Latvia, Head of the Department of Latvian and Baltic Studies, University of Latvia.
ojars.lams@lu.lv

Limane Lilija (born 1953) –

Mg. sc.soc., bibliographer and historian of printing of books. Researcher, Lettonica and Baltic Centre, National Library of Latvia.
lilija.limane@lnb.lv

Mazure Līga (born 1978) –

Dr.iur., jurist. Associate Professor, Rēzekne Academy of Technologies.
liga.mazure@inbox.lv

Mjartāns Dainis (born 1965) –

Mg. sc. soc. A member of Public Advisory Council. The National Electronic Mass Media Council
dmjartans@inbox.lv

Rancāne Anna (born 1959) –

journalist, poetess, writer. Editor, Website of Rēzekne Region.
anna.rancane@gmail.com

Rembiszewska Dorota Krystyna (born 1967) –

Dr. philol., linguist, dialectologist. Associate Professor, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences (Poland).
dorota.rembiszewska@wp.pl

Urtāns Juris (born 1952) –

Dr.hist., Dr.habil.art., professor, culture historian, archaeologist. Scientific Research Centre, Latvian Academy of Culture.
urtans@lka.edu.lv

Zazuļa Pjotrs (*Zazula Piotr*, dz. 1966) –

Dr. philol., literary scholar, poet, essayist, translator, Senior Researcher, Research Institute for Regional Studies, Rēzekne Academy of Technologies.
piotr.zazula@op.pl

IZDOŠANAS PRINCIPI

Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls, kas publicē pētnieciskus darbus literatūrzinātnē, valodniecībā, folkloristikā, vēsturē, kultūras vēsturē, kulturoloģijā, filozofijas vēsturē, kā arī starpnozaru pētījumiem, ja to tematika ir saistīta ar Latgales reģiona izpēti vai reģionālistikas jautājumiem, kā arī novatoru teorētisku vai metodoloģisku koncepciju humanitāro zinātņu attīstībā.

Iesniegtajiem **materiāliem ir jābūt oriģināliem**, t. i., tie nedrīkst būt publicēti iepriekš vai paredzēti publicēšanai citos izdevumos. Raksta valoda – latviešu, latgaliešu, angļu, krievu. Katru manuskriptu **anonīmi pārskata divi vai vairāki zinātniskā rakstu krājuma redkolēģijas eksperti**, kas akceptē zinātniskās terminoloģijas kvalitāti un iesniegto materiālu oriģinalitāti. Manuskripts pēc publicēšanas autoram netiek atdots.

Manuskripts publicēšanai krājumā ir iesniedzams latviešu, latgaliešu, krievu vai angļu valodā. Tas ir jānoformē atbilstoši izvirzītajām prasībām un jāiesniedz elektroniskā formātā, pievienojot raksta izdrukku.

Manuskripta struktūra: autors (vārds, uzvārds), raksta virsraksts, anotācija, atslēgas vārdi raksta valodā, kopsavilkums un atslēgas vārdi (angļu valodā, sk. skaidrojumu tālāk tekstā); raksta struktūrā ir jāievēro šāda secība: ievads, darba mērķis, materiāls un metodes, rezultāti, secinājumi un literatūras saraksts.

Anotācijas struktūra, apjoms: darba mērķis, izmantotā metode, būtiskākie secinājumi (*500 zīmju*). Ja raksts iesniegts krievu vai angļu valodā, tad jāpievieno arī anotācija latviešu valodā.

Atslēgas vārdi: pieci līdz septiņi pētījuma izpratnei svarīgākie termini, vārdu savienojumi vai personvārdi. Tiem jābūt raksta valodā un angļu valodā. Ja raksts iesniegts krievu vai angļu valodā, tad arī latviešu valodā.

Kopsavilkuma struktūra, apjoms: ievads, darba mērķis, materiāli un metodes, rezultāti, secinājumi (*4000–6000 zīmju*). Kopsavilkums – angļu valodā, izvairoties no tiešas citu autoru citēšanas un atsauču lietojuma.

Raksta beigās ir minami šādi dati: vārds, uzvārds, dzimšanas gads, autora zinātniskais grāds, akadēmiskais amats, raksta autora pārstāvētā institūcija, elektroniskā pasta adrese; pievienojams autora foto (JPG. formātā, ne mazāks par 1 MB).

Noformējuma prasības: raksta apjoms – līdz 15 lappusēm (kopā ar literatūras sarakstu). Rakstam ir jābūt sagatavotam A4 formātā, izvietotam vienā kolonnā, ievērojot šādus parametrus: attālums no augšas, no apakšas, no labās malas – 2 cm, no kreisās malas – 3 cm, teksta redaktors – *Word*, burtveidols – *Times New Roman*, burtu lielums – 12 pt, atstarpes starp rindām – 1,5.

Tabulas, diagrammas un kartes ir iesniedzamas atsevišķā failā melnbaltā variantā (ja konkrētajam žurnāla numuram nav atsevišķas norādes, ka ilustratīvais materiāls var tikt iesniegts krāsainā variantā) ar nosaukumiem latviešu un angļu valodā. Ilustratīvā materiāla arābiskās numerācijas atsauce tekstā ir obligāta. Ja ilustratīvā materiāla izmērs ir lielāks par puslapu, tad tas izvietojams raksta beigās (pēc literatūras), taču tas nedrīkst pārsniegt atvērumu. Piemēri tekstā ir rakstāmi kursīvā,

kam nepieciešamības gadījumā seko tulkojums vai skaidrojums, kas rakstāms starp vienpēdiņām.

Teksta daļu parametri:

Autora vārs, uzvārds	12 pt, Bold
Raksta nosaukums (latviešu valodā).....	14 pt, Bold, All Caps
Anotācija (raksta valodā).....	12 pt, Italic
Atslēgas vārdi (raksta valodā)	12 pt, Normal
Raksta nosaukums (angļu valodā).....	12 pt, Bold, Italic, All Caps
Kopsavilkums (angļu valodā).....	12 pt, Italic
Atslēgas vārdi (angļu valodā).....	12 pt, Normal
Raksta teksts	12 pt, Normal
Literatūra	10 pt, Normal
Ziņas par autoru	12 pt, Normal

Citāti tekstā ir dodami kursīvā. **Atsauces** tekstā ir jānorāda, ierakstot apaļajās iekavās autora (redaktora, sakārtotāja) uzvārdu, darba publicēšanas gadu un vajadzīgo lappuses numuru, piemēram, (Valeinis 1991: 101). Ja ir atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gadskaitļa ir jāpievieno burti *a, b* utt. Literatūras sarakstā ir norādāmi visi darbi, uz kuriem ir atsaucies autors. Literatūras saraksts ir kārtojams alfabēta secībā pēc autoru vai redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju. Tas attiecas arī uz elektronisko resursu izmantojumu.

Ja autors rakstā izmanto intervijas, anketas, vēstules utt., proti, nepublicētu materiālu vai tieši šim pētījumam atlasītu datu kopu, ir jābūt korektai atsauču sistēmai, kā arī norādēm par to, kur šie dati tiek uzglabāti. Tāpat ir jābūt pilnīgam datu kopas aprakstam. Ja tas netiek ievērots, tad raksts var netikt pieņemts recenzēšanai.

Piemēri:

Atsevišķs izdevums:

Omārova, Santa (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Rakstu krājums:

Lazdiņa, Sanita (sak., 2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed., 1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Raksti žurnālos, avīzēs un rakstu krājumos:

Pučure, Indra (2003). 5–6 gadus vecu bērnu fiziskās aktivitātes. *Es gribu iet skolā: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: SIA „Puse plus”. 93–103.

Millers, Tenis, Cimmermanis, Sigurds (2003). Skolotājs un novadpētnieks Arnolds Štokmanis. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 57 (3/4). 58–68.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology* 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena* 23. 1.

PUBLISHING PRINCIPLES AND GUIDELINES FOR SUBMISSIONS

Via Latgalica is a journal of the humanities which publishes research papers in literature, linguistics, folklore studies, history, history of culture, cultural studies, history of philosophy, as well as interdisciplinary papers, if their topics concern the region of Latgale or issues related to regional studies in general and if they deal with innovative theoretical or methodological concepts in the development of the humanities.

Materials for publication have to be original works, i. e., they should not have been published before and they should not be intended for publication in other titles. The languages of publication are Latvian, Latgalian, Russian and English. Each manuscript will be reviewed **anonymously by two or more experts of the editorial board for the collection of scientific articles**, who will verify the quality of the scientific terminology and the originality of the suggested materials. The manuscript shall not be returned to the author after publication.

Manuscripts intended for publication in the collection shall be written in Latvian, Latgalian, Russian or English. They have to meet the requirements mentioned above and shall be submitted electronically supplemented by a printed version of the paper.

Structure of the manuscript: the author's name and surname, the title of the paper, an abstract and keywords in the language of the paper and a summary and keywords in English. The paper shall be structured in the following order: introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions and a list of references.

Structure and length of the abstract: objective of the work, methods, the main conclusions (500 characters). The abstract is to be written in the language of the paper and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian.

Key words: 5–7 key terms in the language of the paper and English and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian.

Structure and length of the summary: title of the paper in English (and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian), introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions (4000–6000 characters). The language of the summary is English. Authors are asked to avoid citation of other authors or using references in the text of the summary.

At the end of the paper the following information about the author should be included: name and surname, year of birth, his (her) scientific degree, the author's academic position, institutional affiliation, e-mail address, and a photo of the author (JPG format, no smaller than 1 MB, sent in a separate file).

Design requirements: volume of the paper shall be up to 15 pages (including the list of literature). The text shall be organized on an A4 sheet of paper in one column and meet the following parameters: margins from the top, from the bottom, from the right – 2 cm, from the left – 3 cm, text editor – Word, font – Times New Roman, font size – 12 pt, line spacing – 1,5.

Tables, diagrams and charts shall be made available in a separate file in black

and white (if it is not specially indicated that the visuals of a particular edition can be submitted in a coloured version) with titles in Latvian and English. References of the visuals in the text shall be made in Arabic numeration. If the visuals are larger than half a page, they have to be placed at the end of the article (after the list of literature). Examples in the text shall be given in italics, followed where necessary by translations or explanations, which shall be written in single quotation marks.

Parameters for the parts of the text:

Author's name, surname	12 pt, Bold
Title of the paper (in Latvian and English).....	14 pt, Bold, All Caps
Abstract.....	12 pt, Italic
Keywords (in the language of the article).....	12 pt, Normal
Summary (in English).....	12 pt, Italic
Keywords (in English).....	12 pt, Normal
Text of the article.....	12 pt, Normal
List of literature	10 pt, Normal
Information about the author	12 pt, Normal

Use italics for **quotations**. When including **references** in the text, it is necessary to put the author's (editor's, compiler's) surname, the year of publication and the corresponding page number into round brackets, e. g., (Valeinis 1991: 101). If there are references to more than one publication by the same author in one year, the letters a, b etc. shall be added after the year. The list of references has to contain all the sources, the author has referred to. The list of references shall be arranged in alphabetical order of the authors' or editors' surnames and has to contain complete bibliographic information. The same shall apply to electronic resources.

If the author of the article has used interviews, questionnaires, letters or other unpublished material or data directly selected for this study, these data should have a correct reference system and indications of where the data are stored. In addition, the data have to be supplemented by a complete description. If this is not respected, then the article may not be accepted for review.

Examples:

Monographs:

Coulmas, Florian (2005). *Sociolinguistics. The study of speakers' choices*. New York: Cambridge University Press.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Collections of articles:

Lazdiņa, Sanita (sak., 2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed., 1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Articles in magazines, newspapers and collections of articles:

Rosendal, T. (2009). Linguistic Markets in Rwanda: Language Use in Advertisements and on Signs. *Journal of Multilingual and Multicultural*

Development 30 (1). 19–39.

Adamson, John, & Fujimoto-Adamson, Naoki (2012). Translanguaging in Self-access Language Advising: Informing Language Policy. *SiSAL Journal. Studies in Self-Access Learning Journal* 3(1). 59–73. http://sisaljournal.org/archives/march12/adamson_fujimoto-adamson/, sk. 09.09.2015.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology* 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena* 23. 1.

VIA LATGALICA
Humanitāro zinātņu žurnāls
IX 2017

Elektroniskais „Via Latgalica” izdevums ir atrodams:
<http://journals.ru.lv/index.php/LATG>
ISSN 2550-9591

Iespiests SIA „Latgales druka”

Redakcijas adrese/ Editorial address
Reģionālistikas zinātniskais institūts
Atbrīvošanas aleja 115
Rēzekne, LV-4601, Latvia
regi@ru.lv

VIA LATGALICA
Magazine of the Humanities
IX, 2017
Printed by “Latgales druka” Ltd.

Editorial office
Research Institute for Regional Studies
Atbrīvošanas aleja 115
Rezekne, LV-4601, Latvia
regi@ru.lv

WWW.RTA.LV

